STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 10436

FUNEM YARID

Sholem Aleichem

•

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

שלום־עליכם

פונעם יאַריד

געקירצט און פאַרטייטשט פון
יודל מארק

ארויסגעגעבן פון דער
ניו־יארקער ארבעטער־רינג
מיטלשול
1940

פונעם יאריד פון שלום-עליכם

מיט דערקלערונגען פון ווערטער
אויף יעדער זייטל און מיט
אַ ווערטערביכל צום
סוף. געקירצט און
פאַרטייטשט
פון
יודל מאַרק

FUNEM YARID
by
SHOLEM ALEICHEM

Pubished in U. S. A. by the
NEW YORK WORKMEN'S CIRCLE MITTELSHUL

1 9 4 0

200

ערשטער טייל

1

פאַר וואָס עפּעס „פונעם יאַריד״?

אַ מין הקדמה. — פאַר וואָס דער מחבר האָט זיך גענומען שרייבן זיין אויטאָ-ביאָגראַפיע. — שלום-עליכם דער שרייבער דערציילט די געשיכטע פון שלום-עליכם דעם מענטשן.

פונעם יאַריד״ קאָן הייסן פונעם לעבן וואָס איז געגליכן צו אַ יאַריד. יעדערער איז אַ בעלן דעם מענטשנס לעבן צו פאַרגלייכן צו עפּעס אַ זאַך. למשל איינער אַ סטאָליער האָט אַ מאָל געזאָגט: „דער מענטש איז געגליכן צו אַ סטאָליער, אַ סטאָליער לעבט און לעבט און דערנאָך שטאַרבט ער — אַזוי איז אַ מענטש אויך״... פון אַ שוסטער האָב איך געהערט אַ מיינונג, אַז דעם מענטשנס לעבן איז געגליכן צו אַ פּאָר שטיוול: כל זמן די פּאָדעשוועס טראָגן זיך, זיינען די שטיוול — שטיוול, און אַז די פּאָדעשוועס טראָגן זיך אָפּ איז — מיטן קאָפּ אין דער ערד. ס'איז גאַנץ נאַטירלעך אַז אַ בעל-עגלה זאָל פאַרגלייכן דעם מענטשן צו להבדיל אַ פערד. דעריבער וואָלט גאָר קיין חידוש ניט געווען, ווען אַזאַ מענטש ווי איך, וואָס האָב אָפּגעטאַרעראַמט אַ האַלבע מאה יאָרן און גייט באַשרייבן די געשיכטעס פון זיין לעבן — זאָל אים איינפאַלן צו פאַרגלייכן זיין פאַרגאַנגענהייט צו אַ יאַריד.

יאַריד — יאָרמאַרק, fair.

הקדמה — אַריינפיר-וואָרט, preface.

אַ בעלן זיין — ווען, ליבן האָבן, זיך פאַרמעסטן.

סטאָליער — joiner, carpenter.

פּאָדעשוועס — זוילן, soles.

בעל-עגלה — פורמאַן.

להבדיל — אַן אויסדרוק ביים מאַכן אַן אונטערשייד צווישן צוויי זאַכן וואָס מע דערמאָנט זיי צוזאַמען, למשל, צווישן אַ הייליקער און געוויינלעכער זאַך, צווישן אַ ריינער און שמוציקער זאַך אאַז״וו.

מאה — הונדערט.

דער אמת איז אָבער ניט אַזוי: פונעם יאַריד — מיינט מען דאָס דעם צוריקוועגס, אָדער דעם סך־הכל, דעם רעזולטאַט פונעם גרויסן יאַריד. אַ מענטש אַז ער פאָרט אויפן יאַריד, איז ער פול מיט האָפענונגען, ווייסט נאָך אַלץ ניט וואָס פאַר אַ מציאות ער וועט דאָרט איינהאַנדלען. פליט ער דעריבער פייל אויסן בויגן, הענדום־פּענדום — טשעפּעט אים ניט, ער האָט קיין צייט ניט! פאָרט ער אָבער צוריק, פונעם יאַריד, ווייסט ער שוין וואָס ער האָט דאָרטן געהאַנדלט און — „ער האָט צייט״. ער קאָן זיך שוין אָפּגעבן דין־וחשבון, און ער האָט שוין די מעגלעכקייט אויך די וועלט באַקאַנט צו מאַכן מיט די דאָזיקע רעזולטאַטן, דערציילן פּאַוואָלינקע, ניט געכאַפּט, אַלצדינג: מיט וועמען ער האָט זיך געטראָפן אויפן יאַריד און וואָס ער האָט געזען און וואָס ער האָט געהערט.

אַ סך מאָל האָבן מיך מיינע גוטע פריינד אויפגעפאָדערט, פאַר וואָס זאָל איך מיר ניט נעמען די מי צו באַקענען דעם עולם מיט דער געשיכטע פון מיין לעבן? האָב איך געפאָלגט מיינע גוטע פריינד און האָב זיך עטלעכע מאָל גענומען צו דער אַרבעט, און אַלע מאָל אָוועקגעלייגט די פען, ביז . . . ביז עס איז געקומען די צייט, איך האָב זוכה געווען נאָך פאַר פופציק יאָר צו באַגעגענען זיך פנים אל פנים מיט זיין מאַיעסטעט, מיטן מלאך־המות, גאַרנישט אויף קאַטאָוועס. איך האָב זיך שיר־שיר ניט איבערגעפעקלט אהין, פון וואַנעט מע קאָן קיין בריוול ניט שרייבן, קיין זאַך ניט אַריבערשיקן און אַפילו קיין גרוס ניט איבערגעבן. קורץ, איך האָב געהאַלטן ביים אָפּזאָגן די עטלעכע גילדן. האָב איך מיר אַזוי געזאָגט: „אַצינד איז די רעכטע צייט, כאַפּ אַריין און שרייב, וואָרעם קיינער ווייסט ניט וועמעס מאָרגן עס איז. דו וועסט מאַכן אַ שטאַרב, וועלן קומען מענטשן, וואָס מיינען אַז זיי קענען דיך און ווייסן דיך און וועלן אויסטראַכטן זאַכן וואָס ניט געשטויגן ניט געפלויגן. צו וואָס טויג עס

מציאות — .bargains

פייל אויסן בויגן — אַזוי גיך ווי אַ פייל ווערט אַרויסגעשאָסן פון בויגן.

הענדום־פּענדום — .pell-mell

דין־וחשבון — אָפּרעכענונג.

פּאַוואָלינקע — לאַנגזאַם, פּאַמעלעך.

זוכה זיין — האָבן די פּריווילעגיע.

פנים אל פנים — פנים צו פנים.

מלאך־המות — דער מלאך פון טויט.

קאַטאָוועס — שפּאַסן, וויצן.

אָפּזאָגן די עטלעכע גילדן — שטאַרבן.

דיר? אַמער נעם שוין בעסער אַליין, דו קענסט זיך בעסער פון אַלעמען, און דערצייל וועגן דו ביסט, שרייב דיין אויטאָביאָגראַפיע!...

עס איז אָבער גרינג אויסצורעדן — „שרייבן אַן אויטאָביאָגראַפיע", אַן אמתע לעבנס־געשיכטע, נישט קיין אויסגעטראַכטע! דאָס הייסט אַזוי גוט ווי אָפּגעבן דין־וחשבון פון מיין גאַנצן לעבן. איר ווייסט? שרייבן אַן אויטאָביאָגראַפיע און מאַכן אַ צוואָה איז כמעט אַלץ איינס. איז איין מאָל אַוועק. און נאָך אַ זאַך: עס איז שווערלעך פאַר אַ מענטשן וואָס רעדט פון זיך אַליין, ער זאָל קאָנען זיך אויפהייבן צו אַזאַ מדרגה, אַז ער זאָל ניט וועלן אויספיינען זיך פאַרן פובליקום, באַווייזן זיך פאַר אַ וואוילן בחור, וואָס סע קומט אים אַ קניפּ אין בעקל. איך האָב צוליב דעם אויסגעקליבן אַ באַזונדערע פאָרעם אויטאָביאָגראַפיע: די פאָרעם פון אַ ראָמאַן, פון אַ ביאָגראַפישן ראָמאַן. עס וועט אויסקומען, אַז איך וועל ריידן פון זיך ווי פון אַ דריטער פּערזאָן, דאָס הייסט: איך, ש ל ו ם־ע ל י כ ם ד ע ר ש ר י י ב ע ר, וועל אייך דערציילן די ריכטיקע ביאָגראַפיע פון ש ל ו ם־ע ל י כ ם ד ע ם מ ע נ ט ש ן, אָן צערעמאָניעס, אָן באַפּוצעכצן און צאַצקערייען, ווי עס וואָלט אייך דערציילט למשל אַ זייטיקער פּאַרשוין, אַ ווילד־פרעמדער, נאָר אַזעלכער, וואָס איז געווען מיט אים אומעטום. און דערציילן וועל איך עס אייך ביסלעכוויז, שטיקלעכוויז, איינגעטיילט אין באַזונדערע מעשיות, מעשיות פון דעם גרויסן יאַריד וואָס איך האָב דורכגעמאַכט אין די פופציק יאָר פון מיין לעבן.

צוואָה — will.
מדרגה — שטאַפּל, גראַד.

2

די שטאָט

דאָס קליינע שטעטעלע וואָראָנקאָ. — אַ מין כתרילעווקע. — אַ לעגענדע פון מאַזעפּעס צייטן. — אַן אַלטע קלויז, אַן אַלטער בית־עולם, צוויי יאַרידים.

אויפגעצויגן געוואָרן און געוואַקסן איז דער העלד פון דעם דאָזיקן ביאָגראַפישן ראָמאַן אין סאַמע כ ת ר י ל ע ו ו ק ע וואָס איז שוין אַ ביסל באַקאַנט אויף דער וועלט. געפינען געפינט זיך עס אין אוקראַינע, ניט ווייט פון דער אַלטער היסטאָרי־שער שטאָט פּערעיאַסלאַוו, און הייסן הייסט עס ניט כתרילעווקע, נאָר ו ו אָ ר אָ נ ק אָ.

קיין אַנדער שטאָט אויף דער וועלט האָט זיך אים אַזוי ניט איינגעגעסן אין זכרון, ווי אָט דאָס געבענטשטע כתרילעווקע־וואָ־ראָנקע. און קיין אַנדער שטאָט אויף דער וועלט האָט נישט געהאַט אַזוי פיל חן אין זיינע אויגן, אַזוי אַז ער קאָן עס ניט פאַרגעסן און וועט עס ניט פאַרגעסן אייביק און אייביק.

און באמת גערעדט, וועלכע שטאָט אויף דער גרויסער וועלט, עס מעג זיין אָדעס, אָדער פּאַריז, אָדער לאָנדאָן, אָדער אַפילו ניו־יאָרק, קאָן זיך באַרימען מיט אַזאַ גרויסן, ברייטן מאַרק און מיט אַזוי פיל יידישע קלייטן און קלייטלעך, טישן, טישלעך און שטעלכ־לעך, מיט גאַנצע בערג פרישע שמעקעדיקע עפּעלעך און באַרלעך, דיניעס און קאַווענעס, וואָס ציגן און חזירים האָבן חשק צו געניסן פון זיי צו יעדער צייט, און די מאַרקווייבער פירן מיט זיי שטענדיק מלחמות און וואָס חדר־יינגלעך האָבן אַוודאי און אַוודאי חשק צו גע־ניסן פון די אַלע גוטע זאַכן — און קאָנען צו זיי ניט גרייכן?

מאַזעפּע — אַ פירער פון די אוקראַאינער אָנהייב 18טן יאָרהונדערט.
קלויז — אַ בית-מדרש, אַ קליינע שול.
שטעלכלעך — .stands
דיניעס — .melons
קאַווענעס — .watermelons

וועלכע שטאָט פאַרמאָגט אַזאַ אַלטן איינגעהויקערטן בית-מדרש מיט אַזאַ שיינעם געשניצטן אָרון-קודש מיט צוויי לייבן וואָס זעען אויס ווי פויגלען, ווען ניט די לאַנגע צינגער און די שופרות וואָס זיי האַלטן אין מויל און בלאָזן? אינעם דאָזיקן אַלטן בית-מדרש, דערציילן אַלטע יידן, האָבן זיך אונדזערע זיידעס אַמאָל פאַרשלאָסן פאַר מאַזעפּען, געזעסן דריי טעג מיט דריי נעכט אָנגעטאָן אין טלית ותפילין און געזאָגט תהלים — און דורך דעם ניצול געוואָרן פון טויט. די זעלבע אַלטע יידן דערציילן, אַז דער אַלטער רב נאָך האָט דאָס בית-מדרש געבענטשט, סע זאָל קיין מאָל ניט ברענען — ברענט עס ניט, עס מעג זיין וואָס פאַר אַ שרפה עס וויל זיך!

וועלכע שטאָט פאַרמאָגט אַזאַ באָד, וואָס שטייט באַרג-אַראָפּ, סאַמע ביים ברעג טייך, און פאַרמאָגט אַזאַ ברונעם, וואָס זיינע וואַסערן נעמען זיך קיין מאָל ניט אויס? און דער טייך אַליין — וואו האָט איר נאָך אַזאַ טייך אויף דער וועלט, וואו דורות און דורות חדר-יינגלעך, שקצים, באָדן זיך, לערנען זיך שווימען, כאַפּן פישלעך און מאַכן קונצן וואָס איז כדאַי צו זען? וועגן דער דאָזיקער אַלטער באָד האָבן אויך אַלטע יידן צו דערציילן און דערציילן. מע האָט דאָרט געפונען אַמאָל אַ געהאַנגענעם גוי, וואָס האָט זיך אָנגעשיכורט און אַליין זיך אויפגעהאַנגען. איז דערפון אַרויס אַ בילבול, אַז דאָס האָבן אים יידן אויפגעהאַנגען. האָט די שטאָט געהאַט אויף זיך נאָך דעם אַ פּעקל. מען האָט געוואָלט שמייסן די שענסטע באַלעבאַטים, אָדער מען האָט זיי טאַקע געשמיסן — איך וויל ניט אַזוי ווייט גריבלען זיך, ווייל איך האָב פיינט טרויעריקע מעשיות, מעגן זיי אַפילו זיין פון פאַרצייטן...

וועלכע שטאָט פאַרמאָגט אַזאַ הויכן באַרג אויף יענער זייט בית-מדרש, וואָס זיין שפּיץ דערגרייכט ביז דער כמאַרע, און וואָס אויף יענער זייט (אַלע ווייסן עס) ליגט באַהאַלטן אַן אוצר פון כמעלניצקים צייטן? דעם אוצר האָט מען — אַזוי דערציילן אַלטע יידן — ווי פיל מאָל גענומען זיך גראָבן, און מע האָט אַלע מאָל געמוזט

אָרון-קודש — „דער הייליקער אָרון" — די שאַפע אין אַ שול אָדער בית-מדרש, וואו מען האַלט די ספר-תורות.

תהלים — psalms.

ניצול ווערן — געראַטעוועט ווערן.

נעמען זיך ניט אויס — ענדיקן זיך ניט, האָבן ניט קיין סוף.

כמעלניצקים צייטן — אַמאָליקע צייטן, פאַר צייטן, גאָר אַמאָל; כמעלניצקי אַ פירער פון די קאָזאַקן, די אוקראַינער פויערים, וואָס האָבן אין 1648-49 דורכגעפירט שרעקלעכע שחיטות איבער יידן.

אוועקלייגן די אַרבעט, וואָרעם גראַבנדיק האָט מען געפונען ביינער, הענט און פיס און קעפּ פון מענטשן אין תכריכים — משמעות אַז דאָס זיינען געווען יידן, און אפשר נאָך קדושים. . . ווער ווייסט?

וועלכע שטאָט פאַרמאָגט אַזעלכע פיינע באַלעבאַטים, וואָס זיינען דאַכט זיך ניט מער ווי קליינע קרעמערלעך און שענקערס, וואָס לעבן דאַכט זיך נאָר פונעם גוי און איינס פון דאָס אַנדערע, און פונדעסטוועגן פירן זיי זיך אַלע באַלעבאַטיש, יעדערער האָט זיך זיין היים, זיין משפחה און זיין אָרט אין בית־מדרש. און טאָמער איז ער אַליין ניט אַזאַ גרויסער יחסן און אַ גביר, האָט ער אַ קרוב אַ יחסן אָדער אַ נגיד, וואָס ער לאָזט אים פון מויל ניט אַרויס און דערציילט פון אים אַזעלכע גוזמות, אַז דער קאָפּ דרייט זיך אַזש?

און אַזאַ אַלטן בית־עולם, אַזאַ גרויסן און אַזאַ רייכן און אַזאַ אַ ל ט ן בית־עולם, וואו דער גרעסטער טייל קברים איז שוין פאַר־וואַקסן געוואָרן מיט גראָז, אַזוי אַז מען ווייסט שוין גאָרניט, צי דאָרטן זיינען דאָ ביינער פון מענטשן אָדער ניין? פון דעם דאָ־זיקן בית־עולם איז שוין דווקא יאָ פאַראַן וואָס צו דערציילן, און דווקא נישט אַזעלכע פריילעכע מעשיות, און טאַקע גאָר שרעקלעכע זאַכן, — פאַרשטייט זיך פון אַמאָל, פון פאַרצייטן. נאָר אָקעגן נאַכט איז ניט כדאַי צו ריידן פון בית־עולמס. . .

אַ קליין שטעטעלע אָט דאָס וואָראַנקאַ, נאָר אַ שיינס, מלא חן. איר קאָנט דורכשפּאַצירן דאָס גאַנצע שטעטל, אין דער לענג און אין דער ברייט, אין איין האַלבער שעה, אויב איר זענט בכוח און האָט פיס. אָן אַ באַן, אָן אַ ים, אָן אַ רעש, מיט צוויי יאַרידים סך־הכל דורכן יאָר — פון יידנס וועגן געמאַכט געוואָרן, יידן זאָלן לייזן געלט און האָבן פרנסה. אַ קליין, קליין שטעטעלע, דערפאַר איז דאָס אָבער פול מיט אַזעלכע שיינע מעשיות און לעגענדעס! איך ווייס אַז מעשיות און לעגענדעס האָט איר ליב. דאָס איז ביי אייך אייגנטלעך דער גאַנצער עיקר. . . קאָנען מיר אָבער ניט, מיר מוזן אייך פריער באַקאַנט מאַכן, ווי דער שטייגער איז, מיט די עלטערן פונעם העלד. זייט צופרידן וואָס איך הייב אָן גלייך פון זיינע טאַטע־מאַמע און ניט פון זיין זיידן און עלטער־זיידן, ווי אַנ־דערע ביאָגראַפן טוען.

תכריכים — קליידער פון ווייסצייג אין וועלכע מען איז מקבר די טויטע.
משמעות — מסתמא, אַפּנים, ווי עס זעט אויס.
קדושים — הייליקע, מענטשן וואָס זיינען אומגעקומען פאַרן גלויבן.
גוזמות — exaggerations.
מלא חן — פול מיט חן.
רעש — טומל, גערויש.

3

טאַטע־מאַמע

אַ וואָראָנקעווער נגיד מיט אַ סך פּרנסות. — אַ כאַליאַסטרע קינדער. — פרומע די דינסטמויד געוועלטיקט איבער זיי. — דער העלד איז אַ נאָכמאַכער, אַ קונדס.

אַ הויכער, מיט אַ שטענדיק פאַרזאָרגט פּנים; מיט אַ ברייטן, ווייסן, געקנייטשטן שטערן; מיט אַ שיטער שמייכלענדיק בערדל; אַ באַלעבאָס אַ ייד און אַ בעל־תּפילה, אַ למדן און אַ בעל־תּנך, אַ פרומער און אַ בעל־לשון־קודש, אַ חסיד און אַן אויפגעקלערטער, אַ פילאָזאָף, אַ בורר און אַ בעל־עצה, און אַ שפּילער אין שאָך, און אַ מבין אויף פּערל און בריליאַנטן — אָט דאָס איז דאָס ריכטיקע בילד פון דעם העלדס פאָטער, ר׳ נחום וועוויקס, וואָס האָט גערעכנט זיך אין שטאָט פאַרן גרעסטן נגיד.

ווי פיל אַזאַ נגיד פון וואָראָנקאָ האָט געקאָנט פאַרמאָגן — איז שווער צו זאָגן. געהאַנדלט האָט ער מיט בוריקעס, מיט תּבואה, מיט וואַלד, מיט אָקסן און געהאַט נאָך אַ סך געשעפטן. אָבער

כאַליאַסטרע — אַ קאָמפּאַניע, אַ גרופּע, אַ חברה, אַ טומלדיקע חברה.
געוועלטיקן — הערשן.
קונדס — שטיפער, ווייסער־חבֿרהניק, ווילדער יונג, יונגאַטש.
בעל־תּפילה — דער חזן אָדער יעדער אַנדערער וואָס דאַוונט פאַרן עולם.
בעל־תּנך — אַ קענער פון תּנך.
בעל־לשון־קודש — אַ קענער פון לשון קודש. לשון קודש — די הייליקע שפּראַך, העברעאיש.
חסיד — אַ פרומער ייד, אַן אָנהענגער פון יענער באַוועגונג אין דעם יידישן גלויבן וואָס האָט מער געהאַלטן פון געפילן ווי פון קענען לערנען.
בורר — דער וואָס ווערט אויסגעקליבן אויף צו מאַכן אַ פּשרה, אויסצוגלייכן אַ שטרייט.
בעל־עצה — דער וואָס גיט אַן עצה; דער צו וועמען מע קומט נאָך עצות.
בוריקעס — beets.
תּבואה — grain.

פרנסה האָט מען געצויגן פון דער „שניטקראָם”. דאָרט האָט זיך געפונען אויך קנעפּלעך און בענדלעך, און צוקער און זאַלץ, און היי און האָבער, און היימישע רפואות פאַר גויים און גויעס, און אייזנוואַרג אויך. אין „שניטקראָם” האָט זיך דער טאַטע ניט אַריינגעמישט. דאָס האָט געפירט אין גאַנצן די מאַמע, אַ גיכע טוערין און מיט סכנות אַ שטרענגע צו אירע קינדער. און קינדער זיינען געווען היפּשלעך, אַריבער אַ טוץ, און פון אַלערליי וואוקס און פון אַלערליי פאַרב: קינדער מיט שוואַרצע הערלעך, מיט בלאָנדע און מיט געלע.

אַ גרויס ברייהשאַפט איז עס געווען פון דער מאַמע אויסצוהאָדעווען אַזאַ כאַליאַסטרע און אויסצושטיין אַלעמעס קראַנקייטן. וואָרעם אַזוי פלעגט אַ קינד קריגן פּעטש מיט קלעפּ, ווי פיל ס׳איז אין אים אַריין. נאָר טאָמער חלילה איז עמעצער קראַנק געוואָרן, אַזוי איז שוין די מאַמע ניט אָפּגעטראָטן פון בעטל. איז עס אָבער געזונט געוואָרן און געשטעלט זיך אויף די פיסלעך, — „אין חדר אַריין, דו שייגעץ איינער, אין חדר אַריין!” . . .

אין חדר האָבן געלערנט אַלע פון פיר יאָר ביז . . . כמעט ביז דער חתונה. און פון דער גאַנצער כאַליאַסטרע קינדער האָט זיך אויסגעצייכנט ווי אַ גרויסער שקאָץ דער מיטלסטער, דער העלד פון דער דאָזיקער ביאָגראַפיע, מיטן נאָמען שלום, אָדער — שלום נחום וועוויקס.

מע באַדאַרף זאָגן דעם אמת, אַז גאָר קיין שלעכט יינגל איז ער ניט געווען, אָט דער שלום נחום וועוויקס, און לערנען האָט ער געלערנט בעסער פון אַלע קינדער, נאָר פּעטש מיט קלעפּ, מיט שמיץ, ניט פאַר אייך געדאַכט, האָט ער אויך געקראָגן מער פון אַלע. מסתמא איז ער וווערט געווען.

— אָט וועט איר זען, יידן, אַז פון דעם קינד וועט קיין גוטס ניט אַרויס! דאָס וואַקסט עפּעס אַ גאַרנישט מיט אַ נישט, דער שוואַרציאָר ווייסט וואָס, אַ משומד און אַ כל־בוניק און וואָס אין דער קאָרט!

אַזוי האָט אים אַטעסטירט פרומע די דינסטמויד, אַ בלינדע אויף איין אויג און אַ געשטופלטע, נאָר זייער אַ קאַרגע און אַ געטרייע

שניטקראָם — אַ קראָם וואו מע פאַרקויפט שטאָפן.
מיט סכנות אַ (שטרענגע) — זייער אַ (שטרענגע).
משומד — אַ געשמדטער.
כל־בוניק — „אַלץ איז אין אים”, עמעצער מיט אַ סך חסרונות, אַ יונגאַטש.
וואָס אין דער קאָרט — וואָס מע קען נאָר זאָגן וועגן עמעצן, אַל דאָס שלעכטס.
געשטופלט — מיט צייכנס פון פאָקן, pock-marked.

דינסט. זי האָט געהרגעט־געשלאָגן די קינדער, זיי געזשאַלעוועט עסן, אַכטונג געגעבן זיי זאָלן זיין גוט און פרום און ערלעך און כשר צו גאָט און צו לייט. און מחמת די מאַמע איז געווען שטענדיק אין קראַנק, האָט פרומע די מויד געפירט די שטוב און „דערצויגן" די קינדער, ווי אַ מאַמע. זי האָט זיי געוועקט, געוואַשן, געצוואָגן, געזאָגט מיט זיי ברכה, געפּאַטשט, געגעבן אָנבייסן, אָפּגעפירט אין חדר, געבראַכט פון חדר, געפּאַטשט, געגעבן עסן, געלייענט מיט זיי קריאת־שמע, ווידער געפּאַטשט און געלייגט שלאָפן, אַלע אין איינעם, טאַקע מיט איר אין איין בעט. די קינדער אין בעט — און זי ביי זיי צופוסנס.

אַ שטיק גלות איז געווען פאַר די קינדער אָט די פרומע די מויד, און אַ יום־טוב איז געווען פאַר זיי פרומעס חתונה. לאַנג לעבן זאָל אידעלע־גנב מיט די געגרייזלטע האָר, אָנגעשמירט מיט גענדזנשמאַלץ, און מיט דער צונויפגעוואַקסענער נאָז, וואָס מען קאָן זי קיין מאָל ניט אויסשנייצן, מע זאָל זיין דאַכט זיך מיט אַכצן קעפּ. לאַנג לעבן זאָל ער, וואָס ער האָט זיך אונטערגענומען (אָט אַ משוגענער!) חתונה האָבן פאַר דער בלינדער פרומען. און חתונה האָט ער פאַר איר געהאַט ניט גלאַט אַזוי, נאָר מחמת ליבע: ער האָט זיך אין איר פאַרליבט, הייסט עס, מיט סכנת נפשות. ניט צוליב דעם וואָס זי האָט נאָר איין אויג און איז געשטופּלט — חס־וחלילה! נאָר צוליב דעם וואָס ער טוט אַ שידוך מיט ר' נחום וועוויקס. אַ קלייניקייט — אַזאַ שידוך! חיה־אסתר אַליין (די מאַמע) האָט געפּראַוועט די חתונה, געווען די גאַנצע מחותנתטע, געבאַקן לעקעך, אַראָפּגעבראַכט קלעזמער, געטאַנצט, געהוליעט ביז טאָג און געוואָרן הייזעריק ווי די וואַנט.

אוי־ווי וואָס חברה האָבן זיך דעמאָלט אָנגעלאַכט און אָנגעטאַנצט! די שמחה איז געווען ניט אַזוי צוליב דעם וואָס אַ פייפער אַ גנב נעמט אַ בלינדע מויד, נאָר איבער דעם וואָס מע ווערט פּטור פון „פרומע די מויד" אויף אייביק און אייביק! און אגב האָט מען זיך טאַקע אָנגעלאַכט אויך אויף דעם, וואָס „דער שייגעץ" האָט קאָפּירט דאָס גליקלעכע פּאָר — דעם חתן ווי ער פייפט מיט

צוואָגן — וואַשן און זייפן די האָר.

קריאת־שמע — אַ תפילה פאַרן שלאָפן גיין.

אַ שטיק גלות — אַ שטיק אָפּקומעניש, אַ שטיק צרה.

סכנת נפשות — אַ געפאַר, לעבנסגעפערלעך, שרעקלעך.

אגב — אויך, צו דער גלייכער צייט, דערצו נאָך, פאַרבייגייענדיק.

דער נאָז, און די כלה ווי זי קוקט אויפֿן חתן מיט איין אייגל און באַלעקט זיך ווי אַ קאַץ, אַז זי האָט אַ נאַש געגעבן סמעטענע.

קאַפּירן, נאָכמאַכן, איבערקרימען — דערויף איז אונדזער שלום געווען איין מזיק! האָט ער דערזען עמעצן דאָס ערשטע מאָל, אַזוי האָט ער שוין געפֿונען אין אים עפּעס אַ חסרון, אָדער אַזוי אַ „לעכעריקס" — און ער האָט אים שוין נאָכגעמאַכט. און חברה שקצים האָבן געלאַכט, און טאַטע־מאַמע האָבן צוגעשטעלט אַ בענקעלע פֿאַרן רבין אַז „דער שייגעץ מאַכט נאָך די גאַנצע וועלט ווי אַ מאַלפּע — מע באַדאַרף אים אָפּגעוווינען דערפֿון!"

און דער רבי האָט זיך גענומען אים „אָפּגעוווינען" דערפֿון — עס האָט אָבער ווייניק וואָס געהאָלפֿן. . . עפּעס אַ „ניט־גוטער" האָט זיך פֿאַרקליבן אין דעם קינד, אַ מין לץ, וואָס די גאַנצע וועלט מאַכט ער נאָך און אַלעמען קרימט ער איבער, אָבער אַלעמען! אַפֿילו דעם רבין אַליין: ווי ער שמעקט טאַבעק און ווי ער גייט מיט די קליינע פֿיסעלעך; און די רביצין: ווי זי פּיסקלט זיך, רייטלט זיך און בלינצלט מיט אַן אייגל, בשעת זי דאַרף נעמען ביים רבין אויף שבת און קאָן ניט אויסריידן „שבת" נאָר „סאַבעס", — און פּעטש זיינען געפֿלויגן, און קלעפּ האָט מען געטיילט, און שמיץ האָט מען געציילט. איי שמיץ, סטייטש שמיץ!

בקיצור — ס'איז געווען אַ לעבן.

סמעטענע — sour cream.

מזיק — שעדיקער, צעשטערער, יונגאַטש, שטיפֿער, אַ ברען, אַן ענערגישער.

צוגעשטעלט אַ בענקעלע פֿאַרן רבין — פֿאַרמסרט פֿאַרן רבין, דער רבי זאָל אָפּשמייסן.

ניט־גוטער — טייוול.

לץ — אָפּלאַכער, וויצלינג, פֿריילעכער שד.

פּיסקלען זיך — מאַכן העוויות, פֿאַרקרימען דעם פּנים, קאָמיש דרייען מיט די ליפּן.

4

שמואליק דער יתום

מעשיות, פאַנטאַזיעס און חלומות. — קבלה און כּישוף.

פאַראַן פּנימער וואָס זיינען באַשאַפן געוואָרן פון גאָט אויף צו פאַרכּישופן אייך מיטן ערשטן קוק. „האָב מיך ליב!” — אַזוי שרייט צו אייך דאָס דאָזיקע פּנימל, און איר באַקומט עס ליב, איר ווייסט ניט פאַר וואָס.

אָט אַזאַ מין חנעוודיק פּנימל האָט געהאַט שמואליק דער יתום, אַ יינגל אָן אַ טאַטן, אָן אַ מאַמען, וואָס אויפגעהאַלטן האָט ער זיך ביים רבֿ.

צו אים איז דאָס צוגעקלעפּט געוואָרן שלום נחום וועוויקס פון דער ערשטער מינוט, וואָס זיי האָבן זיך באַקענט, זיך געטיילט מיט אים מיט די אָנבייסנס און מיט די מיטאָגס האַלב אויף האַלב און געוואָרן חבר — אָבער וואָס הייסט חבר! נפש אחת — איין לייב און איין נשמה! פאַר וואָס? איבער זיינע מעשיות.

קיינער האָט ניט געהאַט אַזוי פיל מעשיות אויף צו דערציילן ווי פיל שמואליק. האָבן מעשיות אויף צו דערציילן איז אָבער נאָך ניט אין גאַנצן. דאָס דערציילן איז אויך אַ זאַך. דערציילן אַ מעשה דאַרף מען קאָנען. און שמואליק האָט געקאָנט דערציילן מעשיות אַזוי ווי קיינער ניט!

פון וואַנעט האָבן זיך צו דעם טשיקאַווען בחור מיט די רויטע בעקעלעך און מיט די פאַרחלומטע אויגן גענומען אַזוי פיל מעשיות, און אַזעלכע שיינע, רייכע מעשיות, מיט אַזעלכע זעלטענע פאַנטאַס-

---

קבלה — די לערע וועגן די סודות פון דער וועלט און פון דער תורה, די יידישע מיסטיק, mysticism.

כּישוף — sorcery.

פאַרכּישופן — to bewitch.

טשיקאַווע — מאָדנע, אינטערעסאַנט, נייגעריק.

טישע בילדער? צי האָט ער זיי וואו געהערט אמאָל דערציילן? אָדער דאָס איז געווען פון זיין קאָפּ אויסגעטראַכט לויטער פאַנטאַזיעס? איך ווייס נאָר איין זאַך: עס האָט זיך ביי אים געגאָסן ווי פון אַ קוואַל, נאָר פון אַזאַ קוואַל, וואָס שעפּט זיך ניט אויס קיין מאָל. און געגאַנגען איז דאָס ביי אים גלאַט, ווי אויף בוימל, און געצויגן האָט זיך עס ווי אַ לאַנגער זיידן־פאָדעם. און זיס איז געווען די שטים, זיס די שפּראַך, זיס ווי צוקער. און די בעקלעך רויט, די אויגן פאַרחלומט און נאַסלעך, ווי איבערגעצויגן מיט אַ דין רייכל.

פאַרקליבן זיך פרייטאָג נאָך האַלבן טאָג, אָדער שבת נאָכן עסן, אָדער יום־טוב פאַרנאַכטלעך, אויפן הויכן וואַראַנקעווער באַרג, וואָס „דער שפּיץ זיינער דערגרייכט כמעט ביז דער כמאַרע", האָבן זיך ביידע חברים אוועקגעלייגט מיטן פּנים אַראָפּ צום גראָז, אָדער מיטן פּנים אַרויף צום הימל, און שמואליק האָט גענומען דערציילן אַ מעשה נאָך אַ מעשה:

אַ מעשה פון אַ בן־מלך מיט אַ בת־מלכה, אַ מעשה פון אַ רב מיט אַ רביצן, אַ מעשה פון אַ פּרינץ מיט אַ הונט, אַ מעשה פון אַ פּרינצעסין אין אַ קרישטאָלענעם פּאַלאַץ, אַ מעשה פון צוועלף גזלנים אין וואַלד, אַ מעשה פון אַ שיף וואָס האָט זיך אוועקגעלאָזט אויפן פאַרגליווערטן ים, מעשיות פון פויפּס וואָס האָט געפירט וויכוחים מיט די גרעסטע רבנים, און מעשיות פון חיות, פון שדים און פון רוחות, פון מכשפים, שרעטעלעך, פּיפּערנאָטערס, האַלב־מענטש, האַלב־חיה, און אַ מעשה מיט אַ הענגלייכטער פון פּראָג — און איטלעכע מעשה האָט געהאַט איר טעם מיט איר ריח, און אַ באַזונדערער כישוף איז געווען אויסגעגאָסן אויף זיי אַלע.

דער חבר, שלום נחום וועוויקס, האָט געהאַלטן אָפן מויל און אויערן, קיין אויג ניט אַראָפּגעלאָזט פון דעם דאַזיקן טשיקאַווען בחורל מיט די רויטע בעקלעך און מיט די פאַרחלומטע נאַסלעכע אויגן.

— פון וואַנעט ווייסטו דאָס אַלצדינג, שמואליק?

— נאַרעלע, דאָס איז נאָך גאָרניט. למאי איך ווייס ווי אַזוי מע צאַפּט וויין פון דער וואַנט און בוימל פון דער סטעליע.

לויטער — נאָר, בלויז.
בוימל — olive-oil.
וויכוח — דיספּוט, דעבאַטע.
שדים — טייוולאָנים.
רוחות — גייסטער, טייוולאָנים.
שרעטעלעך — לעגענדאַרע קליינינקע מענטשעלעך, goblins.
פּיפּערנאָטער — אייגנטלעך אַ מין שלאַנג, אָבער אין יידישע פאָלקס־מעשיות אַ לעגענדאַרע באַשעפעניש מיט גאַנץ פאַרשיידענע אייגנשאַפטן.

— ווי אַזוי צאַפּט מען דאָס וויין פון דער וואַנט און בוימל פון דער סטעליע?

— נאַרעלע, דאָס איז נאָך בלאָטע! איך ווייס אַפילו, ווי אַזוי מע מאַכט פון זאַמד גאָלד און פון שערבלעך דימענטן מיט בריליאַנטן.

— ווי אַזוי מאַכט מען דאָס?

— ווי אַזוי? דורך קבלה. דער רבי איז דאָך אַ בעל-קבלה. ווער ווייסט עס ניט? ער שלאָפט דאָך קיין מאָל ניט.

— וואָס דען טוט ער?

— ביי נאַכט, ווען אַלע שלאָפן, איז ער אויף. זיצט ער אַליין און פאַרנעמט זיך מיט קבלה.

— און דו זעסט אַלצדינג וואָס ער טוט?

— ווי קען איך זען, נאַרעלע, אַז איך שלאָף?

— פון וואַנעט זשע ווייסטו אַז ער פאַרנעמט זיך מיט קבלה?

— ווער ווייסט עס נישט? דאָס ווייסט דאָך אַ מינדסט קינד. פרעג וועמען דו ווילסט. דאָס וואָס דער רבי קאָן, נאַרעלע, קאָן קיינער נישט. וויל ער — זיינען אָפן פאַר אים אַלע צוועלף ברונעמס מיט קוועקזילבער און אַלע דרייצן גערטענער פון סאַמע זאַפרען, און גאָלד מיט זילבער, מיט דימענטן, מיט בריליאַנטן — אַזוי פיל אַז עס גלוסט זיך אַזש ניט!

— פאַר וואָס זשע ביסטו תמיד הונגעריק? און פאַר וואָס האָט ער ניט אויף שבת?

— אַזוי, וואָרעם ער וויל ניט. ער וויל בעסער אָפּקומען אויף דער וועלט, תשובה טאָן, ער איז אַ בעל-תשובה. ער זאָל וועלן, וואָלט ער געווען רייך ווי קורח; טויזנט ראָטשילדס וואָלט ער פאַרשטעקט אין גאַרטל. וואָרעם ער ווייסט ווי אַזוי מע ווערט רייך. פאַר אים איז אַנטפּלעקט אַלצדינג. ער ווייסט אַפילו דעם אָרט וואו דער אוצר ליגט באַהאַלטן.

— וואו ליגט דער אוצר באַהאַלטן?

שערבלעך — שטיקלעך פון אַ צעבראָכענער כלי.
בעל-קבלה — אַ קענער פון קבלה.
קוועקזילבער — quicksilver.
זאַפרען — saffron; סאַמע זאַפרען — נאָר זאַפרען.
תשובה טאָן — to repent.
רייך ווי קורח — זייער שטאַרק רייך, אַזוי רייך ווי קורח (וואָס איז אויפגעשטאַנען קעגן משהן און די ערד האָט אים איינגעשלונגען).
פאַרשטעקן אין גאַרטל — גרינג אַריבערשטייגן.
אַנטפּלעקט — אַנטדעקט, אָפּגעדעקט, אַרויסגעוויזן.

— חכם! פון וואַנעט זאָל איך וויסן? ווען איך זאָל וויסן וואו דער אוצר ליגט, וואָלט איך דיר שוין לאַנג געזאָגט. איך וואָלט אין מיטן בייטאָג געקומען צו דיר און וואָלט דיך אויפ־געוועקט פון שלאָף: „קום, שלום, צום אוצר, וועלן מיר צונויפ־זשעברעווען דאָס גאָלד פולע זשמעניעס און אָנשטאָפּן פולע קע־שענעס!"

און האָט שלום אָנגעהויבן צו ריידן וועגן אוצר, אַזוי האָבן די פאַרחלומטע אויגן ביי אים זיך אָנגעצונדן, די רויטע בעקלעך צעפלאַמט, און אַליין האָט ער זיך אַזוי צעהיצט און צעברענט און צעפלאַקערט אַז ער האָט אויך דעם חבר זיינעם אָנגעוואָרעמט, צעהיצט, צעברענט און צעפלאַקערט. שמואליק האָט גערעדט, און זיין חבר שלום נחום וועוויקס, האָט אים געקוקט אין מויל אַריין און מיט דאָרשט געשלונגען איטלעך וואָרט.

צונויפזשעברעווען — צונויפנעמען, צונויפנעמען אין הויפן.
זשמעניעס — הויפנס.

5

אוצרות

וואָס איז אַן אוצר. — אַ לעגענדע פֿון כמעלניצקיס צייטן. — וואונדער־שטיינער.

אַז ס'איז פֿאַראַן אַן אוצר דאָ ביי אונדז אין אונדזער שטעטל — אין דעם איז דאָך קיין ספק ניט.

פֿון וואַנעט האָט זיך גענומען צו אונדז אַן אוצר? פֿון כמעלניצקין. כמעלניצקי האָט אים דאָ באַגראָבן נאָך פֿאַרצייטן. טויזנטער יאָרן האָבן מענטשן געזאַמלט אוצרות מיט אוצרות, ביז עס איז געקומען כמעלניצקי און האָט עס באַשטאַט.

— ווער איז געווען כמעלניצקי?

— כמעלניצקי, ווייסטו ניט? נאַרעלע, כמעלניצקי — דאָס איז געווען אַ רשע, אַ המן, נאָך פֿאַר כמעלניצקיס צייטן. . . דאָס ווייסט דאָך אַ מינדסטע קינד! האָט אָט דער כמעלניצקי, דער רשע, דער המן, אָנגעראַבעוועט הייסט עס מילי־מיליאַסן געלד ביי די אַמאָליקע פּריצים און ביי די רייכע יידן, און האָט דאָס אַלצדינג געבראַכט צו פֿירן אַהער צו אונדז, קיין וואַראָנקע. און דאָ האָט ער עס איין מאָל ביי נאַכט, אויף יענער זייט בית־מדרש באַרג־אַראָפּ, אַקעגן דער שיין פֿון דער לבנה, באַהאַלטן, טיף־טיף אין דער ערד באַגראָבן, און ס'איז מיט גראָז באַוואַקסן און מיט כישוף פֿאַרכישופֿט, אַזוי אַז קיין מענטש זאָל עס ניט געפֿינען.

— און ס'איז פֿאַרפֿאַלן אויף אייביק און אייביק?

— ווער האָט דיר געזאָגט, אַז ס'איז פֿאַרפֿאַלן אויף אייביק און אייביק? און צו וואָס האָט גאָט באַשאַפֿן די קבלה? די בעלי־קבלה, נאַרעלע, האָבן שוין דערצו אַן עצה.

באַשטאַטן — באַהאַלטן.
מילי־מיליאַסן — מיליאָנען־מיליאָנען.
בעלי־קבלה — מערצאָל פֿון בעל־קבלה, קענערס פֿון קבלה.

— דהיינו, וואָסער אַן עצה?

— זיי ווייסן שוין. זיי האָבן אַ שפּרוך אַזעלכן, און אַ פּסוק פאַראַן אַזעלכער אין תהלים, וואָס מע דאַרף אים זאָגן פערציק מאָל פערציק. . .

— וואָסער אַ פּסוק?

— ע, נאַרעלע, איך זאָל ווײסן דעם פּסוק! און אַפילו איך זאָל שוין ווײסן, איז דאָס אויך ניט אַזוי גרינג. מע באַדאַרף פאַסטן פערציק תעניתים, אָפּזאָגן אַלע טאָג פערציק קאַפּיטלעך תהלים. און אויפן איין־און־פערציקסטן טאָג, באַלד נאָך דעם ווי די זון האָט זיך געזעצט, באַדאַרף מען זיך אַרויסגנבענען אַזוי קונציק אַז קיין מענטש זאָל דיך ניט באַגעגענען, — וואָרעם טאָמער חלילה דערזעט מען דיך, באַדאַרף מען אָנהייבן נאָך אַ מאָל צו פאַסטן פון אָנהייב פערציק תעניתים, — און ערשט דעמאָלט, אַז ס'וועט דיר אָפּגילטן, קיינער וועט דיך ניט באַגעגענען, זאָלסטו אַנועקגיין אין אַ פינצטערער נאַכט אין אָנהייב חודש אויף יענער זייט בית־מדרש באַרג־אַראָפּ, און דאָרטן אָפּשטיין פערציק מינוט אויף איין פוס, ציילנדיק פערציק מאָל פערציק. און אויב ס'וועט נאָר ניט זיין קיין טעות אינעם ציילן, וועט זיך דיר דער אוצר אַנטפּלעקן פון זיך אַליין. . .

און שמואליק דער יתום גיט צו פאַרשטיין גאַנץ ערנסט זיין חבר דעם סוד פונעם אוצר מיט אַ שטיל קול, אַלע מאָל שטילער, ווי אויסגעלייענט פון אַ בוך, ניט אָפּשטעלנדיק זיך אויף אַ רגעלע אַפילו:

— און אַנטפּלעקן וועט זיך דער אוצר דורך אַ פייערל, אַ קליין פייערל. און אַז דאָס פייערל וועט זיך דיר באַווייזן, באַדאַרפסטו גלייך צוגיין צו דעם, צום פייערל הייסט עס, זאָלסט גאָר קיין מורא ניט האָבן פאַר אָפּבריען זיך, וואָרעם דאָס פייערל איז מער ניט אויף צו באַלייכטן, ברענען ברענט עס ניט. און דו באַדאַרפסט זיך נאָר אָנבייגן און זשעברעווען מיט בײדע זשמעניעס (שמואליק באַווייזט מיט בײדע הענט ווי ער זשעברעוועט) גאָלד און זילבער און דימענטן און בריליאַנטן, און שטיינער אַזעלכע וואָס הייסן מיטן נאָמען „כדכד" און אַזעלכע וואָס הייסן „ישפה". . .

— וואָס איז דען דער חילוק?

— איי, נאַרעלע, ס'איז אַ גרויסער חילוק! „כדכד" איז אַזאַ

תענית — אַ טאָג פון פאַסטן.

שטיין, וואָס לייכט אין דער פֿינצטער, און „ישפה" האָט אין זיך אַ כּוח: עס מאַכט פֿון שוואַרץ ווייס, פֿון רויט — געל, פֿון גרין — בלוי, פֿון נאַס — טרוקן, פֿון הונגעריק — זאַט, פֿון אַלט — יונג, פֿון טויט — לעבעדיק. . . מע באַדאַרף נאָר מיט אים געבן אַ רייב אין דער רעכטער לאַץ פֿון דער קאַפּאָטע און אַ זאָג: „ס'זאָל מיר אַרויסגיין און אַרויסגיין אַ רעכטער אָנבייסן!" — גייט אַרויס אַ זילבערנע טאַץ, און אויף דער טאַץ צוויי פּאָר געבראָטענע טייבעלעך מיט פֿרישינקע פֿלעצלעך פֿון געבייטלטע מעל. אָדער: „ס'זאָל מיר אַרויסגיין און אַרויסגיין אַ גוטער וואַרעמעס!" — באַווייזט זיך אַ גאָלדענע טאַץ מיט כּלערליי מינים עסנוואַרג און פּאַטראַוועס, געבראָטענע צונגען מיט געפֿילטע העלדזלעך, וואָס זייער געשמאַקער ריח צעגייט זיך אין אַלע אבֿרים, און פֿרישע צעבראָכטע, געפֿלאָכטענע קוילעטשן וואַקסן אויס פֿאַר דײַנע אויגן, און ווײַן לרובֿ פֿונעם בעסטן סאָרט, און ניסלעך, און באָקסערן, און צוקערקעס לרובֿ — אַזוי פֿיל אַז סע גלוסט זיך אַפֿילו ניט!

און שמואליק קערעוועט אָפּ דעם קאָפּ אָן אַ זײַט און שפּײַט אויס. און זײַן חבֿר זעט נאָך זײַנע פֿאַרשמאַכטע ליפּן און נאָך זײַן בלאַס פּנים מיט די פֿאַרחלומטע אויגן, אַז ער וואָלט זיך ניט אָפּגעזאָגט פֿון אַ שטיקל געבראָטענע צונג, אַ געפֿילט העלדזל, אָדער כאָטש אַ שטיקל קוילעטש. . . און ער גיט זיך דאָס וואָרט, אַז מאָרגן אם ירצה השם טראָגט ער אים אַרויס אין קעשענע עטלעכע ניסלעך, אַ פּאָר באָקסערן מיט אַ צוקערקעלע, וואָס ער וועט אַרויסלקחענען בײַ דער מאַמע אין קלייטל. און דערווײַל בעט ער שמואליקן, ער זאָל דערציילן נאָך און נאָך. און שמואליק לאָזט זיך לאַנג ניט בעטן. ער ווישט אָפּ די ליפּן און דערציילט נאָך און נאָך.

— . . . און אַז דו האָסט זיך גוט אָנגעזעטיקט מיט אַלע מיני מאכלים און פֿאַרטרונקען מיט די בעסטע ווײַנען, נעמסטו און

לאַץ — lapel of a coat.
פּאַטראַוועס — מאכלים, געשמאַקע שפּײַזן, גוט צוגעגרייטע אכילות, דעליקאַטעסן.
אבֿרים — גלידער.
קוילעטש — חלה, געפֿלאָכטענע חלה.
לרובֿ — אַ סך.
אָפּקערעווען — אַוועקדרייען, אָפּדרייען אין אַ זײַט.
פֿאַרשמאַכט — פֿאַרטריקנט, פֿאַרחלשט, אָפּגעשוואַכט פֿון הונגער און דאָרשט.
אם ירצה השם — אויב גאָט וועט וועלן (אַרויסגערעדט בײַם לאַנזאַמען ריידן: „אים יירצע האַשעם" און בײַם גיכן ריידן — „מירצעשעם").
אַרויסלקחענען — אַרויסגנבֿענען, אַרויסנעמען.
קלייטל — קרעמל, געוועלבל.

טוסט אַ רייב מיטן שטיינדעלע און אַ זאָג: „ס'זאָל מיר אַרויס־גיין און אַרויסגיין אַ ווייכער געלעגער!" — באַווייזט זיך דיר אַ בעטל פון עלפנביין, מיט גאָלד באַפּוצט, מיט אַן איבערבעט ווייך ווי פּוטער, און מיט זיידענע קישעלעך צוקאָפּנס, און מיט אַן אַטלעסענער קאָלדרע איבערגעדעקט. ציסטו זיך אויס און ווערסט אַנטשלאָפן, און עס חלומען זיך דיר מלאכים מיטן גן־עדן... אָדער אַז ניט, טוסטו אַ רייב מיטן שטיינדעלע, הייבסטו זיך גאָר אויף אין דער הייך ביז דער כמאַרע, און אַריבער דער כמאַרע, און דו פליסט זיך ווי אַן אָדלער הויך־הויך! ווייט־ווייט!...

עלפנביין — ivory.

6

דער רבּ אין גן־עדן

די פֿריינדשאַפֿט פֿון דוד מיט יהונתן. — דער לויתן מיטן שור־הבר. — ווי זעען אויס די צדיקים אויף יענער וועלט.

די שיינע, וואונדערלעכע מעשׂיות פֿון שמואליק דעם יתום האָבן זיין יונגן חבר אין גאַנצן פֿאַר־כּישופֿט און געבראַכט דערצו, אַז די פּרינצן מיט די פּרינצעסינס זיינען אים געגאַנגען צו חלום, געוועקט, געשלעפּט ביי די אַרבל: „שטיי אויף, שלום! שלום, טו זיך אָן און קום מיט אונדז!"

און נישט נאָר אין חלום — אויך אויף דער וואָר האָט ער זיך געפֿונען כּמעט שטענדיק צווישן פּרינצן און פּרינצעסינס, ערגעץ אין אַ קרישטאָלענעם פּאַלאַץ, אָדער אויפֿן פֿאַרגליווערטן ים, אָדער אויף אַ ווייספּע וואו עס געוועלטיקן ווילדע מענטשן, אָדער גאָר אין גן־עדן וואו עס געפֿינען זיך צוועלף ברונעמס מיט קוועקזילבער און דרייצן גערטענער פֿון זאַפֿרען, און גאָלד און זילבער וואַלגערט זיך אַזוי ווי מיסט. אָדער ער הייבט זיך אויף, מיטן שטיינדעלע „ישפֿה", גאָר אין דער הייך, אויף יענער זייט כּמאַרעס. . .

עס איז דערגאַנגען אַזוי ווייט, אַז ער האָט אָנגעהויבן אָנ־רופֿן די אַלע זאַכן ביים נאָמען און זען זיך מיט זיי אויף יעדער טריט און שריט. עטלעכע צונויפֿגעלייגטע באַלקנס אין הויף זיינען שוין געווען גענוג פֿאַר אים, ער זאָל זיך אַרויפֿכאַפּן אויף זיי גאַנץ הויך און זיך פֿאָרשטעלן, אַז דאָס איז אַ ווייספּע, און ער איז דער פּרינץ. און די גענדז מיט די קאַטשקעס וואָס שפּאַצירן אַרום אין הויף — דאָס זיינען די ווילדע מענטשן־פֿרעסער, און ער איז איבער זיי דער מלך, וואָס קאָן זיי טרייבן וואוהין ער וויל

קרישטאָלענער — of crystal.
ווייספּע — אַן אינדזעלע.

און קאָן טאָן מיט זיי וואָס ער וויל, וואָרעם זיי זיינען דאָך זיינע אונטערטעניקע. . . אַ שטיינדעלע אַ פּראָסטס, פון דער ערד אויפגעהויבן — קאָן עס זיין אפשר דאָס שטיינדעלע „ישפה", ווער ווייסט? פילט ער זיך ניט, נעמט און טוט דאָס אַ רייב, אַז קיינער זעט ניט, אין רעכטער לאַץ און אַ זאָג ווי שמואליק זאָגט: „ס'זאָל מיר אַרויסגיין און אַרויסגיין" . . .

מער פון אַלץ אָבער האָבן זיך איינגעוואָרצלט אין אים שמואליקס מעשיות וועגן אוצרות. ער איז געווען ווי זיכער, אַז ניט היינט איז מאָרגן, נאָר אַן אוצר מוז זיך אים אַנטפּלעקן. דאָס גאַנצע גאָלד וועט ער געוויינלעך אַוועקגעבן דעם טאַטן מיט דער מאַמען. דער טאַטע וועט שוין ניט דאַרפן זיין אַזוי פאַרזאָרגט און פאַרטראָגן אין די געשעפטן. די מאַמע וועט פאַרשפּאָרן פריערן גאַנצע טעג אין קלייט. מיט דעם כוח פונעם שטיין „ישפה" וועט ער אויסבויען אַ פּאַלאַץ פון קרישטאָל, אַרומגערינגלט מיט אַ גאָרטן פון סאַמע זאַפרען. און אין מיטן גאָרטן וועט זיך געפינען אַ ברונעם פון קוועקזילבער. אַ הונט וועט היטן דעם אַריינגאַנג, און פיפערנאָטערס, שרעטעלעך מיט ווילדע קעץ וועלן זיך דראַפּען אויף דיביימער. און ער, דער פּרינץ אַליין, וועט אויסטיילן פון זיין ברייטער האַנט די וואָראָנקעווער אָרעמעלייט נדבות, גרויסע נדבות און קליינע נדבות, איטלעכן אַזאַ נדבה ווי ער פאַרדינט.

עס איז געווען שווער זיך פאָרצושטעלן, אַז די צוויי געליבטע חברים, שלום נחום וועוויקס און שמואליק דער יתום, זאָלן וועגן אַ מאָל זיך דאַרפן צעשיידן אויף אייביק און אייביק. ערשטנס, גלאַט למאַי זאָלן זיך חברים שיידן? און אויסער דעם האָבן זיי זיך געשוואָרן ביידע ביי גאָט און איבערגעשלאָגן מיט אַ ציצה, אַז איינער אָן דעם צווייטן זאָל ניט אוועקפאָרן קיין מאָל ניט אין ערגעץ ניט, אַז וואָס ס'זאָל זיך מיט זיי ניט טרעפן און וואו זיי זאָלן ניט מגולגל ווערן, זאָלן זיי תמיד זיין איין נפש, איין נשמה. דאָס איז געווען אַ ליבשאַפט ווי צווישן דוד מיט יהונתן.

אונטערטעניקע — .subjects

איבערשלאָגן מיט אַ ציצה — ביים געבן זיך די הענט און פייערלעך צוזאָגן פלעגט מען איבערשלאָגן די הענט מיט אַ ציצה, כדי נאָך מער צו באַשטעטיקן די וויכטיקייט פון דער אָפּגערעדטער זאַך. אין דעם יידנס אָנטאָן האָבן געדאַרפט זיין פיר ציצות. דעריבער האָט מען געטראָגן אַ טלית קטן אָדער אַן ארבע-כנפות מיט פיר אויף אַ ספּעציעלן אופן, פון באַזונדערע פעדעם צונויפגעדרייטע פראַנזן.

מגולגל ווערן — פאַרוואַגלט ווערן, פאַרוואָרפן ווערן.

נפש — נשמה, באַשעפעניש.

גייט ריכט זיך אויף אַזאַ מעשה, אַז דער רב, וואָס איז טאַקע געווען אַ ייד אַ זקן, וועט נעמען און וועט זיך פּלוצעם אין מיטן דערינגען אַוועקלייגן און וועט מאַכן אַ שטאַרב!

מאָלט אייך, ניט אַזוי גיך טוט זיך עס ווי עס רעדט זיך. ניט אַזוי גרינג לייגט זיך אַוועק אַ רב און שטאַרבט אַוועק. דער רב, וואָס איז געווען תמיד אַ קראַנקער מענטש פון פאַסטן תעניתים און פון גלאַט ניט עסן, האָט זיך אויף דער עלטער אַוועקגעלייגט אין בעט, אָפּגעלעגן אַ געליימטער העכער אַ יאָר, אָן עסן, אָן טרינקען, און נאָר געלערנט און נאָר געדאַוונט, און געראַנגלט זיך מיטן מלאך-המות.

שמואליק האָט דערציילט פאַר זיין חבר און געשוואָרן מיט כל-השבועות, אַז אַלע פאַרנאַכט, בין מנחה למעריב, פליט אַריין דורך אַ שפּאַרונקעלע פון אַ פענצטער דער „בעל-דבר", שטעלט זיך אַוועק ביים רב צוקאָפּנס און וואַרט, טאָמער וועט ער אויפהערן „זאָגן", וועט ער אים מאַכן „כיק". איז אָבער דער רב קליגער פון אים: ער הערט ניט אויף צו „זאָגן" אַפילו אויף אַ רגע. אָדער ער לערנט אָדער ער דאַוונט.

— ווי אַזוי זעט ער אויס?

— ווער?

— דער „בעל-דבר".

— פון וואַנעט זאָל איך וויסן?

— דו זאָגסט אַז ער קומט, האָסטו מסתמא אים געזען.

— נאַרעלע! ווער עס זעט דעם „בעל-דבר", דער קאָן נישט לעבן מער. הייגט ווי אַזוי האָב איך אים געקאָנט זען?

— פון וואַנעט זשע ווייסטו אַז ער קומט?

— ניין! וואָס דען וועט ער טאָן? ער וועט וואַרטן אויף כבוד? . . .

און אַז דער רב איז געשטאָרבן, איז פאַר די צוויי חברים געווען אַ יום-טוב. דער רב האָט געהאַט אַזאַ שיינע לוויה, ווי עס קאָן זיך פאַרגינען צו האָבן נאָר אַ רב אין אַ קליין שטעטל. די קלייטן

געליימטער — פּאַראַליזירטער.
כל השבועות — אַלערליי שבועות, אַלע שווערענישן.
בין מנחה למעריב — צווישן דער צייט פון דאַוונען מנחה און דער צייט פון דאַוונען מעריב, סוף טאָג, at twilight.
שפּאַרונקעלע — אַ קליין שפּעלטל.
„בעל-דבר" — דער מענטש וואָס קומט מיט אַן ענין צום געריכט; דער גע-העריקער מענטש. דאָ — דער מלאך המות.

האָט מען געשלאָסן און די חדרים האָט מען צעלאָזט, און די גאַנצע „שטאָט” איז אים געגאַנגען באַגלייטן.

אויף צוריקוועגס זיינען די פאַרליבטע חברים, „דוד ויהונתן”, געווען די לעצטע שבלעצטע. מע האָט זיך גענומען פאַר די הענט און מען איז געגאַנגען פּאַוואָליע בכדי מע זאָל זיך קאָנען גוט אָנ־ריידן. און ריידן איז געווען פון וואָס. פונעם רבס טויט און פון זיין קומען אויף יענער וועלט, ווי אַזוי מע וועט אים דאָרטן באַגעגענען ביי די טויערן פון גן־עדן, און ווי אַזוי מע וועט אים אויפנעמען, און ווער וועלן זיין די וואָס וועלן אים מקבל פנים זיין.

אַלצדינג האָט שמואליק געוואוסט, אפילו וואָס ד אָ ר ט ן טוט זיך. און פון אַלצדינג האָט ער גערעדט אַזוי, גלייך ווי ער וואָלט געווען דערביי. עס איז אויסגעקומען אַזוי, אַז דער רב איז גאָרניט געשטאָרבן. ער האָט זיך נאָר איבערגעטראָגן אין אַן אַנדער וועלט, אין אַ בעסערער וועלט, וואו מע האָט געוואַרט אויף אים מיטן לויתן און מיטן שור־הבר און מיטן יין־המשומר און מיט אַלע גוטע זאַכן פון גן־עדן.

אָ, דאָרט וועט ער ערשט אָנהייבן צו וויסן פון אַ לעבן, אַ ניי לעבן, אַ גליקלעך לעבן, אין אַ פּראַכטפולן גן־עדן, אין איינעם מיט אַזעלכע מאַגנאַטן ווי: אברהם, יצחק און יעקב, און יוסף הצדיק, און משה מיט אהרנען, און דוד המלך, און שלמה המלך, און אליהו הנביא, און דער רמבם, און דער בעל־שם־טוב, און דער ריזשינער. . .

ווי לעבעדיקע האָט זיי שמואליק אָפּגעמאָלט, און ווי לעבעדיקע זיינען זיי געשטאַנען פאַר די אויגן, יעדערער מיט זיין געשטאַלט און מיט זיין פּנים און מיט זיין אויסזען:

אברהם אָבינו — אַ זקן מיט אַ ווייסער באָרד; יצחק — אַ לאַנגער און אַ דאַרער; יעקב אָבינו — אַ קראַנקער און אַן איינ־געבויגענער; יוסף — אַ פאַרשוין; משה רבינו — אַ נידערי־קער וואוקס, נאָר אַ ברייטער שטערן; אַהרן הכהן — דווקא אַ

לעצטע שבלעצטע — לעצטע פון די לעצטע.

לויתן — דער לעגענדאַרער גרויסער פיש וואָס צדיקים וועלן אים עסן אויף יענער וועלט.

שור־הבר — דער לעגענדאַרער גרויסער אָקס וואָס צדיקים וועלן אים עסן אויף יענער וועלט.

יין־המשומר — דער אויפגעהיטער ווין; ווין וואָס מע וועט געבן צו דער סעודה אויף יענער וועלט.

דער רמבם — באַרימטער יידישער פילאָזאָף פון 12טן יאָרהונדערט נאָך קריסטוס.

בעל־שם־טוב — דער באַשאַפער פון דער חסידישער באַוועגונג.

דער ריזשינער — אַ באַרימטער חסידישער רבי.

הויכער מיט אַ לאַנגן יאַמשעווען שטעקן; דוד המלך — מיט אַ פידל; שלמה המלך — מיט אַ גאָלדענער קרוין; אליהו הנביא — אַן אָרעם יידל; דער רמבם — אַן אויסגעפוצטער מיט אַ קיילעכ־דיקער באָרד; דער בעל־שם־טוב — אַ פראָסטער ייד מיט אַ פראָסטן שטעקן; דער ריזשינער — אַ שיינער ייד אין אַ זיידענער זשו־פּעצע. . .

עס האָט אַזש אָנגענומען אַ חשק צו זען זיך מיט די דאָזיקע אַלע לייט. עס האָט זיך פּשוט געגלוסט זיין מיט זיי דאָרטן אין גן־עדן, פאַרזוכן כאָטש אַ שטיקל פונעם לויתן מיטן שור־הבר, כאָטש אַ טראָפּן פונעם יין־המשומר. עס איז געווען באמת מקנא צו זיין דעם רב, ווי ער לעבט דאָס איצט דאָרטן אַ גוטן טאָג. . . גאָר פאַר־געסן, אַז מען האָט אים נאָר וואָס אַראָפּגעלאָזט אין אַן ענגן פינצ־טערן קבר, און אַז מען האָט אים פאַרשאָטן מיט קלעפּיקער שוואַר־צער ערד און צוגעקלאַפּט מט הילצערנע לאָפּעטעס, און אַז שמואליק אַליין טאַקע האָט געזאָגט נאָך אים קדיש. וואָרעם דער רב איז געשטאָרבן אָן קינדער — ניט פאַר אייך געדאַכט, ניט פאַר קיין שום יידן געדאַכט.

יאַמשעווער — of bamboo.
זשופּעצע — אַ לאַנגער מאַנטל וואָס מע טראָגט איבער דער קאַפּאָטע.

7

שמואליק ווערט פֿאַרשוואונדן

דוד מיט יהונתן צעשיידן זיך אויף אייביק. — דער סוד פֿונעם אוצר. — פֿאַרלוירן אַ חבר.

די גאַנצע וואָך וואָס די רביצן איז געזעסן שבעה נאָכן רב, האָט שמואליק דער יתום אַרומגעבלאָנקעט איינער אַליין איבער דער שטאָט, ווי אַן אמתער יתום וואָס איז נאָך מער פֿאַריתומט געוואָרן. זיין גאַנצער אַרויסקוק איז געווען אויף דעם פּאַרנאָכט, ווען מע צעלאָזט די קינדער פֿון די חדרים — דעמאָלט וועט ער זיך קאָנען זען מיט זיין חבר, שלום נחום וועוויקס, וואָס איז צו אים נאָך מער צוגעבונדן געוואָרן זינט דער רב איז געשטאָרבן.

עס האָט זיך געפֿילט אינסטינקטיוו, אַז די צוויי געליבטע חברים „דוד ויהונתן", באַדאַרפֿן זיך באַלד צעשיידן. ווי אַזוי דאָס וועט געשען — האָבן זיי נאָך אַליין ניט געוואוסט און ניט געוואָלט וויסן. זיי האָבן דעריבער אויסגענוצט יעדער פּאַרנאַכט אויף צו פֿאַרברענגען אין איינעם, זיין וואָס נענטער איינס לעבן דאָס אַנדערע.

אַ גליק וואָס ס'איז זומער, און זומער לערנט מען נישט ביי נאַכט אין חדר. קאָן מען דעריבער זיך פֿאַרקלייבן אין צווייען ביי נחום וועוויקס אין גאָרטן, און דאָרטן, אונטער אַ באַרנבוים, אָפּזיצן אַ שעה און צוויי און דריי און שמועסן; אָדער אַז ניט, קען מען זיך דורכגיין פֿון דער שטאָט אַרויס, העט ווייט (אַבי שקצים זאָלן נאָר ניט באַפֿאַלן און ניט אָנרייצן די הינט) און זיך אָנריידן ווי פֿיל דאָס האַרץ גלוסט.

זיצן שבעה — זיצן זיבן טעג אין טרויער נאָך אַ טויטן.
דוד ויהונתן — דוד און יהונתן.

און ריידן איז געווען פון וואָס. איין זאַך האָט זיי אינטערעסירט ביידן: וואָס וועט זיין ווייטער? וואָס וועט זיין, טאָמער פאָרט שמואליק אַוועק? ווארעם געהערט האָט שמואליק זאָגן, אַז די רביצן קלייבט זיך ערגעץ ווייט, זי האָט אַ שוועסטער אין אַ שטעטל ניט ווייט פון אַדעס. שרייבט איר די שוועסטער זי זאָל קומען צו פאָרן. איז ווי באַלד די רביצן פאָרט — פאָרט שמואליק אויך. וואָס וועט ער דאָ טאָן איינער אַליין? ער האָט דאָך אַפּילו ניט וואו דעם קאָפּ אָנצושפּאַרן!

פאַרשטייט זיך, אַז ער פאָרט נישט אויף לאַנג, און בכל אופן — ניט אויף שטענדיק. לאָז ער נאָר קומען אַהין, אַזוי זעצט ער זיך באַלד לערנען „קבלה”, און ווי נאָר ער דערגייט דעם „סוד”, אַזוי קומט ער צו פאָרן צוריק אַהער קיין וואָראָנקאָ, און נעמט זיך צו דער אַרבעט — אויפזוכן דעם אוצר. ער וועט פאַסטן פערציק תעניתים, אָפּזאָגן אַלע טאָג פערציק קאַפּיטלעך תהלים, און אויף איין־און פערציקסטן טאָג כאַפּט ער זיך אַרויס בסוד, אַז קיינער זאָל ניט וויסן, ציילט אָפּ פערציק מאָל פערציק, שטייענדיק אויף איין פוס פערציק מינוט אויפן זייגער. . .

— וואו האָסטו אַ זייגער?

— איצט האָב איך ניט, דעמאָלט וועל איך האָבן.

— וואו וועסטו נעמען?

— וואו וועל איך נעמען? איך וועל גנבענען! וואָס האָט דאָס צו דיר?

שלום קוקט זיין חבר שמואליקן אין די אויגן אַריין. ער האָט מורא, טאָמער האָט ער אים אָנגערירט מיט אַ וואָרט, און ער וועט חלילה ווערן ברוגז. שמואליק איז אָבער ניט אַזאַ חבר, וואָס מיט איין וואָרט זאָל מען פאַרלירן ביי אים אין גאַנצן. און שמואליק הערט ניט אויף צו דערציילן מעשיות, וואָס עס וועט זיין אַמאָל, אַמאָל, אַז ביידע חברים וועלן אויסוואַקסן און ווערן גרויסע, וואָס זיי וועלן אויפטאָן אין דער דאָזיקער שטאָט און ווי גליקלעך זיי וועלן מאַכן די וואָראָנקעווער יידן. און עס גיסט זיך ביי אים ווי ריינער בוימל, און עס ציט זיך ביי אים ווי גוטער האָניק. און עס ווילט זיך גאָרניט אַוועקגיין אין דער וואָרעמער, זומערדיקער, פאַרכישופּ־טער נאַכט. נאָר מע מוז. מע מוז גיין אַהיים שלאָפן — אַניט קאָן

בכל אופן — אין אַלע אופנים, אין אַלע פאַלן.

מען כאַפּן אַ מיאוסן פּסק! און מע געזעגנט זיך אָפּ: „ביז מאָרגן, ביז מאָרגן!"

. . . .

עס איז אַוועקגעגאַנגען אַ מאָרגן און נאָך אַ מאָרגן, און נאָך אַ מאָרגן — ניטאָ שמואליק! וואו איז ער? ער איז אַוועקגעפאָרן. אויפגעהויבן זיך אין איינעם מיט דעם רבס אַלמנה און אַוועקגעפאָרן ערגעץ ווייט. ווען? ווי אַזוי? אַפילו נישט געזעגנט זיך?! . . .

אַ פאַרלוירענער, אַ צערודערטער, איז געבליבן זיין חבר שלום איינער אַליין, עלנט ווי אַ שטיין. אַוועקגעפאָרן זיין בעסטער, זיין ליבסטער און זיין טייערסטער. אַוועקגעפאָרן! פינצטער געוואָרן די גאַנצע וועלט: וואָס מיר וועלט, אַז ס'איז נישטאָ שמואליק! וויסט געוואָרן דאָס גאַנצע לעבן: וואָס מיר לעבן, אַז ס'איז נישטאָ שמואליק!

און דער איבערגעבליבענער עלנטער חבר האָט דערפילט אַ מאָדנע ענגשאַפט אין האַלדז, און אין נאָז האָט אים אָנגעהויבן צו קיצלען, און אין האַרצן צו שטיקן. ער האָט זיך פאַרקליבן ווייט-ווייט אין אַ ווינקעלע און לאַנג-לאַנג געוויינט.

8

מאיר מעדוועדעווקער

אַ נייער חבר וואָס קאָן זינגען. — חדר־יינגלעך קונדסים מאַכן טעאַטער־שפּיל.

לאַנג זאָרגן זיך און באַקלאָגן דעם פאַרלוירענעם שמואליקן האָט זיין געטרייער חבר נישט באַדאַרפט. גאָט האָט אים גיך צוגעשיקט אַ נייעם חבר.

אַזוי איז דאָס געווען: ווי באַלד דער אַלטער רב איז געשטאָרבן, איז דאָך דאָס שטעטל געבליבן אָן אַ רב. האָט נחום וועוויקס אַוועקגעוואָרפן אַלע געשעפטן און איז אַוועקגעפאָרן אין אַ צווייטן שטעטל, וואו עס האָט זיך געלאָזט הערן איבער דער וועלט אַ רב, אַ שם־דבר, מיטן נאָמען חיים מעדוועדעווקער. אָט דעם רב האָט דאָס נחום וועוויקס אַראָפּגעבראַכט קיין וואַראַנקאַ. דאָס שטעטל האָט זיך מיט אים משמח געווען, ווארעם חוץ וואָס ער איז געווען אַ גרויסער למדן און אַ ירא־שמים און אַ יודע־נגן, איז ער נאָך געווען דערצו אַ גרויסער אָרעמאַן אויך, האָט ער שוין אין איין וועגס צוגעקנעלט מיט די באַלעבאַטישע קינדער (פון דער עלטערער כתה).

פונדעסטוועגן האָט מען חלילה דעם מלמד ר׳ זרחלען אין גאַנצן נישט אָפּגעזאָגט. ווי נעמט מען דאָס און מע קוילעט אָפּ אַ יידן גלאַט אַזוי פון פרנסה? איז ר׳ זרחל פאַרבליבן מלמד אויף תנך און אויף שרייבן (יידיש און רוסיש, און דייטש, און פראַנצייזיש, און לאַטיין, וועלכע נישט די קינדער דער רבי האָבן

שם־דבר — אַ באַרימטער מענטש, אַ באַרימטע זאַך.
זיך משמח זיין — זיך פרייען, זיך אַמוזירן.
ירא־שמים — גאָטספאַרכטיקער, אַ פרומער, דער וואָס האָט מורא פאַר גאָט.
יודע־נגן — אַ קענער פון נגינה, פון זינגען אָדער שפּילן.
כתה — גרופּע, קלאַס.

פאַרשטאַנען מיט וואָס מען עסט דאָס). און גמרא האָט מען גע־לערנט ביים נייעם רבֿ.

און כאָטש שלום נחום וועוויקס איז געווען טאַקע נאָך אַלץ אַ שייגעץ און נישט געוואָלט וואַקסן אין דער הייך, נאָר פונדעסט־וועגן האָט מען אים אַריינגענומען אין דער גרויסער כּתּה, וואָרעם אַז דער נייער רבֿ האָט אים פאַרהערט אַ פּרשה חומש מיט רש״י, האָט ער אים דערלאַנגט אַ קניפּ אין בעקל: „אַ רעכטער שקאָץ!“ — און דעם פאָטער האָט ער געגעבן אַ זאָג, אַז עס איז אַן עבֿירה פאַר גאָט איבערצולאָזן אַזאַ שקאָץ אויף טרוקענעם תּנך; מע באַ־דאַרף אים אַ נעם טאָן צו דער גמרא. „נישקשה, ס׳וועט אים גאָרניט שאַטן“.

פאַרשטייט זיך אַז דער פאָטער איז געווען מלא גדולה. און דער שקאָץ אַליין איז ניט געווען אַזוי צופרידן מיט דער גמרא, איז ער אָבער דערפאַר געווען ביי זיך גדולדיק, וואָס ער זיצט אין איי־נעם מיט די גרויסע, און געבלאָזן פון זיך, פאַרריסן די נאָז — אַ קליינינקייט!

אַראָפּגעקומען איז ר׳ חיים דער רבֿ ניט אַליין נאָר מיט צוויי זין: איינער אַ באַלעבעסל שוין, מיט אַ קנאָפּ אין גאָרגל, מיטן נאָמען אַברהמל, און דער אַנדערער, מאירל, האָט געהאַט אַ שיין קול אויף צו זינגען און אויך אַ קנעפּל אין גאָרגל, נאָר צום לער־נען האָט ער געהאַט אַ שייט האָלץ, ניט קיין קאָפּ. און ניט אַזוי נאָך אַ גראָבער קאָפּ, ווי אַ גרויסער שייגעץ, און מיט אים איז דאָס שלום נחום וועוויקס געוואָרן אין גיכן חבֿר. אַ יינגל פון דער פרעמד און דעם רבֿס אַ זון — מיט דער האַנט קאָן מען אים ניט אָוועקמאַכן. דערצו האָט דער מאירל געהאַט אַ מעלה: ער האָט געזונגען לידלעך, און נאָך וואָסערע לידלעך! האָט ער אָבער צו דער מעלה געהאַט אַ חסרון — אַ טבֿע פון אַן אמתן אַרטיסט: ער האָט פיינט געהאַט זינגען גלאַט אַזוי אומזיסט. איר ווילט הערן

פּרשה — אַ טייל פון חומש וואָס איז באַשטימט פאַר אַ וואָך.
חומש מיט רש״י — חומש מיט די אויסטייטשונגען פון רש״י; רש״י — באַרימטער דערקלערער און אויסטייטשער פון חומש, געלעבט אין 11טן יאָרהונדערט נאָך קריסטוס.
אַן עבֿירה — דאָ — אַ שאָד. געוויינלעך — אַ זינד.
מלא גדולה — פול מיט שטאָלץ, פול מיט גרויסקייט, פול מיט פרייד.
גדולדיק — גרויס ביי זיך, שטאָלץ.
באַלעבעסל — אַ יונגערמאַן, עמעצער וואָס האָט ניט לאַנג חתונה געהאַט.
אַ קנאָפּ אין גאָרגל — Adam’s-apple.
שייט האָלץ — אַ שטיק האָלץ.
אַרטיסט — אַקטיאָר.

זינגען — באַצאָלט, זייט מוחל! אַ גראָשן אַ לידל. און אַז ס'איז נישטאָ קיין געלט, איז אַן עפּל אויך גוט. פֿאַר נויט — אַ האַלבער עפּל, אַ פּאָר פֿלוימען, אַ שטיקל צוקערקע — קיין אומזיסט איז נישטאָ! דערפֿאַר האָט ער אָבער געזונגען אַזעלכע לידלעך, מיט אַזאַ זיס קול און מיט אַזאַ געפֿיל, אַז אַ כּפּרה כלעבן אַלע היינ־טיקע קאַרוזאָס, שאַליאַפּינס, סיראָטאָס און די אַלע איבעריקע זינגערס פֿון דער וועלט!

„גיי איך אַרויס אויף דער ווילנער גאַס,
הער איך אַ קול מיט אַ גרויס געשריי:
אוי־וויי! —
מע ווײנט אַזוי..."

אַלע יינגלעך האָרכן, גאַפֿן, גייען אויס פֿון זיסקייט. און ער — גאָרנישט!

נישט נאָר אין נגינה אַליין האָט זיך אויסגעצייכנט מאירל מעדוועדעווקער. ער האָט געהאַט נאָך אַ חולאת: שפּילן, פֿאַר־שטעלן זיך, מאַכן אָנשטעלן: „מכירת יוסף", „יציאת מצרים", „עשר מכות", „משה רבינו מיט די לוחות", און נאָך און נאָך אַזעלכע אָנ־שטעלן.

למשל, ער האָט זיך פֿאַרשטעלט פֿאַר אַ גזלן, מיט אַ גרויסן שטעקן אין האַנט און מיט דער רביצנס האַקמעסער, אַריינגע־שטעקט אין דעם רבינס גאַרטל, און דווקא באָרוועס, און מיט אונ־טערגעקאַטשעטע הויזן, און אויגן, רבונו של עולם — טאַקע ווי ביי אַ גזלן! שלום נחום וועוויקס איז געווען דער ייִד, דער אביון. מיט אַ גראָבן שטעקן אין האַנט, מיט אַ קישעלע פֿאַר אַ האָרב, איבערגע־

זייט מוחל — זייט אַזוי גוט, אַנטשולדיקט.
כלעבן — באמת, אויף צום אמתן, איך שווער זיך, איך זאָל אַזוי לעבן.
אַ כּפּרה אַלע... — מעגן אונטערגיין אַלע... ; עס האָבן ניט קיין ווערט אַלע... אין פֿאַרגלייך מיט...
מנגנים — זינגערס, מוזיקערס.
סיראָטאָ — אַ באַרימטער חזן.
גאַפֿן — קוקן פֿאַרוואונדערט, וואונדערן זיך, to gape.
נגינה — געזאַנג, מוזיק.
חולאת — קרענק.
„מכירת יוסף" — אַ שפּיל פֿון דעם ווי די ברידער פֿאַרקויפֿן יוספֿן און ווי יוסף ווערט דערהויבן.
„יציאת מצרים" — אַ שפּיל פֿון דעם ווי ייִדן גייען אַרויס פֿון מצרים.
„עשר מכות" — אַ שפּיל פֿון די צען פּלאָגן, צען מכות, וואָס פּרעה קריגט.
„משה רבינו מיט די לוחות" — אַ שפּיל פֿון משה רבינו מיט די טאָװלען פֿון געזעץ.
אביון — אָרעמאַן.

קערט דאָס היטל אויף דער לינקער זייט, גייט ער נעבעך בעטן אַ נדבה. פאַרבלאָנדזשעט אין וואַלד. דער וואַלד — דאָס זיינען די יינגלעך. און שלום נחום וועוויקס דער אביון גייט צווישן די ביי־מער, אָנגעשפּאַרט אויף זיין גראָבן שטעקן, זוכט אַ וועג און באַ־געגנט זיך מיט — מאיר דעם גזלן! כאַפּט אַרוים דער גזלן דאָס מעסער פון גאַרטל און זינגט צו אים אַ ליד, און דווקא אויף רוסיש: דאָס געלט אַהער!

בעט זיך ביי אים נעבעך דער אָרעמאַן, שלום, מיט טרערן, ער זאָל זיך דערבאַרעמען אויב ניט אויף אים, איז אויף זיין ווייב און קינדער. זי וועט בלייבן אַן אַלמנה און די קינדער יתומים. כאַפּט אים דער גזלן, מאיר, פאַרן גאַרגל און טוט אים אַ וואָרף אויף דער ערד — — קומט אָן דער רבי און עס הייבט זיך אָן אַ חתונה:

— מילא, דער (ער באַווייזט אויף זיין אייגענעם זון) איז אַ שייגעץ, אַ משומד. אָבער דו, נחום וועוויקס יינגל, ווי קומסטו זיך צו גלייכן צו אים, צו אָט דעם משומד?

חאַרב — הויקער, hunch.

9

פאַרלוירן נאָך אַ חבר

מע טרייסלט באַרלעך און מע כאַפּט שמיץ. — מע לערנט זיך גנבענען. — תשעה־באָב ביים גלח אין גאָרטן. — פון אַ באָרוועסן יונג אַ אַ קונדס וואַקסט אויס אַ באַרימטער אַרטיסט.

מע מוז זאָגן דעם ריינעם אמת, אַז ביידע חברים, מאירל מעדוועדעווקער און שלום נחום וועוויקס, האָבן נישט אַזוי שטאַרק חשק געהאַט צו דער תורה, וואָס דער רב ר' חיים מעדוועדעווקער וועט אין זיי אַריינזעצן, און צו זיין יראת־שמים, וואָס ער וועט אין זיי איינפלאַנצן. זיי האָבן בעסער חשק געהאַט צו אַנדערע זאַכן. למשל, גרינע אַגרעסן רייסן פון אַ בוים, אָדער טרייסלען באַרלעך אָדער פלוימען, מעג זיך זיין אַפילו פון אַן אייגענעם גאָרטן, איז אַ סך מער פאַרגעניגן ווי שמאַכטן איבער דער גמרא, אָדער דאַווענען מיט כוונה, ווי דער רב ר' חיים האָט געפאָדערט פון זיינע תלמידים, אָדער זאָגן אַ קאַפּיטל תהלים.

— די גמרא איז ניט קיין ציג, זי וועט ניט אַנטלויפן. דאַווענען וועט גאָט מוחל זיין, און תהלים לאָזן זאָגן אַלטע יידן! . . .

אַזוי האָט איינגעטענהט מאירל מעדוועדעווקער מיט זיין חבר שלום נחום וועוויקס און האָט אים בעסער געלערנט, ווי אַזוי מע קלעטערט אַרויף אין איין שמע־ישראל אויפן העכסטן בוים, אָדער ווי אַזוי מע שפּרינגט אונטער און מע פאַרטשעפּעט אַ צווייג פון אַ קאַרשנבוים, קריכן די קאַרשן דעמאָלט אַליין אין מויל אַריין. איי,

---

תשעה־באָב — דער פאַסטטאָג צום אָנדענק נאָכן חורבן פון בית־המקדש.
יראת־שמים — גאָטספאָרכטיקייט, מורא פאַרן הימל, פאַר גאָט.
אַגרעסן — gooseberries.
שמאַכטן — ווערן שלאַף, דאַרן, אויסגיין פון בענקעניש, to languish.
מיט כוונה — מיט געפיל, מיט חשק.
אין איין שמע־ישראל — אין איין רגע.

עס ווערן נאָך דעם שוואַרץ די ליפּן, און נאָך די שפּיץ פינגער דער־קענט מען, אַז מע האָט געריסן קאַרשן? וואָס קען דאָ זיין? „ווערט מען אָפּשמייסן — אַ טייערע מעציאָצע!" . . .

דאָס שמייסן אין חדר איז געווען אַזאַ געוויינלעכע זאַך, אַז די חדר־יינגלעך האָבן ניט געפילט קיין שום בזיון — פון קיין ווייטאָג רעדט מען ניט! „וואָס איז דען אַזעלכעס, אַז מען באַקומט פון רבין עטלעכע לאַקשן? ביז דער חתונה וועט זיך עס פאַרהיילן". . . אַ בזיון איז געווען נאָר פאַר יענעם וואָס איז שוין געווען אַ חתן. אי דאָס האָט ער נאָר מורא געהאַט פאַר איין זאַך: טאָמער ווערט געוואָר די כלה, און ניט אַזוי די כלה ווי דער כלהס חברטאָרינס — וועלן זיי איר אויפוואַרפן: „דער חתן מיטן געשמיסענעם דאָס". . .

מאיר איז נאָך ניט געווען קיין חתן און האָט דערפאַר קיין מורא ניט געהאַט. האָט ער דעריבער געפירט זיין חבר שלום אויפן „דרך־הישר", געלערנט אים פאַרקנייטשן דאָס דאַוונען, טראָגן פון קלייט אונטער דער מאַמעס נאָז באַקסערן מיט קאָנפעקטן, מיט גויאישע לעקעכלעך, מיט נאָך גוטע זאַכן — דאָס הייסט ניט חלילה געגנבעט, נאָר „געלקחנט", און דערפאַר שטראָפט מען ניט אויף יענער וועלט.

דאָס אַלצדינג וואָלט אפשר אָפּגעלאָפן גלאַט, ווען עס זאָל זיך ניט טרעפן מיט מאירן אַן אומגליק: ער איז נעבעך אַריבער איבער אַ פּלויט, אַריין צום גלח אין גאָרטן און אָנגעריסן אַ פולן בוזעם מיט באַרלעך. האָט דעם גלחס טאָכטער דערזען דורכן פענצטער. איז דער גלח אַרויסגעלאָפן מיט אַ הונט און האָט אים געכאַפּט. האָט אים דער הונט צעריסן, איך בעט איבער אייער כבוד, די הויזן. און דער גלח האָט אַראָפּגעריסן ביי אים דאָס היטל און געלאָזט אים גיין וואו די אויגן טראָגן.

וואָלט דאָס אפשר אויך נאָך נישט געווען אַזאַ אומגליק, ווען דאָס זאָל ניט זיין תשעה־באָב! סטייטש, אַלע יידן גייען אַרום אין די זאָקן, קלאָגן און וויינען אויף חורבן בית־המקדש, און ער, ר' חיים

אַ טייערע מעציאָצע — אָפּגעלאַכט: אַ טייערע מציאה.

בזיון — חרפה, שאַנד.

מע באַקומט פון רבין עטלעכע לאַקשן — מע באַקומט פון רבין עטלעכע שמיץ מיטן קאַנטשיק.

דרך־הישר — ריכטיקער וועג, גראָדער וועג.

פאַרקנייטשן דאָס דאַוונען — ניט לייגן קיין אַכט אויפן דאַוונען, ניט דאַוונען, דורכלאָזן שטיקער ביים דאַוונען.

דעם רבס זונדל, שפּאַצירט אַרום אַן אַ היטל און מיט צעריסענע הויזן!

די שטראָף וואָס דער יונג איז נעבעך אויסגעשטאַנען לאָזט זיך ניט באַשרייבן ביי הײנטיקע צייטן פון רײנעם פּראָגרעס. און נישט דאָס איז דער עיקר. דער עיקר איז, וואָס מען האָט שלום נחום וועוויקס געמוזט אָפּנעמען פון חדר. קוקנדיק אויף נחום וועוויקס, האָבן אַנדערע טאַטעס אויך אָפּגענומען זייערע קינדער. איז נעבעך ר' חיים דער רב געבליבן אָן אַ קנעלונג. האָט אים דאָס רבנות מיטן חזנות געגעבן ווינציק פּרנסה. האָט ער זיך געמוזט אַריבערפּעקלען צוריק אין זיין שטעטל. און אָט אַזוי איז פאַרלאָרן געגאַנגען דער צווייטער חבר פון אונדזער העלד. . .

. . . אין אַ יאָר צוואַנציק אַרום, אַז די צוויי חברים האָבן זיך באַגעגנט, איז אײנער געווען שוין אַ באַרימטער אַרטיסט מעד־ווערדיעוו, און דער אַנדערער האָט שוין געשריבן פעליעטאָנען אונ־טערן נאָמען שלום־עליכם.

בלייבן אָן אַ קנעלונג — בלייבן אָן תלמידים, ניט האָבן מיט וועמען צו לערנען.
רבנות — די פּראָפעסיע פון אַ רב.
חזנות — די פּראָפעסיע פון אַ חזן.

10

חבר „סירקאָ"

אַ הונט אַ חכם און אַ בעל־דרך־ארץ. — אַ גילגול פון אַ מענטשן. — אַ געטרייער חבר. — אַ מיאוסער בילבול. — הייסע טרערן.

איך מיין, אַז נאָכן נאָמען אַליין איז ניט שווער צו שטויסן זיך, אַז סירקאָ איז געווען נישט קיין מענטש, נאָר אַ הונט, אַ געוויינלעכער הונט מיט אַ גרויער פעל.

איך זאָג: אַ הונט אַ געוויינלעכער — איך מוז זיך אָבער באַלד פאַרענטפערן, אַז ניין, ניט קיין געוויינלעכער, ווי מיר וועלן עס באַלד גע־וואָר ווערן. פריער אָבער מוז מען זאָגן אַ פּאָר ווערטער וועגן דעם הונטס ביאָגראַפיע — פון וואַנעט קומט צו אַ יידן אַ הונט? איז אַזאַ מעשה:

אַז נחום וועוויקס איז אַראָפּגעקומען פון פּערעיאַסלאַוו אין וואַ־ראָנקאַ אַריין און איבערגענומען דעם הויף מיטן גאַנצן אינווענ־טאַר, האָט זיך אין הויף געפונען דער הונט סירקאָ, נאָך גאָר אַ יונגער, נאָר שוין אַ פאַרשטענדיקער, אַן אמתער „בר־דעת" אויף אַזוי ווייט, אַז ער האָט געקענט די נייע באַלעבאַטים — איז איינס; און דאָס צווייטע: פאַר אַ יידן האָט ער געהאַט דרך־ארץ, ניט געטשעפּעט חלילה ווי אַנדערע הינט, וואָס האָבן אַ טבע — ווי באַלד זיי דערזעען פאַר זיך אַ לאַנגע קאַפּאָטע, אַהאַ, אַזוי ווערן זיי מלא רציחה. . .

פאַרשטייט זיך אַז מיט די נייע באַלעבאַטים האָט סירקאָ ניט

בעל־דרך־ארץ — איינער וואָס האָט דרך־ארץ.
גילגול — די נשמה פון אַ פאַרשטאָרבענעם וואָס באַזעצט זיך אין אַן אַנדער גוף.
שטויסן זיך — דאָ: טרעפן, פּרוּוון טרעפן.
בר־דעת — פאַרשטענדיקער מענטש.
מלא רציחה — פול מיט רציחה.

געהאַט קיין שום מגע־ומשא, אין שטוב ניט אריינגעשמעקט אַפילו. מסתמא האָט מען אים לכתחילה געגעבן אַנצוהערעניש מיט אַ שייט האָלץ איבערן קאָפּ, אַז אין אַ יידישער שטוב זאָל אַ הונט ניט קריכן.

אין קיך אריין האָט ער אויך ניט געהאַט קיין צוטריט. „פּרומע די מויד" מיטן בלינדן אייגל האָט אים אָפּגעוויינט דערפון סך־הכל מיט זודיק וואַסער, וואָס זי האָט איין מאָל אין אַן ערב־שבת אויס־געגאָסן אויף אים מיט אַ כיוון און אָפּגעקאָכט אים אַ שטיק פעל, און דווקא גאָר אין גוטן מוט, און נאָך געלאַכט אויך.

אַרויסגעטריבן געוואָרן אַזוי מיאוס סיי פון שטוב סיי פון קיך, וואָלט אַן אַנדער הונט אויף זיין אָרט געווים אָפּגעטראָטן פונעם דאָזיקן הויף: „לעבט אייך הונדערט און צוואַנציק יאָר!" ניין, סירקאָ איז געוועזן ניט אַזאַ מין. ער זאָל וויסן — דער טויט זאָל זיין, וועט ער פון הויף ניט אַוועק! דאָ איז ער געבאָרן געוואָרן, דאָ וועט ער פּגרן. . . ובפרט ער האָט געהאַט גוטע מליצים פאַר זיך: די קינדער פון דעם באַלעבאָס. אַ סך, אַ סך הינט וואָלטן זיך ווינטשן האָבן אַזאַ אויסקומעניש מיט אַזעלכע קעסט, ווי סירקאָ האָט געהאַט. פונעם שענסטן און פונעם בעסטן האָבן אים חברה אַרויסגעטראָגן אין די קעשענעס, פאַרשטייט זיך בסוד־סודות, אַז קיינער זאָל ניט זען און אַפילו ניט אַנשטויסן זיך, וואָרעם ס'וואָלט געקאָנט זיין זייער מיאוס פאַרביידע צדדים. סירקאָ האָט שוין געוואוסט די צייט פון אָנבייסן, פון וואַרעמעס און פון וועטשערע, און האָט שוין אַרויסגעקוקט מיט אַלע אויגן, ווען וועט מען אים שוין אַרויסטראָגן פון אַלע גוטע זאַכן. ער האָט שוין געוואוסט אַפילו, ביי וועמען אין וואָסער אַ קעשענע אַנצושמעקן און האָט שוין אַליין געשטופּט די מאָרדע אַהין — אַ הונט אַ חכם!

הייגט די קונצן וואָס חברה האָבן אים אויסגעלערנט! אַנידער־לייגן אים למשל אויפן שפּיץ אַן אָפּגעלעקט ביינדל אָדער אַ שטיק ברויט און זאָגן אים אויף גויאיש: „ריר ניט" (געוויינלעך רעדט מען מיט אַ הונט אויף גויאיש) — וועט ער אייך וואַרטן מיט דרך־ארץ ווי פיל איר ווילט, ביז ער וועט דערהערן דאָס גוטע וואָרט

מגע־ומשא — פאַרקער, באַריר, שייכות, קאָנטאַקט.
לכתחילה — פון אָנהייב.
מיט אַ כיוון — אומישנע, מיט אַ קלאָרן צוועק, ספּעציעל.
בפרט — באַזונדערס.
מליץ — פאַרטיידיקער.
בסוד סודות — גאָר בסוד.

„האָם". דעמאָלט טוט ער אַ שפּרונג אונטער און — פאַרטיק.

ווינטער ביי נאַכט, ווען די קינדער גייען אין חדר אַריין, האָט זיך סירקאָ נישט געקאָנט דערוואַרטן אויף זיינע חברים, און אַלע מאָל, אַרום זייגער ניין, איז ער אויסגעוואַקסן הינטערן פענצטער, געשאַרט מיט די לאַפּעס איבער די געפרוירענע שויבן — אַ סימן אַז ס'איז שוין צייט צו פאַרמאַכן די ספרים און גיין אַהיים עסן וועטשערע. ביים רבין איז סירקאָ געווען להבדיל אַ זייגער. „נישט אַנדערש — האָט ער געזאָגט — אַז אייער הונט איז אַ גילגול" — און געלאָזט די קינדער פריי. די קינדער נעמען די פּאַפּירענע, מיט שמאַלץ באַשמירטע לאַמטערנעס און גייען אַהיים האָפּערדיק, מיט פריילעכע יוונישע לידער.

סירקאָ איז געלאָפן אויף צו־פריער און פאַר גרויס פרייד און התפּעלות געשפּרונגען און געקאַטשעט זיך אין שניי — און אַלץ צוליב די שטיקלעך ברויט מיט די אָפּגעלעקטע ביינדלעך פון דער וועטשערע. אַ הונט אַ חכם!

ווי פיל מאָל האָט זיך געמאַכט, אַז אויפן האַרצן איז וויסט, אויף דער נשמה סומנע, אין דער היים געכאַפּט אַ פּסק, אין חדר פאַר־בעסערט — דעמאָלט פאַרקלייבט זיך שלום נחום וועוויקס ווייט אין גאָרטן, אויף יענער זייט ביימער, און סירקאָ מיט אים. דאָרט, הינטערן פּלויט, אויף אַ בערגל מיסט, זעצט ער זיך אַוועק מיט זיין געטרייען סירקאָ, וואָס ציט אויס די מאָרדע, קוקט גלייך אין די אויגן אַריין, ווי אַ זינדיקער מענטש.

„וואָס קוקט ער? וואָס טראַכט ער בעת מעשה? פאַרשטייט ער טאַקע יעדער זאַך ווי אַ מענטש? האָט ער אויך אַ נשמה ווי להבדיל אַ מענטש?" . . . און עס קומט אים אויפן זינען דעם רבינס ווערטער: „דער הונט איז אַ גילגול פון אַ מענטשן" . . . און ער קוקט מיט רחמנות און צו גלייכער צייט מיט דרך־ארץ אויפן הונט, און דער הונט — אויף אים, ווי זיינער אַ גלייכן. אַ הונט אַ חבר! אַ טייערער, אַ געטרייער חבר — סירקאָ!

ער האָט בשום אופן נים געקאָנט פאַרשטעלן זיך, וואָס וועט זיין אַז סירקאָ וועט ניט זיין? ווי איז דאָס מעגלעך? סירקאָ איז דען אַ מענטש, וואָס זאָל אַוועקפאָרן און פאַרגעסן דעם זיי־געזונט?

האָפּערדיק — שטאָלץ, גרויס ביי זיך, אָנגעבלאָזן.
יוונישע — סאָלדאַטישע, זעלנערישע; יוון — אַ סאָלדאַט, אַ זעלנער, אַ רוס.
התפעלות — באַגייסטערונג.
סומנע — אומעטיק, טרויעריק, פינצטערלעך, אומהיימלעך.
פּלויט — פּאַרקאַן, צוים.

ווי פיל מאָל האָבן גויים געפּרוּווט פאַרנאַרן סירקאָן צו זיך אין דאָרף אַריין — איז ער דען נישט געקומען צו לויפן אויף מאָרגן אַ פּאַרסאָפּעטער, מיט אַן אַרויסגעשטעלטער צונג און געוואָרפן זיך, און געקאַטשעט זיך, און געשפּרונגען צו זיין האָר אויפן האַלדז, און געקוויטשעט, און געלעקט אים דעם קאַלנער, און מע וואָלט געמעגט שווערן, אַז טרערן זיינען אים געשטאַנען אין די אויגן!

און דאָך . . . ס'איז געווען אַ זומער פון שרעקלעכע היצן, אָן אַ טראָפּן רעגן. מענטשן זיינען ממש אויסגעגאַנגען פון היץ. און דאָס ווייסט איר דאָך, אַז אין די גרויסע היצן זיינען די הינט מסוכן — זיי ווערן משוגע.

איז אַרויס אַ קלאַנג אין שטעטל אַז אַ הונט איז משוגע געוואָרן און האָט צעביסן נאָך עטלעכע הינט, מע ווייסט ניט וועלכע. איז געפאַלן אַ פּחד אויף די שטאָט-לייט, און מע האָט זיך גענומען קודם צו אַ מיטל אויף צו פּאַרהיטן קליינע קינדער, טאָמער איז עמעצער חלילה צעביסן געוואָרן פון אַ משוגענעם הונט.

דאָס דאָזיקע מיטל איז באַשטאַנען אין דעם, וואָס מע האָט אַלע קינדער אָפּגעשיקט צו אַן אַלטן גוי אַ זנאַכער, וואָס האָט שאַרפע נעגל, און מיט זיינע שאַרפע נעגל קאָן ער „אַראָפּנעמען בלויע הינטעלעך" פון אונטער דער צונג, און אַזוי קונציק אַז מע זאָל גאָרניט פילן. די אָפּעראַציע איז ניט אַזאַ מסוכנע, נאָר שטאַרק אָנגענעם איז דאָס אויך ניט, אַז אַ גוי קריכט צו אייך מיט די נעגל אין מויל אַריין און זוכט ביי אייך „בלויע הינטעלעך" אונטער דער צונג. . .

דערנאָך האָט מען זיך אַ נעם געגעבן צו די הינט פון שטאָט. מע האָט אַראָפּגעבראַכט גאָט ווייסט פון וואַנעט צוויי הינטשלעגערס, אָנגעוואָפּנט מיט גראָבע שטריק און מיט אייזערנע קרוקעס, און די הינטשלעגערס האָבן זיך אַ נעם געגעבן צו דער אַרבעט. אין איין טאָג האָבן די דאָזיקע תּלינים אַוועקגעלייגט אַ פּאָר צענדליק הינט. אויפן קוק האָבן זיי אייך געקאָנט אָפּשאַצן, וועלכער

פּאַרסאָפּעט — אָטעמט שווער.

ממש אויסגעגאַנגען פון היץ — פאַרשמאַכט פון היץ, שטאַרק אָפּגעשוואַכט, געהאַלטן ביים אומקומען איבער היץ.

מסוכן — געפערלעך.

קודם — צו ערשט, פריער.

זנאַכער — אַ שטיקל כישוף-מאַכער, אַ פּויער וואָס קען היילן אויף אַן איבערנאַטירלעכן אופן.

תּלינים, תּלין — דער וואָס פירט אויס אַ פּסק-דין צו טייטן; דער וואָס הענגט אויף דעם פאַרברעכער; זייער אַ שלעכטער מענטש.

הונט איז משוגע און ווערכער ניט. ווער האָט זיך געקאָנט ריכטן אשטייגער, אַז דער גורל וועט פאַלן אויך אויף דעם גוטן, קלוגן, סטאַטעטשנעם סירקאָ?

אַ סברה אַז די הינטשלעגערס האָבן באַקומען זייער לוין נאָכן צאָל פון די אויסגעהרגעטע הינט, און ווי באַלד אַזוי איז גאַנץ מעג־לעך, אַז ס'זיינען געווען נעבעך אַ סך אומשולדיקע קרבנות — און סירקאָ איינער פון די ערשטע.

פון דעם אומגליק זיינען די קינדער געוואָר געוואָרן שוין לאחר המעשה, קומענדיק פון חדר אַהיים — און זיי האָבן אויפגעהויבן אַ גאַנצע רעוואָלוציע אין שטוב: „סטייטש, סירקאָ! סטייטש, ווי האָט מען דערלאָזט אַזאַ מעשה!“ . . .

פאַרשטייט זיך אַז די רעוואָלוציע האָט זיך אויסגעלאָזט מיט אַ קאָנטער־רעוואָלוציע: „חדר־ייִנגלעך זאָלן אין זינען האָבן הינט!“ און מע האָט זיי מכבד געווען מיט רעכטע פּעטש און אויף צו פאַר־בייסן האָט מען זיי צוגעשטעלט אַ בענקעלע פאַרן רבין, געבעטן ער זאָל ניט זשאַלעווען קיין שמיץ. און דער רבי האָט צוליב גע־טאָן — ניט געזשאַלעוועט קיין שמיץ. . . אוי, שמיץ! . . .

נאָר דאָס אַלצדינג איז געווען גאָרנישט אַקעגן דעם, וואָס סירקאָ איז נעבעך אומגעקומען אומזיסט־אומנישט!

מער פון אַלע איז געווען דערשלאָגן סירקאָס ליבלינג — דער מחבר פון די דאָזיקע מעמואַרן. ער האָט עטלעכע טעג דורך אַנאַנד ניט געגעסן, עטלעכע נעכט ניט געשלאָפן, געקאַטשעט זיך אויף אַלע זייטן, געזיפצט און געקרעכצט שטילערהייט, נישט גע־קאָנט מוחל זיין די שלעכטע בייזע מענטשן, וואָס האָבן ניט אין זיך קיין קאַפּ רחמנות, קיין צער בעל־חיים, קיין טראָפּן יושר — און ער האָט שטאַרק־שטאַרק נאָכגעקלערט נאָך דעם, וואָס איז אַ הונט און וואָס איז אַ מענטש להבדיל? . . . . פאַר וואָס איז אַ הונט אַזוי געטריי צו אַ מענטשן, און פאַר וואָס איז אַ מענטש אַ תלין? . . .

און עס קומט אים אויפן זינען סירקאָ מיט די קלוגע, גוטע אויגן, און ער פאַלט צו מיטן פּנים צום קישן און באַנעצט אים מיט ביטערע, ביטערע טרערן.

סטאַטעטשנע — רואיק, געלאַסן, פאַלגעדיק, מיט גוטע מאַנירן.
אַ סברה — פאַראַן אַ מיינונג; עס קען זיין אַז...
לאחר המעשה — נאָך דער מעשה, נאָך אַלעמען, נאָך דעם.
קאַפּ — אַ טראָפּעלע, אַ ביסעלע.
צער־בעלי־חיים — מיטגעפיל צו לעבעדיקע באַשעפענישן.

11

דער יצר־טוב און דער יצר־הרע

די באָבע מינדעס שבת־אויבסט. — מוסר־זאָגער. — די קינדער העלפֿן דער מאַמע אויפֿן יאַריד. — קאָרטן לכבוד חנוכה. — בערל דער אַלמנהס לערנט גנבענען. — אַ יונג אַן אויסוואָרף.

טאָמער וואָלט אַ ייִנגל פֿאַרגעסן אַז ער האָט געהאַט אַ הונט פֿאַר אַ חבר, האָט מען אים דערמאָנט אויף יעדער טריט און שריט: „סירקאָ האָט דיר געלאָזט גריסן"... און ביי אַזאַ געלעגנהייט האָט מען אים שוין דערווייל אַריינגעזאָגט אַ ביסל מוסר — ער זאָל האָבן צו געדענקען אויף ווייטער.

דאָס זאָגן מוסר איז פֿאַר אים געווען אַ סך ערגער פֿון פּעטש. די קינדער האָבן אָנגעהערט זיך אַזוי פֿיל מוסר, שטראָפֿרייד און מאָראַל, אַז עס האָט שטענדיק געזשומעט אין די אויערן: „זשו־זשו־זשו — דאָס זאָלסטו נישט טאָן!" „זשו־זשו־זשו — דאָ זאָלסטו ניט שטיין!" „זשו־זשו־זשו — אַהין זאָלסטו ניט גיין!" אַלע האָבן געזשוזשוקעט: טאַטע־מאַמע, שוועסטער און ברידער, דער רבי, די דינסטמויד, די פֿעטערס, די מומעס, די באָבע, איבערהויפּט טאָקע די באָבע מינדע.

די באָבע מינדע — דאָס איז געווען אַ ייִדענע אַ הויכע, אַן אָפּגעפּוצטע און אַ פֿרומע מיט סכנת נפֿשות! איר עובֿדא איז געווען — אַכטונג צו געבן אויף די קינדער און אויף זייער

יצר־הרע — דער שלעכטער ווילן.
יצר־טוב — דער גוטער ווילן.
שבת־אויבסט — פּרוכט וואָס מע גיט לכבוד שבת.
מוסר — שטראָפֿרייד.
אויסוואורף — זייער אַ שלעכטער; דער וואָס דאַרף אַרויסגעוואָרפֿן ווערן פֿון צווישן מענטשן.
עובֿדא — אַרבעט, פֿליכט, אויפֿטו, פֿונקציע.

יידישקייט: אויסגלעטן די אייניקלעך די פּאות מיט באַשפּייטע פינגער, אָפּרייניקן און אויסגלייכן די מלבושימלעך, זיך צוהערן ווי זיי דאַוונען, בענטשן און לייענען קריאת־שמע פאַרן שלאָפן גיין. דערפאַר האָבן אַלע אייניקלעך געמוזט קומען צו איר שבת ביי טאָג זאָגן דער באָבען אַ גוט־שבת, זיך אויסזעצן ווי די סטאַטיקעס ביי דער וואַנט און זיצן און וואַרטן, ביז זי וועט געבן „שבת־אויבסט". געגעבן האָט זי דעם „שבת־אויבסט" עפּעס ניט אַזוי ברייטלעך, נאָר דערפאַר אויף ריינע גלאַנצנדיקע שעלכלעך: אַן עפּעלע, אַ פערשקע, אַ באָקסער, אַ פייג אָדער דריי־פיר איינגע־דאַרטע ראָזינקעס, און מוסר האָט זי דערביי געזאָגט אָן אַ שיעור!

דער מוסר איז באַשטאַנען אין דעם, אַז מע באַדאַרף פאָלגן טאַטע־מאַמע און גוטע־פרומע לייט, און אַז מע באַדאַרף זיין יידן, און אַז גאָט וועט שטראָפן פאַר איטלעכס ברעקעלע — פאַר ניט דאַוונען, פאַר ניט פאָלגן, פאַר ניט לערנען, פאַר שטיפן און אַפילו פאַר אַ שלעכטע מחשבה, און אַפילו פאַר אַ פלעק אויף דער קאַפּאָטע, — אַזוי אַז עס איז כמעט נישט איינגעגאַנגען דאָס עפּעלע, די פערשקע, דער באָקסער, די פייג אָדער די דריי־פיר איינגעדאַרטע ראָזינקעס.

נאָר וואָס פאַר אַ ווערט האָט געהאַט דער באָבעס מוסר אַקעגן יענעם קוואַל פון מוסר, וואָס דער רבי האָט נאָך דעם אויסגעגאָסן פאַר זיינע תלמידים טאַקע דעם זעלבן שבת ביי טאָג פאַר מנחה דאַוונען? טייכן טרערן האָט ער אויסגעצויגן פון אַלעמעס אויגן — אַזוי שאַרף און בולט האָט ער אויסגעמאָלט דעם יצר־טוב מיטן יצר־הרע, דעם גן־עדן מיטן גיהנום. מילי־מיליאָסן רוחות און ניט־גוטע האָט ער אויסגעשפּרייט פאַר די תלמידימס פּנים...

הכלל, ס'איז אויסגעקומען, אַז ס'איז נישט געווען זיך אויסצו־באַהאַלטן פונעם יצר־הרע, אין ערגעץ, סיידן לייג זיך און שטאַרב! און דאָ, אויף צו־להכעיס, ווילט זיך דווקא אַ לעב טאָן, און דווקא אַ שטיף טאָן, און דווקא לאַכן, און דווקא נאַשן, און דווקא אָפּ־כאַפּן דאָס דאַוונען, און דווקא טראַכטן פון דעם וואָס מע טאָר ניט...

און דער יצר־הרע האָט שוין אַזאַ גליק, אַז אים פאָלגט מען אַ סך מער ווי דעם יצר־טוב. עס העלפט נישט קיין שום מוסר זאָגן.

סטאַטיקעס — פאָלגעדיקע קינדער, גוט דערצויגענע, שטילע, מיט גוטע מאַנירן.
שעלכלעך — טעצלעך, saucers.
פערשקע — peach.
מחשבה — געדאַנק.
בולט — קלאָר, אַרויסגעהויבן, אַרויסגעשטאַרצט.

אדרבה, וואָס מער דער יצר־טוב פּלייסט זיך, אַלץ שטאַרקער אַרבעט דער יצר־הרע. איך האָב מורא אַרויסצורײדן, נאָר מיר דאַכט זיך, אַז ס'זאָל ניט זיין קיין יצר־טוב, וואָלט דער יצר־הרע נישט געהאַט וואָס צו טאָן. . .

און מיט נחום וועוויקס קינדער האָט זיך דער יצר־הרע באַ־גאַנגען ווי אַ מערדער. נאָך ווייניק וואָס די קונדסים האָבן פאַר־קנייטשט דאָס דאַוונען, העכער האַלב איבערגעהיפּערט און גע־זאָגט דער באָבען אַ גרויסן ליגן, אַז זיי האָבן אויסערן דאַוונען נאָך געזאָגט עטלעכע קאַפּיטלעך תהלים, — האָבן זיי נאָך פּשוט אויסגעלערנט זיך גנבענען, נאַשן, קאָרטן שפּילן און נאָך אַנדערע עבירות. פאַרשטייט זיך אַז דאָס אַלצדינג איז געגאַנגען בהדרגה, איינס האָט מיטגעשלעפּט דאָס אַנדערע. און געגאַנגען איז דאָס אָט ווי אַזוי:

די וואַראַנקעווער יידן האָבן געלעבט פונעם גוי און איבער־הויפּט פון די גרויסע יאַרידים. אויף די דאָזיקע יאַרידים האָבן יידן אַרויסגעקוקט, האָבן זיך געטומלט, געמאַכט געשעפטן, גע־לייזט געלט, און גויים האָבן געטאָן זייערס — זיי האָבן געגנבעט, און איבערהויפּט די גויעס. ס'איז גאַרניט געווען אויסצושטיין און איינהיטן זיך פון זיי! אָט האָט איר ביי איינער אַרויסגעטרייסלט פון אַרבל אַ פאַטשיילע אָדער אַ סטענגעלע, און אָט האָט שוין די אַנדערע גויע אַוועקגעלקחנט אונטער דער נאָז אַ חלבן ליכטל אָדער אַ באָקסער. וואָס טוט מען? איז די מאַמע געפאַלן אויף אַן עצה: אַוועקגעשטעלט אירע יינגלעך אין קלייט, זיי זאָלן אַכטונג געבן, מע זאָל ניט גנבענען — און חברה האָבן איר גוט און געטריי אַכטונג געגעבן:

א חוץ וואָס מע האָט אָנגעשטופּט פולע קעשענעס מיט באָק־סערן, מיט טיטון, מיט ניסלעך און מיט טרוקענע פלוימען, האָט מען זיך נאָך צוגעכאַפּט צום גרינעם קעסטעלע וואו דער פּדיון איז געלעגן, און אַקוראַט בעת די מאַמע האָט זיך פאַררעדט מיט אַ קונהטע, האָט מען אַריינגערוקט אין קעשענע אַ פּאָר מזומנע מטבעות, און מען איז אַוועק מיט זיי דערנאָך אין חדר און דאָרט פאַרנאַשט אָדער גאָר פאַרשפּילט אין קאָרטן.

בהדרגה — ביסלעכווייז.
סטענגעלע — בענדל.
חלבן ליכטל — אַ ליכטל פון חלב, tallow-candle.
טיטון — ביליקער טאַבעק.
פּדיון — לייזונג, דאָס געלט וואָס מע קריגט פאַר סחורה.

שפּילן אין קאָרטן איז געווען אַ מין חולאת, אַן עפּידעמיע אין אַלע יידישע חדרים, וואָס גענומען האָט זיך עס פון חנוכה און איז פאַרבליבן אויפן גאַנצן ווינטער. עס איז באַוואוסט אַז חנוכה איז אַ מצוה צו שפּילן. ווער סע שפּילט אין דריידל און ווער סע שפּילט אין קאָרטן. אמת, מיר מיינען נישט חלילה קאָרטן ממש, אָפּגעדרוקטע קאָרטן; מיר ריידן דאָ פון געמאַכטע, פון יידישע קאָרטן. נאָר ס׳איז אַלץ איינס. דער אייגענער יצר־הרע מיטן אייגענעם אַזאַרט.

געקומען חנוכה, האָט דער רבי אַליין נישט נאָר געהייסן שפּילן קאָרטן — ער האָט אויך גענומען אָנטייל אינעם שפּילן און איז אדרבה געווען גאַנץ צופרידן אָפּצוגעווינען ביי זיינע תלמידים דאָס גאַנצע חנוכה־געלט. און פאַרשפּילן דעם רבין דאָס חנוכה־געלט איז געווען אַ פאַרגעניגן און אַ כבוד און אַ פרייד; בעסער צו פאַרשפּילן דעם רבין דאָס חנוכה־געלט, איידער זיין פון רבין אַ געשמיסענער — דאָס וועט דאַכט זיך צוגעבן יעדער פאַרשטענ־דיקער מענטש. . .

דערפאַר אָבער אַז ס׳איז אַוועק חנוכה, איז געווען אוים יום־טוב און אוים קאָרטן! דאָס הייסט דער רבי האָט אָנגעזאָגט מיטן האַרבן וואָרט: טאָמער וועט זיך דערוועגן עמעצער צורירן זיך צו אַ קאָרט, אָדער אַפילו ריידן פון קאָרטן, אָדער טראַכטן וועגן קאָרטן — איז ער אַ געשמיסענער!

אַפּנים אַז דער רבי איז אַליין געווען אַמאָל אַ רעכטער קונדס און האָט ליב געהאַט אַ קערטל נישט נאָר לכבוד חנוכה. וואָרעם אַז ניט, פון וואַנעט נעמט זיך צו אים גאָר דער דאָזיקער גע־דאַנק? . . . ווי אַזוי די מעשה איז, נאָר זיינע תלמידים האָבן דעם גאַנצן ווינטער נאָך חנוכה געשפּילט אין קאָרטן מיט אַ סך מער היץ און מיט נאָך אַ גרעסערן אַזאַרט ווי חנוכה. מען האָט פאַרשפּילט די אָנבייסנס מיט די מיטאָגס, מע האָט פאַרשפּילט וואו ווער ס׳האָט געהאַט אַ מזומנעם גראָשן. און אַז ס׳איז ניט געווען קיין געלט און שפּילן האָט זיך געוואָלט, האָט מען געזוכט כלערליי וועגן אויף צו קריגן געלט.

ווער עס האָט זיך דערגריבלט צו דער צדקה־פּושקע און דורך אַ שטרויעלע מיט וואַקס אַרויסגעקראַצן פון דאָרטן איינציקווייז די פאַרווינטע גראָשנס, וואָס די מאַמע האָט אַהין אַריינגעוואָרפן

אזארט — .hazard, gamble

מיטן האַרבן וואָרט — שטרענג, מיטן שטרענגן וואָרט.

אַלע פּריטיק פאַר נאַכט פאַר ליכט-בענטשן. ווער עס האָט זיך אָן עצה געגעבן דורך אַ שליחות אין מאַרק עפּעס קריגן אַ פּאָר גראָשנס. און ווער עס האָט זיך פּשוט דערשלאָגן צום טאַטנס בייטעלע אָדער צו דער מאַמעס קעשענע. און דאָס אַלצדינג איז אַוועק אויף קאָרטנשפּיל!

די פראַגע איז נאָר געווען: ו ו ע ן און ו ו א ו? און ווי אַזוי שפּילט מען אַז דער רבי זאָל ניט געוואָר ווערן? דער־פאַר האָבן שוין געזאָרגט די חברים פון דער עלטערער כתה, און דערהויפּט אַזאַ ייִנגל ווי בערל דער אַלמנהס, אַ בחור מיט גראָ־בע ליפּן און מיט מאָדנע געזונטע ציין וואָס קאָנען ברעכן אייזן. עס האָט שוין דעמאָלט זיך געשיט אים אַ בערדל, און ער אַליין איז שולדיק אין דעם: ווייל ער רייכערט. אַזוי האָט בערל אַליין געזאָגט אויף זיך. „אַ סימן האָט איר — האָט ער געטענהט — אַט הייבט איר אָן צו רייכערן, וועט זיך ביי אייך אויך אָנהייבן אויסשיטן בערדלעך"... און ער האָט אויסגעלערנט אויף טשי־קאַוועס אַ סך חברים רייכערן פּאַפּיראָסן.

און ניט נאָר רייכערן האָט ער זיי אויסגעלערנט — ער האָט זיי באַוויזן אַ וועג, ווי אַזוי מע קריגט דעם מאַטעריאַל אויף צו רייכערן... דאָס הייסט בעסער געזאָגט — ער האָט זיי אויס־געלערנט גנבענען. פאַרשטייט זיך אַז פאַר זיין אויסלערנען האָט בערל באַקומען באַצאָלט, טאַקע מיט טיטון און מיט פּאַפּיראָס־פּאַפּיר.

און בערל האָט זיך געהאַט זיין סיסטעם: דער וואָס האָט אים געפאָלגט און געבראַכט טיטון מיט פּאַפּיראָס-פּאַפּיר — דער איז געווען אַ וואויל ייִנגל, אַ חבר. און ווער ס'האָט מורא געהאַט אָדער נישט געקאָנט גנבענען — דער האָט ביי אים געהייסן „אַ קוואַטש און אַ לעמעשקע" און איז אַרויס פון חברשאַפט. און אַז ס'איז אים אָפּגעגאַלטן, האָט ער נאָך געכאַפּט געשלאָגן אויך, טאַקע פון אים אַליין, פון בערלען הייסט עס.

באַקלאָגן זיך אויף אים איז געווען אוממעגלעך, וואָרעם דאָס וואָלט געהייסן אַרויסגעבן זיך אַליין, און דערויף זיינען געווען ווינציק העלדן. דעריבער האָט מען געטאָן אַלצדינג וואָס בערל דער אַלמנהס האָט געהייסן, און מע איז געזונקען מיט אים וואָס

שליחות — שיקונג, message.
אויף טשיקאַוועס — אויף אַ שפּאַס, פון נייגעריקייט וועגן.

ווייטער אַלץ טיפער און טיפער אין אַפּגרונט אַריין. און גאָט ווייסט וואוהין חברה וואָלטן מיט אים פאַרגאַנגען, ווען בערל דער אַלמנהס זאָל ניט האָבן זיין ווּיסטן סוף פון זיך אַליין און אויף אַזאַ אופן, וואָס קיינעם וואָלט דאָס גאָר אין קאָפּ ניט איינגעפאַלן.

זיי ווייסן נאָר, אַז ס'איז געווען אַ מעשה איין מאָל אין אַ פרייטיק, האָט מען געכאַפּט דעם בחור אויף יענער זייט באָד, וואו ער האָט אַרויסגעקאַלופּעט אַ שטיקל גלאָז פון אַ פאַרשטעלטער שויב און אַריינגעקוקט מיט איין אויג אינעווייניק אַריין צו די ווייבער ווי זיי באָדן זיך.

וויי־ווײַ, וואָס ס'האָט זיך דעמאָלט אָפּגעטאָן אין שטעטל! זיין מאַמע, די אַלמנה, האָט געחלשט, און אים האָט מען אָפּגענומען פון חדר און ניט אַריינגעלאָזט אין בית־מדרש אַריין. און קיין יינגל, אַבי נאָר אַ טאַטנס אַ קינד, האָט ניט דערוועגט זיך מער צו באַגעגענען זיך מיט דעם „משומד". אַזוי האָט מען אים נאָך דעם אַ נאָמען געגעבן. און בכדי צו פאַרענטפערן אַפּנים דעם דאָזיקן נאָמען האָט זיך בערל דער אַלמנהס אין אַ צייט אַרום, זיין מאַמע די אַלמנה האָט שוין דעמאָלט ניט געלעבט, אָפּגעשמדט און פאַרפאַלן געוואָרן.

אַפּגרונט — abyss.
ווּיסטער סוף — טרויעריקער סוף.
אויסקאַלופּען — אַרויסקריגן עפּעס פון אַן ענגן אָרט.

12

פייגעלע־אַשמדאַי

שקצים ווערן בעלי־תשובה. — אַ רוח ,נישט קיין מיידל. — אַ „דאַמאַוויק" וואָס טוט אָפּ מעשים. — געכאַפּט דעם לץ. — מע מאַכט חתונה אַן אויסגעלאָזענע מויד און זי ווערט אַן אשה צנועה.

פונדעסטוועגן דאַרף מען ניט מיינען, אַז דער יצר־הרע האָט אין גאַנצן אויסגעפירט און אַז דער יצר־טוב איז אַלע מאָל געווען הינטערשטעליק. מע דאַרף נישט פאַרגעסן, אַז ס'איז געווען אַ חודש אלול אויף דער וועלט, מיט תשובה־טעג, מיט אַ ראש־השנה און יום־כיפור און גלאַט תפלות און תעניתים. נישט קוקנדיק אויף די קליינע גנבהלעך, אויף די קאָרטן און אויף די אַנדערע יינגלשע עבירות, קאָן מען זאָגן גאַנץ זיכערלעך, אַז דער מיטלסטער פון די ברידער, שלום נחום וועוויקס, איז געווען באמת פרום, מורא געהאַט פאַר גאָט און געגעבן זיך ניט איין מאָל דאָס וואָרט, אַז ער וועט עלטער ווערן, וועט ער זיך פאַרבעסערן און וועט אים ירצה השם זיין גוט און פרום, אַזוי ווי די באַבע מינדע האָט געהייסן, און אַזוי ווי דער רבי האָט געהייסן, און אַזוי ווי אַלע גוטע־פרומע לייט הייסן.

אַפּט מאָל האָט זיך געטראָפן אַז ער האָט געוויינט ביים דאַוו־

אשמדאי — דער האַר איבער די טייוולאָנים.
בעלי־תשובה — מענטשן וואָס טוען תשובה.
רוח — גייסט, טייוול, שד.
„דאַמאַוויק" — אַ שדל וואָס וואוינט אין אַ שטוב.
לץ — דאָ: אַ טייוול וואָס טוט אָפּ שפּיצלעך.
אשה צנועה — אַ פרומע פרוי.
חודש אלול — דער חודש פאַר ראש־השנה.
תשובה־טעג — די טעג פון תשובה: די טעג פאַר ראש־השנה און פון ראש־השנה ביז איבער יום־כיפור.

נען, זיך געשלאָגן על־חטא, און אַן אמתער בעל־תשובה איז ער גע־וואָרן, אַז ס'איז געקומען די צייט פון תשובה־טעג, פון ימים נוראים.

זיין גוט און פרום איז בכלל זייער זיס און אָנגענעם. נאָר ווער עס האָט אַמאָל געפּרוּווט זיין אַ בעל־תשובה — דער וועט מודה זיין, אַז קיין בעסערע זאַך קאָן שוין גאָר אויף דער וועלט ניט זיין. אַ בעל־תשובה איז אַ מענטש וואָס בעט זיך איבער מיט גאָט. און וואָס קאָן זיין בעסער פון דעם אַז מע בעט זיך איבער? אַ בעל־תשובה פילט זיך גאַנץ, און שטאַרק, און ריין און פריש, און ניי־געבוירן, און קאָן קוקן איטלעכן גלייך אין די אויגן אַריין. ס'איז גוט, אויסגעצייכנט גוט צו זיין אַ בעל־תשובה!

איז אָבער דער יצר־הרע — ניט געדאַכט זאָל ער ווערן! מישט ער זיך אַריין און מאַכט קאַליע אין גאַנצן. דאָס מאָל האָט ער זיך באַוויזן אין געשטאַלט פון אַ דאָרפיש מיידל מיט געגרייזלטע האָר און מיט גרינע אויגן. פון וואַנעט האָט זיך גענומען דאָס מיידל, וועט איר האָרכן.

אויף אַלע ימים־נוראים זיינען זיך צונויפגעפאָרן פון די אַרו־מיקע דערפער אינעם קליינעם שטעטל וואָראָנקאָ דאָרפס־יידן, אָדער „יום־טובניקעס" ווי זיי האָבן דאָרט געהייסן. יעדער באַלעבאָס האָט זיך געהאַט זיין יום־טובניק מיט זיין יום־טובניטשקע. נחום וועוויקס יום־טובניק איז געווען אַ וויי‌טער קרוב מיטן נאָמען ליפּשיץ. דאָס איז געווען אַ פרומער ייד מיט אַ ברייטן שטערן, אַ שטערן פון אַ בעל־מוח, כאָטש באמת איז ער געווען נישט אַזאַ גרויסער חכם. און אַ ווייב האָט ער געהאַט אויך אַ פרומע, וואָס האָט ליב געהאַט דאַווענען און שמעקן טאַבעק. קיין קינדער האָבן זיי ניט געהאַט, נאָר אַ דינסטמיידל, אַ יתומה און אַ וויי‌טע קרובה, און געהייסן האָט זי פייגל. ביי די קונדסים האָט זי געהאַט אַן אַנדער נאָמען — „פייגעלע־אַשמדאַי", דערפאַר וואָס דאָס איז געווען אַ ברען, אַ רוח, ניט קיין מיידל, געהאַט אין זיך יינגלשע גענג, ליב געהאַט שטיפן מיט יינגלעך אַז קיינער זאָל ניט זען, דערציילן זיי מעשיות און זינגען לידלעך, צום מיינסטן — גויאישע.

איין מאָל — ס'איז געווען חול־המועד סוכות, אַ וואַרעמע, אַ ליכ־

זיך שלאָגן על־חטא — ווען מע טוט תשובה, שלאָגט מען זיך ביי אַ געוויסער תפילה מיטן האַנט אין האַרצן.

ימים נוראים — מוראדיקע טעג, די טעג פון ראש־השנה און יום־כיפור.

בעל־מוח — אַ באַזיצער פון אַ מוח, אַ קלוגער.

חול־המועד סוכות — די האַלבוואָכעדיקע טעג צווישן די ערשטע און לעצטע טעג סוכות.

טיקע נאכט — האט זי זיך צוגעגנבעט צום געלעגער וואו די ייִנגלעך זיינען געשלאפן (צוליב די יום-טובניקעס די קרובים האט מען די ייִנגלעך אויסגעלייגט שלאפן אין הויף, אויף דער ערד), און האט זיך אוועקגעזעצט א האלב-נאקעטע, גענומען זיך צעפלעכטן די האר און בעת מעשה דערציילן מאדנע מעשיות. דאס זיינען ניט גע־ווען די מעשיות, וואס שלומס חבר, שמואליק דער יתום, פלעגט דערציילן. דאס זיינען געווען מעשיות פון רוחות און לצים וואס טוען אפ שפיצלעך אלערליי: קערן איבער די מלבושים אויף דער לינקער זייט, שטעלן איבער דאס מעבל, בלעטערן איבער די ספרים, ברעכן דאס געפעס, שלעפן ארויס די טעפלעך פון אויוון און נאך אזעלכע מעשים. און פון מכשפים האט זי גענומען דערציילן, פון מכשפים און מכשפות, ווי אזוי א מכשפה, אז זי וויל נאר, קאן זי פארמוטשען הונדערט מענטשן נאר מיט איר קיצלען אליין. . .

— קיצלען? וואס הייסט דאס: מיט איר קיצלען?

— קיצלען ווייסט איר ניט וואס הייסט? אט וועל איך אייך ווייזן ווי אזוי א מכשפה קיצלט.

און פייגעלע-אשמדאי האט זיך א לאז געגעבן מיט די צע־פאטלטע האר באווייזן ווי אזוי א מכשפה קיצלט. פריער האבן די ייִנגלעך געלאכט, דערנאך האבן זיי גענומען זיך אפשלאגן פון איר, זיך בארען. חברה האבן זיך רעכט איינגעפלאנטערט איר אין די צעפאטלטע האר. פייגעלע האט אבער ניט אפגעלאזן, דאס פנים האט איר געפלאמט, די אויגן (העל-גרינע אויגן ווי ביי א קאץ) האבן געגלאנצט. אקעגן דער שיין פון דער לבנה האט זי אויסגעזען ווי אן אמתע מכשפה! נאר ערגער פון אלץ איז גע־ווען דאס וואס די דאזיקע מכשפה האט זיי ניט נאר ביינעקומען אלע־מען, נאר זי האט זיי איינציקווייז ארומגענומען און געקושט גלייך אין די ליפן אריין.

גאט איז אן עדות אז די ייִנגלעך האבן זיך געקושט מיט א מיידל קעגן זייער אייגענעם רצון. קען מען אויסבעטן ביים רבונו־של-עולם, ער זאל דאס דאזיקע נישט-ווילנדיקע קושן זיך נישט פאר־רעכענען פאר א צו גרויסע עבירה. . .

דעם זעלביקן ווינטער — ארום חנוכה איז דאס געווען — קומט צו פארן דער דארפס-ייִד ליפשיץ מיט א נייעס, אז ביי אים

צעפאטלטע האר —צעלאזענע האר, צעשויבערטע האר, האר אין אן אומארדענונג.
בארען זיך — ראנגלען זיך.

אין שטוב האָט זיך פֿאַרנאַדעט אַ לץ, אַ „דאָמאָוויק“, וואָס מאַכט אים אומגליקלעך. תּחילת האָט דער לץ געמאַכט פֿון זיי נאָר חוזק: אַלע נאַכט האָט ער איבערגעבלעטערט די גמרות, צעריסן די סידורים מיט די חומשים, איבערגעקערט די טעלער אין שאַפֿע, צעבראָכן די טעפּ, אַריינגעוואָרפֿן אין פּאָמעניצע דאָס תּפֿילין־זעקל, דעם געמאָלטן מזרח, און משה מאָנטעפֿיאָרען אויסגעדרייט מיטן פּנים צו דער וואַנט — און מע זאָל דאָס הערן, איר זאָלט זאָגן, אַפֿילו אַ שאָרך פֿון עמעצן! שפּעטער האָט דער לץ אָנגעהויבן אויסליידיקן און איבערקערן זיי אַלע קעשענעס, אַרויסגנבֿענען דאָס קליינגעלט פֿון טישקעסטל, צוגענומען און פֿאַרטאַכטאָרעט ערגעץ דעם ווייבס פּערל — אַ ריינער אומגליק!

איז ער הייסט עס איצט געקומען צו זיין קרובֿ, צו נחום וועוויקס, פֿרעגן אַן עצה, וואָס טוט מען? אויסגעהערט די מעשׂה, האָט אים נחום וועוויקס מער ניט אַ פֿרעג געטאָן: „און וואו שלאָפֿט דאָס דינסטמיידל? און ווי אַזוי איז זי מיט דער באַלעבאָסטע?“ ליפּשיץ האָט זיך אַזש געפֿונען באַליידיקט: ערשטנס איז פֿייגעלע זייערע אַן אָרעמע קרובֿה, וואָס זיין ווייב וויל זי חתונה מאַכן, געבן נדן, און ס'איז איר ביי זיי גוט ווי די וועלט; און צווייטנס שלאָפֿט זי ווי אַ געהרגעטע ערגעץ ווייס איך וואו, אין קיך, ביי דער פֿאַרשלאָסענער טיר!

— האָט זי ניט עפּעס באַקאַנטע אין דאָרף? האָט אים נחום ווידער אַ פֿרעג געגעבן און ליפּשיץ איז שוין גאָר אין כּעס געוואָרן און צעשריען זיך:

— פֿון וואַנען האָבן זיך גענומען צו איר באַקאַנטע אין אַ דאָרף פֿון סאַמע גויים? צי אפֿשר מיינסטו אַז דער לץ דאָס איז פֿייגל?

— חס וחלילה! — האָט אים נחום וועוויקס געענטפֿערט און גוט אויסגעלאַכט זיך פֿון זיין נאַרישן קרובֿ, געפּרואווט אים

פֿאַרנאַדען זיך — אַריינקלייבן זיך ערגעץ און בלייבן דאָרטן אַ לענגערע צייט; זיך צוגעוויינען; זייער אָפֿט אַריינקומען.

תּחילת — אין אָנהייב.

דער געמאָלטער מזרח — אַ טראַדיציאָנעל געמעל, וואָס פֿלעגט געווייגלעך פֿאַרשטעלן עפּעס פֿון דער יידישער געשיכטע אָדער האָבן געוויסע אַלטע יידישע סימבאָלן; העגנט אויף דער מזרח־וואַנט.

משה מאָנטעפֿיאָרע — אַ יידישער טוער פֿון ענגלאַנד וואָס האָט געהאָלפֿן יידן אין רוסלאַנד, געלעבט אין מיטן 19טן יאָרהונדערט.

פֿאַרטאַכטאָרען — פֿאַרוואַרפֿן, פּטרן, פֿאַרבאַהאַלטן.

סאַמע גויים — נאָר גויים, בלויז גויים.

איבערציייגן, אַז קיין לצים און קיין „דאַמאַוויקעס" זיינען בכלל נישטאָ. ליפשיץ האָט אָבער ניט געוואָלט הערן אַפילו. ער האָט געשוואָרן, ער זאָל אַזוי דערלעבן הערן שופר של משיח, ווי ער האָט געהערט ביי נאַכט אַ סאַפּען פון אַ מין לעבעדיק באַשעפעניש, אַ קראַצן פון נעגל, און אויף מאָרגן האָט מען געזען אין קיך עפּעס משונה־מאָדנע סימנים פון הינערשע פיסלעך אויפן אויסגעשאָטענעם זאַמד וואָס אויף דער ערד.

דערזען מיט וועמען ער האָט צו טאָן, האָט נחום וועוויקס אַ דריי געגעבן ווי מע זאָגט דעם דישל צוריק: עס קאָן זייער זיין אַז דער לץ איז אַ לץ. נאָר וואָס דען? ער וואָלט אַ בעלן געווען זיין דערביי. אויב ער וויל, לאָז ער מיטנעמען אים, נחומען, צו זיך אין דאָרף אַריין — ער וויל אַליין זען מיט זיינע אויגן. און ווי באַלד אַז שוין יאָ פאָרן, זאָל שוין מיטפאָרן אויך זיין יינגערער ברודער, ניסל וועוויקס אָדער ניסל ראַבינאָוויטש.

— מיין ניסל — האָט נחום געגעבן צו פאַרשטיין — איז אַ יונגערמאַן אַ כוואַט, אַ מענטש וואָס פילט זיך קיין עין־הרע אין כוח. ס'איז צו גאָט אַ האָפענונג, אַז ער וועט קאָנען גובר זיין אַ לץ... פאָרן מיר?

— מיטן גרעסטן כבוד! — האָט זיך ליפשיץ אָנגעכאַפּט מיטביידע הענט. און אַלע דריי האָבן זיך גוט אָנגעפּעלצט, זיך אַריינ־געזעצט אין אַ ברייטן שליטן און זיינען אַוועק צו ליפשיצן אין דאָרף אַריין.

געקומען אין דאָרף שוין פאַרנאַכטלעך, האָט מען די ליבע געסט זייער שיין אויפגענומען, געקאָכט פון זייערטוועגן אַ מיל־כיקע וועטשערע, און מע האָט געשמועסט די גאַנצע צייט פון דעם לץ וואָס האָט זיך ביי זיי פאַרנאַדעט.

שפּעטער, בעת פייגל האָט דערלאַנגט צום טיש, האָט נחום געמאַכט אַ גאַנץ ברייטן שמועס וועגן דעם, אַז ער און זייער גאַנצע משפחה, די ראַבינאָוויטשעס הייסט עס, האָבן פון געבוירן אַ מאָדנע הארטן שלאָף, כאָטש נעם און טראָג זיי אַרויס מיט די בעטלעך, כאָטש שיסט אין זיי מיט האַרמאַטן! נאָר פונדעסטוועגן האָבן זיי פאָר אַלץ און פאָר אַ „דאַמאַוויק" קיין מורא ניט, כאָטש זיי

שופר של משיח — דער שופר פון משיחן, דער שופר וואָס מע וועט בלאָזן אין אים אָנצוזאָגן אַז משיח איז געקומען.

דישל — דער שטאַנג צו וועלכן מע שפּאַנט צו אַ פערד.

כוואַט — אַ בריה, אַ ברען, אַ העלד, אַ שטאַרקער.

גובר זיין — באַזיגן.

פירן מיט זיך געלט, ווארעם זיי זיינען נישט קיין נאראנים: דאס געלט האלטן זיי ביי זיך גוט איינגענייט, מחילה, אין די אונטערשטע בגדים, וועלכע זיי טוען קיין מאל ניט אויס, און זיי גלייבן גלאט ניט אין לצים און „דאמאוויקעס" — ווייס איך וואס! דאס האבן שונאים אויסגעטראכט און נאראנים גלייבן זיי!

דערויף האט זיי ליפשיץ געענטפערט בתמימות, אז ס'וואלט געווען א גרויסער יושר, אז דער לץ זאל זיך א נעם טאן צו זיי היינטיקע נאכט, זיי זאלן וויסן מיט וואס מען עסט דאס. און אט אזוי האט מען דעם גאנצן אוונט פארברענגט אלץ אין אזעלכע שמועסן, געהייסן דערלאנגען וויין, און ביידע ברידער האבן זיך געמאכט כלומרשט ווי מען איז שיכורלעך. און מע האט זיך געלייגט שלאפן, אויסגעלאשן די ליכט. און די געסט האבן זיך גיך געלאזט הערן מיט א כראפען, איינער העכער פונעם אנדערן — א גאנצער קאנצערט.

ארום האלבע נאכט האט זיך דערהערט א געשריי מיט א געשלעג, מיט מאדנע קולות, אויף יידיש און אויף גויאיש, אזוי אז די ליפשיצעס האבן זיך אויפגעכאפט אין איין ציטערניש, אנגעצונדן פייער, און פאר זייערע אויגן האט זיך באוויזן אזא מין בילד:

ביי נחומען אין די הענט איז געלעגן פייגעלע־אשמדאי א געבונדענע און געריסן זיך מיט אלע כוחות; און ניסל (געווען א ייד א גבר) האט זיך געראנגלט מיט כוועדאר דעם „שרייבער" פון דארף, וואס האט אים צעריסן און צעבלוטיקט די הענט, נאר ניסל האט אים געפאקט, געבונדן ווי א שעפס.

און אז עס איז געווארן טאג, האט מען זיי ביידן, פייגל די מויד און כוועדאר דעם „שרייבער", אפגעפירט אין דארף אריין. דארט האט מען פאר אלע פויערים געשטעלט צוויי עמער בראנפן און מען איז געקומען צו אזא מין פסוק: אזוי ווי כוועדאר איז אליין דער „שרייבער", זאל ער זיך מודה זיין און אפגעבן אלצדינג, וואס ער האט דורך דער מויד ביי די ליפשיצעס אוועקגעלקחנט. וועט מען אים נאר מקיים פסק זיין, דאס הייסט פון דער גרינג אפשמייסן, און מע וועט מאכן א שוויג.

און צו דער מויד האט מען זיך גענומען מיט גוטע רייד, אז איבערגעבן זי אין גויאישע הענט וויל מען ניט בשום אופן, כאטש

בתמימות — נאאיווערהייט, איינפאך, פשוט, אן הינטערשטע געדאנקען.
א גבר — זייער א שטארקער, א הויכער און א ברייטער.
דער „שרייבער" פון דארף — דער באאמטער פון דארף.
מקיים פסק זיין — דורכפירן א פסק (אן אורטייל פון א געריכט), אפשמייסן.

זי איז אַן אַשמדאַי, אַ הולטאַיקע און ערגער נאָך פון אַ משומדת. . . מע פאַדערט פון איר נאַר, זי זאָל אויסזאָגן וואו די פערל און די איבע־ריקע זאַכן זיינען, און מע גיט איר אַ תקיעת־כף, אַז מע נעמט זי צו אין שטאָט אַריין און מע גיט איר אַ חתן, טאַקע שוין און טאַקע באַלד, און אויפן שענסטן אופן, מיט קלעזמער און מיט חתונה־קליידער און מיט אַ חופה־וועטשערע, ווי אַן ערלעכער, אַ כשרער יידישער טאָכטער — קיין פויגל וועט ניט וויסן פון דער גאַנצער מעשה, קיין האָן וועט ניט קרייען!

און אַזוי איז דאָס טאַקע געווען. אַ חתן האָט מען איר גע־געבן אַ יונג מיט ביינער, משה־הערש האָט ער געהייסן, אַ דאַמען־שניידער. די ראַבינאָוויטשעס זיינען געווען די מחותנים און די אונטערפירער. אויף דער חתונה איז געווען די גאַנצע שטאָט און אויך דער פּריסטאַוו. מע האָט אויסגעטרונקען אַן אַ שיעור פלעשער מיט וויין און מיט ביר, און ניסל ראַבינאָוויטש מיטן פּרים־טאַוו האָבןביידע אַזוי געטאַנצט, אַז מע האָט באַדאַרפט גיין קוקן אויף חידושים.

נאָך דער חתונה איז פייגעלע געוואָרן ניט צו דערקענען. פרום ווי אַ רביצן, ניט געקוקט קיין מאַנסביל גלייך אין די אויגן אַריין, און מיט נחום וועוויקס ייִנגלעך איז זי גלייך ווי קיין מאָל נישט געווען באַקאַנט. און אַז מע האָט באַדאַרפט אין שטאָט עמעצן מאַכן אַ נדבה, נעמען אַ פּאַטשיילע און גיין איבער די הייזער, איז זי געווען פון די ערשטע. אַז מע שמועסט אַן אשה כשרה, אַ גבאיטע, איז דאָך ניט שייך!

נאָר איינס צום אַנדערן געהער זיך ניט אָן: איר מיידלשער נאָמען „פייגעלע־אַשמדאַי" איז איר פאַרבליבן אויף אייביק. ווענן דעם האָבן שוין געזאָרגט נחום וועוויקס קונדסים, און מער פון אַלע — דער מיטלסטער און דער גרעסטער קונדס, דער שרייבער פון די דאָזיקע געשיכטעס.

הולטייקע — צעלאָזענע, האָט ליב צו הוליען.
משומדת — אַ געשמדטע.
תקיעת־כף — אַ הייליקער צוזאָג, דאָס געבן פייערלעך די האַנט.
קיין האָן וועט ניט קרייען — קיינער וועט ניט וויסן.
אונטערפירער — דער וואָס פירט חתן־כלה צו דער חופה.
פּריסטאַוו — דער פירער פון דער אָרטיקער פּאָליציי.
חידושים — וואונדער, מאָדנע זאַכן.
אשה כשרה — אַ כשרע פרוי.
גבאיטע — אַ פאָרשטייערקע פון אַ פאַראיין, פון אַ צדקה־פאַראיין, די פרוי פון אַ גבאי.

13

די משפחה

דריי ברידער — דריי פאַרשיידענע טיפּן. — דער פעטער פּיניע טאַנצט אויף לייכטער. — דער פעטער ניסל „הוליעט". — אַ ווייב אַ צרה. זיך פאַרשטעלט פאַר אַ טשינאָווניק, אָנגעאַרבעט אַ חתונה, אַוועק קיין אַמעריקע. — אַ ניצוץ פון אַ פּאָעט.

נחום וועוויקס האָט געהאַט נאָך צוויי ברידער: פּיניע וועוויקס און ניסל וועוויקס, דער וואָס איז אויבן דערמאָנט. און אַן אַנטיק איז דאָס וואָס יעדערער פון די דריי ברידער איז זיך געווען אַ טיפּ פאַר זיך און קיין ברעקל נישט געראָטן איינער אין דעם אַנדערן.

דער עלטערער, נחום וועוויקס, איז געווען, ווי מיר ווייסן שוין, אַ מישמאַש פון אַ חסיד און אַ משכיל, אַ פילאָזאָף און אַ שיינער דאַוונער, אַ למדן און אַ חקרן, און בטבע אַ מענטש אַ שטילער, אַ פאַרבאָרגענער און אַ גרויסער בעל-מרה-שחורה.

דער אַנדערער, פּיניע וועוויקס — דער איז געווען שוין גאָר אַ גרויסער ירא-שמים, מיט גאָר אַ לאַנגן טלית-קטן, אַ שיינער ייד (איך מיין טאַקע אַ שיינער אויפן פּנים), מיט אַ שיינער באָרד, שיינע, שמייכלענדיקע אויגן און בטבע זייער אַ לעבעדיקער, אַ מענטש וואָס

טשינאָווניק — באַאַמטער, באַאַמטער פון דער רוסישער רעגירונג.
ניצוץ — פונק.
אַנטיק — וואונדער, זעלטנקייט, טייערע זאַך.
משכיל — אַן אויפקלערער, אַן אָנהענגער פון וועלטלעכער בילדונג, אַ געבילדעטער.
חקרן — דער וואָס האָט ליב צו גריבלען זיך, צו פילאָזאָפירן.
בטבע — אין דער נאַטור.
בעל-מרה-שחורה — אַ מרה-שחורהדיקער מענטש, אַ מעלאַנכאָלישער מענטש.
ירא-שמים — זייער אַ פרומער.
טלית-קטן — אַ גוטוועגדיקער טייל פון אָנטאָן ביי פרומע יידן, מיט פיר אויף אַ ספּעציעלן אופן צונויפגעדרייטע פעדעם, ציצית, ביי די פיר עקן.
„אַ שיינער ייד" — אַ חשובער ייד, אַ באַלעבאָס, אַ ייד אַ לערנער.

קהלט זיך, אַ קאַכלעפּל, אַ בריה אַ מוהל, חלילה נישט צוליב געלט נאָר פּשוט לשם מצווה. הכלל, דאָס איז געווען אַ ייד אַ הו־האַ, שטענדיק פאַרטראַגן אין פרעמדע געשעפטן, לאַדענישן, דולענישן, פאַרלאַזענישן, אויסגלייכענישן, אַלמנות, יתומים און גלאַט אָרעמע־לייט. היינט וואו איז עפּעס גבאות אין בית־מדרש, אין קלויז, אין חברות? איך האָב מורא אַז דאָס איז ביי אים געווען טייערער פון אַן אייגענעם מאַרק אָדער יאַריד.

אַוועקוואַרפן למשל אַ מאַרק אָדער אַ יאַריד און לויפן אויף אַ ברית — פון דעם שמועסט מען ניט. דערויף איז מען דאָך עפּעס אַ מוהל ביי יידן. אָדער חתונה מאַכן אַן אָרעמע יתומה און טאַנצן מיט די אָרעמע מחותנים אַ גאַנצע נאַכט — דאָס איז דאָך אַוודאי אַ גרויסע מצווה וואָס ניט אַפּט קומט עס צו דער האַנט.

ריידנדיק פון טאַנצן, איז שווער זיך איינצוהאַלטן און ניט באַ־וואונדערן, פון וואַנעט האָט זיך גענומען צו אַט אַזאַ יידן אַ ירא־שמים, ער זאָל קאָנען טאַנצן, און נאָך אַזוי טאַנצן? וואו האָט ער זיך דאָס געלערנט למשל? און ווער איז געווען זיין רבי יענע יאָרן? טאַנצן אַ „חסיד", אַ „קאָזאַק" און אַ „פּאַניע" — פון דעם איז אָפּגערעדט.

— שטיל זאָל זיין! ר' פּיניע וועוויקס וועט טאַנצן אַ „חסיד"!

— צערוקט זיך, עולם! ר' פּיניע וועוויקס וועט גיין אַ „קאָ־זאַק"!

— ווייבער, אויף אַ זייט! ר' פּיניע וועוויקס וועט אונדז ווייזן אַ „פּאַניע"!

און דער גאַנצער עולם צערוקט זיך, מאַכט אַ וואַרע. און דער פעטער פּיניע „טאַנצט אַ חסיד", „גייט אַ קאָזאַק", אָדער ער ווייזט אַ „פּאַניע". און דער עולם שטייט אויף קעפּ.

וואָס אָרעמער ס'איז געווען די חתונה, אַלץ גרעסער איז געווען די שמחה, דאָס הייסט וואָס די מחותנים זיינען געווען גרעסערע אָרעמעלייט, אַלץ מער האָט דאָרט דער פעטער פּיניע געטאַנצט און

קהלן זיך — מישן זיך אין געזעלשאַפטלעכע זאַכן.
קאַכלעפל — דער וואָס האָט ליב זיך צו מישן אין געזעלשאַפטלעכע זאַכן, וואָס היצט זיך און קאָכט זיך.
לאַדענישן — פון וואָרט „לאָדן זיך" — זיך משפטן.
דולענישן — טומלענישן, פאַרדרייענישן.
פאַרלאָזענישן — ווען מע דאַרף אויסגלייכן אַ שטרייט, אַ סיכסוך, פאַרלאָזט מען זיך אויף מענטשן; פון דעם ווערב פאַרלאָזן זיך.
פּאָניע — פאַראַכטלעכער נאָמען פון אַ רוס.
מאַכן אַ וואַרע — מאַכן פריי אַן אָרט דורכצוגיין, זיך אָפּרוקן און דורכלאָזן.

באַוויזן קונצן, און טאַקע נאָר לשם מצווה, בכדי משמח צו זיין חתן־כלה.

מען האָט באַדאַרפט אויף חידושים גיין זען פּיניע וועוויקס, ווי ער טאַנצט „אויף לייכטער" מיט ברענענדיקע ליכט, אָדער „אויף אַ שפּיגל", און אַזוי גרינג, אַזוי גראַציעז, ווי דער גרעסטער פון די היינטיקע טענצער פון דער וועלט. אַזאַ מין טאַנצן וואָלט מען היינטיקע ציַיטן געקאָנט ווייזן אויף בילעטן און מאַכן אַ סך געלט. די קאַפּאָטע אַראָפּגעוואָרפן, דעם טלית־קטן אַרויסגעצויגן, די אַרבל פאַרקאַטשעט , די הויזן במילא אַריינגעשטעקט אין די שטיוול, און די פיס קוים־קוים וואָס זיי באַרירן די ערד, און דער קאָפּ איז פאַרוואָרפן אַרויף, די אויגן צו, אויפן פנים זעט מען התפעלות מיט התרוממות ווי בשעת דאַוונען. און די קלעזמער שפּילן אַ יידישע זאַך, און דער עולם פליעסקעט, און די ראָד ווערט אַלע מאָל גרעסער און גרעסער, און דער טענצער, אויסמיידנדיק די לייכטער מיט די ברענענדיקע ליכט, גייט אַריין וואָס וויַיטער אין אַלץ מער התפעלות — ניין, דאָס איז ניט געווען קיין טאַנצן! דאָס איז געווען גיכער אַ מין דינען גאָט. . . און פון וואַנעט האָט זיך גענומען צו אָט אַזאַ יידן אַ ירא־שמים, ער זאָל דערגרייכן אַזוי וויַיט אין דער קונסט פון טאַנצן? . . .

אויב די צוויי עלטערע ברידער, נחום און פּיניע וועוויקס, זיינען געווען חסידים, איז דער דריטער, דער יינגסטער ברודער, ניסל וועוויקס, אָדער ווי ער האָט זיך שוין די לעצטע צייט גערופן ביי זיין פאַמיליע־נאָמען, ניסל ראַבינאָוויטש, געווען שוין גאָר אַ וועלטלעכער, געטראָגן אַ קאַפּאָטע מיט אַ שפּאַלט פון הינטן (דאָס האָט געהייסן יענע יאָרן מעשה פּראַנט אָדער מעשה דייטש), לאַקירטע שטיוולעטן און שטאַרק־שטאַרק אונטערגעבויגענע פּאות. און געהאַלטן האָט ער זיך דעמאָקראַטיש, דהיינו: געזעסן אין פּאָליש און דערציילט מעשיות פאַרן פּראָסטן עולם.

דערצו האָט ער געהאַט אַ באַסאָווע שטימע, געקאָנט שיין זינגען, ליב געהאַט אַ סך לאַכן און געקאָנט מאַכן לאַכעדיק יענעם.

לשם מצווה — צוליב אַ מצווה.
במילא — סיי ווי, פון פריער.
התרוממות — דערהויבנקייט.
פליעסקען — פּאַטשען מיט די הענט, אַפּלאָדירן.
מעשה פּריינט, מעשה דייטש — אַזוי ווי אַ פּראַנט, אַזוי ווי אַ דייטש.
„דייטש" — אַ ייד וואָס גייט אין אַ קורצן רעקל, ניט אין אַ קאַפּאָטע.
שטיוולעטן — די אייבערשטע טיילן פון שטיוול.
פּאָליש — דאָס פאָדערהויז אין אַ שול אָדער בית־מדרש.

מיינסטנס האָבן פון אים געלאַכט ווייבער און מיידלעך — די זיינען ממש צעגאַנגען פאַר געלעכטער, אַז ער האָט נאָר געוואָלט. מיט וואָס ער האָט זיי גענומען איז שווער צו וויסן. נאָר ס'איז געווען גענוג ער זאָל זיי זאָגן איין וואָרט — און די געלעכטערס זיינען שוין געגאַנגען ביזן הימל.

היינט וואָס פאַר אַ הוליאַק איז דאָס געווען! אָן אים אַ חתונה איז געווען אַ לוויה, ניט קיין חתונה. ניסל וועוויקס, אָדער ניסל ראַבינאָוויטש, האָט געקאָנט אַ גאַנצע וועלט מאַכן ריידעוודיק, לאַכעדיק און טאַנצענדיק. דער חילוק צווישן אים און צווישן פעטער פיניע איז געווען, וואָס דער פעטער פיניע האָט געקאָנט טאַנצן און דער פעטער ניסל האָט געקאָנט מאַכן טאַנצן אַנדערע. אַלע און אַלץ האָבן מיט אים אויף אַ שמחה מיטגעטרונקען, מיטגעזונגען און מיטגעטאַנצט. דער ערשטער איז געווען דער פּריסטאַוו. מיט אים האָט ער זיך געביטן מיט די היטלען — און ס'איז געווען ליהודים.

בכלל איז ניסל ראַבינאָוויטש געווען מיט „נאַטשאַלסטווע" אויסגעבונדן און האָט געפירט דאָס שטעטל ביד רמה, גלייך ווי ער אַליין וואָלט געווען אַ טשינאָווניק. דערצו האָט ער גערעדט רוסיש ווי אַן עכטער פּאָניע. נישט נאָר יידן — גויים האָבן פאַר אים געהאַט דרך-ארץ.

זיך קהלן האָט ער נאָך מער ליב געהאַט ווי דער פעטער פיניע. שטענדיק האָט ער זיך מיט עמעצן אָדער פאַר עמעצן געלאָדן, און אים האָט זיך אויסגעמאָלט אַז ער ווייסט אַלע געזעצן. אַ קלייניקייט — אַ ייד רעדט אַזוי גוט רוסיש, אַז ס'איז גאָרנישט צו דערקענען אַז דאָס רעדט אַ ייד, און דערצו איז ער אַזוי אויסגעבונדן מיט „נאַטשאַלסטווע", פּאַטשט דעם פאָרשטייער פון די פּויערים ווי אַ הונט, שיכורט מיטן פאָרשטייער פון שטאָט אַ גאַנצע נאַכט טאַקע ביי זיך אין שענק, און מיטן פּריסטאַוו קושט ער זיך ווי מיט אַ ברודער!

נאָר אויף ווי פיל דער פעטער ניסל איז געווען אַ חשוב אין שטאָט, אויף אַזוי פיל איז ער געווען ניט קיין חשוב ביי זיין אייגן ווייב, ביי דער מומע האָדל (אַלע גרויסע מענטשן זיינען ביי זייערע ווייבער גאָרנישט!). די מומע האָדל איז געווען אַ ווייבעלע אַ קליינס

הוליאַק — אַ מענטש וואָס האָט ליב צו הוליען.
ס'איז געווען ליהודים — ס'איז געווען פריילעך.
„נאַטשאַלסטווע" — מאַכט, די פאָרשטייערס פון דער צאַרישער מאַכט.
אויסגעבונדן מיט... — קען זיך זייער גוט מיט...
ביד רמה — מיט אַ שטאַרקער האַנט.

און אַ שוואַרצם, נאָר דאָס דאָזיקע קליינע ווייבעלע האָט געהאַלטן איר גרויסן מאַן אין דער מורא.

עס איז געווען צו באַוואונדערן, ווי אַט דער גרויסער הויכער פּעטער ניסל, דער חשוב ביי „נאַטשאַלסטוווע", וואָס רעדט אַזוי גוט רוסיש, און דער שטענדיק פרייליכער און אויסגעפּוצטער קאַוואַלער און אָנגעלייגטער גאַסט ביי ווייבער, איז אַ בעלן געווען צו כאַפּן פון זיין אייגן קליין־געוואַקסן ווייבעלע אָדער מיט אַ קישעלע איבערן קאָפּ, אָדער מיט אַ נאָסן בעזעם איבער דער אויסגעפּוצטער קאָפּאָטע. צום מיינסטן האָט זי ליב געהאַט אים בעזעמען דווקא יום־טוב, און דווקא שמחת־תורה, און דווקא פאַרן גאַנצן עולם אין די אויגן: „לאָז מען וויסן וואָס פאַר אַ מאַן זיין ווייב האָט!" . . . ער אָבער האָט דאָס אָנגענומען פאַר אַ קאַטאָוועס, זיך פאַרשלאָסן מיט אַלע יידן אין זאַל, אויפגעעפנט פלעשער מיט בראָנפן, אויפגעשלאָגן אַלע פעסלעך מיט געזייערטע אוגערקעס אין קעלער, אַרויסגענומען אַלע טעפּ און טעפּלעך פון אויוון — געמאַכט אַ חורבן, אַ פּאָגראָם אין שטוב. און אָפּגעקרענקט נאָך דעם דערפאַר פון דער מומע האָדל דריי וואָכן כסדר. ס'איז אָבער געווען כדאי — מע האָט זיך גוט אָנ־געהוליעט!

שענער פון אַלצדינג איז געווען דאָס וואָס דער פעטער ניסל האָט אָן דער מומע האָדל נישט געטאָן פון דאַנען אַהין. ער האָט זי געהאַלטן פאַר אַ גרויסן בר־דעת. און דאָס גאַנצע שטעטל האָט געוואוסט פונעם סוד, אַז ניסל ראַבינאָוויטש האָט נעבעך אָפּגעשניטענע יאָרן פון זיין ווייב, כאָטש אַפילו ביי דער וועלט איז ער אַ תקיף און ביי „נאַטשאַלסטווע" אַ גאַנצער קאָכלעפל.

הלוואַי וואָלט ער ניט געווען אַזאַ תקיף! ווארעם דאָס וואָס ער איז געווען אַ תקיף, האָט אים אייגנטלעך אָפּגעקוילעט און סוף־כל־סוף גליקלעך געמאַכט אים מיט די קינדער און קינדס־קינדער אויף אייביקע יאָרן:

אין אַ דאָרף, ניט ווייט פון וואָראָנקאָ, האָבן גויים געמאַכט אַ „פּריגאָוואָר"*) אויף אַ יידן, אַז מען זאָל אים אַרויסטרייבן. וואָס טוט מען? איז מען געקומען צו לויפן צו ניסל וועוויקס, אָדער צו ניסל ראַבינאָוויטש: סטייטש, אַזאַ חשוב ביי „נאַטשאַלסטווע", וואָס רעדט אַזוי גוט רוסיש און קושט זיך מיטן פּריסטאַוו! . . .

---

*) דאָס הייסט עס זיינען זיך צונויפגעקומען די גויים פון דאָרף און די האָבן אָנגענומען אַ באַשלוס.

תקיף — יחסן, דעה־זאָגער.

דער פעטער ניסל האָט זיך אַ וואָרף געגעבן צום פּריסטאַוו — ער קאָן דאָ גאָרנישט העלפן: דאָס ווענדט זיך נאָר אינעם „ספּראַווניק”. און דער „ספּראַווניק” איז ערשטנס אַ נייער מענטש און צווייטנס אַ גרויסער המן! וואָס זשע טוט מען ווייטער? ווי לאָזט מען דאָס מאַכן אַ תל פון אַ גאַנצער יידישער משפּחה?

„וואַרט נאָר אויס אַ ביסל, ס'וועט זיין רעכט!” — אַזוי האָט געזאָגט דער פעטער ניסל און האָט אָפּגעטאָן גאָר אַ קלייניקייט:

ער האָט געקריגן אַ גאַנצע אוניפאָרעם וואָס אַ טשינאָווניק טראָגט, האָט זיך פאַרשטעלט פאַר אַ „ספּראַווניק”, געכאַפּט אַ פור און אַריינגעפאָרן אין דאָרף אַריין מיט אַ גלאָק. ער האָט געשיקט רופן צו זיך אַלע פויערים און האָט זיך צעשריען אויף זיי, און גע־טופּעט מיטן פוס ווי אַן אמתער „ספּראַווניק”, אַז ס'איז נישט נאָכן געזעץ נאָך, און האָט צעריסן דעם „פּריגאָוואָר” אויף שטיק־שטיק־לעך און אָנגעזאָגט זיי, אַז טאָמער דערוועגן זיי זיך קלאָגן אויף אים צום גובערנאַטאָר, זאָלן זיי וויסן, אַז ער, דער נייער „ספּראַווניק” הייסט עס, איז טאַקע דעם גובערנאַטאָרס אַן אייגענער פעטער, פון דער מאַמעס צד, און זיין ווייב געהער זיך אַן אַ שטיקל קרובה מיטן מיניסטער! . . .

וועד עס האָט געמסרט — ווייסט מען ניט. נאָר די געשיכטע מיטן צעריסענעם „פּריגאָוואָר” און די מעשיות מיטן גובערנאַטאָר און מיטן מיניסטער זיינען אַרויף ווי בוימל אויפן וואַסער. און ס'איז געוואָרן אַ פּראָצעס, און מע האָט דעם פעטער ניסל איינגעזעצט און געמשפּט. און דער שפּיץ איז געווען אַז דער בראַווער פעטער ניסל האָט נעבעך געמוזט ווערן אַ בורח, פּשוט הייסט עס — נעמען און אַנטלויפן.

עס האָט זיך אים איינגעגעבן — ער איז אַנטלאָפן. האָט ער זיך פריער אָפּגעוואַלגערט אַ שטיקל צייט אין אַדעס, זיך געמאַכט אַ נייעם פּאַס מיט אַ נייעם נאָמען און איז אַוועק קיין אַמעריקע, אַזש קיין קאַנאַדע. די ערשטע צייט איז ער גוט אויסגעריסן גע־וואָרן, נאָר אין אַ פּאָר יאָר אַרום האָבן אָנגעהויבן גיין פון אים „לעטערס” אַז ער „מאַכט אַ לעבן”. שפּעטער האָט ער אַריבער־געצויגן אַהין זיין גאַנצע משפּחה, וועלכע האָט אויך געשריבן בריוו אַז זיי „מאַכן אַ לעבן”. נאָך דעם זיינען אָנגעקומען פון זיי אַלע־

„ספּראַווניק” — sheriff.
ווערן אַ בורח — אַנטלויפן.

מען זייער שײנע „פּיקטשורס“ — גראַפן, אמתע שררות! נאָר ווי אַזוי מע „מאַכט אַ לעבן“ און ווי אַזוי איז בכלל דאָס לעבן אין אַמע־ריקע — דאָס האָט מען נישט געקאָנט פון זיי אַרויסבאַקומען בשום אופן...

ערשט העט־העט, אין אַ יאָר עטלעכע און דרייסיק אַרום, אינעם יאָר 1905-6, אין דער צייט, ווען דער וואָס שרייבט די דאָזיקע ביאָ־גראַפיע האָט אַליין באַדאַרפט אַריבערוואַנדערן איבערן ים און איז געקומען בשלום קיין אַמעריקע, האָט ער זיך אינטערעסירט צו באַ־קומען גענויע ידיעות וועגן זיין פעטער. איז ער געוואָר געוואָרן אַז דער פעטער ניסל איז שוין אַ שוכן־עפר, נאָר ער האָט איבער־געלאָזט אַ שײנעם נאָמען און אַ שײן פאַרמעגן. זיינע קינדער און זיינע אייניקלעך זיינען דאָס וואָס מע רופט אין אַמעריקע: אַלרייט.

דאָס בילד פונעם פעטער ניסל וואָלט אָבער ניט געווען אין גאַנצן, ווען מיר זאָלן דורכלאָזן נאָך איין שטריך: אין דעם דאָזיקן מענטשן איז אפשר פאַרלוירן געגאַנגען אַ פּאָעט. ער האָט ליב געהאַט זינגען ייִדישע לידער, אייגענע. אין דער צייט וואָס ער איז געזעסן אין תפיסה, האָט ער באַשאַפן אַ ליד אויף זיך אַליין, אין ייִדיש, נאָכן אלף־בית, און אַ שײנע מעלאָדיע דערצו — אַ מעלאָדיע וואָס איז זיך צעגאַנגען אין אַלע אברים. ווי פיל טאַלאַנטן זיינען ביי אונדז אָט אַזוי פאַרלוירן געגאַנגען, וואָס מע ווייסט פון זיי גאָרנישט!

שררות — פּריצים, האַרן.
שוכן־עפר — אַ געשטאָרבענער.

14

משנה מקום — משנה מזל

עס האַלט ביי פאַרלאָזן וואָראָנקאָ. — דער באָבע מינדעס תכריכים. — דער עולם קומט זיך געזעגענען. — ווייבער מיט פאַרוויינטע אויגן פיסקלען זיך. — מען דאַרף זיין פון אייזן, מע זאָל ניט לאַכן.

דעם העלד פון דער דאָזיקער ביאָגראַפיע האָט זיך אויסגעוויזן, ווי עס ווייזט זיך אויס מסתמא איטלעכן יידישן יינגל, אַז זיין שטעטל — דאָס איז דער מיטלפונקט פון דער וועלט — דער סאַמע נאָפּל פון דער ערד, און זיינע יידן — דאָס זיינען די אויסדערוויילטסטע ביי גאָט, און אַז אין דער שפּיץ פון די אויסדערוויילטסטע שטייען וועוויקס קינדער, די ראַבינאָוויטשעס, און דער סאַמע שפּיגל, דער סאַמע צימעס פון די ראַבינאָוויטשעס — דאָס איז געווים זיין טאַטע, נחום וועוויקס.

וואָרעם ווער זיצט אין בית־מדרש אויבן־אָן אין מזרח־וואַנט, דער צווייטער פונעם רב, ביים סאַמע אָרון־קודש? צו וועמען קומט מען צום אַלעם ערשטן גוט־יום־טוב ביטן? און צו וועמען קלייבט מען זיך צונויף אַלע שבת צו נאַכטס אויף מלווה־מלכה און מע טרינקט און מע זינגט און מע טאַנצט און מע הוליעט ביזן ווייסן טאָג אַריין? ניין, נישטאָ קיין שענערס פון זיין משפּחה. נישטאָ קיין רייכערס פון זייער שטוב. נישטאָ קיין גרעסערער פון זייער

משנה מקום — משנה מזל — „בייטן אַן אָרט איז בייטן דעם מזל"; דאָס ווערט געזאָגט ווען מע פּרוּווט בעסער מאַכן די לאַגע דורכן אַריבערפאָרן אויף אַ נייעם אָרט.

נאָפּל — navel.

דער סאַמע צימעס — דער סאַמע ייחוס, דאָס וויכטיקסטע.

מזרח־וואַנט — די חשובסטע, די טייערסטע ריי „שטעט" אין אַ בית־מדרש לענג אויס דער מזרח־וואַנט.

גוט־יום־טוב־ביטן — זאָגן גוט־יום־טוב און דורך דעם אַרויסווייזן אַכטונג.

מלווה־מלכה — די סעודה שבת־צו־נאַכטס.

טאַטן. נישטאָ קיין פרומערער פון זיין פעטער פיניע. נישטאָ קיין פריילעכערער פון זיין פעטער ניסל. שלום נחום וועוויקס האָרץ האָט זיך אַלע מאָל אַנגעפילט מיט פרייד און מיט גדלות קעגן אַנדערע קינדער. ער האָט געדאַנקט גאָט וואָס ער האָט געהאַט דאָס גליק געבוירן צו ווערן אין דער דאָזיקער משפחה, אונטער דער דאָזיקער גאָלדענער פאָן, וואו ער האָט זיך געפילט גליקלעך ווי אַ פרינץ און זיכער ווי אין אַ פעסטונג, ווי אין אַ קייזערלעכן פּאַלאַץ.

און אָט האָבן זיך פּלוצעם די זיילן פון דער פעסטונג געגעבן אַ שאָקל, דער פּאַלאַץ האָט גענומען איינבייגן זיך אויף אומצופאַלן, און דער גאַנצער כישוף פונעם גליקלעכן שטעטל איז מיט אַ מאָל פאַרשוואונדן געוואָרן. דער יונגער פרינץ איז געוואָר געוואָרן, אַז ניט דאָ איז דער נאָפּל פון דער ערד, אַז ס'זיינען פאַראַן אויף דער וועלט אַ סך, אַ סך גרעסערע שטעט ווי וואָראָנקאָ און אַז עס געפינען זיך אויף דער וועלט אַ סך, אַ סך רייכערע יידן ווי די ראַבינאָ־וויטשעס. . .

אויף נחום וועוויקס האָבן זיינע קינדער געהערט דערציילן בסוד־סודות, אַז ער קלייבט זיך אַריבער אין גיכן צוריק קיין פּע־רעיאַסלאַוו, אין דער גרויסער שטאָט, פון וואַנעט ער איז אַמאָל אַרי־בערגעפאָרן אַהער, קיין וואָראָנקאָ, בעת די קינדער זיינען נאָך געווען גאָר קליינטשקע. און אויסגעלאָזט האָט מען דעם סוד מיט די ווער־טער: „משנה מקום — משנה מזל".

ביי די קינדער האָט פּערעיאַסלאַוו אויסגעזען מוראדיק גרויס און פול מיט חן און פול מיט סוד. „פּערעיאַסלאַוו איז אַ מקום־פרנסה", — אַזוי האָבן צווישן זיך געשמועסט די גרויסע. און קליינ־וואַרג האָבן זיך צוגעהאָרכט צו די שמועסן, נאָך ווינציק פאַרשטאַ־נען, נאָר געפילט האָבן זיי, אַז פּערעיאַסלאַוו איז עפּעס אַ גוטע זאַך. האָבן זיי געקליבן תענוג, און צו גלייכער צייט האָט זיי באַנג גע־טאָן זיך שיידן מיטן קליינעם שטעטעלע, וואו זיי האָבן פאַרבראַכט זייערע בעסטע קינדערשע יאָרן, די סאַמע גאָלדענע צייט פון זייער יוגנט. ווי פיל מע האָט זיך ניט געהיט פאַר די קינדער ניט צו ריידן אין שטוב פון „אַזעלכע זאַכן", האָבן זיי דאָך געכאַפּט ווער־טער: „משנה מקום — משנה מזל". . . „פרנסה איז געשלאָגן". . .

גדלות — גרויסקייט, שטאָלץ.
אונטער דער גאָלדענער פאָן — ביי יחסנים, ביי רייכע.
מקום פרנסה — אַן אָרט וואו מע קען האָבן פיינע פרנסה.
תענוג — פאַרגעניגן.
באַנג טאָן — פאַרדריסן, וויי טאָן.

פאַר וואָס אַז מע איז משנה מקום איז מען משנה דעם מזל? און וואָס איז אייגנטלעך אַזעלכעס „פרנסה" און ווי אַזוי „שלאָגט" מען זי? — דאָס האָבן קליינוואַרג נאָך ניט אַקוראַט פאַרשטאַנען. נאָר נאָך דער מינע, וואָס גרעסערע האָבן בעת־מעשה געמאַכט, האָבן די קלע־נערע זיך אָנגעשטויסן, אַז עפּעס טוט זיך, עפּעס קומט פאָר. . .

שטענדיק אַ שטילער, אַ רואיקער, אַ בעל־מרה־שחורה, איז נחום וועוויקס געוואָרן נאָך מער שטיל און נאָך מער מרה־שחורה־דיק. תמיד אַן איינגעבויגענער, איז ער געוואָרן נאָך מער איינגע־בויגן. אויפן הויכן ווייסן שטערן האָבן זיך אויסגעלייגט נאָך אַ מאָל אַזוי פיל קנייטשן ווי פריער. אין צווייען פלעגט ער זיך פאַר־שליסן מיטן יינגערן ברודער, מיטן פעטער ניסלען, רייכערן אַ פּאַ־פּיראָס נאָך אַ פּאַפּיראָס און עפּעס נאָר געסודעט זיך און נאָר גע־שטיקט זיך. . .

מע האָט דעם לעצטן ווינטער אויפגעהערט ביי די ראַבינאַ־וויטשעס פּראַוון מלווה־מלכהס פאַר דער גאַנצער שטאָט. דעם לעצטן שמחת־תורה האָט מען אַפילו נאָך געהוליעט, דער פעטער ניסל האָט אַפילו זיך נאָך געביטן מיטן פּריסטאַוו מיט די היטלען און כלומרשט געטאַנצט מיט אים אויפן דאַך אויך — נאָר ס'איז שוין געווען ניט דאָס הוליען און ניט דאָס טאַנצן וואָס פריער. אַפילו די מומע האָדל איז געוואָרן געלאַסן, פאַרלוירן אַ סך פון איר גיפט. עפּעס איז די גאַנצע משפחה געוואָרן ווי צעשרויפט.

נאָר איין באָבע מינדע האָט זיך נאָך געהאַלטן שטאַלץ, ווי אַ דעמב. די אייגענע ציכטיקייט און זויבערקייט וואָס אַלע מאָל. נאָר די שבת־אויבסטן זיינען געווען דאַכט זיך שוין ניט די וואָס תמיד. די עפּלעך אַ ביסל צוגעפרוירן און צוגעלעגערט און אַ ביסעלע ווי אונטערגעפוילט; די ניסלעך פּייפּעדיק און אין די פייגן האָבן זיך פאַרפלאָדעט ווערעם. געדאַוונט און געבענטשט האָט די באָבע מינדע ווי פריער, געשמאַק און הויך אויף אַ קול, ווי אַ מאַנס־ביל, פון איר גרויסן ציכטיקן סידור אַרויס, און אויסגעשמועסט זיך מיטן רבונו־של־עולם. נאָר ס'איז שוין געווען ניט דאָס דאַוונען און ניט דאָס אויסשמועסן זיך מיט גאָט. עפּעס האָט זיך געטאָן אין דער משפחה, עפּעס איז פאָרגעקומען ביי די ראַבינאָוויטשעס אַ מין סוד.

אַזוי האָט זיך עס געצויגן אַ גאַנצן ווינטער, ביז עס האָט פּלו־צעם אויסגעזעצט דער בלאָטער, דער אמת איז אַרויף ווי בוימל

דעמב — oak.

זיך פאַרפלאָדעט — זיך אַריינגעכאַפּט און זיך פאַרמערט.

אויפן וואַסער, און די גאַנצע שטאָט איז געוואָר געוואָרן פונעם סוד, אַז נחום וועוויקס שותּף, אַ ייִד אַן אָנגעפּעלצטער, מיט אַ רויטער נאָז (הערשל האָט ער געהייסן, נאָר ווייל ער האָט ניט געקאָנט אַרויסריידן קיין שין נאָר סין, האָט מען אים אַ נאָמען געגעבן „הערסל מיט דער סין"), האָט נחומען בדיל־הדל געשטעלט, פּשוט באַגנבעט.

איז געוואָרן אַ ויצעקו אין שטאָט: „סטייטש, ר' נחום, וואָס שווייגט איר אים? פאַר וואָס נעמט איר אים ניט צום רב, צו מענטשן?" נאָר אַז ס'איז געקומען צום רב און צו מענטשן, האָט דער דאָזיקער הערסל מיט דער סין זיך אויסגעלאַכט און אַרויסגערעדט זיך עפּעס מוראדיק גראָב (און דווקא מיט דער סין, ווי זיין שטייגער איז). אַז ס'איז גאָר אַ בזיון דאָס פאַרן מויל צו ברענגען.

— אַ יונגאַטש קאָן! — האָט דער פעטער ניסל געטענהט, געמאַכט מיט די הענט און גערייכערט מוראדיק גראָבע פּאַפּיראָסן, און ער האָט זיך געשוואָרן, אַז זיין נאָמען וועט ניט הייסן ניסל, אויב ער וועט אָט דעם שייגעץ, דעם הולטיי, דעם גראָבן יונג מיט דער סין ניט אַריינפּאַקן אין תּפיסה אַריין ווינציקסטנס אויף פינף און צוואַנציק יאָר!

— וואָסער פּאַקן? וואָסער תּפיסה? וואָסערע פינף און צוואַנציק יאָר? — אַזוי האָט אים דער עלטערער ברודער, נחום, אָפּגעקילט מיט אַ ביטערן שמייכל און אויך פאַררייכערט אַ גראָבן פּאַפּיראָס. — מע האָט מיר אָנגעטאָן אַ ספּאָדעק און מע מוז איצטער פאָרן צוריק קיין פּערעיאַסלאַוו. משנה מקום — משנה מזל.

דאָס זיינען געווען קלאָרע דיבורים, וואָס חברה האָבן פאַרשטאַנען, כאָטש איין זאַך איז זיי נאָך געווען אַ ביסל ניט אַזוי פאַרשטענדלעך: פון וואָסער אַ „ספּאָדעק" האָט זיך דאָ גערעדט? צוגיין צום טאַטן און פרעגן — דערויף האָט קיינער זיך ניט דערוועגט. צו פיל דרך־ארץ האָט מען געהאַט פאַר אַ טאַטן, מע זאָל צוגיין צו אים פרעגן: „טאַטע, וואָס פאַר אַ ספּאָדעק האָט מען דיר אָנגעטאָן?" די קינדער האָבן נאָר געזען, אַז דער טאַטע צאַנקט, גייט

עס האָט פּלוצעם אויסגעזעצט דער בלאַטער — פּלוצעם האָט זיך אַרויסגעוויזן עפּענטלעך אַ פאַרבאַהאַלטענע צרה.

בדיל־הדל שטעלן — אָרעם מאַכן, צונעמען אַלץ וואָס מע האָט.

אַ ויצעקו — אַ גוואַלד, אַ געשריי, אַן אויסטענהן זיך.

אָנטאָן אַ ספּאָדעק — מאַכן צום נאַרן, אָפּנאַרן, באַשווינדלען.

דיבורים — רייד.

צאַנקען — אויסגיין (וועגן אַ ליכט).

איינגעבויגן. יעדער זיפֿץ און יעדער קרעכץ רייסט אויס אַ שטיק האַרץ — — — — — — — —

— איר וועט דאָ בלייבן איבערן זומער לערנען, אָן עבירה אין מיטן זמן אייך אָפּצורייסן, און אם ירצה השם אויף סוכות וועט מען שיקן נאָך אייך אַ פֿור, וועט איר קומען צו פֿאָרן.

אַזוי האָט נחום וועוויקס געגעבן צו וויסן די קינדער איין מאָל אין אַ זומערדיקן טאָג און צו זייער שטוב זיינען צוגעפֿאָרן צוויי בוידן, און מען האָט זיך גענומען פּאַקן אין וועג און זיך געזעגענען מיט דער שטאָט. עפּעס האָט זיך אַ באַזונדערער טרויער אויסגע-גאָסן אויף אַלעמען און אַ מרה-שחורה איז געלעגן אויף אַלע פּנימער. די גאַנצע שטאָט האָט מיטגעפֿילט די ראַבינאָוויטשעס. „זאָל זיי גאָט העלפֿן; משנה מקום — משנה מזל; נעבעך אַ רחמנות!" — אַזוי האָט מען געשמועסט הינטער די אויגן, און די קינדער האָבן נאָך ווינציק וואָס פֿאַרשטאַנען, פֿאַר וואָס און אויף וועמען עס איז אַזאַ רחמנות?

אויב שוין יאָ אַ רחמנות, איז עס געווען אויף דער באָבע מינדע, וואָס האָט אויף די עלטערע יאָרן באַדאַרפֿט צונויפֿלייגן איר קאַסטן, זיך פּאַקן אין וועג אַריין. יונגוואַרג האָבן דערוויל געהאַט אַ גע-לעגנהייט כאַפּן אַ קוק, וואָס ביי דער באָבע אין קאַסטן טוט זיך. אויסער די זיידענע אויסגעפּרעסטע טיכעלעך, וואָס זיינען געלעגן אויסגעלייגט צווישן די בלעטער פֿון סידור, אויסער די יום-טובדיקע זיידענע מלבושים, עפּעס מאָדנע געניייט, — אויסער דעם האָב און גוטס, איז דאָרט געלעגן ווייט-ווייט אין אַ ווינקעלע זייער אַ סך ווייסשטאָף. דאָס זיינען געווען דער באָבעס תכריכים, וואָס זיינען געלעגן ביי איר צוגעגרייט פֿון ווים איך ווען אָן אויף איבער הונ-דערט יאָר, אַז טאָמער וועט זי שטאַרבן, זאָל זי ניט דאַרפֿן אָנקומען צו אַ קינד...

דאָס האָבן געוואוסט אַלע. פֿונדעסטוועגן האָבן חברה געהאַט אַ האַרץ אַ פֿרעג צו טאָן ביי דער באָבע: צו וואָס באַדאַרף זי האָבן אַזוי פֿיל ווייסע מאַטעריע? דער פֿרעגער איז געווען ניט קיין אַנדערער, נאָר דער קלענסטער פֿון אַלע אין וואוקס און דער גרעסטער פֿון אַלע אין שקאָצעריי, דער שרייבער פֿון די דאָזיקע זכרונות. ער האָט דערפֿאַר באַקומען פֿון דער באָבע אַ שיין ביסל מוסר. און זי האָט אים נאָך צוגעזאָגט צושטעלן אַ בענקעלע פֿאַרן טאַטן. זי קלייבט זיך שוין פֿון לאַנג, האָט זי געזאָגט, אויף דעם

בויד — אַ פֿור וואָס איז איבערגעדעקט מיט אַ לייוונט וואָס האַלט זיך אויף רייפֿן.

קליינעם לץ. זי ווייסט, זאָגט זי, גאַנץ גוט, אַז ער מאַכט איר נאָך הינטער די פּלייצעס, ווי אַזוי זי דאַוונט און ווי אַזוי זי בענטשט (און דאָס איז דווקא געווען אַן אמת). זי וועט דאָס שוין אַלצדינג דערציילן, אַלצדינג. זי וועט זיך שוין קילן דאָס האַרץ!...

צום סוף האָט זיך אויסגעלאָזט, אַז ווער וואָס? די באָבע האָט אַפילו ניט אָנגעהויבן צו דערציילן. אדרבה, פאַרן אַוועקפאָרן, אַז ס'איז געקומען צום געזעגענען זיך, האָט זי זיך צעקושט מיט איטלעך קינד באַזונדער, ווי נאָר אַ מאַמע קאָן זיך קושן, און גע־וויינט ווי נאָר אַ מאַמע קאָן וויינען. און שפּעטער, אַז מען האָט שוין באַדאַרפט טאַקע זעצן זיך פאָרן, האָט זי צום לעצטן מאָל זיך אָפּגערופן צו די קינדער:

— זייט זשע געזונט, קינדערלעך! גאָט זאָל העלפן, איר זאָלט דערלעבן אַלע צו גיין נאָך מיין לויה...

אַזאַ מין ווינטשעוואַניע!

דער טאָג פון נחום וועוויקס אַוועקפאָרן איז געווען פאַר דער שטאָט אַ תשעה־באָב און פאַר די קינדער — אַ שמחת־תורה: אַ קלייניקייט אַזאַ יום־טוב! ערשטנס, לערנט מען ניט. ווער וועט דאָס גיין אין אַזאַ טאָג אין חדר אַריין? און צווייטנס — איז גלאַט לעבעדיק — מע קלייבט זיך, מע פּאַקט זיך, מע רוקט שאַפעס, עס קלינגען גלעזער, גאָפּל־מעסער, עס קומען בוידן, און עסן עסט מען ווי ערב פסח, בחפזונדיק. היינט די פאַר גראָשנס וואָס מע וועט באַקומען אָפּפאַרגעלט? דערווייל זעט מען עס נאָך נישט. דער־ווייל קומען נאָך באַלעבאַטים זיך געזעגענען. דאָס הייסט זיי קומען, מע זאָל זיי זאָגן: „זייט געזונט", ווען זיי זאָגן „פאָרט געזונט" און אָנווינטשן דערביי אַן אַ שיעור גוטע זאַכן, ווי געזונט און הצלחה און מזל און אַל דאָס גוטס.

קומען קומט די גאַנצע שטאָט. פריער יידן, דערנאָך ווייבער. אַלע אַראָפּגעלאָזט די נעז, אַלע פאַרזאָרגט. אַנדערע פאַרווײנט. איין יידענע האָט געבראַכט צו טראָגן די קינדער קאָנפעקטן. אַ יידענע אַ צדקנית!

שטאַרק פאַרווײנט זיינען די צווי ווייבער וואָס האָבן חתונה געהאַט ביי די ראַבינאָוויטשעס אין שטוב. דאָס זיינען „פרומע די מויד" מיטן בלינדן אייגל און „פייגעלע־אַשמדאַי". די צווי האָבן

זיך קילן דאָס האַרץ — אויסלאָדן, אַרויסבערענגען דעם כעס.
בחפזונדיק — אין איילעניש.
הצלחה — גליק, .lock, success
צדקנית — אַ פרוי אַ צדיק.

אזוי שטארק געווישט די אויגן און געשנייצט די נעז און געמאכט אזעלכע מאדנע פיסקעס, אז שלום, דער קליינער „לץ", האט זיך נישט געקאנט איינהאלטן און האט זיי ביידן, טאקע דא אויפן ארט, הינטער זייערע פלייצעס, קונציק נאכגעמאכט מיט די זעלבע פיסקעס און מיטן זעלבן שנייצן די נאז. און חברה קליינווארג האבן אלע מאל אויסגעשאסן א הילכיקן געלעכטער.

האט זיך אנגעהויבן א חתונה: „וואס איז דער געלענדער?" די מאמע חיה-אסתר, א יידענע בכלל א בייזע און דערצו נאך פארצארנט און פארטארעראמט פונעם אוועקפארן, האט אוועקגעווארפן אלע ארבעט און אויסגעלאזט איר צעוויטאגט הארץ צו די קינדער. זי האט נאר געוואלט דערגיין דעם שכל: „וואס איז דער געלענדער? און וואס איז די גדולה?"...

איז „פרומע די מויד" איר געקומען צו הילף און געזאגט, אז זי וועט גיין שווערן ביי א ריינקייט, אז דאס שטאמט פון אט דעם קליינעם ווערוריק, דעם זולל-וסובאניק, דעם ימח-שמוניק, דעם כל-בוניק... דאס האט זי געמיינט נישט קיינעם, נאר דעם מחבר פונעם דאזיקן בוך, וואס איז געשטאנען בשעת-מעשה א נעבעכל, גאט די נשמה שולדיק.

עס קאן זיין אז ער וואלט געכאפט א רעכטן פסק פון דער מאמען, ווען עס מישט זיך נית אריין די אלטע באבע און לייזט אים נית אויס פון מזומנע פעטש. דערזען אז מיט איר איניקל האלט עס שמאל, האט זיך די באבע מינדע אנגערופן צום גאנצן עולם:

— קינדערלעך! ביי אונדז איז א מנהג פון קדמונים, אז איידער מע געזעגנט זיך פארן אוועקפארן, באדארף מען זיך צוזעצן כאטש אויף איין מינוט"... די באבע מינדע האט זיך אוועקגעזעצט אויף דער פאריטומטער קאנאפע, וואס צום איבערפירן איז זי געווען צו אלט און פארקויפן איז נית געווען וועמען, און דער גאנצער עולם האט זיך אוועקגעזעצט נאך איר, און ס'איז געווארן א ווײלע שטיל, כאטש א פליג דורכצופליען.

שווערן ביי א ריינקייט — שווערן ביי א ספר-תורה.
ווערוריק — squirrel; ווערט געזאגט וועגן א קליין קינד, וועגן א קליין-געוואקסענעם און זייער לעבעדיקן.
זולל-וסובאניק — פרעסער.
ימח-שמוניק — א ווילדער, א פארדארבענער, א זשוליק, „זיין נאמען זאל אויסגעמעקט ווערן".
מחבר — אויטאר, צונויפשטעלער פון א ווערק.
גאט די נשמה שולדיק — אין קיין זאך נית שולדיק.
פון קדמונים — פון אמאליקע צייטן, פון פארצייטן.

דערנאָך איז געקומען דער לעצטער אַקט, דער סאַמע שווער־סטער — דאָס געזעגענען זיך און דאָס קושן זיך. און דאַנקען גאָט, מען איז דאָס אויך איבערגעקומען. די בוידן זיינען גרייט. נאָך אַ מאָל „זייט געזונט!״ און נאָך אַ מאָל „פאָרט געזונט!״ און ווידער אַ מאָל אַ ווישעניש פון אויגן און אַ שנייצן פון נעז, און פיסקעס, פיסקעס!

גוואַלד, רבונו של עולם! גיי האַלט זיך איין און מאַך ניט נאָך די ווייבער, ווי זיי קרימען זיך, ציטערן מיט די גוידערס און מאַכן פיסקעס!... זיי לאָזן אַפילו ניט געזעגענען זיך ווי עס געהער צו זיין. עס ווערט מיט אַ מאָל שטאַרק אומעטיק אויפן האַרצן. אַ רחמנות אויפן טאַטן, אַ רחמנות אויף דער מאַמע, אַ רחמנות אויף דער באָבע מינדע. אָט טראָגט מען איר אַלטן, מיט אייזן געקאָ־וועטן קאַסטן. דאָרט ליגן אירע תכריכים... עס טוט אַ צופּ, אַ נעם־אָן ביי דער נשמה. עס גלוסט זיך אַ וויין טאָן. ובפרט אַז מע זעט אַז אַזאַ מענטש ווי דער פעטער ניסל ווישט אויך די אויגן אַז קיינער זעט ניט... דער פעטער ניסל זאָל וויינען? ווי קומט עס?...

דער טאַטע רופט צו די חברה איינציקוויז, נעמט אַרויס פון בייטעלע צו זילבערנע מטבעות, די מאַמע אויך. און די באָבע מינדע האָט נאָך פון פריער צוגעגרייט איטלעכן באַזונדער אין אַ פּאַפּירל קליינגעלט — אחת לאחת וועט דאָס זיין אַ רעכטע מטבע!

גאָט זאָל העלפן, די בוידן זאָלן שוין רירן. אָט האָבן זיי גע־רירט. די רעדער קייקלען זיך. דער עולם האָט זיך געגעבן מיט אַ מאָל אַ שטופּ: „פאָרט געזונט! זייט מצליח!״ פון דער בויד אַרויס קוקט זיך אום די באָבע מינדע, גלייך ווי זי וואָלט וועלן נאָך אַ מאָל, צום לעצטן מאָל, געבן אַ קוק אויף דעם אָרט, וואָס זי האָט פאַרלאָזט אויף שטענדיק, אויף אייביק...

עס נעמט זיי ווידער אָן אַן אומעט און דאָס געפיל פון רחמנות כאַפּט זיך אויף נאָך אַ מאָל ביי זיי אויף אַ ווײַלע, און ווערט פאַר־לאָשן — עס ווילט זיך איבערציילן דאָס ביסל מינץ...

פונעם גאַנצן טאַרעראַם מיטן גאַנצן האַרמידער האָט זיך סוף־כל־סוף אויסגעלאָזט אַ שטיל־שווייגעניש. די בוידן זיינען אַוועק,

---

גוידערס — double chins.
מאַכן פיסקעס — וויינען, מאַכן גרימאַסן.
אחת לאחת — איינס מיט דאָס אַנדערע.
זייט מצליח — האָט הצלחה, האָט גליק, זייט גליקלעך.
מינץ — מטבעות, געלט, coins.
האַרמידער — טומל, hurly-burly.

איבערגעלאָזט נאָך זיך אַ געדיכטן שטויב, אַ ריח פון סמאָלע און אַ מאָדנע פוסטקייט. דער עולם האָט גענומען ביסלעכווייז, איינציק־ווייז, ווי פאַרשעמט, זיך צעגיין, דער אַהער, דער אַהין, עפּעס גלייך ווי אָפּגעשמיסענע. דער פעטער ניסל — יענער איז גאָר אַנטרונען געוואָרן. געבליבן שפּעטער פון אַלע איז שמואל־אלי דער חזן. ער איז נאָך לאַנג־לאַנג געשטאַנען און נאָכגעקוקט די אָפּגעפאָרענע, פאַרשטעלט מיט דער האַנט די אויגן פון דער זון, וואָס האָט באמת גאָרניט אַזוי שטאַרק געבראָטן און גאָרניט אַזוי שטאַרק געשיינט. דערנאָך האָט ער מיט אַ ביטער שמייכעלע אַ זאָג געגעבן צו זיך אַליין: „דער עולם צעקריכט זיך, אַזוי ווי ווערעם”...

און ער האָט אויסגעשפּיגן.

סמאָלע — tar.

15

גערגעלע־גנב

משה דער שוחט — אַ צדיק. — גערגעלע — אַ בחור מיט אַ צעשפּאַלטענער ליפּ. — די קונסט פון גנבענען עפּל. — געפּאַקט ביי דער פּושקע טאַבעק. — דעם רבינס טויט.

דאָס דאַרף מען פאַרשטיין, אַז איבערגעלאָזט האָט מען קליינוואַרג אין שטעטל עפּעס ניט גלאַט אַזוי אויף הפקר. דער פאָטער האָט פאַר זיי געזוכט אַ מלמד, די קינדער זאָלן ביי אים אי לערנען, אי עסן קעסט, און דער רבי זאָל אויף זיי השגחה געבן. און עס איז אים אָפּגעראָטן אַרום און אַרום. דער רבי, וואָס ער האָט געפונען פאַר זיינע קינדער, איז געווען אַ געראָטענער, טאַקע דעם אַלטן וואָראַנ־קעווער שוחטס אַ זון, משה דער שוחט.

דאָס איז געווען אַ זיידענער יונגערמאַן, אַ צאַצקע, אַ מופלג בתורה און אַ שיינער בעל־תנך, און גלאַט אַ דימענט פון אַ מענטשן. דער חסרון איז אָבער געווען, וואָס אָט דער רבי איז געווען נישט קיין געזונטער און בטבע שוין אַ צו גוטער, אַ צו ווייכער, געגאַנגען מיט זיינע תלמידים אויף אַ נייעם דרך — ניט מיט שמיץ, נאָר מיט גוטע ווייכע וואַרעמע רייד, צו וועלכע די קינדער זיינען גאָרניט געוווינט געוואָרן, און דעריבער טאַקע האָבן זיי אָפּגענאַרט דעם רבין פון קאָפּ ביז די פיס, מחילה געפירט אים אין באָד אַריין: ניט גע־דאַוונט און ניט געלערנט, און שפּעטער־צו, אַז משה דער שוחט איז שוין גאָר גוט קראַנק געוואָרן און אָוועקגעלייגט זיך, האָבן חברה אָנגעהויבן אַרומצוגיין פּוסט און פּאַס, זיך חברן מיט גערגעלע־גנב,

---

אויף הפקר — ניט באַזאָרגט, אָן אויפזיכט, יעדערער זאָל קענען טאָן מיט דעם וואָס ער וויל.

השגחה געבן — אַכטונג געבן.

מופלג בתורה — אַ גרויסער למדן.

בעל־תנך — אַ קענער פון תנך.

אַ ייִנגל אַ יתום און אַ באָרוועסער, מיט ממזרישע אויגן, מיט אַ צע־שפּאָלטענער ליפּ — אַ רעכטער חברה־מאַן.

זיין אמתער נאָמען איז געווען גרשון, נאָר דאָס האָט אים זיין מאַמע, שרה־פייגע די קעכין, זאָגט ער, אַזוי פאַרצויגן. און דעם נאָמען „גנב" האָט אים שוין צוגעלייגט, זאָגט ער, זיין שטיפטאַטע, יוסף־מאיר דער העקער, כאָטש ער האָט נאָך דעמאָלט, זאָגט ער, ביי קיינעם קיין זאַך ניט אַוועקגעגנבעט. מע זאָל אים ניט געווען, זאָגט ער, אַ נאָמען געבן גנב, וואָלט ער אפשר קיין גנב קיין מאָל ניט געוואָרן. איצט וועט ער שוין, זאָגט ער, זיי אויף צו־להכעיס ווערן אַ גנב, הלוואי עס זאָל נאָר זיין וואָס צו גנבענען!

אַזוי האָט זיך גערגעלע־גנב באַרימט גאַנץ ערנסט און מיט אַ מינע פון אַ גרויסן פאַר שלום נחום וועוויקס. זייער באַקאַנטשאַפט האָבן זיי געשלאָסן טאַקע ביי משה דעם שוחט אין חדר. אַ גאַנצע וואָך איז משה דער שוחט געווען אַ מלמד, נאָר דאָנערשטיק איז ער געווען אַ שוחט, און אַלע ווייבלעך און אַלע מיידלעך האָבן זיך דעם דאָנערשטיקדיקן טאָג דאָ צונויפגעזאַמלט מיט זייערע עופות, גענדז און קאַטשקעס. צווישן זיי איז געווען איינער אַ בחורל מיט אַ צעשפּאָלטענער ליפּ — דאָס איז געווען גערגעלע — אויך מיט אַן עוף, וואָס די מאַמע די קעכין האָט דורך אים געשיקט צום שוחט קוילען אויף שבת. זיצנדיק צווישן די ווייבלעך און וואַרטנדיק אויפן שוחט, האָט דערווייל אָט דער גערגעלע געוויילט דעם עולם, דאָס הייסט ער האָט געמאַכט אַזעלכע משונה אָנשטעלן, אַזעלכע מאָדנע פּיסקעס און אַזעלכע משוגענע העוויות, אַז וויפל עס זיינען געווען ווייבלעך און מיידלעך, האָבן אים אַלע געשאָלטן מיט טויטע קללות: „גנב" און „משומד" און „כאָלערע" און וואָס אין דער קאָרט, און געלאַכט בעת־מעשה צום טויט!

עס איז אָבער געווען אַ באַזונדער מין זיסקייט אין דעם חברן זיך דווקא מיט אַזאַ ייִנגל, מיט וועלכן מע קאָן זיך באַגעגענען נאָר פאַרנאַכטלעך, ריידן אַ פּאָר ווערטער, מאַכן אַ פּאָר קונצן, זיך לאָזן לויפן ביידע אַראָפּ אַ באַרג וכדומה. עס איז געווען אַ באַזונדער פאַרגעניגן אַריינרוקן אים אין האַנט אַריין, אַז קיינער זעט ניט, אַ מאָל אַ גראָשן, אַ מאָל אַ צוקערקע און אַ מאָל גלאַט אַ שטיקל ברויט — גערגעלע האָט אַלצדינג גענומען בשמחה רבה, חלילה ניט ווי אַ נדבה, און נישט געזאָגט קיין דאַנק אַפילו, נאָר צוגענומען

העוויות — גרימאַסעס.
בשמחה רבה — מיט גרויס שמחה.

מיט ביידע הענט, ווי אַ חוב וואָס קומט אים און געהייסן זיך ברענ־
גען מאָרגן נאָך אַ מאָל, געגעבן עצות, ווי אַזוי מע זאָל פון זיינט־
וועגן „קריגן", דאָס הייסט מחילה גנבענען, נישט אויפן גראָבן אַרט
חלילה, נאָר איידל.

למשל, דער אייגענער גערגעלע האָט אויסגעלערנט זיינע חברים,
און דווקא אין אַ גאָר קורצער צייט, ווי אַזוי מע קאָן קריגן אומזיסט
עפּל אין מאַרק אָדער באַרן. מע מיינט נישט פון פרעמדע גערט־
נער חלילה. ווארעם וואָס פאַר אַ טאַטנס אַ קינד וועט זיך עס
איינשטעלן אַריבערקריכן ווי אַ גוי איבער אַ פּלויט, אַריינשפּרינגען
אין אַ פרעמדן גאָרטן, וואו עס געפינט זיך אַ שומר וואָס קאָן ברעכן
אַ ביין און אַ הונט אויף אַ קייט וואָס קאָן דורס זיין אַ מענטשן?
קריגן אומזיסט עפּל וויפל מע וויל האָט זיי גערגעלע־גנב אויסגע־
לערנט נאָר שפּילנדיק זיך. ווי אַזוי איז דאָס מעגלעך? אַט וועט
איר הערן — און זאָגט איר, אויב דאָס הייסט געגנבעט.

זומער־לעבן. נאָר וואָס זיינען אויפגעקומען עפּל און באַרן.
שוין פאַרנאַכטלעך. ווייבער זיצן נאָך, אויסגעלייגט מיט זייער
סחורה אויף די טישלעך, אָדער גאָר אויף דער ערד, רעדן פונעם
גערעטעניש וואָס היינטיקס יאָר איז אויף אויבסטן, פון דעם וואָס
קיין רעגן גייט ניט, און אַז עס גייט ניט קיין רעגן איז אַ שטויב,
און אַז ס'איז אַ שטויב זיינען דאָ אַ סך פליי... דעמאָלט איז די
בעסטע צייט. דעמאָלט לאָזן זיך ווייסע־חברהניקעס אויף דער
אַרבעט.

חברה גייען באַרוועס און אַלע אָנגעוואָפּנט מיט שטעקלעך,
און אויף די שטעקלעך טשוועקלעך, און מע לאָזט זיך לויפן. איינער
איז דאָס פערד, און די איבעריקע זיינען פאַרשווינדלעך וואָס האַלטן
אים ביים ציימל, טרייבן אים, הוקען אונטער און פייפן און שרייען.
און אַקוראַט אַז עס קומט צו דער קופּע עפּעלעך אָדער באַרלעך,
טוט גערגעלע אַ קאָמאַנדע, טוען חברה אַ שאַר מיט די שטעקלעך,
און מחמת דער שטויב איז פון לויפן זייער גרויס, באַמערקט מען
ניט, ווי עס קאַטשען זיך עטלעכע אָנגעכאַפּטע עפּעלעך אָדער באַר־
לעך. אָפּגעלאָפן אַ ביסל, ציט זיך גערגעלע אויס, און נאָך אים —
די ווייסע־חברהניקעס, אויף דער ערד און מע נעמט זיך צום „רויב",

---

מחילה גנבענען — פשוט גנבענען; איר זאָלט מיר אַנטשולדיקן — גנבענען.
זיך איינשטעלן — ריזיקירן.
דורס זיין — צערייסן, צעטרעטן.
פליי — fleas.

צו די אָנגעכאַפּטע עפּעלעך. מע שטופּט ווער אין די קעשענעס, ווער גלייך אין מויל אַריין — חי געלעבט! ס'איז ניט אַזוי זיס די גנבה, ס'זיינען ניט אַזוי אָנגעלייגט די עפּעלעך, ווי ס'איז גלאַט פֿריילעך!

גערגעלע איז איבערהויפּט אַ פֿריילעכער יונג, כאָטש ווער עס האָט גאָט אין האַרצן — דער לייגט אין אים אַריין וויפֿל ער וויל. אַן אָרעם ייִנגל און אַ יתום — ווער וועט זיך פֿאַר אים אָננעמען? און דערצו נאָך אַ גנב! אַזעלכן איז אַ מצווה צו ברעכן די ביינער! דערצו האָט ער אַ מויל — סכנת נפֿשות! אויף אַלעמען האָט ער אייך אַן אַנדער חסרון, און אויף יעדערן — אַ צונעמעניש. און ווייל אַליין איז ער הפֿקר און איינצושטעלן האָט ער נישט וואָס, האָט ער ליב איטלעכן באַזונדער אונטערצושטעלן זיין באָרוועסן פֿוס ווי אַ קאָטשערע, אַזוי אַז יענער זאָל זיך אויסציִען ווי לאַנג ער איז — מעג עס זיין דער רב אַליין, די רביצן אָדער די שוחטקע — פּוץ אין דער ערד אַריין!

דאָס איז דעם קליינעם שלומען שטאַרק געפֿעלן. און מיט דער צייט האָט ער אים אַזוי ליב געקריגן, אַז ער האָט אים געטראָגן גאַנצע שטיקער ברויט פֿון דער שוחטקעס טיש אין קעשענע, מחילה בגנבֿה, און אַ מאָל טאַקע אַוועקגעלקחנט פֿון דער צוקער־פּושקע אַ שטיקל צוקער אויך. ער האָט ליב געהאַט צוקער. מער פֿון אַלץ האָט אָבער גערגעלע ליב געהאַט אַ ציגאַר־טיטון, אויסגעגאַנגען נאָך אַ פּאַפּיראָסל! נאָר וואו קריגט מען אַזאַ זאַך, אַז דער רבי איז קראַנק און רייכערט ניט און דער טאַטע איז ניטאָ? האָט אים גערגעלע געגעבן אַן עצה, ער זאָל זיך אָפּטער אַ ביסל אַריינכאַפּן צו פּעטער ניסלען — יענער רייכערט דאָך אַ גוטן טאַבעק.

דאָס איז געווען אַ וואוילע עצה. דער פּעטער ניסל האָט גע־האַט אַ ברייטע האַנט. די פּושקע טיטון איז ביי אים געשטאַנען אָפֿן, פֿראַנק און פֿריי. האָט דער קליינער שלום אָנגעהויבן אָפּט־לעך אַריינצושטעקן אַהין די האַנט, אָננעמען אַ פֿולן הויפֿן טיטון און אַריין אין די הויזן־קעשענעס. באַדאַרף זיך טרעפֿן, מעשה שטן, אַז די מומע האָדל דערזעט עס (און דווקא זי דאַרף דערזען, ניט קיין אַנדערער!). דאָ האָט זיך אַראָפּגעלאָזט דער הימל אויף דער

חי געלעבט — לוסטיק, לעבעדיק.
קאָטשערע — oven-fork.
מעשה שטן — צום אומגליק, אַזוי ווי דער טייוול וואָלט אונטערגעשטעלט.

ערד. עך וועלט! ס׳איז גאָרניט געווען אזא שטראָף, וואָס דער קליינער פאַרברעכער זאָל דאָס ניט האָבן פאַרדינט. עס האָט זיך אים אויסגעדאַכט, אַז וואָס שטרענגער און וואָס גיכער דער פסק זאָל שוין זיין וואָלט געווען בעסער. האָט גאָט געטאָן אַ נס. עס האָט זיך געטראָפן אַ גליק, וואָס איז אייגנטלעך געווען אַן אומגליק, אַ גרויסער אומגליק:

מען איז געקומען צו לויפן פלוצעם צום פעטער ניסלען אַז ער זאָל גיין וואָס גיכער, ווארעם משה דער שוחט איז פאַרביי, די גאַנצע שטאָט איז דאָרט, ער גוססט שוין!...

קיין אַנדער רבין האָבן די תלמידים ניט אַזוי ליב געהאַט ווי אָט דעם רבין. דאָס איז געווען עפעס אַ מלאך, ניט קיין רבי! ערשט דעמאָלט ווען מען האָט אים, אַן איבערגעדעקטן מיט שוואַרצן, געגעבן אַ כאַפ אויף די פּלייצעס און אַ טראָג אַוועק אויפן הייליקן אָרט און די גאַנצע שטאָט איז נאָכגעגאַנגען נאָך דער לוויה, האָבן נחום וועוויקס קינדער זיך דערמאָנט, וואָס פאַר אַ בריליאַנטענער רבי דאָס איז געווען און ווי ווייט זיי האָבן נישט געוואוסט אים צו שאַנעווען. און אַ קוואַל פון טרערן האָט זיך אויפגעעפנט ביי זיי. נאָך אַן אייגענעם ברודער באַדאַרף מען אַזוי ניט וויינען, ווי זיי האָבן געוויינט נאָך זייער יונגן רבין, משה דעם שוחט.

מער ווי אַלע און וואָרעמער פון אַלע האָט געוויינט שלום. ער האָט זיך געפילט קעגן אים אַ פאַרזינדיקטער. ערשטנס האָט אים דער רבי געהאַלטן פאַרן בעסטן און פאַרן ערלעכסטן, צום סוף האָט ער זעלטן געוואוסט דאַנערשטיק דאָס לייענען. ער האָט זיך נאָר געמאַכט אַז ער ווייסט, געשאָקלט זיך און געזונגען און גע־דרייט מיט דער האַנט — אָפּגענאַרט, אָפּגענאַרט, אָפּגענאַרט! היינט וויפל מאָל האָט ער איבערגעהיפּט העכער האַלב דאַוונען! און טאָקע גלאַט ניט געדאַוונט, נאָר אַרומגעלאָפן מיט גערגעלע־גנב, גערייצט דעם גלחס הינט דורך די גראַטעס, אָדער געגנבעט עפּעלעך אין מאַרק. דאָ, אויף דער וועלט, האָט דאָס דער רבי ניט גע־וואוסט, ער וואָלט זיך עס גאָר אויף אים נישט געגלייבט. אָבער דאָרט, אויף יענער וועלט, וואו ער ווייסט שוין אַלץ, אַלץ, אַלץ?...

גוססט — האַלט ביים שטאַרבן.
שאַנעווען — זשאַלעווען, אָפּהיטן.
גראַטעס — bars.

16

זיי געזונט, וואַראַנקאַ!

דער פעטער ניסל — מיט ווייסע־חברהניקעס אַ ווייסער־חברהניק. — דער העלד געזעגנט זיך אָפּ מיט זיין שטעטעלע. — ער חלומט וועגן אוצר. — ער איז גרייט אַוועקצושענקען געגרעלען זיינע אַלטע שיך. — אַ נאַרישער אינצידענט מיט „פרומע די מויד".

סוף זומער איז אָנגעקומען אַ בויד מיט דריי פערד פון דער גרויסער שטאָט, פון פּערעיאַסלאַוו. צוגעפאָרן צום פעטער ניסלס שטוב, האָט דער בעל־עגלה, אַ באַריידעוודיקער ייד מיטן נאָמען מאיר־וועלוול, זיך צעשפּיליעט און אַרויסבאַקומען ערגעץ פון אַ ווייטער קעשענע אַ בריוול, געשריבן פון נחום וועוויקס צו זיין ברודער ניסל ראַבינאָוויטש. אין בריוול איז געשטאַנען, אַז מע שיקט נאָך די קינדער ערשטנס אַ פור, צווייטנס דריי פּאָר שטיוועלעך און דריטנס עסנוואַרג: קיכלעך, האַרטע אייער און באַרן — דאָס איז צידה לדרך אויף צוויי טעג. און חוץ לזה, עקסטרע פון דער באָבע מינדע, אַ וואַרעמע קאָלדרע מיט אַן אַלטן שאַל אויף איינצוהילן די קינדער, טאָמער ווערט חלילה קאַלט אָדער עס גייט אַ רעגן. דעם בעל־עגלה האָט מען אָנגעזאָגט, אַז ער זאָל למען השם אויפזעצן די קינדער אויפן אַנדערן טאָג אין דער פרי באַלד נאָכן דאַוונען און אַז נעכטיקן זאָל ער אין באַרישפּאָלי, וועלן זיי קאָנען קומען אם ירצה השם, אויפן אַנדערן טאָג אַרום מנחה־צייט אַהיים, קיין פּערעיאַסלאַוו.

וואו נעמט מען פאַרב אויף צו באַשרייבן די שמחה פון נחום וועוויקס קינדער? אויף וואָס זאָל מען זיך פרייער פרייען: אויף

צידה לדרך — שפּייז אויפן וועג.
חוץ לזה — חוץ דעם.
למען השם — אין גאָטס נאָמען.

די נייע שטיוועלעך? אָדער אויף דעם וואָס מע וועט צוויי טעג נאָך אַנאַנד פאָרן אין אַ בויד מיט דריי פערד? צי אויף דעם וואָס מע וועט איבערמאָרגן אויף דער נאַכט שוין זיין אין דער גרויסער שטאָט, אין פערעיאַסלאַוו?

— קומט אַהער, שקצים, עכברושים, ווייסע-חברהניקעס, זעצט זיך אַקאָרשט אַוועק און מעסט אָן אָט די שטיוועלעך! — אַזוי האָט געקאָמאַנדעוועט דער פעטער ניסל, געשענקט אַלע דריי צו אַ שנעל, וועמען אין נאָז אַריין און וועמען אין אַן אויער.

דער פעטער ניסל האָט ליב געהאַט קינדער: אייגענע, פרעמ-דע — אַלץ איינס, און דעריבער איז באַקומען פון אים אַ שנעל געוווען ניט קיין שטראָף נאָר אַ פאַרגעניגן, עס האָט געמעגט אַפילו שמאַרצן דערנאָך אַ האַלבע שעה כסדר. פון דעם וואָס מען האָט ליב איז אַ פּאַטש אויך אַ מתנה. און ליב האָבן אים די קינדער געהאַט דערפאַר שוין אַליין, וואָס ער איז געווען כמעט דער איינ-ציקער אין דער משפּחה, וואָס האָט קיין מאָל קיינעם ניט געשטראָפט, קיין מוסר ניט געזאָגט און ניט אַכטונג געגעבן ווי אַנדערע מע זאָל לערנען אָדער דאַוונען.

אדרבה, מיט קינדער קונדסים איז ער אַליין אויך געווען אַ קונדס, ליב געהאַט אַ לאַך צו טאָן און אַ שטיפ צו טאָן, אין איינעם מיט זיי אַריינלאָזן אַ רעכטע פּאַרציע שמעק-טאַבעק אין נאָז אַריין אַן אַלטן יידן, וואָס איז אַנטשלאָפן געוואָרן זיצנדיק אין בית-מדרש, און ווינטשעווען אים נאָך דעם „צו-געזונט“, אַז יענער האָט זיך אויפגעכאַפּט מיט אַ ניסעריי און מיט אַ הוסטעריי. און ווער שמועסט שמחת-תורה — דעמאָלט איז ער געווען מער ווייסער-חברהניק פון אַלע ווייסע-חברהניקעס; ער אַליין האָט אָנגעטרונקען גדליה דעם שיכור מיט בראָנפן און געהאָלפן די קינדער, זיי זאָלן בינדן גדליהן הענט און פיס ווי אַ שעפּס, פאַרשליסן אים אין אַ קאַמער און דאָרטן צוקרעמפּעווען זיין האַנט דורך אַ לאָנגן שטריק צום צינגל פון אַ גלאָק, אַזוי אַז ער וועט זיך אויסניכטערן און וועלן אויפשטיין, זאָל ער ניט ווילנדיק אָנהייבן קלינגען ווי אויף אַ שרפה, און די גאַנצע שטאָט זאָל זיך צונויפלויפן מיט אַ ליאַרעם און אַ געפילדער: „ווער ברענט?“...

פון דעם איז צו פאַרשטיין, ווי שווער ס'איז געווען מיט אַזאַ

עכברושים — יונגאַטשעס, זשוליקעס, ווייסע-חברהניקעס.
צוקרעמפּעווען — צוקניפּן, צובינדן, צופּעסטיקן.

פּעטער זיך צעשיידן! און ס'האָט באמת האַרצעדיק באַנג געטאָן זיך צו שיידן מיטן שטעטל!

גלייך ווי מיט עפּעס אַ לעבעדיקער זאַך, גלייך ווי מיט אַ ליבן און געטריישן חבר — אַזוי האָט זיך שלום-נחום וועוויקס געזעגנט מיטן שטעטל, אָנגעהויבן פונעם הויף מיטן גאָרטן און מיט איטלעך ביימעלע, וואָס האָט שוין איצטער געהערט צו אַן אַנדערן, און אויסגעלאָזט מיטן באַרג וואָס אויף יענער זייט בית-מדרש, — די ערטער וואו ער האָט פאַרבראַכט מיט זיינע בעסטע חברים, רעכע־נענדיק פון דעם ערשטן, פון שמואליק דעם יתום, ביז דעם לעצטן, ביז גערגעלע-גנב.

גאַנץ באַזונדער האָט ער זיך אָפּגעשטעלט אויף יענעם אָרט, וואו עס איז געלעגן, ווערליק שמואליק האָט געוואוסט כמעט אויף געווים, באַהאַלטן דער אוצר... וואו קאָן זיין איצטער שמואליק? אַז זיי וועלן זיך באַגעגענען ערגעץ-וואו, איז דאָס ערשטע וועלן זיי מסתמא ביידע קומען צו פאָרן אַהער אויף אַ קורצער צייט, ביידע אין איינעם, באַקוקן נאָך אַ מאָל די אַלע ערטער, וואו זיי האָבן אין איינעם פאַרבראַכט זייערע בעסטע יינגלשע יאָרן. און דערנאָך וועלן זיי זיך אַ נעם טאָן צום אוצר אויף אַלע כלים: פריער וועט איינער פאַסטן תעניתים, דערנאָך דער אַנדערער, און אַז זיי וועלן פאַרטיק ווערן מיט די תעניתים און מיטן תהלים זאָגן, וועלן זיי נעמען זוכן דעם אוצר. און אַז זיי וועלן געפינען דעם אוצר, וועלן זיי זיך מיט אים צעטיילן אויף דער האַלב — און אַך! סאַראַ יום-טוב דאָס וועט זיין...

ביי די געדאַנקען וואַקסט אוים גערגעלע-גנב. אַ באָרוועסער ווי אַלע מאָל און אַן אָפּגעריסענער.

— ווי קומסטו אַהער?

— און דו?

זיי צערעידן זיך און לאָזן זיך גיין. שלום איז אים מודיע, אַז ער פאָרט אַוועק. גערגעלע ווייסט עס. ער האָט שוין נעהערט און געזען אפילו די בויד מיט די דריי פערד.

— געזען? וואָס זאָגסטו אויף זיי?

— אויף וועמען?

— אויף די פערד.

— וואָס זאָל איך זאָגן? פערד . . .

ווערליק — אַזוי ווי, נאָך דעם ווי.

— און די בויד ווי געפעלט דיר?
— א בויד . . .
גערגעלע איז נישט אויפגעלייגט, נישט גוט געלוינט. זיין חבר וויל אים מאכן פרייליכער.
— דו ווייסט? איך האב דיך אין זינען געהאט ביים אוצר...
— ביי וואסער אוצר?
שלומען ווערט שלעכט. זאל ער אים זאגן צי זאל ער אים ניט זאגן? גערגעלע פרעגט נאך א מאל: „וואסער אוצר?" עס העלפט נישט — מע מוז אים זאגן. און ער דערציילט אים וועגן אוצר. גערגעלע ווערט נייגעריק: „וואו זשע געפינט ער זיך, דער אוצר?" זיין חבר ווערט נאך ערגער. זאל ער אים זאגן צי זאל ער אים ניט זאגן? אין גערגעלעס אויגן צינדט זיך אן א פייערל: „וואס האסטו מורא צו זאגן — איך וועל אים אויסכאפן?"...
שלום האט שוין חרטה וואס ער האט גאר אנגעהויבן, און ער רעדט שוין צו אים — פון אויבן אראפ:
— נארעלע, און אז איך וועל דיר אפילו זאגן וואו, וועסטו אויך אהין נישט קאנען צוקומען, ווארעם מע דארף דערצו קאנען קבלה, איז איינס. און צווייטנס באדארף מען פאסטן פערציק תעניתים און אויפן איין־און־פערציקסטן טאג . . .
— און אויפן איין־און־פערציקסטן טאג ביסטו א שוטה! — שלאגט אים איבער גערגעלע און כאפט א קוק אראפ אויף זיין חברס שטיוועלעך. אפנים זיי זיינען אים געפעלן.
— נייע?
זיין חבר ווערט ווי פארשעמט: שפאגל־נייע שטיוועלעך אין דער צייט ווען גערגעלע איז א בארוועסער! און ער רופט זיך אן צו גערגעלען:
— אויב דו ווילסט, קום מיט מיר צום פעטער ניסלען, וועל איך דיר עפעס שענקען...
— עפעס שענקען? פאר וואס ניט? — גערגעלע איז גאנץ צופרידן, און ביידע מאכן זיי גיכע טריט.
געקומען אהיים צום פעטער ניסלען, טרעפן זיי דארט א גאנצע כאליאסטרע פריינט און גוטע־פריינד וואס האבן געהערט, אז א פור איז געקומען צו פארן נאך נחום וועוויקס קינדער. זיינען זיי דאס געקומען זיך געזעגענען און לאזן גריסן זייערע טאטע־מאמע גאר פריינדלעך.
צווישן דער כאליאסטרע האבן זיך געפונען אויך די צוויי גבאי־

טעם, „פרומע די מויד" און „פייגעלע־אַשמדאַי". אַלע קוקן אויף די קינדער מיט רעספּעקט — מענטשן פאָרן אין אַ גרויסער שטאָט, קיין פּערעיאַסלאַוו! מע רעדט שוין צו זיי גאָר מיט אַן אַנדער לשון. מע גיט זיי עצות, ווי אַזוי זיי זאָלן פאָרן און וואו זיי זאָלן זיך אָפּשטעלן אין באָרישפּאָלי.

דער פעטער ניסל שענקט זיי צו אַ שנעל, ווי זיין שטייגער איז, און פרעגט די שקצים, אויב זיי וועלן אַ מאָל צושרייבן אַ בריוול? — אַ שאלה אַ ביסל? זיי וועלן שרייבן אַלע וואָך, צוויי מאָל אַ וואָך, אַלע טאָג!...

די מומע האָדל איז מיט אַ מאָל געוואָרן גוט, כאָטש לייג זי צו צו אַ מכה. זי האָט געזאָגט אַז זי פאַרשטייט ניט, ווי אַזוי מע שיקט דאָס אַרוים קינדער הונגעריקע? און וואָס איז דאָס פאַר אַ שפּייז אין וועג אויף צוויי מעת־לעת קיכלעך, האַרטע אייער און באָרן? די קינדער וועלן דאָך אויסגיין פון הונגער! און זי האָט גענומען פּאַקן זיי אין וועג אַריין וואָס זי האָט געקאָנט: שמאַלץ אין אַ קליין טעפּעלע, אַ סלאָיקל פאַרצוקערטן איינגעמאַכטס, אַפּנים פון פאַר־אַ־יאָרן זומער, און פּאָווידלע, נאָר אַזאַ זויערע, וואָס מע קאָן דערזען קראָקע מיט לעמבעריג!

אין דער צייט וואָס די מומע האָדל האָט געפּאַקט אין וועג אַריין און די קינדער זיינען געווען פאַרנומען מיטן געזעגענען זיך, האָט „פרומע די מויד" דערזען גערגעלען, האָט זי אַ קוק געגעבן אויף אים מיטן בלינדן אייגל און אַ פרעג געטאָן ביי „פייגעלע־אַשמדאַי": „וואָס טוט דאָ דער גנב?"... האָט גערגעלע ניט געוואָרט ביז יענע וועט ענטפערן און האָט פון זיין זייט אַ פרעג געגעבן: „וואָס טוט דאָ די בלינדע?"... עס וואָלט געקאָנט אַרויס דערפון אַ מיאוסער סקאַנדאַל, ווען שלום נעמט נישט זיין חבר גערגעלע פאַר אַ האַנט און פירט אים ניט אַרויס אין הויף אַריין (אין אַזאַ טאָג מעג מען אַלצדינג, אַפילו חברן זיך מיט גערגעלע־גנב).

— איך האָב געזאָגט, איכ'ל דיר עפּעס שענקען אַ זאַך? נאַ!...

און שלום נחום וועוויקס שטרעקט אוים זיין חבר גערגעלע־גנב זיינע אַלטע שטיוועלעך, אַרויסגענומען פון אונטער דער פּאָלע. גערגעלע אַפּנים האָט זיך געריכט אויף אַן אַנדער מין מתנה, ניט

מכה — וואונד.
אַ סלאָיקל — small jar.
פּאָווידלע — אַ ביליקער מין איינגעמאַכטס פון פלוימען.
פּאָלע — אַ ברעג פון אַ מלבוש.

אויף אַ פּאָר אַלטע שטיוועלעך. און דערצו איז ער געווען צעקאָכט פונעם אינצידענט מיט דער בלינדער פּרומען, און נישט צופרידן פון דעם וואָס זיין חבר האָט אים פאַרלייקנט דעם אָרט פונעם אוצר, און גלאָט נישט אויפגעלייגט דעם טאָג. האָט ער די שטיוועלעך ביי זיין חבר צוגענומען, נאָר ער האָט זיי באַלד געגעבן אַ שמיים אַוועק פון זיך מיט כעס, און ער איז אַ באָרוועסער אַוועק פון הויף, זיך געלאָזט לויפן און איז פאַרשוואונדן געוואָרן...

וויפל געזונט האָט עס געקאָסט — געדרגעלעם אַנטרונען ווערן. דאָס האָט פאַרביטערט זיין חברס געזעגענען זיך מיטן שטעטעלע און אָפּגעסמט אים די גאַנצע זיסקייט פון דער ערשטער גרויסער, שיינער, ווייטער נסיעה. וויפל ער האָט נישט געוואָלט נאָך דעם אָפּטרייבן פון זיך דאָס טרויעריקע בילד פון זיין באַליידיקטן חבר, איז עס דווקא געקראָכן אים אין פּנים אַריין, געשטאַנען פאַר די אויגן און געגאַגט דאָס האַרץ: „האָסט באַליידיקט, באַליידיקט אַן אָרעמען חבר!“...

אַרויסגעפאָרן פון מאַרק, געפּטרט די קלייטן, די הייזלעך, דעם בית־עולם, און אַריבערגעפאָרן דאָס בריקל און — אוים וואָראָנקאַ!

שלום האָט מיט אַ מאָל דערפילט עפּעס אַ מאָדנע ענגשאַפט אין האַלדז, און אַ וואַרעם געפיל פון רחמנות צום קליינעם שטעטעלע האָט אים דורכגענומען דורך און דורך, גלייך ווי דאָס שטעטעלע וואָלט געבליבן אַ יתום... דאָס דאָזיקע געפיל אין איינעם מיטן פאַרדראָס פון געדרגעלעם אַנטרונען ווערן האָבן ווייך געמאַכט זיין האַרץ און באַנעצט זיינע אויגן. אָפּגעקערעוועט דעם קאָפּ אויף אַ זייט, בכדי די ברידער זאָלן עס נישט באַמערקן, האָט ער אָפּגעווישט אַ טרער און שטילערהייט זיך אָפּגעזעגנט דאָס לעצטע מאָל מיטן שטעטעלע:

„זיי געזונט, וואָראָנקאַ, זיי געזונט!“

אַנטרונען ווערן — אַנטלויפן.
גאַגן — זייגן, גריזיען.

17

די נסיעה

בײַ מאיר־וועלוול בעל־עגלה אין בויד. — די בויד מיט די דרײַ סוסים: „מודריק", „טענצער" און די „יחסנטע". — די ערשטע סטאַנציע אין וועג — באַרישפּאָלי. — נעזיקע באַלעבאַטים פון דער אַכסניא. — אַ נאַכטלעגער אויף דער ערד. — דער העלד געזעגנט זיך אויף שטענדיק מיט וואָראָנקאָ.

נאָר דער וואָס איז אויסגעוואַקסן אַליין אין אַ קליין שטעטל און איז דאָס ערשטע מאָל אויף זײַן לעבן אַרויסגעפאָרן פונעם קליינעם שטעטל אויף גאָטס וועלט — יענער וועט פאַרשטיין און וועט מיט־פילן דעם גליק מיט דעם פאַרגעניגן, וואָס קליינ־וואַרג האָט געפילט פון דער דאָזיקער ערשטער אָנגעלייגטער נסיעה.

די בויד איז געווען אַ בויד ווי אַלע בוידן, אויבן מיט אַ גרויען געלאַטעטן דעקטוך, גוט אויסגעבעט מיט היי און מיט ראַגאָזשעס, דאַכט זיך ווייך, דאַרף זײַן אַ תענוג צו זיצן. דעם „תענוג" זײַנען חברה געוואָר געוואָרן נאָך דעם, אויפן אַנדערן טאָג פון דער נסיעה, אַז זיי האָבן שוין נישט דערפילט אײן ביין אַ גאַנצן. די ערשטע צײַט האָט מען זיך אין בויד גאָר קיין אָרט ניט געקאָנט געפינען. האָט מען זיך אָנגעלענט ווי דער טאַטע צום סדר אויף דעם היסב־בעט, אָדער מע האָט אַרײַנגעלייגט די הענט אין די קעשענעס און אויסגעצויגן זיך אין דער לענג, אָדער מע האָט זיך גאָר אויפגע־שטעלט, אָנגעהאַלטן זיך מיט די הענט אין די רייפן פונעם ביידל.

סוסים — פערד.
אכסניא — אײַנפאָרהויז.
ראַגאָזשעס — mats.
היסב־בעט — אַ געזעס, אונטערגעבעט מיט קישנס, אויף וועלכן עס זיצט דער פאָטער בײַם פּראַווען דעם פסחדיקן סדר.

דאָס האָט שוין מאיר־וועלוול בעל־עגלה ניט געוואָלט ליידן. און כאָטש ער האָט געשלאָגן מיט חברה בלאַט און אַ גאַנצן וועג דערציילט זיי בעל־עגלה־מעשיות, פונדעסטוועגן האָט דאָס אים ניט געשאָדט מבטיח צו זיין, אַז טאָמער ווילן זיי אים אַרויסרייסן אַ שטיקל בויד, וועט ער זיי אַרויסרייסן די קישקעס. מאיר־וועלוול האָט דאָס אָפּגעזאָגט, אַ שמיץ געגעבן די „סוסים" און גע־פאָרן ווייטער.

די „סוסים" — אַזוי האָבן ביי מאיר־וועלוול בעל־עגלה גע־הייסן זיינע דריי פערדלעך. די פערדלעך פאַרדינען באַשריבן צו ווערן כאָטש אין קורצע ווערטער. מיר הייבן אָן פונעם מיטלסטן. ביי מאיר־וועלוול בעל־עגלה דעם האָט ער געהייסן מיטן נאָמען „מודריק". פאַר וואָס „מודריק"? אפשר דערפאַר וויל „מודריי" איז די טייטש חכם, כאָטש קיין גרויסער חכם, דאַרף מען זאָגן דעם אמת, איז דער דאָזיקער „מודריק" ניט געווען. ער איז נאָר געווען אָנגעשטאָפּט מיט יאָרן — דאָס יאָ. דאָס האָט מען געקאָנט אַרויס־זען פון זיין אַלטער מאָרדע מיט די רינעדיקע אויגן און פון זיין אויסגעדריפּעטן עק און פון די הויכע ביינער, וואָס האָבן אַרויס־געשטאַרצט פון זיין אַמאָליקן ברייטן הינטן. און פונדעסטוועגן איז דער גאַנצער וואָגן מיט דער גאַנצער משא געלעגן כמעט נאָר אויף אים, מחמת די צוויי זייטיקע האָבן זיך נאָר געמאַכט אַז זיי שלעפּן.

די צוויי זייטיקע „סוסים" האָבן אויך געהאַט נעמען. איינעם האָט מען גערופן מיטן נאָמען „טענצער", ווייל דער גאַנג זיינער איז געווען מיט אַ טענצל. ער האָט געהאַלטן אין איין טאַנצן. אַלע פיר פיס האָבן ביי אים געטאַנצט, נאָר יעדער פוס האָט געטאַנצט באַזונדער. זיי האָבן זיך ניט אויפגערעדט. און דערפאַר איז פון זיין טאַנצן קיין גוטס נישט אַרויסגעקומען. ער האָט נאָר געשטערט „מודריקן", איז איינס. ווידער האָט ער אַזוי געטרייסלט דעם וואָגן אַז ס'האָט אַרויסגעטרייסלט די נשמה. מאָלט אייך, מאיר־וועלוול האָט זיך מיט אים אָפּגערעכנט: „וועסט ביי מיר טאַנצן!" — האָט ער אים געזאָגט און איינגעטייטשט אַ מאָל מיט דער בייטש און אַ מאָל מיטן שטעקעלע פון דער בייטש. דעם גאַנצן וועג האָט ער אים געהאַלטן אין איין שלאָגן, געלערנט מיט אים בלק. דאָס האָט

שלאָגן בלאַט — אָפּמאַכן עפּעס אין געהיים, מאַכן אַן אָפּמאַך מיט ניט קיין ערלעכן ציל.
מבטיח זיין — צוזאָגן.
אויסגעדריפּעט — אויסגעקראָכן.
לערנען בלק — גוט אָנלערנען, באַשטראָפן.

אָבער ווינציק וואָס געהאָלפֿן. טענצער איז ניט נתפעל געוואָרן און ניט אויפגעהערט צו טאַנצן. אדרבה, אַז מע האָט אים גוט דערלאַנגט, איז נאָך געווען ערגער: ער האָט אָפּגעענטפערט מיט ביידע הינטערשטע פיס, ווי איינער רעדט: „אַז דו ווילסט, נאַ דיר!" ...

דערפאַר האָט מאיר־וועלוול דעם דריטן סוס געלאָזט צו רו, זעלטן, פון יוצא וועגן, דערלאַנגט אַ שמיצל. געווען איז דאָס אַ שקאַפּע, אַ נידעריקע און אַ גראָבע, און געהייסן האָט זי ביי אים די „יחסנטע", דערפאַר וואָס זי קומט אַרויס פון גרויסן יחוס: זי איז געווען אַמאָל — אַזוי האָט דערציילט מאיר־וועלוול — אַ גלחם אַ פערד. ווי קומט זי צו אים? די יחסנטע איז געווען, ווי מאיר־וועלוול דערציילט מיט אַ שמייכל, אַ געגנבעטע. דאָס הייסט, נישט ער חלילה האָט זי געגנבעט. געגנבעט האָבן אַנדערע, נאָר ער האָט זי אָפּגעקויפט בחצי חינם, און בעת ער האָט זי געקויפט, האָט ער ניט אָנגעהויבן צו וויסן, ער זאָל אַזוי ניט ווילן פון קיין צער און קיין דלות, אַז זי אַ געגנבעטע. וואָרעם ווען ער זאָל וויסן, אַז זי איז אַ געגנבעטע, און נאָך ביי אַ גלח דערצו, וואָלט ער זיך ניט צוגערירט צו איר, מע זאָל אים אָפּגילטן, טאַקע ממש אָפּגילטן. נישט מחמת ער איז אַזאַ צדיק אין אַ פּעלץ און האָט מורא זיך צורירן צו אַ גע־גנבעט פערד. וואָס גייט אים אָן, אַז יענער איז אַ גנב? ביסטו אַ גנב, וועט מען דיך שמייסן אויף יענער וועלט. נאָר ער וואָלט זי נישט געקויפט איבער אָן אַנדער זאַך. ער האָט פיינט פּאָליציע אַזוי ווי חזיר. ער וויל נישט האָבן קיין שום עסקים מיט פּאָליציע! והראיה, ער האָט אַמאָל געהאַט אויף זיך אַ פּעקל, אָן אומגליק, אַ בילבול. שונאים בעלי־עגלות האָבן אים אונטערגעשטעלט אַ פּיסל...

און דאָ גייט אַוועק ביי מאיר־וועלוולען אַ זייטיקע מעשה, און נאָך אַ מעשה, און נאָך אַ מעשה, און פון די אַלע מעשיות האָט מען געקאָנט שטאַרק חושד זיין, אַז מאיר־וועלוול האָט שטאַרקע עסקים מיט פערד־גנבים און מיט פּאָליציע.

דערפאַר האָט ער אָבער געהאַט אַ מעלה — ער איז געווען אַ באַריידעוודיקער און האָט מיט זיינע ניין מאָס רייד זייער גוט אונטער־

נתפעל ווערן — פאַרוואונדערט ווערן, אַנטציקט ווערן.
פון יוצא וועגן — ווי ניט איז טאָן, אָן אַן אינטערעס טאָן, אָפּפטרן.
שקאַפּע — קליאַטשע, mare.
בחצי חינם — האַלב אומזיסט.
אַ צדיק אין פּעלץ — אַ פאַלשער צדיק, עמעצער וואָס מאַכט זיך פאַר אַ צדיק.
והראיה — און אָט איז אַ באַווייז.
האָבן אויף זיך אַ פּעקל — האָבן אויף זיך אַ צרה.

געהאַלטן די יונגע פאַרשווינדלעך, דאָס מויל האָט זיך אים ניט צוגע־מאַכט אויף קיין מינוט אפילו. אַלצדינג זיינען פון אים די קינדער געוואָר געוואָרן, פון זינט ער איז געווען אַ יינגל אַ שמייסער ביז ער איז געוואָרן פאַר זיך אַ בעל־עגלה. געענדיקט דערציילן זיין אייגענע געשיכטע, איז מאיר־וועלוול אַריבער צו די געשיכטעס פון אַנדערע בעלי־עגלות, אָנגערופן אַלעמען ביי די נעמען און באַקאַנט געמאַכט, וויפל און וואָסערע פערד יעדערער האָט, ווער עס האָט פערד, טאַקע „סוסים", און ווער האָט „פגירות, נבלות, פעל".

פון בעלי־עגלות איז מאיר־וועלוול אַריבער אויף פערדהענדלער און אויף ציגיינערס און אויף גנבים און אויף „נביאים". דער חילוק פון אַ גנב ביז אַ „נביא" איז דער (אַזוי האָט מאיר־וועלוול געגעבן צו פאַרשטיין): וואָס דער גנב פירט אַרויס דעם סוס פון שטאַל און דער „נביא" — דער טרעפט און ווייזט אָן וואו דער סוס געפינט זיך. דעריבער מוז מען מיט די „נביאים" שלאָגן בלאַט נאָך מער ווי מיט די גנבים... ניין, די קינדער וועלן דאָס אין צוויי יאָר ניט גע־וואָר ווערן, וואָס זיי זיינען געוואָרן געוואָרן פון מאיר־וועלוול בעל־עגלה אין די צוויי טעג פון זייער נסיעה.

— קריכט אַראָפּ, ממזרים, מיר זיינען שוין אין באָרישפּאָלי. דאָ נעכטיקן מיר איבער און „מירטשעמאָרגן" פאָרן מיר ווייטער.

באָרישפּאָלי — אַ נייע שטאָט. בעסער וועט זיין אַז מיר וועלן זאָגן — אַ ניי דאָרף, אַ גרויס דאָרף. הייזלעך די זעלבע וואָס אין וואַראָנקאָ, מענטשן אויך די אייגענע, נאָר נעזער אַנדערע. אַ צופאַל, אָדער ס'איז טאַקע אַזוי, נאָר די חברה זיינען געווען איבערראַשט פון דעם, וואָס דער באַלעבאָס פון דער סטאַנציע, די באַלעבאָסטע און זייערע פיר דערוואַקסענע טעכטער — אַלע זיינען זיי געווען מיט לאַנגע נעזער, און טאָמער איז קאַרג, האָט די דינסט נאָך אַ לענגערע נאָז פון זיי אַלע.

דערהערט פונעם בעל־עגלה ווער די פאַרשווינדלעך זיינען, האָט דער לאַנגנאָזיקער באַלעבאָס זיי אויפגענומען מיט כבוד, זיי אָפּגע־געבן שלום־עליכם; געהייסן דער לאַנגנאָזיקער דינסט, זי זאָל שטעלן דעם סאַמאָוואַר; אַ וואונק געגעבן צו דער לאַנגנאָזיקער באַלע־באָסטע, זי זאָל דערלאַנגען פאַרבייסן, און אַ קאָמאַנדעווע געגעבן

שמייסער — אַ געדונגענער אַרבעטער ביי אַ בעל־עגלה.
פגירות — טויטע קערפּערס.
נבלות — טויטע קערפּערס.
„מירטשעמאָרגן" — אם ירצה השם מאָרגן (אויב גאָט וועט וועלן — מאָרגן).

צו די לאַנגגנאַזיקע טעכטער, זיי זאָלן אָנטאָן די שיך — זיי זיינען געגאַנגען באָרוועס.

מיט די דאַזיקע באָרוועסע מיידלעך זיינען די יונגע פאַרשווינדלעך געוואָרן אַ ביסל שפּעטער גאַנץ היימיש. מיט גרוים נייגעריקייט האָבן די מיידלעך זיך אויסגעפרעגט ביי די יינגלעך, פון וואַנען און וואוהין זיי פאָרן, און ווי אַזוי זיי הייסן, און ווי געפעלט זיי באַרישפּאָלי — אַלצדינג האָבן זיי געוואָלט וויסן, אפילו וויפל יעדערער איז אַלט. דערנאָך האָבן זיי אַלע אין איינעם, די יינגלעך מיט די מיידלעך, פאַרזוכט פון דער זויערער פּאָווידלע, וואָס די מומע האָדל האָט מיטגעגעבן, און די געלעכטערס זיינען געגאַנגען ביזן הימל אַריין.

דערנאָך האָט מען גענומען שפּילן „קוציבאַבע" — אַ שפּיל וואָס מע פאַרבינדט איינעם די אויגן און מע לאָזט אים, ער זאָל כאַפּן וועמען ער וויל. די מיידלעך האָבן זיך שטאַרק צעהיצט, און אַז ס'איז זיי געראָטן צו כאַפּן עמעצן פון די יינגלעך האָבן זיי געקווויטשעט פון פרייד.

ביי נאַכט האָט מען די געסט באַלייגט אויף דער ערד, מיט היי אויסגעבעט. און בכדי זיי זאָלן זיך ניט געפינען באַליידיקט, האָט זיי די לאַנגנאַזיקע באַלעבאָסטע באַוויזן, אַז אינעם צווייטן ווינקל פון חדר ליגן אירע טעכטער אויך אויף דער ערד, „און וואַקסן פונדעסטוועגן, קיין עין הרע, גאַנץ נישקשהדיק" — האָט זי צוגעלייגט און אויסגעשנייצט די לאַנגע נאָז. חברה וואָלטן דעם דאַזיקן געלעגער אָנגענומען מיט פאַרגעניגן, ווען זיי זאָלן זיך ניט שעמען פאַר די מיידלעך אויסצוטאָן. און די מיידלעך האָבן זיך דווקא ניט געשעמט און האָבן גאַנץ גרינג אַראָפּגעוואָרפן פון זיך די קאָפּטלעך, געבליבן באָרוועסע און איינע קליידלעך, מיט נאַקעטע העלדזער, האָבן זיי צעלאָזט די האָר און מאָדנע איבערגעקוקט זיך, געוואָרפן אויף די יינגלעך מיט די אויגן און געלאַכט, געלאַכט, געלאַכט.

— לאָז זיין שטיל! — האָט אויסגעקאָמאַנדעוועט דער באַלעבאָס און האָט אויסגעלאָשן דעם הענגלאָמפּ. עס האָט זיך אָבער אין דער פינצטער נאָך געהערט אַ פאַרשטיקטער געלעכטער פון ביידע צדדים און אַ שאָרשקען פון היי. אָבער נישט לאַנג, וואָרעם עס איז געקומען דער געזונטער, יונגער, אומשולדיקער שלאָף און האָט צוגעשלאָסן די געזונטע יונגע, אומשולדיקע אויגן.

קאָפּטלעך — מיידלשע בלוזקעס.
שאָרשקען — גיבן אַרויס אַ קלאַנג שאָרש-שאָרש (ווי פּאַפּיר, זייד אָדער אַ טרוקן בלאַט).

די „ברכות" אין דער פּרי, וואָס דער באַלעבאָס האָט געזונגען מיטן געוויסן ניגון, האָבן אָנגעזאָגט די קינדער אַז ס'איז שוין טאָג און אַז מע דאַרף פֿאָרן קיין פּערעיאַסלאַוו. דאָס לעצטע וואָרט האָט ווי אַ ברי געגעבן און אָנגעפּילט דאָס האַרץ מיט שמחה און תענוג. מאיר-וועלוול בעל-עגלה האָט צונויפֿגעלייגט דעם טלית-ותפילין און דאָס פּנים האָט אים געשיינט ווי ביי אַ צדיק. דערנאָך איז ער אַוועק שפּאַנען די „סוסים". דאָרט האָט ער זיך אויסגעטענהט מיט „מודריקן", מיט „טענצערן" און מיט דער „יחסנטע" אויף זיין לשון, איינגעטיילט יעדערן באַזונדער, נאָר דעם גרעסטן חלק האָט באַקומען „טענצער" דערפֿאַר, ער זאָל ניט טאַנצן דעמאָלט, ווען מע שפּילט ניט...

די זון האָט אַראָפּגעשיינט, און דער גאַנצער הויף איז געווען ווי איינגעטונקט אין גינגאָלד, און בריליאַנטן האָבן געפֿינקלט אין געשפּילט זיך אומעטום — בריליאַנטן, דימענטן! אפֿילו די קופּע מיסט, וואָס האָט זיך אָנגעזאַמלט דורכן גאַנצן זומער, און אפֿשר דורך צוויי זומערן, איז געווען מיט גאָלד באַדעקט. און ווער שמועסט דער האָן מיט די הינער וואָס האָבן זיך דאָ געפּאָרעט אויף דער קופּע — די האָבן אויסגעזען ביזן לעצטן פֿעדערל זהב טהור. זייער קוואָקען האָט געקלעט. זייער שאַרן מיט די פֿיסלעך האָט געהאָט דעם זיבעטן חן. און אַז דער געלער האָן איז אַרויף אויף דער קופּע און האָט צוגעמאַכט די אייגלעך און האָט אויסגעצויגן דעם לאַנגן, שיינעם, כפֿול-שמונהדיקן קוקאַריקו אויף זיין חזנישן שטייגער, האָט זיך דערפֿילט די שיינקייט פֿון דער וועלט און די גרויסקייט פֿון דעם וואָס האָט באַשאַפֿן די וועלט.

און עס האָט זיך געגלוסט אים אָפּגעבן אַ שבח — נישט חלילה אָוועקשטעלן זיך דאַווענען, ווי דער באַלעבאָס פֿון דער באַרישפּאָלער סטאַנציע אָדער ווי מאיר-וועלוול דער בעל-עגלה — ניין, דערויף האָבן חברה קיין חשק ניט געהאַט, דאָס האָט זיך זיי שוין לאַנג צוגעגעסן. נאָר אינעווייניק ביי זיך אין האַרצן דאַנקען און לויבן גאָט — דאָס יאָ.

„ברכות" — דער אָנהייב פֿון פֿרימאָרגנדיקן דאַווענען, פֿון שחרית.
גינגאָלד — fine gold.
קופּע — אַן אָנגעוואָרפֿן בערגל, pile.
זיך פֿאָרען — אַ לאַנגע צייט זיין פֿאַרנומען מיט עפּעס, זיך דרייען אַרום עפּעס.
זהב-טהור — ריין גאָלד.
כפֿול-שמונהדיק — זייער שטאַרק, געדריידלט, צונויפֿגעדרייט פֿון אַכט פֿעדעם ווי ציצית.
אָפּגעבן אַ שבח — לויבן, אָפּגעבן אַ לויב.

— קריכט אין וואָגן אַריין, ממזרים, מיר האָבן נאָך אַ טאָג צו פאָרן! — האָט מאיר־וועלוול זיי צוגעטריבן, באַצאָלט פאַר היי און האָבער און געזעגנט זיך מיט די באַלעבאַטים פון דער סטאַנציע. חברה האָבן זיך אויך גאַנץ פיין אָפּגעזעגנט מיט דער לאַנגנאָזיקער משפחה, אַריין אין בויד אַריין. און אַ נייע פרישקייט, אַ נייע זים־קייט, אַ נייע רחבות האָט זיי אונטערגעכאַפּט און אַרומגענומען פון אַלע זייטן, באַלד נאָך דעם ווי דער וואָגן האָט טרייסלענדיק זיך אַרויסגעקאַטשעט פון באַרישפאָלי און אַרויסגעפאָרן אויף דער ברייטער וועלט פון פעלדער און גערטנער, פון זאַמד און פון וואַלד און פון הימל און ווייטער הימל.

עס האָט שוין אָנגעהויבן ווערן אַ ביסל צו פיל הימל. ער האָט שוין אָנגעהויבן אַ ביסל צוועסן זיך — ניט אַזוי דער הימל ווי דאָס פאָרן, און ניט אַזוי דאָס פאָרן, ווי דער בעל־עגלה מאיר־וועלוול מיט זיינע מעשיות. און אגב האָט אָנגעהויבן פויקן אין קאָפּ, שווינדלען אין די אויגן און שטעכן אין די זייטן פונעם טרייסלען וואָס ס'האָט געטרייסלט און פונעם וואַרפן וואָס ס'האָט געוואָרפן. טער־טער־טער־טער!

עס האָט אויסגעזען, אַז ס'וועט אייביק אַזוי טערקען, עס וועט גאָר קיין מאָל ניט אויפהערן. און עס האָט זיך אָנגעהויבן וועלן אַראָפּקריכן. און ס'האָט זיך אָנגעהויבן בענקען נאָך דער ערד, בענקען אַהיים, בענקען נאָך וואַראָנקאַ. און שלום האָט זיך פאַרשלאָגן אין אַ ווינקעלע ביי מאיר־וועלוולען אין בויד, אָפּגעזיפצט און מיט האַרץ געזעגנט זיך מיטן שטעטעלע נאָך אַ מאָל און נאָך אַ מאָל, און גע־שעפּטשעט שטילערהייט, זיינע ברידער זאָלן עס ניט הערן:

— „זיי געזונט, וואַראָנקאָ! זיי געזונט, זיי געזונט!...”

רחבות — ברייטקייט.
קאַטשען זיך — קייקלען זיך, זיך באַוועגן ווי אַ קאַטשקע.

18

אין דער נייער היים

אַ קאַלטע באַגעגעניש. — די ערשטע נאַכט אין דער נייער היים. — דער טאַטע איז פאַרזאָרגט.

נאָך צוויי טעג טרייסלען זיך און העצקען זיך, וואַרפן זיך און קאַטשען זיך, און אָנגעגעסן זיך מיט שטויב, און אָנגעהערט זיך מיט די בעל־עגלה־מעשיות, האָבן די יונגע פאַרשווינדלעך אויפן צווייטן טאָג פאַר נאַכט דערפילט, אַז זיי זיינען שוין אַט־אַט אין דער היים. נאָך אַ ביסעלע און עס האָבן זיך אין דער פינצטערער נאַכט אָנגעהויבן באַווייזן קליינע פייערלעך, סימנים פון אַ שטאָט. דערנאָך האָבן די רעדער גענומען קלאַפּן איבער שטיינער און די בויד האָט געטראַסקעט נאָך ערגער ווי פריער. דאָס איז שוין געווען די אמתע שטאָט, די גרויסע שטאָט פּערעיאַסלאַוו.

מיט אַ רעש און מיט האַרמידער האָט זיך מאיר־וועלוולס בויד צוגעקאַטשעט צו אַ פינצטערן הויף, וואו ס'איז געהאַנגען איבערן טויער אַ פאַרדרייכערטע לאַמטערנע מיט אַ בעזעמל פון היי — אַ סימן אויף אַן איינפאָרהויז.

— קריכט אַרויס, ממזרים, מיר זיינען שוין געקומען! — אַזוי האָט מאיר־וועלוול אָנגעזאָגט די בשורה נאָך דעם ווי ער האָט מיט אַ לאַנגן „טפררררו” זיך אָפּגעשטעלט ביים גאַניק פונעם איינפאָר־הויז.

צעבראָכענע, צעלאָמעטע און הונגעריקע, האָבן חברה גענומען איינציקווייז אַרויסקריכן פון בויד און אויסגלייכן זיך די ביינער. גיך האָט זיך געעפנט די שטובטיר און עס האָבן זיך אָנגעהויבן באַווייזן אויפן פינצטערן גאַניק פיגורן, איינע נאָך דער אַנדערער, וואָס מען האָט זיי אין דער פינצטערניש פון דער נאַכט געקאָנט דער־

העצקען זיך — טרייסלען זיך, שאָקלען זיך.
צעלאָמעטע — לאָם געוואָרענע, הינקעדיק געוואָרענע.

קענען נאָר נאָכן קול. די ערשטע פיגור איז געווען אַ הויכע און אַ ברייטע. דאָס איז געווען די באָבע מינדע. זי האָט אויסגעצויגן דעם אַלטן קאָפּ און אַ זאָג געגעבן: „אָ, געלויבט ביסטו גאָט, זיי זיינען שוין געקומען!" די צווייטע פיגור איז געווען אַ קליינטשיקע, אַ זשוואָווע. דאָס איז געווען די מאַמע חיה-אסתר. זי האָט ווי אַ פרעג געגעבן עמעצן אַ דריטן: „שוין געקומען?" — „שוין געקומען!" — האָט איר אָפּגעענטפערט מיט פרייד אַ דריטע פיגור, אַ לאַנגע און אַ דינע. דאָס איז געווען דער טאַטע, ר' נחום וועוויקס, איצט שוין ר' נחום ראַבינאָוויטש (אין דער גרויסער שטאָט האָט מען דעם יידן וועוויק צו רו געלאָזן).

אַ באַגעגעניש איז דאָס געווען נישט אַזאַ ווי די קינדער האָבן געוואַרט. מען האָט זיך אפילו צעקושט, נאָר קאַלטלעך. דערנאָך האָט מען זיי אַ פרעג געגעבן: „ס'מאַכט איר?" וואָס קאָן מען ענטפערן דערויף? „גאָרנישט"... די ערשטע איז געווען די באָבע מינדע וואָס האָט זיך דערמאָנט אַז די קינדער קאָנען וועלן עסן. „איר זייט הונגעריק?" נאָך אַ מין הונגעריק! "איר'ט עפּעס עסן?" נאָך אַ מין עסן! „מנחה-מעריב געדאַוונט?" נאָך אַ מין דאַוונען!

די מאַמע האָט זיך אַ וואָרף געגעבן אין קיך מאַכן עפּעס עסן, און דער טאַטע האָט דערווייל פאַרהערט די קינדער וואו זיי האַלטן אין לערנען. אָ, זיי האַלטן ווייט! נאָר וואָס דרייט מען זיי אַ מוח, אַז עס ווילט זיך גאָר באַטראַכטן די נייע היים, די נייע שטוב.

און זיי בייגן דעם קאָפּ אויף אַלע זייטן און קוקן זיך אַרום וואו זיי זיינען אין דער וועלט. זיי דערזעען פאַר זיך אַ גרויסע, נאָר אַ סומנע, נאַרישעוואַטע שטוב מיט אַ סך חדרימלעך, איבערגעצוימט מיט דינע ברעטלעך. דאָס זיינען חדרים פאַר אורחים, און אורחים — ניט איינער...

אַז זייערע עלטערנס פרנסה איז איצט אַן איינפאָרהויז — דאָס איז פאַר די קינדער געווען אַ סורפּריז און אַ באַליידיקונג. סטייטש, זייער טאַטע נחום וועט אויפנעמען געסט? זייער מאַמע חיה-אסתר וועט קאָכן פאַר זיי וואַרעמעס? זייער באָבע מינדע וועט זיי באַדינען? קיין שטאַרקערן אָראָפּפאַל, קיין גרעסערן בזיון האָבן זיי זיך ניט געקאָנט פאָרשטעלן...

— גייט וואַשט זיך! — זאָגט די באָבע מינדע נאָך דעם ווי די מאַמע חיה-אסתר האָט געבראַכט צו טראָגן פון קיך עפּעס נישט אַזאַ

זשוואָווע — לעבעדיק, באַוועגלעך.

געהויבענע וועטשערע: צוגעווארעמטע קאשע מיט פאסאליעס, און דאס דארף מען עסן מיט ברויט, און דאס ברויט איז אלט־גע־באקן! די מאמע אליין שניידט דאס מיט א מעסער און טיילט אויס יעדערן זיין חלק — דאס איז ביי זיי קיין מאל נישט געווען. א קבצני־שער מנהג. און דער טאטע זיצט ביי דער זייט און הערט נישט אויף צו עקזאמענירן, וואו האלט מען אין תנך. דער טאטע זעט אויס צופרידן. די קינדער האלטן ווייט. און ווער שמועסט דער מיטל־סטער, שלום, דער איז גאר קלאר בעל־פה, קאן זאגן גאנצע קאפיטלעך ישעיה אויף אויסווייניק, ווי א וואסער.

— נו, גענוג שוין, לאזן זיי גיין שלאפן! — זאגט די מאמע און נעמט צו דאס איבערגעבליבענע ברויט פון טיש און פארשליסט דאס אין שאפע. דאס איז אויך נישט געווען ביי זיי דארטן אין ווארשאנקא. דאס איז גאר א מיאוסער מנהג!

עס איז שווער צו זאגן: צי ווייל דער וועג איז געווען א לאנגער, א שווערער און מען איז געווען צעבראכן אויף שטיק־שטיקלעך, אדער אפשר דערפאר וואס די באגעגעניש איז געווען עפעס נישט איבעריק פריינדלעך און די אויפנאמע קבצנישדיק — נאר די נייע היים, וואס חברה האבן וועגן איר אזוי פיל געחלומט, האט נישט געפונען ביי זיי אין די אויגן יענעם חן וואס זיי האבן געמיינט און געוואלט. צו פיל האבן זיי אפנים געטראכט פון דעם, דעריבער האבן זיי זיך געפילט ווי אפגעשמיסענע און זיינען געווען צופרידן, אז מען האט זיי געהייסן לייענען קריאת־שמע און גיין שלאפן.

ליגנדיק דערנאך אויף שטרויענע זעק, אויסגעבעטעט אויף דער ערד, אלע קינדער אין איינעם, אין א גרויסן פינצטערן חדר אן א שום מעבל, האט שלום לאנג נישט געקאנט אנטשלאפן ווערן. אין זיין קאפ האבן זיך געבאמבלט אלערליי מחשבות און געדאנקען מיט קשיות און קשיות:

פאר וואס איז דא אזוי פינצטער און אומעטיק? פאר וואס זיינען דא אלע אזוי פארזארגט? וואס איז דאס מיט דער מאמען, וואס זי איז געווארן אזוי קארג מיט סכנות? וואס איז דאס מיטן טאטן, וואס ער איז געווארן אזוי איינגעבויגן און אזוי שטארק פארעלטערט, אז עס קלעמט דאס הארץ קוקנדיק אויף זיין געל־גע־

פאסאליעס — בעבלעך, beans.
א קבצנישער מנהג — א מנהג ביי קבצנים, ביי ארעמעלייט.
בעל־פה — אויף אויסווייניק.
זיך באמבלען — to dangle.

קנייטשט פּנים? נישט שוין זשע איז דאָס אַלצדינג נאָר צוליב דעם, וואָס מען האָט געזאָגט אין וואָראָנקאָ, אַז די פּרנסה איז געשלאָגן? נישט שוין זשע איז אָט דאָס דער „משנה מקום — משנה מזל״? וואָס טוט מען דערצו? דערצו איז — דער אוצר! אָך! ווען ער ברענגט מיט זיך כאָטש אַ קליינעם חלק פון יענעם אוצר וואָס ליגט באַהאַלטן אין וואָראָנקאָ!...

— שטייט אויף, חברה פּלעצל! זע נאָר, ס'איז זיי גאָרנישט צו דערוועקן! מע דאַרף אַרויסטראָגן דעם הקדש! מע דאַרף קאָכן וואַרעמעס! און זיי שלאָפן — אַ זיסער שלאָף אויף זיי! — קלאָגט זיך די מאַמע חיה-אסתר, אַ קליינטשיקע, אַ זשוואַווע, אַ פאַרפאַ-רעטע, אַ פאַרטאַרעראַמטע פון דער אַרבעט אין שטוב און אין קיך — איין מענטש אַליין.

— אי—אַ—נו! דאַוונען! — העלפט איר אונטער די באָבע מינדע, האַלט אַ סידור אין האַנט און מישט אַ בלעטל נאָך אַ בלעטל און זאָגט מיט כוונה, טאָר נישט מפסיק זיין.

— נאָכן דאַוונען וועט איר זיך דורכגיין צו דער משפּחה אָפּגעבן אַלעמען שלום-עליכם, און אין חדר וועט איר שוין אָנהייבן גיין, אם ירצה השם, נאָך יום-טוב.

אַזוי לייגט צו דער טאַטע ווייכער פון אַלע. ער גייט אָנגעטאָן אין עפּעס אַ מאָדנעם כאַלאַט, און אַן איינגעהויקעטער, אַ פאַרזאָרג-טער, פאַרציט ער זיך מיט אַ שטאַרקן פּאַפּיראָס און זופּט אַזוי טיף, אַז עס רייסט אים אַ שטיק האַרץ. עפּעס דאַכט זיך אים אַז ער איז גאָר קלענער געוואָרן, עלטער און קלענער. און עס ווילט זיך לויפן פון שטוב אַרויס וואָס גיכער, לויפן אין דרויסן אַרויס, אָנקוקן די שטאָט, זיך באַקענען מיט דער משפּחה.

מפסיק זיין — איבעררייסן אין מיטן דאַוונען.
כאַלאַט — שלאָפראָק, אַ לאַנגער און ברייטער, אַ שטוביקער בגד.

19

די גרויסע שטאָט

מע גייט באַקענען זיך מיט דער משפּחה. — די מומע חנה מיט אירע קינדער. — אלי און אברהמל פאַרהערן דעם העלד וואו ער האַלט אין תנך. — ביים פעטער פיניע פאַרהערט מען אים אין שרייבן.

אויף ווי פיל די שטאָט האָט ביי נאַכט אויסגעזען ווּיסט און פינצטער, אויף אַזוי פיל האָט זי אין דער פרי געשיינט און געבלישטשעט און געפונען חן און לייטזעליקייט אין די אויגן פון די וואָראָנקעווער יינגלעך, די קליינשטעטלדיקע קינדער, וואָס האָבן געכאַפּט התפּעלות פון איטלעכן ברעקל באַזונדער.

זיי האָבן נאָך קיין מאָל אויף זייער לעבן נישט געזען, אַז גאַסן זאָלן זיין אַזוי ברייט און לאַנג און האָבן פוןביידע זייטן הילצערנע טראָטואַרן; אַז שטיבער זאָלן זיין געדעקט מיט בלעך; אַז פענצטער זאָלן זיין פון דרויסן מיט געפאַרבטע גרינע, בלויע און רויטע לאָדנס; אַז קלייטן זאָלן זיין געמויערטע פון ציגל און האָבן אייזערנע טירן. היינט דער מאַרק, די קלויסטערס און להבדיל די בתי־מדרשים מיט די שולן, און אפילו די מענטשן — אַלע און אַלץ איז אַזוי גרויס און אַזוי שיין און אַזוי ריין און אַזוי יום־טובדיק־פריילעך!

אַזוי ווי אויף רעדלעך האָבן זיך געגליטשט זייערע פיס איבער די הילצערנע טראָטואַרן, ווען זיי זיינען געגאַנגען מיטן טאַטן צו דער משפּחה, זיך באַקענען און אָפּגעבן שלום. און נאָר ווייל דאָ איז געווען דער טאַטע, האָבן זיי פאַר דרך־ארץ נישט געקאָנט זיך אָפּ־

בלישטשען — גלאַנצן.
לייטזעליקייט — גוטסקייט, רחמנותדיקייט.
טראָטואַר — side-walk.
בלעך — sheet-metal, tin-plate
לאָדן — צו פאַרשטעלן פענצטער, shutter.
אָפּגעבן שלום — זיך באַגריסן.

שטעלן אויף יעדער טריט און באַוואונדערן די חידושים וואָס זייערע אויגן האָבן דערזען. ווי דער שטייגער איז, איז אויף צו פריער גע־גאַנגען דער טאַטע און די קינדער האָבן זיך נאָכגעשלעפּט נאָך אים, פון הינטן.

אַריינגעטראָטן אין אַ גרויסן הויף און דורכגעשפּאַנט דורך אַ גרויסן גלעזערנעם ליכטיקן קאָרידאָר, איז מען אַריינגעקומען אין אַ רייכער פּריצישער שטוב מיט געוועקסטע דילן, ווייכע קאַנאַפּעס און שטולן, הויכע ביז דער סטעליע שפּיגלען, געשניצטע שאַפּעס, גלעזערנע קאַנדעליאַברעס אויף דער סטעליע, מעשענע העסעס אויף די ווענט — אַן אמתער „פּאַלאַץ", אַ „דירה־מלוכה"!

דאָס איז געווען דער מומע חנהס שטוב, אַ מאָדנע שטוב. אַ שטוב אָן אַ טאַטן (די מומע חנה איז אַן אלמנה). די קינדער האָבן נישט געהערט ניט זייער מאַמע, ניט זייער רבין, ניט קיינעם. אַ קליינע אַנאַרכיע. איטלעכער האָט זיך געטאָן וואָס ער האָט געוואָלט. און אַלע צווישן זיך האָבן געהאַלטן אין איין קריגן זיך, און געלאַכט האָט מען הילכיק, און גערעדט האָבן אַלע אין איינעם, און געטומלט אַזוי שטאַרק, אַז דער קאָפּ האָט זיך אייך געדרייט. ווי נאָר קליינ־וואַרג זיינען אַריינגעקומען, איז געוואָרן אַ טומל, אַ געשריי און אַ געפּילדער:

— אָט דאָס זיינען זיי? אָט דאָס איז ער, דער בעל־תנך? אַנו, קום נאָר אַהער, שעם זיך ניט! זעט נאָר ווי ער שעמט זיך עס אַ ביסל, כאַ־כאַ־כאַ!

דער טאַטע האָט זיך אַפּנים נישט געקאָנט איינהאַלטן פון צו געבן זיך אַ באַרים מיט זיין זון, אַז ער איז אַ גוטער בעל־תנך. האָט מען אים געקרוינט דאָ טאַקע באַלד אויפן אָרט מיטן נאָמען: „בעל־תנך".

— גיט אַן דעם בעל־תנך אַ גלעזל טיי און גיב אים אַן עפּל מיט אַ באַר; לאָז ער פאַרזוכן, דער בעל־תנך, אונדזערע פּערעיאַסלאַווער אויבסטן.

— שאַט, ווייסט איר וואָס? לאָז מען אַריינרופן אַהערצו אַלין מיט אברהמלען, וועלן זיי אים פאַרהערן.

און מען האָט אַריינגערופן אַלין מיט אברהמלען, שוין היפּשע בחורים מיט פיינע בערדלעך, און קערן זיך אָן צו דער מומע חנהס

קאַנדעליאַברעס — chandeliers.
העסעס — לייכטערס, צוגעפעסטיקטע צו ווענט, קאַנדעליאַברעס.

משפחה פון איר מאַנס צד. זיי זיצן אַ הויף קעגן אַ הויף. די אַריינגע־קומענע בחורים האָבן גלייך, אָן צערעמאָניעס, אַ נעם געגעבן דאָס וואָראָנקעווער בחורל צום עקזאַמען, אים פאַרהערט אין תנך אויף אויסווייניק פון איין עק ביזן אַנדערן.

און מע דאַרף מודה זיין, אַז דאָס וואָראָנקעווער בחורל האָט דעם עקזאַמען אויסגעהאַלטן גאַר־גאַר גלענצנדיק. ער האָט ניט נאָר געטראָפן איטלעכס וואָרט וואו עס שטייט, אין וואָסער אַ קאַפּיטל, אין וואָסער פּסוק, נאָר אפילו געזאָגט וואו סע געפינען זיך אַלע איבע־ריקע ווערטער פונעם זעלבן שורש. דער טאַטע האָט געקוואָלן, געקליבן תענוג, ממש געוואָרן ברייטער ווי לענגער. דאָס פּנים זיינס האָט אים געשיינט. די קנייטשן וואָס אויפן שטערן האָבן זיך אויס־געגלייכט, און אַליין האָט ער זיך עפּעס ווי אויסגעגלייכט, געוואָרן גאָר אַן אַנדער מענטש.

— אַז ס'איז יאָ אַזוי, לאָז מען געבן דעם בעל־תנך נאָך אַן עפּל און נאָך אַ בער און נאָך ניס, און קאָנפעקטן, קאָנפעקטן! — האָבן דער מומע חנהס שיינע טעכטער געקאָמאַנדעוועט. און דער נאָמען „בעל־תנך" איז אים פאַרבליבן ניט נאָר אין דער משפחה, מען האָט אים שוין דערנאָך אין בית־מדרש, צווישן יינגלעך קונדסים, אַנדערש ניט גערופן ווי „דער וואָראָנקעווער בעל־תנך". אויך די גרויסע, ווער עס האָט נאָר געהאַט גאָט אין האַרצן, דער האָט אים געכאַפּט פאַר אַן אויער: „זאָג נאָר, דו קליינער בעל־תנך, וואו שטייט ערגעץ אָט דער און דער פּסוק?"

דעם בעל־תנך איז שטאַרק געפעלן געוואָרן דער מומע חנהס שטוב מיט דער מומע חנהס קינדער, פּיניע מיט מאָטן, צוויי יינג־לעך־שקצים, מיט וועלכע ער איז גיך געוואָרן חבר. עס האָט זיך אים אויסגעוויזן, אַז קיין שענערע און קיין רייכערע שטוב ווי דער מומע חנהס איז ניטאָ ניט נאָר אין פּערעיאַסלאַוו, נאָר אויף דער גאַנצער וועלט. וואָרעם וואו האָט איר געזען, אַז עפּל זאָל מען שלעפּן פון אַ פּאָס, ניסלעך פון אַ זאַק און קאָנפעקטן פון אַ טאָרבע?

גאַנץ אַנדערש האָט אויסגעזען דעם פעטער פּיניעס שטוב. אַ שטוב אַ יידישע, מיט אַ סוכה, מיט אַ סך ספרים, אַ זילבערן חנוכה־לעמפּל — אַ פרומע שטוב. אַלע זיינען דאָרטן פרום. אַזוי ווי דער פעטער פּיניע, אַזוי זיינע קינדער. די זין אין לאַנגע קאַפּאָטקעלעך ביז דער ערד, מיט אַרבע־כנפותן לאַנגע ביז די קני. די טעכטער —

קערן זיך אָן צו איר פון איר מאַנס צד — זיינען קרובים פון איר מאַן. אַרבע כנפות — טלית־קטן (זע ווערטער צום קאַפּיטל 13).

צניעותדיק אָנגערוקט די פּאַטשיילעס איבערן קאָפּ, קוקן ניט קיין פרעמדן גלייך אין די אויגן אריין, נאָר אַז מע דערזעט אַ פּרעמדן, ווערט מען רויט און מע לאַכט אויף קרעדיט. די מומע טעמע, אַ יידענע אַ פרומע מיט ווייסע ברעמען, און ביי דער זייט איר מאַמע — צוויי טראָפּנס וואַסער די מומע טעמע, גאַרניט צו דערקענען, ווער ס'אַ מאַמע ווער ס'אַ טאָכטער, ווען די מאַמע זאָל ניט טרייסלען מיטן קאָפּ: ניין-ניין.

דאָ, ביים פעטער פיניען, האָט דער טאַטע נחום שוין נישט באַרימט זיך מיט זיין בעל-תנך. אין דער דאָזיקער שטוב האַלט מען נישט פון תנך. ווער לערנט תנך? תנך לערנען אַפּיקורסים. דער־פאַר האָט דער טאַטע זיך נישט געקאָנט איינהאַלטן פון באַרימען זיך מיט זיינע קינדערס כתב. זיינע קינדער, האָט ער געזאָגט, שרייבן אַז עס לאָזט זיך אוים די וועלט.

— אָט דער קליינער — האָט ער אַ וויַיז געגעבן אויפן בעל־תנך — האָט אַ הענטל, האָט אַ כתב!

— אַנו, ווייזט נאָר אַהער אַ טינט און פען! — האָט דער פעטער פיניע אַ שאַף געגעבן און האָט פאַרקאַטשעט די אַרבל פוןביידע הענט, גלייך ווי ער אַליין באַדאַרף עפעס טאָן אַן אַרבעט — אַ טינט און פען זאָל מיר באַשאַפן ווערן, וועלן מיר אים פאַרהערן שרייבן. אָבער גיך! און באַלד!

דעם פעטער פיניעס באַפויל איז געווען אַ באַפויל פון אַ שטרענגן גענעראַל, און אַלע קינדער, די יינגלעך מיט די מיידלעך, האָבן זיך אַ וואָרף געגעבן אין אַלע ווינקעלעך נאָך אַ טינט און פען.

— אַ שטיקל פּאַפּיר! — האָט אויסגעקאָמאַנדעוועט ווידער דער גענעראַל. ס'איז אָבער נישט געווען אין ערגעץ קיין איבעריק שטיקל פּאַפּיר.

— שאַט! ווייסט איר וואָס? לאָז ער אָנשרייבן אָט דאָ אויף מיין סידורל.

אויף דער דאָזיקער המצאה איז געפאַלן דעם פעטער פיניעס יינגערער זון, אַ טשיקאַווע בחורל מיט אַ שפּיציק קעפּל און מיט אַ לאַנג נעזל.

— נעם שרייב! — האָט דער טאַטע באַפוילן צו זיין בעל-תנך.

צניעותדיק — פרום, זייער באַשיידן, chaste.
אַפּיקורסים — ניט-גלייביקע.
כתב — האַנטשריפט, אופן שרייבן, אַ שריפט, אַ דאָקומענט.
אַ שאַף געגעבן — באַפוילן.

— וואָס זאָל איך שרייבן?

— שרייב וואָס דו ווילסט.

איינגעטונקט די פּען, האָט דער בעל־תנך אַ ביסל אַ טראַכט געגעבן, נישט געהאַט וואָס צו שרייבן, כאַטש טו זיך אָן אַ מעשה! דעם פּעטער פּיניעס הויזגעזינד האָט שוין מסתמא איבערגעטראַכט, אַז ער קאָן שרייבן נאָר דעמאָלט ווען מע זעט ניט. נאָר דאָ איז אים געקומען אויפן זכרון דאָס, וואָס כמעט אויף איטלעכן יידישן ספר פּלעגט יענע יאָרן שטיין געשריבן, און שלום האָט פּאַרקאַטשעט דעם אַרבל, געגעבן אַ דריי מיט דער האַנט, איינגעטונקט נאָך אַ מאָל די פּען און אין עטלעכע מינוט אַרום איז געווען אָנגעשריבן אָט ווי אַזוי (דאָס איז געווען געשריבן אויף לשון־קודש, אויף יידיש וועט דאָס הייסן אַזוי גוט ווי):

„כאָטש אַפילו אויף אַ ספר שרייבן טאָר מען ניט, נאָר צוליב אַ סימן מעג מען".

דאָס איז געווען אַ מין הקדמה־ נאָך וועלכער עס קומט די דאָזיקע באַקאַנטע אויפשריפט:

„דאָס דאָזיקע סידורל געהערט. צו וועמען געהערט דאָס סידורל? צו וועמען עס געהערט געהערט עס. פּאָרט צו וועמען? צו דעם וואָס האָט געקויפט. ווער האָט דאָס געקויפט? ווער עס האָט געקויפט האָט דאָס געקויפט! פּאָרט ווער האָט דאָס גע־קויפט? ווער עס האָט געגעבן געלט. ווער האָט געגעבן געלט? ווער עס האָט געגעבן האָט געגעבן. פּאָרט ווער האָט געגעבן? ווער ס'איז אַ נגיד. ווער איז אַ נגיד? ווער ס'איז אַ נגיד איז אַ נגיד! פּאָרט ווער איז אַ נגיד? אַ נגיד איז דער באַרימטער בחור יצחק, דער זון פונעם באַרימטן נגיד פּנחס ראַבינאָוויטש אין דער שטאָט פּערעיאַסלאַוו".

עס איז שווער צו באַשרייבן וואָס פאַר אַ פּוראָר דאָס האָט גע־מאַכט, הן דער לשון, הן דער כתב. און דער עיקר — דער כתב! דער בעל־תנך האָט זיך גוט געפלייסט, אַז דער טאַטע זיינער זאָל חלילה ניט פאַרשעמט ווערן. ער האָט אָנגעשטרענגט אַלע כוחות. ער האָט געשוויצט ווי אַ ביבער. ער האָט אויסגעקליבן דעם סאַמע

כאָטש טו זיך אָן אַ מעשה — כאָטש נעם זיך דאָס לעבן.
געמאַכט אַ פּוראָר — made a hit.
ביבער — beaver.

שענסטן און סאַמע קלענסטן פּערל-כּתב, וואָס מע דאַרף אָנטאָן דערצו אַ שפּאַקטיוו מע זאָל דערזען די אותיותלעך. ער האָט אָנגעווענדט דערצו דעם גאַנצן כּוח פון קאַליגראַפיע, וואָס ער האָט אַרויסגע־פּירט בירושה פון זיין וואָראָנקעווער רבין ר׳ זרחל, וועלכער האָט באַשאַפן אין יענעם שטעטעלע, קאָן מען זאָגן, אַ גאַנצן דור קאַלי־גראַפן, וואָס האָבן זיך צעקראָכן איבער דער וועלט און וואָס צייכענען זיך אויס כּמעט אַלע מיט זייער שיין-שרייבן עד היום הזה.

שפּאַקטיוו — טעלעסקאָפּ.
עד היום הזה — ביז צום היינטיקן טאָג.

20

בין-הזמנים

נייע חברים. — ווי גרמיזא דער מלמד לייענט אין דער תורה. — די וואָראָנקעווער ווייסע-חברה-ניקעס באַווייזן וואָס זיי קענען.

בין-הזמנים — ווער וועט דאָס פאַרשטיין?! וואַקאַציע, וואַקיישאָן, פעריען, קאַניקולעס — דאָס זיינען אַלץ ווערטער פונעם זעלביקן באַגריף. זיי זאָגן אָבער נישט דאָס וואָס דאָס וואָרט „בין-הזמנים" זאָגט דעם יידישן יינגל.

דאָס קינד, וואָס קומט פון דער שול אָדער פון גימנאַזיע אויף וואַקאַציע אַהיים, האָט זיך גענוג אָנגעשפּילט דאָרטן וואו מע לערנט, גענוג אָנגעטאַנצט און אָנגעהוליעט, גענוג אָנגעלאָפן זיך און גענוג אָנגעשפּילט זיך מיט די חברים דורכן יאָר — עס קאָן זיין מער געשטיפט ווי געלערנט. דער יידישער חדר-יינגל — דער האָט נעבעך דאָס גאַנצע יאָר געהאָרעוועט, געזעסן ביז שפּעט אין דער נאַכט און געלערנט: געלערנט, געלערנט און געלערנט. און מיט אַ מאָל — בין הזמנים! אַנדערהאַלבן חדשים דורך אַנאַנד וועט מען נישט גיין אין חדר — וואָס קאָן זיין אַ גרעסערער יום-טוב? און דערצו גייען נאָך די יום-טובים אויך: ימים נוראים! סוכות! שמחת-תורה! און דאָס אַלצדינג אין איינעם גענומען אויף אַ ניי אָרט, אין דער גרויסער שטאָט, אין פּערעיאַסלאַוו!

קודם כל באַדאַרף מען אָנקוקן די שטאָט. חברה האָבן זי נאָך כמעט גאָרניט געזען. אַחוץ ווי ביי דער מומע חנהן און ביים פעטער פיניען און אַ חוץ ווי אין גרויסן בית-מדרש, אין אַלטן בית-מדרש און אין דער קאַלטער שול, זיינען די וואָראָנקעווער קינדער כמעט אין ערגעץ נישט געווען. נאָך פאַראַן גענוג גאַסן און גענוג ערטער.

בין-הזמנים — פעריען, וואַקאַציע, די צייט צווישן איין זמן און צווייטן אין חדר, פסח-צייט און די צייט פון ראש-השנה — סוכות.

דערווייל איז בין־הזמנים און ערב יום־טוב. באַדאַרף מען אומעטום זיין און ס'איז צייט צו שליסן באַקאַנטשאַפט מיט נייע חברים און גלאַט יינגלעך.

פון די חשובע באַלעבאַטישע יינגלעך פאַרנעמען דעם אויבנאָן: משהל יצחק־אַביגדורס, אַ בחורל אַ געלס, אָן אויסגעצוואָגנס, אַ גדלן אַ יונג, וואָס סע שטייט אים ניט אָן מיט זיך אַליין צו ריידן — און איז געערכט. ערשטנס, האָט זיין טאַטע אָן אייגענע שטוב מיט אַ ווייסן גאַניק; היינט זיינען דאָ ביי דעם יצחק־אַביגדורן זייגערס אין שטוב מיט זייגערלעך אָן אַ צאָל און אָן אַ שיעור. אַז עס קומט זייגער צוועלף און די זייגערס הייבן אָן שלאָגן קאָן מען פאַרטויבט ווערן.

דער צווייטער נאָך משהלען גייט זיאַמע קאָרעצקי — אַ יינגל פון די גאָר גרויסע שקצים, אַ ביסל אַ סאַטולעוואַטער, נישט מיט יע־דערן איז ער אַ מחותן און נישט יעדערער איז מיט אים אַ מחותן, וואָרעם זיין טאַטע האָט אָן אונטערגעשאָרענע באָרד, איז אָן אַדוואָ־קאַט און טראָגט מאָדנע ברילן אויף דער נאָז, וואָס מע רופט זיי „פענצנע". אַט דער זיאַמע האָט אויסגעלערנט די גאַנצע שטאָט קינ־דער שווימען, באָדן זיך, גליטשן זיך אויפן אייז און נאָך אַ סך זאַכן, וואָס ניט אַלע יידישע קינדער קענען עס.

נאָך זיאַמען גייט ישראל בענדיצקים יינגל, אַ בלייכער און אַ ציטעריקער, חייטל רודערמאַן, אַ מלמדס אַ יינגל מיט גראָבע פּיסקעס, די ליפּסקים — אָפּגעפּוצטע בנימלעך מיט אויסגעוועקסטע שטוי־וועלעך. מיט די ליפּסקים האָט מען באַדאַרפט האָבן אַ זכיה צו ריידן, וואָרעם ווער פאַרמאָגט אַזעלכע אויסגעוועקסטע שטיוועלעך אין דער וואָכן? נאָר שלום האָט בעסער ליב זיך צו חברן מיט אַזעלכע יינגלעך, ווי מאָטל סריבנע, אַ בחורל מיט לאַנגע פּאהלעך וואָס שפּילט אויפן פידל, אָדער אלי דאָדים — אַ יינגל אַ ברען, וואָס האַלט אין איין לאַכן. מיט זיי דאַוונט ער אין איין בית־מדרש, קוקט מען אין איין מחזור אַריין, מאַכט מען אין איינעם שטיק:

מע קרימט איבער רפאל דעם שמש, ווי ער קוקט מיטן אייגל

גדלן — אַ גרויסהאַלטער.
סאַטולעוואַטע — אָן איינגעבויגענער, מיט אַ ביסל אַ רונדן רוקן.
מחותן — דאָ: אַ חבר, אַ נאָענטער.
מיט גראָבע פּיסקעס — מיט גראָבע באַקן.
בנימלעך — זינדלעך.
זכיה — privilege.
מחזור — אַ סידור מיט די יום־טובדיקע תפילות.

און זינגט. ס'איז דאָ ברוך־השם וועמען נאָכצומאַכן. ס'איז גענוג גרמיזא דער מלמד, ווי אַזוי ער לייענט אין דער תורה. אים האָט שלום נחום ראַבינאָוויטש געשטודירט צוויי שבתים כסדר, ווי אַזוי גרמיזא דער מלמד צעשאָקלט זיך אויף איין פוס, דערנאָך פאַרקרימט ער דאָס געשטופּלטע פּנים, שטעלט אַרויס די גלעלע ציין, ציט אויס דעם לאַנגן האַלדז, טוט אַ פּיר מיט דער שפּיציקער נאָז אין דער לופטן אַרויף און אַראָפּ און לאָזט אַרויס די ווערטער מיט אַ משונה־מאָדנער גאָרגל־שטימע. . .

מע קאָן שטאַרבן פאַר געלעכטער! אַלע די וואָס האָבן געהערט שלומען נאָכמאַכן גרמיזאַן, ווי ער לייענט, האָבן געשוואוירן, אַז ס'איז גרמיזא מיט די ביינער! נאָר גרמיזא אַליין אַז ער איז געוואָר געוואָרן — איז ער געווען ניט צופרידן. ער האָט זיך ניט געפּוילט און איז אַוועק צו נחום ראַבינאָוויטשן אַהיים און האָט אים דער־ציילט די גאַנצע מעשה, אַז ער, גרמיזא, האָט געהערט זאָגן, אַז ביי ר' נחומען איז דאָ אַ יינגל, וואָס מאַכט אים נאָך ווי אַזוי ער לייענט אין דער תורה. דאָס האָט אָנגעמאַכט אַ שטיקל האַרמידער. נחום האָט אים צוגעזאָגט, אַז ער וועט חוקר ודורש זיין, לאָזן נאָר די קינ־דער קומען אַהיים. די קינדער זיינען געקומען אַהיים און מע האָט זיך צו זיי אַ נעם געגעבן. דער טאַטע האָט געטראָפן, אַז דאָס דאַרף זיין שלומס אַרבעט.

— קום נאָר אַהער, שלום, זאָג נאָר, ווי אַזוי מאַכסטו דאָס נאָך גרמיזא דעם מלמד, ווי ער לייענט אין דער תורה?

— ווי אַזוי איך מאַך אים נאָך? אָט ווי אַזוי.

און שלום האָט זיך נישט געפּוילט און האָט זיך צעשאָקלט אויף איין פוס, פאַרקרימט דאָס פּנים ווי גרמיזא, אַרויסגעשטעלט די ציין, אויסגעצויגן דעם האַלדז, אַ פּיר געגעבן מיט דער נאָז אין דער לופטן אַרויף און אַראָפּ און אָנגעהויבן אויף אַ משונה־מאָדנער שטימע. . .

שלום האָט נאָך קיין מאָל נישט געזען דעם טאַטן אַזוי לאַכן, ווי ער האָט געלאַכט יענעם טאָג. ער האָט גאָרניט געקאָנט קומען צו זיך. און אַז ער האָט זיך אויסגעלאַכט און אויסגעהוסט און אויס־געווישט די אויגן, האָט ער זיך אָנגערופן צו אַלע קינדער:

— זעט איר וואָס בין־הזמנים מאַכט? מע גייט אַרום פּוסט־און־פּאַס, עס ליגט אין זינען דער רוח ווייסט וואָס, נאָכמאַכן גרמיזא דעם מלמד ווי ער לייענט אין דער תורה (דאָ האָט דער טאַטע נישט געקאָנט איינהאַלטן זיך און האָט באַהאַלטן דאָס לאַכעדיקע פּנים

חוקר ודורש זיין — אויספאָרשן.

אין דער פּאַטשיילע). אם ירצה השם, באַלד נאָך סוכות נעם איך צו צו אייך אַ רבין און איר'ט אָנהייבן גיין אין חדר אַריין. אויס בין־הזמנים!

ווי באַלד אַז יאָ אויס בין־הזמנים, באַדאַרף מען דאָך טאַקע געבן אַ לעב אונטער ווי עס געהער צו זיין!

און חברה האָבן גענומען אויסנוצן זייער פרייהייט אויפן סאַמע ברייטסטן אופן, זיך באַקאַנט מיט וואו ערגעץ אַ זלידנע אַ יינגל, נישט איבערגעקליבן, מיט יעדערן געשלאָסן חברשאַפט, געהוליעט ווי די רעקרוטן, איידער מע גיט זיי אָפּ אין דינסט.

די וואַראַנקעווער יינגלעך האָבן באַוויזן די פּערעיאַסלאַווער יינגלעך, אַז כאָטש זיי זיינען פון אַ קליין שטעטל, פונדעסטוועגן וויסן זיי אַ סך זאַכן אַזעלכע, וואָס די פּערעיאַסלאַווער יינגלעך ווייסן זיי נישט. למשל, זיי ווייסן נישט אַז צו איטלעכן נאָמען קען מען צו־זעצן אַ גראַם, נעמט וואָס פאַר אַ נאָמען איר ווילט. אַשטייגער:

„מאָטל" — מאָטל קאַפּאָטל, דרומען דראָטל, יוסף סאָטל, ארץ קנאָטל.

„לייבל" — לייבל קאַפּייבל, דרומען דרייבל, יוסף סייבל, ארץ קנייבל.

„יאַנקל" — יאַנקל קאַפּאַנקל, דרומען דראַנקל, יוסף סאַנקל, ארץ קנאַנקל. און אַזוי איטלעכן, אויף וואָס פאַר אַ נאָמען איר ווילט.

הײַנט ווייסן נישט די שטאָטישע קינדער פון תשרק־לשון, דאָס הייסט פון ריידן פאַרקערט. צום ביישפּיל: „טאָ אוטספּאַק אַ שטאָפּ" — הייסט דאָס: אָט כאַפּסטו אַ פּאַטש. „אָן ריד אַ גייף" — נאָ דיר אַ פייג. מיט צוגעמאַכטע אויגן האָט שלום געקאָנט אָוועקריידן אויף דעם לשון אַ שעה כסדר. ס'איז דאָך אַ מחיה נפשות — מע קאָן אַזוי אָוועקריידן פון וועמען איר ווילט, יענעם אין די אויגן, און יענער זאָל נישט וויסן ווער ס'האָט אים געשלייערט.

הײַנט וואָס זיינען דאָס פאַר אַ יינגלעך די פּערעיאַסלאַווער, אַז זיי לאָזן דורך אַ גלח פאַרבייגיין, גלייך ווי אַ גלייכן מענטשן און זאָגן אים קיין וואָרט אפילו? ניין, די וואַראַנקעווער יינגלעך זיינען נישט אַזעלכע נאַראָנים. זיי וועלן נישט דורכלאָזן קיין גלח גלאַט אַזוי. אַלע יינגלעך, וויפל זיי זאָלן נישט זיין, וועלן זיי זיך אויסשטעלן דעם גלח פון הינטן און וועלן זינגען אויף אַ קול מיט אַ ניגון:

„גלח־צאַפּ, אַ רוח אין דיין קאָפּ! מיר אַ ברויט, דיר אַ טויט!

זלידנע — אַן אָנשיקעניש, אַ שלעכטס, אַן איינגעגעסענער.

רעקרוטן — יונגע בחורים וואָס מע גיט זיי אָפּ פאַר סאָלדאַטן, מע צווינגט זיי ווערן זעלנערס, ווען זיי ווערן 21 יאָר אַלט.

מחיה נפשות — זייער גוט, אַ דערקוויקעניש פאַרן האַרצן.

געשלייערט — דאָ: אָפּגענאַרט, אַריינגעטאָן, אָפּגעטאָן.

מיר אַ וואָגן, דיך באַגראָבן! מיר אַ שליטן, דיך באַשיטן!" די פּערעיאַסלאַווער יינגלעך זאָגן, אַז דאָ אין פּערעיאַסלאַוו טאָר מען פאַר אַ גלח אַזעלכעם ניט זינגען, וואָרעם מע קאָן כאַפּן אַ מיאוסן פּסק. נאָט אייך נאָך אַ נייס! גאָר מורא האָבן פאַר אַ גלח! ס'איז ניט גוט אַז אַ גלח גייט איבער דעם וועג — דאָס יאָ. אָבער מורא האָבן? פּערעיאַסלאַוו איז טאַקע אַ גרויסע שטאָט און אַ שיינע — וואָס איז דאָ צו ריידן? — דאָרט, אין וואָראָנקאָ, איז אָבער געווען פריילעכער, אַז ס'איז געקומען בין־הזמנים.

אַזוי האָבן זיך געטראַכט די וואָראָנקעווער קינדער און האָבן געוואָלט פונדעסטוועגן, אַז אָט די טעג פון בין־הזמנים דאָ אין פּע־רעיאַסלאַוו זאָלן זיך נאָך ציען און ציען.

21

מלמדים און לערערס

ר׳ אהרן כאַדראָווער. — אַ מלמד אַ בעל־מגזם. — אַ גאַנצע סעריע מלמדים. — מאָניש דער מלמד מיטן „ביינדל״. — די תּלמידים כאַפּן אַ קערטל אין חדר. — משה־דוד רודערמאַן. — אַ גמרא־מלמד. — זיין זון שמעון האַלט ביי שמדן זיך. — דער פּעטער פּיניע קאָכט זיך.

די טעג פון בין־הזמנים זיינען נאָך ניט אַוועקגעגאַנגען, די יום־טובים זיינען נאָך געווען פאָרויס, און נחום ראַבינאָוויטש האָט שוין געפירט אונטערהאַנדלונגען וועגן אַ מלמד פאַר די קינדער. מלמדים זיינען געווען עטלעכע. ערשטנס טאַקע דער דערמאָנטער גרמיזא וואָס לייענט אַזוי שיין אין דער תּורה.

נאָך אים איז געגאַנגען ר׳ אהרן כאַדראָווער, זייער אַ וואוילער מלמד, נאָר אַ מאָדנער בעל־מגזם. ער האָט ליב צו דערציילן מעשׂיות פאַר זיינע תּלמידים, משונה־ווילדע מעשׂיות פון פאַרצייטן. למשל, אַ מעשׂה פון זיין זיידן, וואָס איז געווען אַ גבר און האָט ניט מורא געהאַט פאַר קיינעם. איין מאָל איז דער זיידע זיינער געפאָרן ווינטער ביי נאַכט פאַרביי אַ וואַלד. זיינען אַרויסגעלאָפן פון וואַלד צוועלף הונגעריקע וועלף — און דאַוואַי לויפן נאָכן שליטן. אַז זיין זיידע כאַפּט זיך ניט אַראָפּ, נעמט די וועלף, שטעקט זיי אַריין די האַנט אין מויל אַריין און קערט זיי איבער אַלע צוועלף אויף דער לינקער זייט!

און נאָך אַ מעשׂה פון זיין זיידן, ווי אַזוי ער האָט איין מאָל אָפּגעראַטעוועט די גאַנצע שטאָט פון אַן אומגליק. גויים האָבן זיך צונויפגעקליבן איין מאָל אין אַ זונטיק אויף אַ יאַריד, האָבן זיך גוט

בעל־מגזם — אַ מענטש וואָס איז מגזם, וואָס פאַרגרעסערט.
דאַוואַי (לויפן) — נעמען לויפן, אָנגעהויבן לויפן, כּסדר לויפן, האַלטן אין איין לויפן.

אַנגעשיכורט און דאַוואַי שלאָגן יידן. איז זיך מיישב זיין זיידע (ער האָט געהאַלטן סאַמע אין מיטן דאַוונען), וואַרפט ער אַראָפּ פון זיך דעם טלית ותפילין, קלייבט אויס דעם גרעסטן פון די גויים, און נעמט אים אָן מיטביידע הענט פאַר די פּיס, און דאַוואַי שלאָגן מיט אים איבער די גויאישע קעפּ. האָבן די גויים אָנגעהויבן פאַלן אַזוי ווי פליגן. און אַז ער האָט אויסגעלייגט אַלע גויים ביז איינעם, האָט ער אָפּגעלאָזט דעם גוי, וואָס ער האָט אים געהאַלטן פאַר די פיס, און געזאָגט צו אים: „אַצינד קענסטו גיין אַהיים און איך וועל גיין דאַוונען". . .

אחוץ וואָס זיין זיידע איז געווען אַ גבר, איז ער נאָך געווען אַ צעטראָגענע בריאה, זאָל גאָט שומר ומציל זיין! ער, אַז ער פלעגט זיך פאַרטראַכטן (אַזוי דערציילט ר׳ אהרן כאַדאַראָוועד אויף זיין זיידן), איז געווען מיט סכנת-נפשות. איין מאָל איז ער אַרומגע־גאַנגען איבערן שטוב אַ פאַרטראַכטער, אַרומגעגאַנגען, אַרומגעגאַנ־גען און אַרומגעגאַנגען. ער טוט אַ קוק — ער שטייט אויפן טיש! . . .

נאָך ר׳ אהרן כאַדאַראָוועד זיינען געגאַנגען אַ גאַנצע סעריע מלמדים, האָט אָבער יעדערער פון זיי געהאַט זיין חסרון: האָט ער געקענט לערנען — איז ער נישט געווען קיין בעל-תנך; איז ער געווען אַ בעל-תנך — האָט ער נישט געקענט לערנען. פון אַלע מלמדים וואָלט מענדל דער גראָבער געווען דער בעסטער מלמד, ער זאָל נית האָבן דעם חסרון, וואָס ער שלאָגט זיך. קינדער, אַז מע דערמאָנט זיי דעם נאָמען „מענדל דער גראָבער", ציטערן זיי. מאָלט אייך, מאַניש דער מלמד שלאָגט זיך אויך, נאָר מיט אַ גאַנג. יענער, מענדל דער גראָבער, קאָן הרגענען אויף טויט. דערפאַר אָבער ווי אַזוי לערנט ער! איינעם פון די צוויי האָט נחום צוגע־זאָגט די קינדער אַז ער וועט אם ירצה השם דינגען.

זיינען זיי שוין באַוואָרנט הייסט עס מיט אַ מלמד. איצט בלייבט איבער שרייבן. וואו וועלן די קינדער לערנען שרייבן? וואָס אָנבאַלאַנגט יידיש, האָבן זיי ביים וואָראָנקעווער ר׳ זרחלען שוין אויסגעלערנט זיך שרייבן. וואָס טוט מען אָבער מיט רוסיש? האָט אָפּילו אַ גוטער פריינד געגעבן אַן עצה, מע זאָל די קינ־

בריאה — באַשעפעניש.
שומר ומציל זיין — באַשירעמען און באַשיצן, ראַטעווען.
קענען לערנען — דאָ: קענען גמרא.
באַוואָרנט מיט... — באַזאָרגט מיט, פאַרזאָרגט.

דער אַוועקפירן גלייך אין דער רוסישער קרייזשול, וועט קאָסטן וואָלוול און ס'וועט זיין גוט. האָט דערהערט די באָבע מינדע און האָט געשוואָרן, אַז כל זמן זי לעבט וועלן אירע אייניקלעך זיין י י ד ן — און עס האָט נישט געהאָלפן קיין שמע־ישראל. איז געוואָרן אַ רייד וועגן לערערס. האָט אָבער יעדערער פון זיי גע־האַט זיין חסרון: איינער איז אַ גוטער לערער — איז ער אַ בעל־עגלהס אָן אײדעם; איינער האָט אַ שיינע האַנט — איז ער שוואַך אין „לשון"; אַ דריטער — איז שוואַך אין ביידע זאַכן. וואָס טוט מען?

איז געבליבן מאָניש דער מלמד. דאָס איז אַ ייד מיט אַלע מעלות: ער איז אַ בעל־תנך, קען דיקדוק, פאַרשטייט אַ בלאַט גמרא און שרייבט רוסיש אַז עס לאָזט זיך אויס די וועלט! אמת, ער ווייסט ניט װ ו אָ ס ער שרייבט, און אַז ער שרייבט איז דאָס נישט על פי גראַמאַטיקע — מאַכט נישט אויס. די קינדער זיינען נאָך צו יונג, זיי זאָלן קענען גראַמאַטיק. איי וואָס? מאָניש דער מלמד שלאָגט זיך? לאָזן די קינדער נאָר וועלן לערנען, וועט מען זיי ניט שלאָגן. שלאָגט דען אַ רבי אומזיסט?...

מאָניש האָט פיינט געהאַט, ווי אַנדערע מלמדים, שלאָגן אָדער שמייסן. ער האָט געהאַט אינעם גראָבן פינגער פון דער רעכטער האַנט אַ ביינדל. מיטן דאָזיקן ביינדל, אַז ער האָט אייך דערלאַנגט אין זייט אַריין, אָדער הינטן אין דער פלייצע, אָדער אַריינגעקוועטשט אייך אין שלייף אַריין, האָט איר געקאָנט דערזען דעם עלטער־זיידן פון יענער וועלט. אָט אַזאַ ביינדל איז דאָס געווען! שלום האָט זיך געפלייסט ווי ווייט מעגלעך, ער זאָל דאָס דאָזיקע „ביינדל" אויס־מיידן. און עס וואָלט אים אפשר געראָטן, ווייל ער איז געווען פון די וואָס האָבן דאָנערשטיק די גמרא געוואוסט אָדער געמאַכט זיך אַז זיי ווייסן. פון תנך איז דאָך אָפּגערעדט. ביים שרייבן איז ער אויך געווען נישקשהדיק. דערפאַר אָבער אַז עס איז געקומען צו שקאַצעריי — דאָ האָט ער שוין געמוזט פאַרזוכן דעם טעם פונעם „ביינדל" וואָס ליגט אים נאָך עד־היום אין זכרון.

נאָר נישט דאָס איז געווען דער חסרון וואָס נחום ראַבינאָוויטש איז ניט געווען צופרידן מיטן מלמד מאָניש. ס'האָט זיך אַרויס־באַוויזן אַז מאָניש הייבט ניט אָן צו ווייסן וואָס דיקדוק איז. אַז

עס האָט ניט געהאָלפן קיין שמע־ישראל — עס האָט קיין זאַך ניט געהאָלפן.
„לשון" — שפּראַך, דאָ: די רוסישע שפּראַך.
דיקדוק — גראַמאַטיק, העברעאישע גראַמאַטיק.

ס'איז געקומען צום צווייטן זמן האָט ער די קינדער פון מאַנישן אָפּגענומען און אַוועקגעגעבן צו אַן אַנדער מלמד. יענער האָט שוין געוואוסט דיקדוק אויף אויסווייניק, האָט ער אָבער געהאַט אַן אַנדער חסרון — ער האָט ליב געהאַט זיך קהלן. אַלע טאָג האָט ער געהאַט וואָס צו טאָן: איז ניט קיין חתונה איז אַ ברית, איז ניט קיין ברית איז אַ בר־מצווה. נאָר פאַר וועמען ס'איז אַ חסרון און פאַר וועמען אַ מעלה.

פאַר די קינדער איז דער רבי געווען אַ מלאך פון גאָט און דער חדר אַ גן־עדן. מע האָט געקאָנט שפּילן אין וואָס פאַר אַ שפּיל איר ווילט, אַפילו אין קאָרטן, אין אמתע קאָרטן. האָט מען פאַרשפּילט אַלע אָנבייסנס מיט אַלע מיטאָגס, און וואו ס'איז געווען ערגעץ אַ פּאָר גראָשנס זײַנען זיי אַריין אין די קאָרטן. דאָס גאַנצע געלט האָבן אָפּגעוואונען די עלטערע בחורים, און אַז זיי האָבן אָפּגע־וואונען דאָס געלט ביי די קליינע, האָבן זיי זיך נאָך געריי‌צט און געמאַכט חוזק. אמתע קאָרטן־שפּילער טוען דאָס נישט. . .

פונדעסטוועגן דאַרף מען נישט מיינען אַז זיי איז דאָס גרינג אָנגעקומען. זיי אַליין זײַנען אויך אויסגעשטאַנען גענוג צרות. ערשטנס האָט מען געמוזט אונטערקויפן די רביצן, זי זאָל ניט דער־ציילן דעם רבין אַז מע שפּילט אין קאָרטן. און צווייטנס האָט דער רבי געהאַט אַ זון, פּייוול, נאָר גערופן האָט מען אים „ליפּ", מחמת ער האָט געהאַט אַ גראָבע ליפּ. האָט מען באַדאַרפט אָט די ליפּ קיכלען און חנפענען און אונטערשמירן אַ מאָל מיט אַן אָנבייסן, אַ מאָל מיט אַ נאַשעריי, און מערסטן טייל מיט ניסלעך. די „ליפּ" האָט ליב געהאַט קנאַקן ניסלעך. אָנקוקן ווי די „ליפּ" קנאַקט ניסלעך האָט געשלאָגן צו דער גאַל. ובפרט נאָך פאַר פרעמד געלט. נאָר וואָס זאָל מען טאָן? אַז די „ליפּ" וועט דערציילן דעם רבין אַז די קינדער שפּילן אין קאָרטן, וועט זיין בעסער?

פון די אַלע מלמדים און לערערס און פון די אַלע לערנעכצן האָט נחום ראַבינאָוויטש געהאַט ווינציק נחת. אַלע שבת האָט ער די קינדער פאַרהערט און זיפצנדיק געשאָקלט מיטן קאָפּ. האָט ער גענומען זוכן אַ רעכטן גמרא־מלמד און ער האָט אים געפּאַקט.

דאָס איז געווען אַ רבי אַ ליטוואַק, מיטן נאָמען משה־דוד רודער־

קיכלען — קעכלען, געבן גוט צו עסן, אונטערטראָגן געשמאַקע זאַכן, פאַרציען, צערטלען.

אונטערשמירן — אונטערקויפן.

געשלאָגן צו דער גאַל — געעקלט.

לערנעכץ — דאָס וואָס מע לערנט, פאַראַכטלעך געמיינט.

מאַן, אַ ייד אַ יאַדישלעווער, אַן איינגעהויקערטער, מיט געדיכטע שוואַרצע ברעמען, אַ גרויסער למדן, אַ שיינער בעל־תנך און אַ קענער פון דיקדוק — מיט אַלע מעלות. און דערצו נאָך אַ פרומער, אַן אמתער ירא־שמים. גייט ריכט זיך אַז אויף דעם יידן וועט אויך זיין אַ פגם, און נאָך וואָסער אַ פגם!

דער פגם איז געווען דער וואָס דעם דאָזיקן מלמדס זון לערנט אין דער רוסישער קרייזשול! אין דער גאַנצער שטאָט זיינען דע־מאָלט געווען מער ניט ווי צוויי בחורים וואָס האָבן געלערנט אין דער קרייזשול: משה־דוד רודערמאַנס זון, שמעון רודערמאַן, אַ בחור וואָס סע האָט זיך פרי אָנגעהויבן אויסשיטן ביי אים אַ שוואַרץ בערדל, און טאַמאַרקין דעם אַדוואָקאַטס זונדל, חיים טאַמאַרקין, אַ בחורל אַ קורצער און אַ גראָבער, מיט קליינע אייגלעך און מיט אַן אויסגעבויגענער נאַז, געטראָגן דאָס העמדל איבער די הויזן ווי אַ שייגעצל, געשפילט מיט די גויאישע שקצימלעך אין פילקע, קיין מאָל נישט געגאַנגען אין שול אַריין אַ חוץ יום־כיפור און שטילער־הייט גערייכערט גראָבע פאַפיראָסן. דאָס זיינען געווען די איינ־ציקע צוויי יידישע קינדער צווישן עטלעכע הונדערט שקצימלעך.

די שקצימלעך האָבן תחילת געקוקט אויף די צוויי יידלעך ווי אויף חידושים, ווי אויף קינדער פון אַן אַנדער וועלט. דערנאָך האָבן זיי אַוועקגעלייגט די יידלעך אויף דער ערד אין מיטן הויף פון דער קרייזשול און אָנגעשמירט זיי די ליפן מיט חזיר. דער־נאָך איז מען געוואָרן חבר, געשלאָסן ברודערשאַפט. גויאישע שקצימלעך זיינען נאָך דעמאָלט — אוי וויי! — געווען ריין פון מענטשנהאַס, נישט געוואוסט פון קיין יידן־העצעס, און דער גיפט פון אַנטיסעמיטיזם האָט זיי נאָך נישט אָנגערירט. קוים האָט מען דאָס יידל אַוועקגעלייגט, אָנגעשמירט די ליפן מיט חזיר און דורכ־געבראָכן די ביינער, איז כאָטש ער איז אַ „הערשקאָ", פונדעסט־וועגן איז ער אַ חברה־מאַן גלייך מיט אַלע.

דאָס אָפגעבן נחום וועוויקס קינדער צו משה־דוד רודערמאַן איז ניט אָפגעלאָפן גלאַט. דער פעטער פיניע, אַז ער איז געוואָר געוואָרן, אַז זיין ברודער נחום האָט אָפגעגעבן די קינדער צו אַזאַ מלמד וואָס האָט אַ זון אין דער רוסישער קרייזשול, האָט ער גע־

יאַדישליווער — מיט אַ קורצן אָטעם, אַן אַסטמאַטיקער.
פגם — אַ פעלער, אַ פלעק, אַ חסרון.
תחילת — אין אָנהייב.

אַרבעט מעשים. ער האָט געטענהט, אַז פון דער רוסישער שול איז איין טריט צו שמד. פאַר וואָס?

— אָט אַזוי! אַז מיר'ן לעבן, וועלן מיר זען...

און כך הווה. עס איז אַפּנים באַשערט געווען אַז דער פעטער פיניע זאָל איצטיקס מאָל זיין אַ נביא. און אַזוי איז געווען די מעשה:

איין מאָל אין אַ שבת איז אַרויס אַ קלאַנג אין שטאָט, אַז די צוויי יידישע יינגלעך וואָס לערנען אין דער רוסישער שול האַלטן ביי שמדן זיך! פאַרשטייט זיך אַז קיינער האָט ניט געוואָלט גלייבן: „ווייס איך — וואָס? ווער? וועמען? וואָס אַ שטאָט קאָן אויסטראַכטן!" נאָר אַז מע קלינגט איז אַ חגא. שטעלט זיך פאָר אַז ס'איז דעם זעלבן שבת פּלוצעם געוואָרן אַ געלויף ווי אויף אַ שרפה. די גאַנצע שטאָט איז געלאָפן צום קלויסטער. וואָס איז די מעשה? „די מעשה איז אַ שיינע מעשה נאָר אַ קורצע. איר ווילט זען שיינס? גייט, זייט מוחל, צום קלויסטער, וועט איר אָנקוקן ווי די צוויי חברה־לייט האָבן זיך אַרויפגעקליבן הויך אויפן שפּיץ און פרעסן ברויט מיט חזיר באַשמירט, בפרהסיא, אַלע זאָלן זען!" . . .

די בהלה איז געווען אַזוי גרויס, אַז ס'איז קיינעם ניט איינגעפאַלן צו פרעגן: ווי איז דאָס מעגלעך צו זען פון אונטן־אַרויף, אויף אַזאַ הויכן קלויסטער, מיט וואָס דאָס ברויט איז באַשמירט: מיט חזיר? מיט פּוטער? אָדער מיט האָניק? . . . די גאַנצע שטאָט איז געגאַנגען כאָדאָראָם. די וועלט האָט זיך געוויגט: „מילא, אויף טאָמאַרקינס זונדל איז כאָטש קיין חידוש ניט — זיין פאָטער איז אַליין אַ טרייפניאַק. אָבער משה־דוד רודערמאַן? אַ ייד אַ ירא־שמים און אַ מלמד! דער בעסטער מלמד אין שטאָט! ווי קאָן מען עס דערלאָזן אַזאַ זאַך?"

לאָזט זיך אויס, אַז ס'זיינען דאָ יידן, וואָס האָבן געוואוסט פריער אַז ס'וועט אַזוי זיין. פון וואַנען האָבן זיי דאָס געוואוסט? זיי האָבן דאָס פאַרשטאַנען מיטן שכל, אַז מע טאָר ניט גיין מיט

כך הווה — אַזוי איז געווען, אַזוי איז טאַקע געשען.
חגא — קריסטלעכער יום־טוב.
בפרהסיא — עפנטלעך, אַלע זאָלן זען.
בהלה — טומל, סומאַטאָכע, אַ צונויפלויף, אַ שרעק.
געגאַנגען כאָדאָראָם — האָט זיך געמישט, האָט זיך געטומלט, זיך געקאָכט, געגאַנגען מיטן קאָפּ אַראָפּ.
טרייפניאַק — עמעצער וואָס עסט טרפות, ניט קיין כשרע זאַכן.

אַ קינד צו פיל מיט סטירדעס. „האָט איר אַוועקגעגעבן אייערע קינדער אין דער רוסישער שול, הייסט דאָס איר זייט מסכים, זיי זאָלן זיין גויים, דאַרפט איר ניט פאָדערן פון זיי, אַז זיי זאָלן טראָגן אַרבע־כנפות; און אַז עס האָט זיך געמאַכט, זיי האָבן דורכגע־לאָזן אַ מנחה, באַדאַרף מען אָפּווישן די ליפּן און נישט צעברעכן אויף זיי קיין שטעקן און ניט שלאָגן ווי מע שלאָגט אַ הונט"...

אַזוי האָבן געטענהט בכבודע באַלעבאַטים. און מע האָט צונויפגענומען מענטשן און מע האָט זיך אַן עצה געהאַלטן: וואָס טוט מען? ווי אַזוי ראַטעוועט מען אַרויס צוויי יידישע קינדער פון שמד? מען האָט איינגעלייגט די וועלט... פאַרשטייט זיך, אַז מער פון אַלע האָט געאַרבעט דער פעטער פיניע. ער האָט פאַר־קאַטשעט די אַרבל, צעלאָזט די שיינע באָרד, אַרומגעלאָפן דעם גאַנצן טאָג אַ פאַרשוויצטער, נישט געגעסן, נישט געטרונקען — ביז, דאַנקען גאָט, ס'איז אָפּגעגאַלטן. מע האָט די צוויי חברה־לייט אַרויסגענומען פון קלויסטער.

דער שפּיץ איז געווען: טאַמאַרקין האָט זיך טאַקע געשמדט שפּעטער מיט עטלעכע יאָר, און שמעון רודערמאַן האָט מען אַוועק־געשיקט קיין זשיטאָמיר, אַריינגעגעבן דעם פיינעם בחור אין דער ראַבינער־שול אויפן קהלשן חשבון, און ער האָט מיט גאָטס הילף ניט נאָר געענדיקט אויף ראַבינער, נאָר טאַקע געווען נאָך דעם ראַ־בינער, און דווקא ניט ווייט פון פּערעיאַסלאַוו, אין לובען.

— נו? ווער איז געווען גערעכט? אַצינד וועסטו שוין דיינע קינדער, צו גאָט אַ האָפענונג, אָפּנעמען פונעם דאָזיקן מלמד?

אַזוי האָט דער פעטער פיניע געזאָגט צו זיין ברודער נחום, צופרידן פון אַלע זייטן: ערשטנס וואָס ס'איז אים געראָטן אַרויס־צונעמען צוויי יידישע קינדער פון שמד, צווייטנס וואָס זיין ברודערס קינדער וועלן שוין ניט לערנען ביי אַ מלמד וואָס קען דיקדוק און האָט אַ זון אין דער רוסישער שול, און דריטנס וואָס זיינע ווערטער זייגען מקוים געוואָרן, אַז אַ יידיש קינד לערנט אין אַ רוסישער שול, איז ער גרייט צו שמד.

האָט אָבער דער פעטער פיניע איצטיקס מאָל געהאַט אַ ביטערן טעות. זיין ברודער נחום האָט זיך פאַרעקשנט און בשום אופן ניט געוואָלט אָפּנעמען זיינע קינדער פון אַזאַ גוטן מלמד.

— וואָס האָב איך צו אים? ניט גענוג יענער האָט געהאַט

סטירדעס — עקשנות, ביזיקייט, אויף צו־להכעיס.
מקוים געוואָרן — פאַרווירקלעכט געוואָרן, געוואָרן אַ פאַקט.

אזוי פיל עגמת-נפש מיט אזא בזיון, זאָל מען לאָזן אַ יידן אַ מלמד אין מיטן זמן אָן ברויט?

דער פעטער פיניע האָט אויסגעהערט דעם ברודער מיט אַ ביטער שמייכעלע, ווי איינער רעדט: „הלוואי זאָל איך ליגן זאָגן, נאָר דו פירסט די קינדער אויף אַ גוטן דרך"... דערנאָך איז ער אויפגעשטאַנען, געגעבן אַ קוש די מזוזה און איז אַוועק אַ ברוגזער.

ניין, מע האָט די קינדער פון דעם פאַרפלעקטן, נאָר געראָטענעם מלמד רודערמאַן נישט אָפּגענומען. אדרבה, זיי זיינען פאַרבליבן ביי אים אויפן אַנדערן זמן און אויפן דריטן זמן — און אַלע זיינען געווען צופרידן: דער רבי פון זיינע תלמידים, די תלמידים פון זייער רבין און דער טאַטע — פון די תלמידים מיטן רבין.

מער פון אַלעמען זיינען געווען צופרידן די תלמידים. גאָט האָט זיי צוגעשיקט אַ רבין וואָס שלאָגט זיך ניט, לגמרי ניט. סיידן אַ מאָל אַז אַ ייִנגל האָט שוין גאָר שטאַרק „דערקוטשעט" אָדער ניט געוואָלט דאַוונען, אָדער ער האָט געהאַט אַזאַ פאַרשטאָפּטן קאָפּ, כאָטש „פלעקער טעסען", — דעמאָלט איז שוין דער רבי רודערמאַן אַרויס פון די כלים, אַוועקגעלייגט דעם בחור אויפן בענקל, אַראָפּגענומען די פּליסענע ווייכע יאַרמלקע פון קאָפּ, פון דער גרינג אָפּגעפּיצקעט — און גיי!

עגמת נפש — פאַרדראָס, האַרצווייטאָג.
בזיון — חרפה, שאַנד.
דרך — וועג.
מזוזה — אַ שטיק פּאַרמעט מיט געוויסע פּסוקים פון דער תורה, אין אַ שיידל, צוגעקלאַפּט צו דער זייט פון אַ טיר, צום ביישטידל פון דער טיר. מזוזה איז אַ סימן אַז דאָ וואוינט אַ ייִד.
דערקוטשעט — דערעסן.
פלעקער טעסען — אַרומהאַקן פלעקער, אַרומהאַקן שטיקער האָלץ.
פּליסענע — of velveteen.
אָפּגעפּיצקעט — גרינג אָפּגעשמיסן.

22

די בר־מצווה

דער בר־מצווה נעמט אויס. — דער רבי, דער פעטער פיניע און דער טאַטע. — אַ מאַמעס טרערן.

װען מע טראַכט זיך אַריין אינעם לערנען אין חדר, ביי יענע מינים מלמדים וואָס זיינען באַשריבן אין די פריערדיקע קאַפּיטלעך; ווען מע האָט פאַר זיך די רביצן וואָס מע דאַרף איר העלפֿן, טאַטע־מאַמע, שוועסטער און ברידער וואָס מע דאַרף זיי פאָלגן אַ גאַנג, און כלערליי מינים שקאָצעריי, פון באָדן זיך זומער אין טייך ביז שפּילן ווינטער אין קאָרטן און קנעפּלעך, היינט גלאַט דאָס אַרומלויפן און אַרומשפּאַצירן איבער דער שטאָט, — איז שווער צו פאַרשטיין, פון וואַנען האָט זיך גענומען ביי די קינדער דאָס וואָס זיי האָבן גע־קענט ?

מע דאַרף נישט פאַרגעסן דאָס אויך, אַז דעם רבין האָט מען גענאַרט, דעם טאַטן האָט מען גענאַרט און אַפילו דעם רב, צו וועלכן מע האָט געפירט די קינדער פאַרהערן האָט מען אויך אָפּגענאַרט. היינט וואו האָט זיך גענומען מאַטעריאַל אויף אָפּצונאַרן אַ גאַנצע שטאָט מיט יידן, וואָס זיינען זיך צונויפגעקומען אויף דער בר־מצווה צו נחום ראַבינאָוויטשעס זונדל ? דער העלד פון דער דאָזיקער ביאָ־גראַפיע געדענקט פאַר קלאָר, אַז ער האָט נישט אָנגעהויבן צו וויסן פון דעם וואָס מע האָט אים אויסגעשטעלט, ער זאָל זאָגן אויף זיין יום־טוב — און דאָך האָט געקלונגען די שטאָט מיט זיין בר־מצווה. טאַטעס האָבן מקנא געווען. מאַמעס האָבן זיך געוואונטשן אַזעלכע קינדער.

דער בר־מצווה — דער וואָס ווערט בר־מצווה. די בר־מצווה — די צערעמאָ־ניע, דער יום־טוב.

נעמט אויס — געפעלט, געפינט חן אין די אויגן.

ס'איז געווען אַן אמתער יום־טוב, אַ גרויסאַרטיקער יום־טוב. און אין אים האָבן זיך באַשעפטיקט אַ סך הענט אונטער דער קאָמאַנדע פון דער באָבע מינדע, וואָס האָט אויסגעזען אין איר שבת־דיקן אַנטאָן, מיטן שטערנטיכל, ווי אַן אמתער קאָמאַנדיר. זי האָט געקאָמאַנדעוועט, ווען מע זאָל רופן און ווען ניט, ווער ס'זאָל זיצן אויבנאָן און ווער ניט, וואָסערע טעלער מע זאָל שטעלן, וואָסערע בראָנפנס און וואָסערע ווײַנען מע זאָל טרינקען. מיט אַלעמען האָט זי זיך איבערגעקריגט, אויף אַלעמען זיך אָנגעבייזערט, ניט געשאָנעוועט אפילו דעם בר־מצווה־העלד אַליין, ער זאָל זיך האַלטן ווי אַ מענטש, ניט האָבן קיין טבע בייסן די נעגל כאָטש צווישן מענטשן, ניט לאַכן אַליין און ניט מאַכן לאַכנדיק די איבעריקע קינדער, קורץ — ניט זיין קיין ימח־שמוניק.

— גאָט האָט רחמנות געהאָט, האָסט דערלעבט די בר־מצווה, איז שוין צייט זאָלסט ווערן אַ שטיקל מענטש! — האָט זי אײַנגעטענהט מיט אים, באַשפּיגן די פינגער און אויסגעגלעט אים דאָס לעצטע רעשטל פון די פּאהלעך וואָס זי האָט קוים אָפּגעוואַיעוועט ביי איר זון: נחום ראַבינאָוויטש האָט שוין לאַנג חשק געהאַט זיי גאָר אין גאַנצן אָפּשערן, האָט די באָבע מינדע ניט דערלאָזט.

— אַז איך וועל שטאַרבן און מיינע אויגן וועלן עס ניט זען — האָט זי אים געזאָגט — וועסטו דעמאָלט מאַכן דײַנע קינדער פאַר גויים און איצט, כּל־זמן איך לעב נאָך, וויל איך זען אויף זייער פּנים כאָטש אַ סימן פון יידישקייט.

אחוץ דעם גרויסן עולם וואָס מען האָט צונויפגערופן גלייך פון שול אויף בר־מצווה, איז זיך צונויפגעקומען די גאַנצע משפּחה. פאַרשטייט זיך, אַז דער רבי משה־דוד רודערמאַן, אין דער שבתדיקער געוואַנטענער קאַפּאָטע, מיטן אָפּגעבליאַקעוועטן פלושענעם היטל, ווי אַ לאַטקע אויפן קאָפּ, איז אויך געווען בתוך הבאים. ער האָט זיך אָבער געהאַלטן זייער קליין און פון דער וויטן. פון דער מעשה אַן מיטן זון, וואָס האָט זיך געוואַלט שמדן, איז ער געוואָרן ביי זיך שטאַרק אַראָפּגעפאַלן. ער האָט זיך כמעט גאָרניט צוגערירט ניט צום קידוש, ניט צום פאַרבייסן, געזעסן פאַררוקט אין אַ ווינקעלע, איינגעבויגן אין דרייען, און שטילערהייט געהוסט אין די ברייטע אַרבל פון דער שבתדיקער געוואַנטענער קאַפּאָטע.

שטערנטיכל — אַן אויספּוץ פון די אַמאָליקע ווייבער, אַ טיכל מיט שטיקערייען און טייערע שטיינער.

אָפּגעוואַיעוועט — אָפּגעקעמפט, אויסגעקעמפט.

בתוך הבאים — צווישן די געקומענע, צווישן די געסט.

נאָר אָט איז געקומען די מינוט פון עקזאַמען. דאָס בר־מצווה־בחורל האָט זיך באַדאַרפט אוועקשטעלן און אַרויסבאַווייזן דעם עולם וואָס ער קען, האָט מיט אַ מאָל דער רבי רודערמאַן אויפגעכאַפּט זיך. די גלייכע שוואַרצע ברעמען האָבן זיך אויפגעהויבן און זיינע אויגן האָבן זיך איינגעגעסן, איינגעזויגן אינעם תלמיד. און זיין גראָבער פינגער האָט מיט אַ קנייטש, ווי דאָס שטעקעלע פונעם דיריזשאָר, אונטערגעזאָגט דעם תלמיד די אויסגעשטעלטע ווערטער.

און דער תלמיד, דער בר־מצווה הייסט עס, איז תחילת שיר ניט אומגעפאַלן פאַר שרעק, געפילט אַ מאָדנע טרוקנקייט אין מויל און אַ שווינדל אין די אויגן. עס האָט זיך אים אויסגעדאַכט אַז ער גייט אויף אייז. אָט־אָט צעשפּאַלט זיך דאָס אייז, און טראַך — ער טוט אַ פאַל מיטן גאַנצן עולם. נאָר וואָס ווייטער, ווייטער, איז ער, אונטער דעם רבינס קוק און אונטער דעם רבינס קוועטש מיטן גראָבן פינגער, געוואָרן ביי זיך שטאַרקער און שטאַרקער, און ער האָט אָנגעהויבן שפּאַנען ווי אויף אַן אייזערנער בריק, און ער האָט דערפילט אַ וואַרעמקייט אין אַלע אברים און עס איז אַוועק ביי אים ווי אַ מזמור.

האַלטנדיק אין מיטן דער אַרבעט און דרייענדיק מיטן פינגער נאָכן רבינס גראָבן פינגער, האָט דער בר־מצווה פונדעסטוועגן גוט געקוקט אויפן עולם, געזען דעם אויסדרוק פון אַלע פּנימער, ניט דורכגעלאָזט קיינעם. אַלעמען און אַלץ האָט דער בר־מצווה באַמערקט. און אַלע פּנימער האָבן אויסגעזען יום־טובדיק.

נאָר יום־טובדיקער פון אַלע איז געווען דעם פעטער פיניעס פּנים. געזעסן גאַנץ אויבנאָן, לעבן בר־מצווהס פאָטער, אין זיין שבת־דיקער זיידענער קאַפּאָטע, מיט אַ ברייטן זיידענעם גאַרטל, מיט אַ בלוי סאַמעטן היטל אויפן קאָפּ, האָט דער פעטער פיניע געקוקט אויפן בר־מצווה פון אונטן אַרויף, געשמייכלט זיך אין באָרד אַריין, ווי איינער רעדט: „מילא, קענען קען ער, דער ימח־שמוניק, דאָס זעט מען... נאָר צי דאַוונט ער אָבער אַלע טאָג? צי היט ער אָפּ נעגל־וואַסער? צי לייענט ער קריאת־שמע פאַרן שלאָף? צי טראָגט ער ניט אום שבת? — דאָס איז ביי מיר אַ גרויסער ספק!"...

דיריזשאָר — conductor.

ווי אַ מזמור — גלאַטיק, גיך און גוט, ווי דאָס וואָס מען קען גוט אויף אויסווייניק.

נעגל־וואַסער — דאָס וואַסער אויף צו באַגיסן זיך די הענט ווען מע שטייט אויף און איידער מע מאַכט אַ ברכה.

דערפאַר איז אָבער דער פאָטער פונעם בר־מצווה געווען — אים נישט אין פּנים אַריינצוקוקן. עס איז געווען צו זען, אַז קיין מער גליקלעכער מענטש ווי ער איז אויף דער וועלט נישטאָ. דעם קאָפּ האָט ער געהאַלטן אַרויף, די ליפּן האָבן זיך אים גערירט, נאָכ־געגאַנגען טריט ביי טריט דעם זון, געקוקט אויפן עולם, אויפן ברו־דער פיניע, אויפן רבין רודערמאַן, אויפן בר־מצווה אַליין און אויף דער מאַמען פונעם בר־מצווה.

און די מאַמע, די קליינטשקע חיה־אסתר, איז געשטאַנען גאַר אומבאַמערקט, מיט דרך־ארץ, ביי דער זייט, צווישן די איבעריקע ווייבער, אין דער שבתדיקער זיידענער פאַטשיילע, אַ פאַרגאַפטע, שטילערהייט, זיפצנדיק, זיך אויסגעקנאַקט אַלע פינגער. און צוויי בלישטשעדיקע טרערן ווי צוויי בריליאַנטן, האָבן זיך געקייקלט און אָפּגעשיינט קעגן דער זון אויף איר גליקלעך, יונג, ווייס, נאָר שוין געקנייטשט פּנים.

וואָס זיינען דאָס געווען פאַר אַ טרערן? טרערן פון פרייד? פון תענוג? פון גדלות? פון דער שלעכטער צייט? אָדער אפשר האָט אַ מאַמעס האַרץ איינגערוימט איר אַ סוד אויפן אויער, אַז אָט דאָס בר־מצווה־בחורל וואָס קלינגט איצט אַזוי שיין, וועט אין גיכן, גאָר אין גיכן, זאָגן קדיש נאָך איר נשמה? . . .

ווער ווייסט וואָס אַ מאַמע קאָן וויינען?

פאַרגאַפטע — פאַרוואונדערטע, פאַרטראַכטע.

צווייטער טייל

23

די ערשטע ליבע

זײַן ברודער הערשל ווערט אַ חתן. — אַ תפילין־זעקל, אַ זייגער און אַ כלה. — ראָזע בערנער — די שולמית פון שיר־השירים. — חיים פּרוכשטיין — אַ געפערלעכער קאָנקורענט. — סקריפּעדיקע שטיוולעטן און פראַנצייזיש. — פידל־שפּילן. — זיסע חלומות.

אציינד ביסטו שוין מיט גאָטס הילף אַ בחור. אוים יינגל, אוים שייגעץ, אוים קונדס. צייט ווערן אַ מענטש און אַן ערלעכער ייִד, וואָרעם די צייט שטייט ניט: אַט־אַט, אָקערשט ווי מע זעט ניט, ווערסטו אַ חתן".

דאָס איז געווען דאָס ביסל מוסר, וואָס מע האָט אַריינגערעדט דעם בר־מצווה אויף מאָרגן נאָך דעם פייערלעכן שבת, און דער רבי האָט אים געהאָלפן אָנטאָן די תפילין. דעם בר־מצווה האָט געקאָסט מי איינצוהאַלטן גלייכגעוויכט; ער האָט נישט געקאָנט זיך אַ ריר טאָן פריי און אַפילו אַ קוק טאָן אויף די ווייסע־חברהניקעס, וואָס האָבן מיט נייגעריקייט אַרומגערינגלט דעם בר־מצווה צו זען ווי ער דאַוונט צום ערשטן מאָל אין תפילין.

און מע דאַרף דעם אמת זאָגן, אַז ווען ניט זיי, אַט די ווייסע־חברהניקעס, וואָלט דער בר־מצווה איצטיקס מאָל געדאַוונט מיט הארץ, מיט כוונה און מיט ליבשאַפט. עס איז אים געפעלן די צערעמאָניע פון תפילין לייגן. עס איז אים געפעלן וואָס מע זאָגט אים אַז ער איז שוין אַ בחור. עס איז אים געפעלן וואָס מען איז

שיר־השירים — „דאָס ליד פון די לידער" — די זאַמלונג פון ליבע־ און חתונה־לידער וואָס געפינט זיך אין תנך.

שולמית פון שיר־השירים — אין שיר־השירים ווערט באַזונגען שולמית.

כוונה — מיין, איבערגעגעבנקייט; דאַוונען מיט כוונה הייסט דאַוונען און האָבן אין זינען וואָס מע זאָגט, דאַוונען פון גאַנצן האַרצן.

אים מצרף צו אַ מנין. אַפילו דער שמש מיטן אייגל קוקט אויף אים שוין גאָר אַנדערש, מיט פאַרבאָרגענעם דרך־ארץ. פון די חברים שמועסט מען ניט אַז זיי זיינען אים מקנא, וואָרעם ער געדענקט, אַז ער אַליין האָט אַמאָל מקנא געווען זיין עלטערן ברודער הערשל צו זיין בר־מצווה. און ניט אַזוי אויף דער בר־מצווה, ווי אויף דעם וואָס באַלד נאָך דער בר־מצווה איז זיין ברודער געוואָרן אַ חתן, און די כלה האָט אים געשענקט אַן אויסגענייט תפילין־זעקל און דער מחותן אַ זילבערנעם זייגער.

וויפל ס'איז פאַראַן מינוטן אין אַ שעה, אַזוי פיל מאָל האָט דער חתן געקוקט אויפן זייגער. אַ מצווה האָט מען פאַרדינט אינעם חתן, אַז מע האָט אים געפרעגט ווי האַלט דער זייגער. און דער חתן האָט דעם זייגער געהיט ווי דעם שוואַרצאַפּל פונעם אויג. פאַרן שלאָפן גיין האָט ער פאַרן זייגער קיין אָרט נישט געקאָנט געפינען. שבת, פאַרן גיין אין שול אַריין, איז ער אויסגעווען מיטן זייגער אין אַלע שופלאָדן און אין אַלע קאַמאָדן. ער האָט אַלץ געציטערט, מע זאָל חלילה ניט אַוועקגנבֿענען דעם זייגער.

ויהי היום, איין מאָל פאַרגלוסט זיך דעם חתן אויספּוצן דעם קאַסטיום. אַ שטעקל האָט דער חתן געהאַט אַ יאַמשאָווע, וואָס בייגט זיך, האָט ער דעם קאַסטיום אויפגעהאַנגען אין דרויסן אויפן גאַניק און מיט דעם יאַמשאָוון שטעקל גענומען אויסקלאַפּן דעם שטויב פונעם קאַסטיום, אָבער גוט, וויפל ס'איז נאָר געווען כוח. און אַז אין קעשענע פונעם קאַסטיום ליגט דער זייגער — האָט ער אַקוראַט פאַרגעסן. פונעם זייגער איז געוואָרן אַ חורבן, אַ פּראַשעק פון שטיקלעך זילבער, פאַרצעליי און גלאָז און אַ סך קליינע רעדעלעך. און דער חתן האָט אויפגעהויבן זיין קול און האָט זיך צעוויינט. עס האָט נישט געהאָלפן קיין שום טרייסטן מיט קיין שום צוזאָגעכצן, אַז מע וועט אים קויפן אַן אַנדער זייגער — עס האָט אויסגעריסן אַ שטיק האַרץ!

דער בר־מצווה שלום האָט געקוקט אויף זיך אויך ווי אויף אַט אַזאַ מין חתן־בחור. זיין אידעאַל איז געווען אין יענער צייט דריי זאַכן: אַ תפילין־זעקל ווי ביי זיין ברודער הערשל, אַ זייגער און אַ כלה. די כלה האָט זיך אים פאָרגעשטעלט ניט אַנדערש ווי

מצרף צו אַ מנין — מע רעכט אים אַריין צווישן די צען יידן וואָס קענען צונויפשטעלן אַ מנין צום דאַווענען.

ויהי היום — און עס איז געשען אַ טאָג, און עס האָט פּאַסירט. אָפט הייבט מען אָן מיט דעם ווען מע דערציילט וועגן אַן אומגליקלעכער פּאַסירונג.

פּראַשעק —פּולווערל, powder.

אינעם געשטאַלט פון אַ בת־מלכּה. ער האָט זי געזען אָפט אין חלום. און איין מאָל, באַלד נאָך דער בר־מצווה, האָט ער זי געזען אויף דער וואָר און ער האָט זיך פֿאַרליבט אין איר.

געהייסן האָט זי ראָזע. און ער האָט זי קיין איין מאָל ניט געזען זי זאָל גיין אַליין. שטענדיק מיט אַ כאַליאַסטרע קאַוואַליערן, די פֿיינסטע יידישע בחורים, די רייכסטע יונגעלייט פֿון שטאָט, און אַ מאָל אויך קריסטן, אָפֿיצערן. אַ רוסישער אָפֿיצער זאָל שפּאַצירן מיט אַ יידיש מיידל — דאָס אַליין איז געווען אַזאַ סענסאַציע וואָס די שטאָט האָט מיט דעם געקאָכט. און נישט איעדער מיידל וואָלט זיך דאָס דערלויבט, און נישט איעדער מיידל וואָלט דאָס די שטאָט מוחל געווען. נאָר ראָזע — זי מעג עס, איר קאָן מען דאָס מוחל זיין, וואָרעם זי איז ראָזע, וואָרעם זי איז די איינציקע אין שטאָט וואָס שפּילט פּיאַנע, די איינציקע אין שטאָט וואָס רעדט פֿראַנצייזיש, און רעדט הויך, און לאַכט הויך — אַ קלייניקייט ראָזע! און דערצו איז זי אַ טאַטנס אַ קינד. איר פֿאָטער איז איינער פֿון די רייכסטע און פֿאַרנעמסטע יידן אין שטאָט, אַ ייד אַן אַריסטאָקראַט.

די ראָזע האָט דאָס געפּלעפּט דאָס האַרץ פֿונעם טשיקאַוון, פֿאַרחלומטן חדר־יינגל שלום־נחום וועוויקס, וואָס האָט זיך דורך איין קוק פֿון אירע שיינע שולמית־אויגן פֿאַרליבט אין דער דאָזיקער שולמית מיטן הייליקן פֿייער פֿון אַן אומשולדיקן בר־מצווה־יינגל.

אַ קוק געגעבן האָט זי אויף שלומען, קאָן איך אייך ערבֿ זיין, מער ניט אַז איין מאָל און אַז אַ סך — איז צוויי מאָל. אויך דאָס פֿאַרבייגייענדיק אין גאַס שבת ביי טאָג מיט אַ גאַנצער כאַליאַסטרע קאַוואַליערן, צווישן וועלכע עס איז געווען איינער אַ גליקלעכער מיטן נאָמען חיים פּרוכשטיין. חיים איז יאָסע פּרוכשטיינס אַ זונדל, אַ בן־יחיד, אַ קורצפּיסיקער, זייער אַ קורצפּיסיקער, נאָר מיט אַ לאַנגער נאָז און אויף דער נאָז — רויטע ווייַמפּערלעך, און ציין גרויסע, מוראַדיק גרויסע. נאָר אָנגעטאָן איז ער ווי דער גרעסטער פּראַנט. שטיוולעטן לאַקירטע און סקריפּעדיקע, אויף הויכע, זייער הויכע אָפּצאַסן, בכדי ער זאָל אויסזען העכער. אַ זשי-

געפּלעפּט — איז שטאַרק פֿאַרוואונדערט, פֿאַרדריקט, באַנאַרישט, ווי מיט עפּעס איבערן קאָפּ דערלאַנגט.

ערבֿ זיין — גאַראַנטירן, פֿאַרזיכערן.

ווייַמפּערלעך — currants.

אָפּצאַסן — קנאַפּל, heels.

לעט אַ ווייסע ווי געפּאַלענער שניי. די האָר פאַרקעמט מיט אַ שרונט אַקוראַט אין מיטן און שטענדיק אָנגעשמירט מיט שמעקעדיקע פּאַרפומען וואָס לאָזן זיך הערן אויף אַ מייל. אָט דאָס איז געווען דער גליקלעכסטער פון אַלע ראָזעס קאַוואַליערן, און אים האָט די שטאָט געקרוינט פאַר איר חתן.

דערפאַר געקרוינט, ווייל ער איז יאָסע פּרוכשטיינס זון, און יאָסע פּרוכשטיין איז אַ נגיד, און אַ נגיד מיט אַ נגיד זיינען גלייכע מחותנים. און אויסער דעם איז ער דער איינציקער בחור אין פּעריעאַסלאַוו וואָס רעדט פראַנצייזיש. ע ר רעדט פראַנצייזיש און ז י רעדט פראַנצייזיש — קאָן דען זיין נאָך מער גלייך ווי דער דאָזיקער שידוך? און נאָך אַ זאַך: ז י שפּילט פּיאַנע און ע ר שפּילט פידל. און אַז ביידע שפּילן מעג מען פאַרזעצן די קאַפּאָטע וואָס מען האָט און מע קאָן שטיין אַ גאַנצע נאַכט הינטערן פענצטער און האָרכן.

שלום איז געשטאַנען ניט איין מאָל ביי ראָזען הינטערן אָפענעם פענצטער זומער פאַר נאַכט אין דרויסן און צוגעהערט זיך צו די זיסע הימלשע טענער, וואָס די שיינע ראָזע האָט מיט אירע שיינע פינגער אַרויסגעצויגן פון דער גרויסער שוואַרצער גלאַנצעדיקער פּיאַנע מיט די ווייסע ביינדלעך, און צו די זיסע הימלשע געזאַנגען, וואָס דער קורצפּיסיקער חיים פּרוכשטיין האָט אַרויסגעריסן פון די דינע סטרונעס פון זיין קליין בייכיק פידעלע — און אַך! וואָס ער האָט איבערגעלעבט אין די מינוטן!

ער האָט געשעפּט תענוג און געערגערט זיך, געבענטשט און געשאָלטן צו גלייכער צייט: געשעפּט תענוג פון דער מוזיק, געערגערט זיך וואָס ניט ער שפּילט מיט ראָזען, געבענטשט די הענט וואָס ציען אַרויס אַזעלכע זיסע טענער, געשאָלטן דעם טאָג, ווען ער איז געבוירן געוואָרן ביי נחום ראַבינאָוויטש, ניט ביי יאָסע פּרוכשטיין, און וואָס חיים פּרוכשטיין איז אַ נגידס אַ זון און ער שלום איז נעבעך אויף גרויסע צרות!

ניט נאָר קאָן ער ניט אויספירן ביי זיין טאַטע־מאַמע לאַקירטע שטיוולעטן מיט סקריפּקעס און אויף הויכע אָפּצאַסן — זיינע שטיוועלעך וואָס ער טראָגט זיינען אָפּגעפאָרן, די אָפּצאַסן אויסגעדרייט, די פּאָדעשוועס אָפּגעריבן. און אַז ער זאָל זאָגן, ער וויל לאַקירטע

זשילעט — וועסטל, waistcoat.
שרונט — part (in the hair).
מעג מען פאַרזעצן די קאַפּאָטע — אָפּגעבן דאָס לעצטע וואָס מען האָט.
פּאָדעשוועס — זוילן, soles.

שטיוולעטן, וועט מען אים פרעגן: אויף וואס? און אז ער זאל זאגן, אז ער וויל זיינע שטיוועלעך זאלן סקריפען, וועט ער קריגן פעטש... און שלום האט פיינט געקריגן מער פון אלעמען דעם קורצפיסיקן חיים פרוכשטיין מיט דער גרויסער נאז, מיט די רויטע ווייפערלעך, דערפאר וואס גאט האט אים, דעם קורצפיסיקן חיים, געבענטשט מיט אלע דריי גוטע זאכן: מיט סקריפעדיקע שטיוולעטן, מיט ריידן פראנצייזיש און מיט שפילן פידל.

און דער אומגליקלעכער שלום האט זיך דאס ווארט געגעבן און געשווארן זיך ביי דער לבנה און ביי די שטערן דא אין דרויסן און ביי די זיסע הימלשע טענער וואס גיסן זיך פון דארטן, פון אינעווייניק, אז פון היינט אן און ווייטער וועט ער זיך אויסלערנען שפילן אויפן פידל און אז ער וועט מיט זיין פידל שפילן פארשטעקן אין גארטל צען אזעלכע ווי חיים פרוכשטיין. און ריידן פראנצייזיש וועט ער זיך אויסלערנען אזוי ווי חיים פרוכשטיין...

און ער וועט מיט גאטס הילף זיך אויסגלייכן מיט חיים פרוכשטיין און ער וועט אים נאך אפשר אריבעריאגן. און דעמאלט ערשט וועט ער קומען צו איר גלייך אהיים. און ער וועט געבן א פיר מיטן סמיטשיק איבער די דינסטע סטרונעס. און שולמית-ראזע וועט דאס דערהערן, וועט זי שטוינען. און זי וועט אים פרעגן: „פון וואנען?" — וועט ער איר ענטפערן: „פון זיך אליין".

און חיים פרוכשטיין וועט שטיין פון דער ווייט און וועט גאפן און וועט אים, שלומען, מקנא זיין. וועט ער צוגיין און וועט וועלן זאגן ראזען עפעס אויף פראנצייזיש, וועט שלום זיך אריינמישן אין מיטן, אים איבעררהאקן און וועט אים זאגן אויך אויף פראנצייזיש: „היט זיך, ר' חיים, מיט אייער לשון, ווארעם איך פארשטיי איטלעך ווארט!" וועט ער נאך מער גאפן. און שולמית-ראזע וועט א פרעג טאן ביי שלומען: „דו רעדסט פראנצייזיש אויך? פון וואנען?" — וועט איר שלום זאגן: „פון זיך אליין".

דעמאלט וועט שולמית-ראזע אויפשטיין און וועט נעמען שלומען פאר א האנט און וועט אים זאגן: „קום!" וועלן זיי גיין אין צווייען, ער מיט ראזען, אויפן שפאציר איבער די פערעיאסלאווער טראטוארן און וועלן ריידןביידע אויף פראנצייזיש. און די גאנצע כאליאסטרע קאוואליערן, און דער קורצפיסיקער חיים פרוכשטיין בתוכם, וועלן זיי נאכגיין פון הינטן. און די גאנצע שטאט וועט

סמיטשיק — bow of a fiddle.
בתוכם — צווישן זיי.

טייטלען מיט די פינגער: „ווער איז דאָס גליקלעכע פּאָרל?" — ווער מען זיי ענטפערן: „איר ווייסט ניט ווער דאָס איז? דאָס איז דאָך ראָזע מיט איר אויסדערוויילטן!" — „ווער זשע איז איר אויסדערוויילטער?" — „איר אויסדערוויילטער — דאָס איז דאָך דער וואָראָנקעווער בעל־תנך, שלום נחום וועוויקס, שלום ראַבינאָ־וויטש"...

און שלום הערט דאָס אַלצדינג, נאָר ער מאַכט זיך ווי ער הערט ניט און ער גייט ווייטער און ווייטער, האַנט ביי האַנט, מיט דער שיינער ראָזען. און ער זעט אירע שיינע אויגן, ווי זיי קוקן אויף אים און לאַכן. און ער פילט איר קליין וואַרעם הענטל אין זיין האַנט, און ער הערט ווי דאָס האַרץ ביי אים קלאַפּט: טיק־טאַק, טיק־טאַק. און די שטיוועלעך אונטער אים האָבן ווי פון זיך אָנ־געהויבן צו ריידן: „סקריפּ־סקריפּ, סקריפּ־סקריפּ".

און דאָס איז שוין אַ וואונדער פאַר אים אַליין. מילאַ, פידל שפּילן און פראַנצייזיש ריידן — דאָס האָט ער זיך אויסגעלערנט. אַזוי לאַנג געהאָרעוועט ביז ער קען. אָבער די שטיוועלעך — פון וואַנען האָבן זיי גענומען דעם סקריפּ? אויך פון זיך אַליין? אָדער אפשר ווייזט זיך אים אויס? און ער קוועטשט־קוועטשט מיט ביידע פיס, שטאַרק־שטאַרק און — —

ער כאַפּט אַ שטורך פון זיין עלטערן ברודער, מיט וועלכן ער שלאָפט אין איין בעט: „וואָס דריגעסטו מיט די פיס ווי אַ לאָ־שעקל?" און ער כאַפּט זיך אויף — ניט שוין זשע איז דאָס געווען נאָר אַ חלום?...

און ער הערט ניט אויף צו טראַכטן פונעם דאָזיקן חלום. און ער הערט ניט אויף צו חלומען אויף דער וואָר. און עס גיסן זיך צונויף ביי אים דער חלום מיט דער וואָר, די פאַנטאַזיע מיט דער ווירקלעכקייט... און עס ציט זיך אַזוי — ער ווייסט ניט ווי פיל צייט, ביז עס קומט אַ גאַסט קיין פּערעיאַסלאַוו, אַ שרעקלעכער גאַסט. ווי אַן אורגאַן וואַלגערט ער אום אַלצדינג מיטן פּנים אַראָפּ און מאַכט אַן איבערקערעניש, אַ חורבן אין אַ סך הייזער און אויך ביי נחום ראַבינאָוויטשן אין שטוב. און עס ווערט פאַרשוואונדן די שיינע שולמית־ראָזע און זיין ליבע צו דער שיינער שולמית־ראָזע, ווי אַ חלום, ווי אַ פאַנטאַזיע, ווי אַ נעכטיקער טאָג...

דער גאַסט — דאָס איז געווען די כאָלערע.

דריגען — בריקען, שטופן מיט די פיס.
לאָשעקל — יונג פערדל.

24

די כאָלערע

די עפּידעמיע. — די רייבערס. — די באָבע מינדע קאָמאַנדעוועט. — זי רייסט קברים, זוכט זכות אָבות, אַרבעט מיט די דאָקטוירים. — דער מאַמעס טויט. — דער פעטער פיניע לאָזט ניט וויינען: ס'איז שבת.

אָנגעהויבן האָט זיך עס תחילת זומער, באַלד נאָך פּסח, אַזוי ווי אויף קאַטאָוועסן. נאָר שפּעטער צו, אַרום נאָך שבועות, אַז ס'זיינען אויפגעקומען אויבסטן און גרינע אַגרעסן זיינען געוואָרן וואָלוול, האָט זיך עס צעשפּילט שוין אויף דער אמתן. און עס האָבן זיך אָנגעהויבן לאָזן הערן אַלץ אָפטער און אָפטער די ווערטער: „אונטערגאַנג", „עפּידעמיע" און „כאָלערע". ביים וואָרט „כאָלערע", אַז ס'איז אַרויסגערעדט געוואָרן, איז דאָס אַנדערש ניט אַרויסגערעדט געוואָרן נאָר מיט אַ שפּיי אוים דערביי. און ס'איז געפאַלן אַ מורא, אַ פּחד אויף דער שטאָט.

פאַרשטייט זיך אַז דער פּחד איז געפאַלן נאָר אויף די גרויסע, אויף די עלטערע. פאַר קליינוואַרג איז דאָס אַדרבה געווען אַ שטיקל יום-טוב. מען האָט אָנגעהויבן אַכטונג געבן אויף זייער עסן און אויף זייער טרינקען, טאַפּן זיי אַלע אין דער פרי און אויף דער נאַכט ביי די קעפּלעך, זיך געהייסן באַווייזן די צונג און סוף-כל-סוף — צעלאָזט די חדרים ביז גאָט וועט העלפן, דער אונטערגאַנג וועט אַוועק אַהין פון וואַנען ער איז געקומען. דער אונטערגאַנג האָט אָבער ניט אַזוי גיך געוואָלט אַוועק, און די כאָלערע האָט גע-בושעוועט אויף וואָס די וועלט שטייט.

קברים רייסן — מאַכן גוואַלדן, איינלייגן וועלטן, וויינען זייער שטאַרק אויף קברים פון צדיקים אָדער פון אבות.

זכות-אָבות — די גוטע מעשים, די מצוות פון די אָבות, פון די פריערדיקע דורות, וואָס העלפן די לעבעדיקע.

תחילת זומער — אָנהייב זומער.

אויף קאַטאָוועס(ן) — ניט ערנסט, אויף אַ וויץ.

בושעווען — ווילדעווען, שטורעמען.

די שטאָט האָט אָבער אויך ניט געשוויגן, געטאָן אַלצדינג און קודם כל זיך אַ נעם געטאָן צום „רייבן". גיך און געשווינד איז גע־שאַפן געוואָרן אַ חברה „רייבערס". זייער עובדא איז געווען — קוים איז עמעצן געוואָרן „נישט-גוט", איז מען געקומען צו אים, אַוועקגעלייגט און „געריבן". אַ סך מענטשן האָט מען טאַקע מיט אָט דעם רייבן אָפּגעראַטעוועט. צווישן חברה „רייבערס" האָבן זיך פאַרשריבן די פיינסטע באַלעבאַטים פון שטאָט. פאַרשטייט זיך אַז די ראַבינאָוויטשעס זיינען אויך געווען צווישן די „רייבערס". יעדער אויפדערנאַכט, געקומען פון זיין טייל שטאָט וואו ער האָט „געריבן", האָט נחום ראַבינאָוויטש געהאַט צו דערציילן ניים און ניים: ווי פיל מאָל און ווען מען האָט היינטיקן טאָג „געריבן", ווען מען האָט „אָפּגעריבן" און ווען ניט.

אַלע זיינען געשטאַנען אַרום אים און געקוקט מיט דרך־ארץ און אויסגעהערט מיט נייגעריקייט און מיט שרעק די דאָזיקע ניים. די קליינינטשקע חיה-אסתר האָט געבראָכן די פינגער און קוקנדיק אויף איר כאַליאַסטרע קינדער האָט זי אַ זאָג געגעבן פאַרבייגיי־ענדיק: „ער זאָל כאָטש ניט פאַרשלעפּן חלילה די כאָלערע אין שטוב אַריין". דערויף האָט איר נחום אָפּגעענטפערט מיט אַ שמייכל, אַז „די כאָלערע איז ניט אַזאַ קרענק וואָס מע פאַרשלעפּט זי; ווע־מען ס'איז באַשערט, טרעפט זי אים אין דער היים"...

אַפּנים אַז דער קליינינטשקער חיה-אסתר איז עס באַשערט גע־ווען. איין מאָל, אין אַ שיינעם פרימאָרגן, איז זי אויפגעשטאַנען און האָט דערציילט פאַר דער שוויגער, פאַר דער באָבע מינדע, וואָס פאַר אַ מאָדנער חלום ס'האָט זיך איר געחלומט. ס'האָט זיך איר געחלומט אַז ס'איז פרייטיק-צו-נאַכטס און זי בענטשט ליכט. פלוצעם קומט צו גיין פרומע-שרה סריבניטשקע (די וואָס איז ערשט יענע וואָך געשטאָרבן פון דער עפּידעמיע) און נעמט און טוט אַ בלאָז — פו! — און פאַרלעשט איר די בענטשליכט...

אויסגעהערט דעם מאָדנעם חלום, האָט די באָבע מינדע זיך אויסגעלאַכט און געוויינטלעך אויסגעלייגט איר צו גוטן. נאָר געזען האָט מען, אַז אויף ביידע ווייבער איז געלעגן אַ שרעק אויפן פּנים. דערנאָך האָט זיך די מאַמע חיה-אסתר צוגעלייגט, זיך געהייסן דער־לאַנגען אַ שפּיגל, אַ קוק געטאָן אין שפּיגל אַריין און אַ זאָג גע־

באַשערט — באַשטימט פון גורל, באַשטימט פון פאָרויס.
אויסלייגן (צום גוטן) — דערקלערן אַ חלום אָבער עפּעס אַ סימן (צום גוטן).

געבן צו דער באַבע מינדע: „שוויגער, ס׳איז שלעכט! טוט אַ קוק אויף מיינע נעגל״...

אוודאי האָט זי די שוויגער אויסגעלאַכט און אויסגעבטלט אַלע בייזע ווייסטע חלומות אויף די שונאימס קעפּ. און שטילער־הייט האָט זי צעשיקט די עלטערע קינדער, זיי זאָלן אויפזוכן און אַראָפּברענגען דעם טאַטן וואָס איז געווען דעמאָלט פּאַרנומען מיט „רייבן״. און נישט געוואַרט אויפן טאַטן, האָט די באַבע מינדע פּאַררוקט גרויסע טעפּ מיט וואַסער אין אויוון און אַליין דערוויל גענומען ראַטעווען די קראַנקע.

זי האָט געטאָן אַלצדינג וואָס אין אַ מענטשנס כוח איז צו טאָן און האָט ניט פּאַרגעסן אויך צו שיקן נאָכן בעסטן דאָקטער אין שטאָט. ער איז אַ קריסט, אַ דיקער, מיט אַ רויט פּנים. אויף אים זאָגן יידן מבינים אַז ער איז אַזוי געזונט, אַז ער וועט אַ מאָל שטאַרבן גייענדיק. און כאָטש ער איז טאַקע דער בעסטער דאָקטער, פונדעסטוועגן האָט די באַבע מינדע אַראָפּגעבראַכט אויך יענקל דעם רופא, ער איז אַ ייד און מע קאָן זיך מיט אים בעסער דורכשמועסן. מיט אים, מיט דעם יענקל דעם רופא, האָט זיך די באַבע מינדע פּאַרשלאָסן ביי זיך אין אַלקערל, פריער אַרויסגעטריבן אַלע קינדער אין דרויסן אַרויס, און האָט זיך דאָרטן מיט אים לאַנג־לאַנג געשושקעט, ביז דער טאַטע איז געקומען.

און אַז דער טאַטע איז געקומען ניט טויט ניט לעבעדיק, איז די באַבע מינדע אָנגעפאַלן אויף אים, געגעבן אים אַ מיאוסן פּסק, און ס׳איז געווען אַ קאָמעדיע צו זען ווי דער טאַטע פּאַרענטפערט זיך פאַר איר... אַך! ווער עס האָט ניט געזען אין יענע טעג די באַבע מינדע, דער האָט קיין שיינס ניט געזען. אַ יידענע אַ קאָמאַנדיר! אַ יידענע אַ פעלדמאַרשאַל! עס האָט אויסגעזען, אַז ניט די מאַמע חיה־אסתר באַרעט זיך מיטן טויט, נאָר זי, די באַבע מינדע, באַרעט זיך פאַר איר, פירט אַ מלחמה מיטן מלאך־המות, וואָס לאָזט זיך שוין הערן מיט זיינע גרינגע שוואַרצע פליגלען.

ער לאָזט זיך הערן, נאָר זען זעט מען אים נאָך ניט. די קינדער ווייסן נאָך ניט וואָס דאָ טוט זיך, נאָר זיי פילן מיט זייער אינ־

אויסגעבטלט אַלע בייזע, ווייסטע חלומות אויף די שונאימס קעפּ — אוסגעלייגט דאָס שלעכטע פון חלומות אויף די שונאים; אָנגעזידלט אָדער געשאָלטן די שונאים.

רופא — ניט קיין אמתער דאָקטער, נאָר אַ פעלדשער, barber-surgeon.

אַלקערל — צימערל, געווײנלעך אָפּגעטײלט מיט אַ דין ווענטל אָדער מיט אַ פּאַרהאַנג.

באַרעט זיך — ראַנגלט זיך.

סטינקט אַז דאָ קומט עפּעס פֿאַר אַ גרויסע זאַך וואָס איז נאָך אַ סוד פֿאַר זיי. אויף דער באָבע מינדעס פּנים לייענען זיי: „דער טויט וויל צונעמען ביי די קינדער זייער מאַמע, נאָר איך וועל עס מיטן אייבערשטנס הילף נישט דערלאָזן!״ . . . און אַז זי זאָגט, זי וועט נישט דערלאָזן, קאָן מען איר גלייבן. דער באָבע מינדע מוז מען גלייבן!

איין מאָל, בעת דער דאָקטער איז געווען ביי דער קראַנקער, וועלכע האָט שוין געהאַלטן אַפּנים זייער שמאָל (דאָס האָט מען געקאָנט זען נאָכן דאָקטערס רויטן פּנים וואָס איז געוואָרן נאָך רויטער), האָט די באָבע מינדע צונויפגערופן אַלע קינדער, האָט זיי אויסגעשטעלט אין דער ריי איינציקווייז, פֿונעם עלטסטן ביזן קלענסטן (אַ מיידעלע פֿון קוים אַ יאָר), און אַז דער דאָקטער איז אַרויסגעגאַנגען פֿון דעם חדר פֿון דער קראַנקער, איז זי אים געפֿאַלן פֿאַר די פֿיס, געקושט אין די הענט און צוגעפֿירט אים צו דער כאַליאַסטרע: „נאַ, זע, פּריץ-לעבן, וויפֿל וועדעס, וויפֿל יתומים די קראַנקע לאָזט איבער, טאָמער, חלילה, די שעה זאָל ניט זיין! טאַקע אַ יושר, האָב רחמנות, פּריץ-לעבן, אויף די דאָזיקע וועדעס, אויף די אומשולדיקע שעפּעלעך!״ . . . מיר דאַכט אַז אַפֿילו אַ שטיין האָט דאָס געקאָנט רירן. עס האָט גערירט אַפֿילו דעם דאָקטער. ער האָט צענומען מיט די הענט: „וואָס קאָן ער טאָן? ער טוט אַלצדינג וואָס ער קאָן. אָט ווענדן מע באַדאַרף בעטן!״ . . . און ער האָט אַ וויַיז געגעבן מיטן פֿינגער אַרויף, צו גאָט, הייסט עס. . .

נאָר אַ דאַנק פֿאַר דער עצה, פּריץ-לעבן! צו גאָט ווייסט זי שוין אַליין דעם וועג. זי איז שוין געווען אין שול, זי האָט זיך שוין פֿאַרזאָרגט מיט תהלים-זאָגער אויף אַ גאַנצן מעת-לעת. זי איז שוין געווען אויפֿן הייליקן אָרט אויך, געריסן קברים, געוועקט זכות-אָבות. אַזאַ מאַמע, ווי איר נחומס וויַיב, באַדאַרף נישט לאָזן איר זון אַן אַלמן און די קינדער יתומים! אַזאַ צדיקית ווי חיה-אסתר טאָר ניט שטאַרבן! „ניין, גאָטעניו, דו ביסט אַ גוטער גאָט, דו וועסט דאָס נישט טאָן!״ . . .

עס האָט אָבער נישט געהאָלפֿן קיין זאַך. גאָט איז טאַקע אַ גוטער גאָט, נאָר די קליינינטשקע חיה-אסתר איז שוין מער נישט אויפֿגעשטאַנען. זי איז געשטאָרבן. שבת אין דער פֿרי איז דאָס געווען, דעמאָלט ווען יידן זיינען נאָך אין שול.

„הייליקער אָרט״ — בית-עולם.

געשטאָרבן? — —

פאַר חברה קליינוואַרג איז דאָס נאָכן רבינס (משה דעם שוחטס) טויט געווען דער צווייטער טויט, וואָס זיי האָבן מער געפילט ווי פאַרשטאַנען. און עס האָט זיי ווי געטאָן שטאַרק, שטאַרק!

אמת, זייער מאַמע איז ניט געווען אַזאַ ווייכע, אַזאַ צוגעלאָזטע ווי אַנדערע מאַמעס. אמת, מע פלעגט כאַפּן פון איר אָפטע פּעטש, סטוסאַקעס און בוכנצעס — „קינדער זאָלן ניט זיין קיין נאַשערס און ניט וועלן נאָך. קינדער זאָלן ניט האָבן די טבע זיך פּלאָנטערן פאַר די פיס! קינדער זאָלן ניט ליב האָבן שטשירען די ציין!” דאָס האָט באַדאַרפט הייסן, אַז קינדער זאָלן ניט לאַכן. און קינדער האָבן דווקא יאָ געלאַכט. וואָרעם ווי קאָן מען ניט לאַכן אַז עס לאַכט זיך? אַזאַ געלעכטער האָט זיי געקאָסט טייער. זיי האָבן באַצאָלט מיט אָנגעריסענע אויערן און מיט אויפגעלאָפענע באַקן פון דער מאַמעס קליינע נאָר שטאַרקע הענטלעך וואָס לאָזן זיך פילן...

איצט אָבער האָט דאָס קליינוואַרג פאַרגעסן. פאַרגעסן די פעטש מיט די סטוסאַקעס און דערמאָנט זיך בעסער, ווי די מאַמע פלעגט אַריינלייגן די האַנט אין קעשענע און זוכן פאַר יעדער קינד אַ גראָשן. ווי די מאַמע פלעגט זיי איינגעבן אַלע ראש-חודש ווערעמ-קרויט מיט האָניק. ווי די מאַמע פלעגט ניט אָפּטרעטן פון בעט, אַז אַ קינד האָט זיך אַוועקגעלייגט. ווי דער מאַמעס קליין הענטל האָט געטאַפּט ביים קאָפּ, געהאַלטן ביים דופק, געגלעט די בעקלעך. ווי די מאַמע האָט געניייט אַלע ערב יום-טוב מלבושים פאַר די קינדער. ווי די מאַמע פלעגט אַלע ערב שבת צוואָגן די קעפּלעך. ווי די מאַמע האָט געלאַכט פּסח ביים סדר, אַז קינדער האָבן זיך אָנגעשיכורט פונעם אַרבע-כוסות-וויין. און נאָך און נאָך זאַכן האָבן קינדער דער-מאָנט זיך, געלעגן יעדערער באַזונדער איינגעגראָבן מיט די פּנימער אין די קישנס און צעגאַנגען געוואָרן פאַר געוויין. . .

אָבער נאָך גרעסער און שטאַרקער איז געוואָרן דאָס געוויין, אַז זיי האָבן דערהערט דעם טאַטן וויינען. אַ טאַטע זאָל גאָר וויינען! און אַז זיי האָבן דערהערט ווי די באַבע מינדע יאָמערט און קלאָגט

סטוסאַק — אַ קלאַפּ מיט דער פויסט.
בוכנצע — אַ קלאַפּ מיט דער פויסט אין אַ זייט.
שטשירען די ציין — אַרויסשטעלן די ציין, הריזשען, לאַכן to grin.
ראש חודש — אָנהייב חודש, דער ערשטער טאָג פון חודש.
ווערעמקרויט — אַ ביטער געוויקס קעגן ווערעם.
דופק — פולס.
אַרבע-כוסות-וויין — דער וויין פון די פיר כוסות וואָס מע טרינקט ביים סדר.

און טענהט זיך אוים מיטן רבונו־של־עולם: פאַר וואָס האָט ער ניט צוגענומען בעסער זי, די באָבע מינדע, איידער אַזאַ יונג צווייגעלע, אַ מאַמע פון קיין עין־הרע אַזוי פיל ווערעם?... (דאָס פאַרגלייכן אירם די קינדער צו ווערעם רופט אַרוים ביי די קינדער אין דער דאָזיקער טרויעריקער מינוט נישט ווילנדיק אַ שמייכל: וואָס עפּעס גראָד ווערעם?)

נאָר פּלוצעם עפנט זיך די טיר און ווי אַ וויכער רייסט זיך אַריין אין שטוב אַריין דער פעטער פּיניע מיט זיינע צוויי זין גלייך פון אַלטן בית־מדרש — דאָרטן דאַוונט דער פעטער פּיניע — מיט אַ ברייטן גוט־שבת. דערזעען ווי דער עולם וויינט און קלאָגט און יאָמערט, אַז ער צעשרייט זיך ניט אויף אַ קול און צעבייזערט זיך אויפן טאַטן און אויף דער באָבע מינדע: „וואָס איז דאָס? אום שבת וויינט איר? רשעים! גזלנים! וואָס טוט איר עס? איר זייט משוגע? צי איר האָט פאַרגעסן אַז מיר האָבן היינט שבת, אַז שבת טאָר מען ניט וויינען?! נחום, וואָס טוסטו? מע טאָר ניט — ס'איז שבת! וואָס ס'זאָל ניט זיין — איז שבת בילכער!"...

און אַליין האָט זיך דער פעטער שוין אָפּגעקערעוועט אויף אַ זייט, כלומרשט אויסגעשנייצט די נאָז מחילה, נאָר אין איין וועגס געכאַפּט אַ קוק מיט אַן אויג אַהין, וואו די מאַמע ליגט אַן איבער־געדעקטע מיט שוואַרצן. האָט ער אויסגעווישט אין דער גיך די אויגן, מע זאָל ניט זען אַז ער וויינט, כאָטש אין קול גופא האָבן זיך געלאָזט הערן טרערן, און געריידט האָט ער שוין אַ ביסל ווייכער:

— פאָלג מיך, נחום! גענוג! דו נעמסט אויף זיך צו פיל!... נו, גענוג שוין! מע טאָר ניט — ס'איז שב...

דער פעטער פּיניע האָט נישט געקאָנט אַרויסריידן דאָס וואָרט „שבת", וואָרעם די טרערן, וואָס ער האָט די גאַנצע צייט געשלונגען, האָבן זיך אים געשטעלט אין האַלדז. האָט ער נישט געקאָנט מער באַהערשן זיך, איז ער צוגעפאַלן צום טיש און האָט זיך צעוויינט ווי אַ קליין קינד און אויסגערופן אויף אַ דין קול: „חיה־אסתר! חיה־אסתר!"

וויכער — שטורעמווינט.
בילכער — וויכטיקער, חשובער, פריער, גייטיקער.
אָפּגעקערעוועט — אָפּגעדרייט.
מחילה — אַנטשולדיקונג, אַנטשולדיקט.

25

ביים טייך דניעפּער

די שבֿעה־זיצערס. — די קינדער שיקט מען אָפּ קיין באָהוסלאָוו צום זיידן משה־יאָסע. — די נסיעה קיין באָהוסלאָוו. — שמעון־וואָלף בעל־עגלה אַ שוויגער. — אַן אומגעריכטע באַגעגעניש אויפֿן פּראָם.

קיין מאָל האָט דער העלד פֿון די באַשרייבונגען אַזוי נישט געבענקט נאָכן אוצר, וואָס זיין חבֿר שמואליק האָט אים אַמאָל דערציילט פֿון אים, ווי אין דער צייט ווען ער און דער טאַטע און אַלע זיינע ברידער און שוועסטער זיינען געזעסן אין די זאָקן אויף דער ערד שבֿעה נאָך דער מאַמען...

עס שטעלט זיך אים פֿאָר, אַז ער האָט אים שוין, דעם אוצר — פּלוצעם האָט ער זיך אים אַנטפּלעקט מיט אַלע זיינע טייערע זאַכן, סגולות און שטיינער, און אַז דער טאַטע איז איבערראַשט: „פֿון וואַנען האָט זיך, שלום, פּלוצעם גענומען צו דיר אַזאַ גוטס?" — „איך קאָן דיר ניט זאָגן, טאַטע, פֿון וואַנען, וואָרעם קוים זאָג איך דיר פֿון וואַנען, הייבט זיך עס אויף און עס ווערט פֿאַרשוואונדן"... און שלום פֿילט זיך אויפֿן זיבעטן הימל, וואָס ס'איז אים געראָטן אַרויסציען דעם טאַטן פֿון דער נויט, און עס טוט אים נאָר באַנג, האַרצעדיק באַנג, וואָס די מאַמע נעבעך איז נישטאָ דערביי. „נישט באַשערט — זאָגט די באָבע מינדע — אַלע אירע יונגע יאָרן איז זי נעבעך אָפּגעקומען אויף דער וועלט צוליב די קינדער, און איצט אַז ס'איז געקומען צום לעבן, זיינען אויסגעגאַנגען די יאָרן!"...

נאָר אָט דערהערט זיך אַ זיפֿץ פֿון טאַטן: „גוואַלד, וואָס טוט מען? וואָס הייבט מען אָן צו טאָן?" — און דער קליינער בעל־החלומות קערט זיך אום פֿון יענער גליקלעכער וועלט פֿון פֿאַנטאַזיעס

שבֿעה זיצן — טרויערן זיבן טעג נאָך אַ טויטן, דערביי זיצט מען אויף נידעריקע בענקלעך.

פּראָם — pram, ferry.

סגולה — אַ מיטל, אַ מיטל קעגן אַ קראַנקייט, אַ וואונדער־מיטל.

און חלומות, צוריק אַהער, אין דער דאָזיקער ווּיסטער וועלט פון זאָרג און טרערן, וואו מענטשן ריידן פון מעל און באַקן חלה, פון געלט אויף גיין אין מאַרק, פון אורחים וואָס ווילן ניט פאָרן, פון פרנסה וואָס איז „געשלאָגן". און די אַלע רייד ווערן צוגעדעקט מיטן טאַטנס קרעכץ און מיטן טאַטנס זיפץ: „גוואַלד, וואָס טוט מען? וואָס הייבט מען אָן צו טאָן?"

— „צייט מנחה דאַוונען", זאָגט דער פעטער פיניע. און אַלע שבעה־זיצערס, דער טאַטע מיט די קינדער, שטייען אויף פון דער ערד, שטעלן זיך דאַוונען מנחה, און אַלע זעקס בנים, צווישן זיי איינער אַ באַלעבעסל שוין מיט אַ געל בערדל, טוען אַ קלאַפּ אָפּ דעם קדיש — אַ מחיה צו הערן! די משפחה קוקט מיט גדלות אויף די „קדישים", פרעמדע ווייבער זיינען מקנא: „מיט אַזעלכע קדישים נישט אָנקומען גלייך אין גן־עדן אַריין — איז שוין עק וועלט!"...

ס'איז שוין דער לעצטער טאָג שבעה־זיצן.

דער טאַטע וויינט שוין ניט אַזוי שטאַרק ווי ער האָט געוויינט די ערשטע טעג. ער זיפצט נאָר און קרעכצט נאָר און פרעגט: „וואָס טוט מען מיט די קינדער? מיט די קינדער וואָס טוט מען?"

— „מיט די קינדער וואָס טוט מען? — ענטפערט אים דער פעטער פיניע און גלעט זיך די באָרד — די עלטערע וועלן זיך לערנען ווי זיי האָבן זיך געלערנט און די קלענערע וועסטו אָפּשיקן צו זייער זיידן קיין באָהוסלאַוו".

דאָס מיינט ער דעם זיידן משה־יאָסע מיט דער באַבע גיטל פון דער מאַמעס צד, וועלכע די קינדער האָבן קיין מאָל ניט געזען, נאָר געהערט דערציילן אַז ערגעץ ווייט אין אַ שטאָט, וואָס הייסט באָהוסלאַוו, האָבן זיי אַ זיידן מיט אַ באַבען, וואָס זיינען זאָגט מען גאַנץ רייך, אָנגעשטאָפּט מיט געלט. אַהין הייסט עס וועט מען זיי אַוועקשיקן.

זעט איר, דאָס איז דווקא אַ פּלאַן! ערשטנס, דאָס פאָרן — דאָס אַליין וואָס איז ווערט? צווייטנס, זען אַ נייע שטאָט! היינט באַקענען זיך מיט אַ זיידן און מיט אַ באַבען וואָס מען האָט זיי קיין מאָל ניט געזען — דאָס איז ביי אייך גאָרניט? עס בלייבט איבער נאָר איין זאַך: ווּעמען רעכנט דאָס דער פעטער פיניע צווישן די „עלטערע" און ווּעמען צווישן די „קלענערע"? ס'איז גאָר קיין ספק ניט אַז אַ יינגל וואָס איז שוין בר־מצווה, ער מעג זיך האַלטן מיט אַ קאָפּ נידעריקער פון אַ הונט, באַדאַרף גערעכנט ווערן צווישן

בעל־החלומות — טרוימער, פאַנטאַזיאָר.

די „עלטערע" — און אים האָט געצויגן צו דער נסיעה, צו דער נייער גרויסער שטאָט, צום ייִדן משה־יאָסע מיט דער באָבע גיטל פון דער מאַמעס צד, וואָס מע זאָגט זיי זײַנען רײַך, אַזוי רײַך!...

איין מאָל (סוף זומער, פאַר ימים־נוראים איז דאָס געווען) איז צוגעפאָרן צום גאַניק אַ בויד. און מען האָט אויפגעזעצט די קלענערע קינדער, פיר ייִנגלעך און צוויי מיידלעך — שלום דער בר־מצווה־בחור איז געווען צווישן זיי — מיטגעגעבן צו צוויי העמדלעך, עסנוואַרג אויף אַ פּאָר טעג און אַ בריוו צום ייִדן משה־יאָסע מיט דער באָבע גיטל און אָנגעזאָגט זיי אַ מאָל צוואַנציק, זיי זאָלן זײַן געהיט ביים אַריבערפאָרן מיטן פּאַראָם איבערן דניעפּער.

פאָרן איבערן דניעפּער און נאָך מיט אַ פּאַראָם דערצו! קיי־נער פון זיי האָט קיין פּאַראָם קיין מאָל ניט געזען און ווייסט גאָר־ניט מיט וואָס מען עסט עס. נאָר מען איז זיך משער אַז עס דאַרף זײַן ניט שלעכט. און מע פאַרגעסט אַז די מאַמע איז געשטאָרבן און מע פאַרגעסט אַלצדינג און מען קלערט נאָר וועגן דער נסיעה, וועגן דניעפּער, וועגן פּאַראָם. נאָר מע דערמאָנט זיי אַז די מאַמע איז געשטאָרבן. ס'איז די באָבע מינדע, וואָס זאָגט זיי אָן נאָך אַ מאָל און נאָך אַ מאָל, זיי זאָלן ניט פאַרגעסן און חלילה ניט דורכלאָזן זאָגן קדיש נאָך דער מאַמע, און זי גלעט זיי מיט קאַלטע גליטשיקע פינגער, און זי קושט זיי אין די בעקלעך, און זי געזעגנט זיך מיט זיי אויף שטענדיק, אויף אייביק, וואָרעם גאָט ווייסט, אויב זי וועט נאָך זוכה זײַן מיט זיי זיך צו זען נאָך אַ מאָל...

און אַזוי ווי דאָס האַרץ האָט איר געזאָגט: אַז די קינדער זײַנען געקומען נאָך דעם צוריק אַהיים פון באָהוסלאַוו, איז שוין די באָבע מינדע געווען דאָרט וואו די מאַמע זייערע — אַ קבר לעבן אַ קבר, און דער טאַטע האָט געזאָגט קדיש נאָך זײַן מאַמע אין איינעם מיט די קינדער נאָך זייער מאַמע. דאָס איז געווען אַ יאָר פון קדישים, דאָס יאָר פון כאָליערע — אָן אַ שיעור קדיש־זאָגערס! אַ גאַנצע שול האָט געזאָגט קדיש! — — —

דער חילוק פון אַ מענטשן ביז אַ מענטשן! אויף ווי פיל מאיר־וועלוול דער בעל־עגלה, וואָס האָט געפירט די קינדער פון וואָראָנקאָ קיין פּערעיאַסלאַוו, איז געווען אַ מענטש אַ לעבעדיקער, אַ רירעוו־

זיך משער זײַן — זיך פאָרשטעלן.
זוכה זײַן — ווערט זײַן, האָבן דאָס רעכט.
חילוק — אונטערשייד.

דיקער און אַ באַריידעוודיקער, אַזוי פּיל איז שמעון־וואָלף דער בעל־עגלה, וואָס האָט געפירט די קינדער פון פּערעיאַסלאַוו קיין באָהו־סלאַוו, געווען אַ פאַרזאָרגטער, אַ פאַרשלאָפענער און אַ שווייגער — זאָל גאָט היטן! כאָטש שיסט אין אים מיט האַרמאַטן, וועט ער אייך קיין וואָרט ניט אַרויסלאָזן פונעם מויל אַחוץ: „קריכט אין וואָגן", אָדער „אַרויס'ט פונעם וואָגן". די קינדער זיינען אויסגע־גאַנגען צו וויסן: ווען וועט שוין זיין דער דניעפּער? ווען וועט מען אים איבערפאָרן מיטן פּאַראָם? און וואָס הייסט עס „פּאַראָם"? נאָר גייט טוט עפּעס — אַז אַ ייִד רעדט ניט! זיצט אויף דער קעלניע, שמייסט די פערדלעך, סמאָצקעט זיי צו מיט די גראָבע ליפּן, און פון צייט צו צייט הערט מען נאָר די איינציקע ווערטער: „גנאָ, כאָלערע, אַ כאָלערע אויף אייך!" אָדער — „גנאָ, פּגירות, אַ פּגירה אויף אייך!" און אַז נישט, שעפּטשעט ער עפּעס מיט די ליפּן צו זיך אַליין און זינגט עפּעס שטיל אויף אַ דין קולכל. דאָס זאָגט ער תהלים אויף אויסווייניק.

און אַזוי ווי מענטשן זיינען פאַראַן אַלערליי, פאַרשיידענע כאַראַקטערס, אַזוי זיינען להבדיל פערד אויך פאַראַן אַלערליי סאָרטן. די פערד פון שמעון־וואָלף דעם בעל־עגלה זיינען שטאַרק געראָטן אין זייער באַלעבאָס: זיי זיינען שלעפעריק און האָבן אַ טבע — זיי ניסן. אַ גאַנצן וועג ניסן זיי. ניסן און פאָרשקען און שמייסן מיט די עקן און שלעפּן זיך, און שלעפּן זיך. עס דאַכט זיך אויס, אַז מע שלעפּט זיך שוין אַזוי — מען האָט שוין כמעט פאַרגעסן פון ווען אָן. און גאָט ווייסט אויב מע וועט זיך אַ מאָל דערשלעפּן ערגעץ צו אַ יישוב. הימל און ערד און זאַמד. זאַמד אָן אַ שיעור!

נאָר שאַט! וואָס גלאַנצט דאָס עפּעס דאָרטן פון דער ווייטן? וואָס בלישטשעט עס אַזוי ווי גלאָז און שיינט אָפּ אויף דער זון מיט אַ זילבערנעם קאָליר, און שפּילט און שעמערירט אין די אויגן? אָט דאָס זאָל זיין דער דניעפּער?!

חברה זיצן קוים אין וואָגן. און דער וואָגן, ווי אויף צו־להכעיס, גייט פּאַוואָליע, וואָרעם איידער מע קומט צו צום דניעפּער, באַדאַרף מען דורכמאַכן נאָך אַ זאַמד און נאָך אַ זאַמד, געל און געדיכט און טיף, טיף ביז די קני. פּאַוואָליע, טריט ביי טריט, שלעפּן זיך די פערדלעך, קוים וואָס זיי רייסן אַרויס די פיס פון זאַמד. טיף

קעלניע — driver's seat, coach-box.
יישוב — אַן אָרט וואו עס וואוינען מענטשן.
שעמערירן — גלאַנצן, בלישטשען, שפּיגלען זיך אין פאַרשיידענע פאַרבן.

שניידן די רעדער. און דער וואָגן קרעכצט. און נענטער און נענטער באַווייזט ער זיך, דער דניעפּער, מיט זיין גאַנצער ברייטקייט און שיינקייט. יאָ, דאָס איז ער, דער דניעפּער! ער גלאַנצט, שיינט אָפּ אויף דער זון און שמייכלט צו די יונגע אורחים, וואָס זיינען געקומען צו אים דאָס ערשטע מאָל מקבל פּנים זיין דעם אַלטן זקן: „שלום-עליכם, וואָס מאַכסטו, זיידע?" . . .

— „אַרויס'ט פון וואָגן!" — טוט שמעון-וואָלף אַ קאָמאַנדעווע אויס, קריכט אַליין אויך אַרויס פון וואָגן, פאַרשטעקט די בייטש אין גאַרטל, טראָגט צוביידע הענט צום מויל, פאַררייסט דעם קאָפּ און לאָזט אַרויס אַ מאָדנע פאַרדומפּן קול, ווי פון אַ צעבראָכענעם פּאָס:

— פּאַראָ—אָ—אָ—אָם! פּאַראָ—אָ—אָ—אָ—אָם!

איז דער פּאַראָם אַ לעבעדיקע זאַך, וואָס געפינט זיך ערגעץ דאָרט אויף יענער זייט, און מע באַדאַרף אים אַרויסרופן? חברה קליינוואַרג, אַרויסגעקראָכן פון וואָגן און אויסגעגלייכט זיך די פאַר-זעסענע, פאַרגליווערטע אברים, שטעלן זיך אַוועק העלפן דעם בעל-עגלה אַרויסרופן דעם פּאַראָם, גלייך מיט אים צוגעטראָגן די הענט צום מויל, פאַררייסן די קעפּ אַרויף און אויסגעשריען מיט אַ קוויטש:

— פּאַראָ—אָ—אָם! פּאַראָ—אָ—אָ—אָם!

און עס פּאַלט אָן אויף זיי אַ געלעכטער, זיי ווייסן ניט וואָס. עס לאַכט זיך זיי, ווייל ס'איז זיי גוט, ווייל זיי זיינען יונג און געזונט, און זיי געפינען זיך ביים דניעפּער, און זיי פאָרן באַלד אויפן דניעפּער מיטן פּאַראָם — ווער איז צו זיי גלייך? . . .

נאָר אָט הייבט אָן צו געזעגענען זיך די זון מיטן טאָג. מיט אירע לעצטע נאָר שאַרפע גינגאָלדענע שטראַלן שפּיגלט זי זיך אָפּ אינעם זילבערנעם וואַסער פונעם דניעפּער — און מע הערט אויף צו לאַכן. עס לאַכט זיך ניט מער. צו שטיל איז אָט דאָ, ביים ברעג פונעם דניעפּער. אַ הייליקע שטילקייט. און עפּעס קילבלעך איז געוואָרן. און דאָס וואַסער שמעקט מיט אַ מאָדנעם ריח, און עס זשומעט, עס מורמלט, עס לויפט...

און דערצו האָט שמעון-וואָלף אַוועקגעשטעלט זיך מיטן פּנים צו מזרח, צוגעמאַכט די אויגן, צעשאָקלט זיך און גענומען דאַוונען מנחה. עס פאַרגלוסט זיך זיי אויך דאַוונען מנחה. דאָס איז געווען ביי זיי, מע קאָן זאָגן, די ערשטע פריייוויליקע, נישט-געצוואונגענע

פאַרדומפּן — טעמפּ, ניט הילכיק, פאַרשטיקט.
קילבלעך — אַ ביסל קיל.

מנחה, אַט אַ דאָ אַנטקעגן הוילן הימל, נאָענט צו גאָט. עס האָט זיך זיי קיין מאָל אַזוי ניט געוואָלט דאַוונען ווי אַצינד, אין דעם פֿאַרנאַכט, אונטער דעם הימל, אויפֿן ברעג פֿון אַט דעם דניעפּער. און עס דאַוונט זיך אַזוי גוט, אַזוי זיס, אַזוי געשמאַק, ווי נאָך קיין מאָל ניט פֿריער!

זיי זיינען נאָך ניט אויסגעשטאַנען שמונה־עשרה, אַז זיי האָבן דערזען פֿון דער וויטן, אויפֿן גלאַנץ פֿונעם דניעפּער, פֿריער אַ שוואַרצן קנויל, וואָס באַקומט אויפֿן שיין פֿון דער פֿאַרגייענדיקער זון אַלע מאָל אַנדערע פֿאַרבן. דער דאָזיקער קנויל וואַקסט, ווערט אַלע מאָל גרעסער און גרעסער, טוקט זיך, פֿאַרגייט און באַווייזט זיך ווידער אַ מאָל. דערנאָך האָבן זיי דערהערט אַ מאָדנעם גערויש און אַ געררודער, אַ קייקלען זיך פֿון רעדלעך און אַ קרעכץ פֿון אַ שטריק.

אויסגעשטאַנען שמונה־עשרה און צוגעלאָפֿן צום ברעג, דערזעען זיי אַ גראָבן שטריק וואָס ציט זיך איבער דער ברייט פֿון דניעפּער, צוגעקרעמפּעוועט צו אַ קלאָץ פֿון דער זייט וואַסער. און דער קנויל איז געוואַקסן און איז אויסגעוואַקסן אין אַ מין הילצערנע מגושמ־דיקע בריאה, אַ מין באַשעפעניש אינעם געשטאַלט פֿון אַ שטוב וואָס רירט זיך און שווימט אויפֿן וואַסער. אויבן, אויפֿן רוקן פֿונעם באַשעפעניש, געפֿינט זיך עפּעס אַ מין רעדל, וואָס דרייט זיך, און מיטן כוח פֿון אַט דעם רעדל רירט זיך אַט דאָס מגושמדיקע באַשע־פעניש איבערן וואַסער, פֿאַמעלעך, נאָר זיכער, און אַלץ נעענטער און נעענטער צום ברעג, ביז מע קאָן שוין זען דאָס באַשעפעניש פֿון דער נאָענט און באַטראַכטן עס פֿון אַלע זייטן, אַז דאָס איז ניט קיין באַשעפעניש, ניט קיין לעבעדיקע זאַך, נאָר אַזאַ מין שיף. און אויף דער שיף שטייען פֿורן, פֿערד און מענטשן — און אַט דאָס איז געווען אייגנטלעך דער „פּאַראָם“, וואָס חברה האָבן אַזוי לאַנג אויף אים אויסגעקוקט!

דער פּאַראָם גייט זייער פּאַוואָלינקע, קוים־קוים וואָס ער רירט זיך. די זון גייט שוין אַ סך גיכער פֿון אים. אַט איז זי נאָר וואָס געווען אין עק הימל, און אַט נידערט זי ווי באַרג־אַראָפּ, זעצט זיך

שמונה־עשרה — דער טייל פֿון דאַוונען ביי וועלכן מע מוז שטיין און האַלטן די פֿיס גלייך איינער ביים אַנדערן.

טוקן זיך — טונקען זיך.

צוקרעמפּעווען — פֿעסט צובינדן.

מגושמדיקע בריאה — גראָבע, אומגעלומפּערטע, גרויסע באַשעפעניש.

און זינקט און ווערט פאַרשוואונדן אויף יענער זייט טייך, לאָזט איבער נאָך זיך אַ ברייטן, רויטן פלעק. דאָס ווינטעלע ווערט קילער און קילער. די קינדער האָבן זיך דערווייל אַוועקגעזעצט אין זאַמד. דער עלטערער האָט דאָס קליינטשיקע וואָס איז אַ יאָר אַלט אויף די הענט גענומען. דאָס עופעלע איז געשלאָפן.

דער פּאַראָם האָט זיך אָפּגעשטעלט. די מענטשן מיט די פורן מיט די פערד זיינען פאַמעלעך, איינציקווייז און שטיל, אָן ווערטער, אַראָפּ פון פּאַראָם, און שמעון-וואָלף דער בעל-עגלה איז אַרויף אויפן פּאַראָם. פריער האָט ער אַרויפגעפירט דעם וואָגן מיט די פערדלעך, דערנאָך האָט ער אַ מאַך געגעבן מיט דער האַנט צו זיינע יונגע פאַרשווינדלער, זיי זאָלן אַרויף אויפן פּאַראָם. נאָך אַ מינוט — און דער פּאַראָם, מיטן ווילן פון איין מענטשן, וואָס האָט זיך אָנגעלענט מיטן גאַנצן כוח איבערן גראָבן שטריק, איז אַוועק זיין וועג גאַנץ שטיל, אַזוי שטיל, אַז כמעט מען הערט גאָרניט ווי ער גייט. עס דאַכט זיך אויס אַז ניט דער פּאַראָם גייט אַהין, נאָר פאַרקערט, דער טייך גייט צוריק, טרעט אָפּ. און ערשט דאָ זעט מען, ווי גרויס דער דניעפּער איז, ווי ברייט און ווי שיין! מע פאָרט און מע פאָרט — און מען איז נאָך וויַיט פונעם צווייטן ברעג.

די לבנה איז אַרויס, פריער אַ רויטע, דערנאָך איז זי געוואָרן וויַיס, אַ העל-וויַיסע, אַ זילבערנע לבנה. איינציקווייז ווי שבת-ליכט-לעך האָבן זיך אָנגעצונדן די שטערן אינעם טיפן הימל. און דער דניעפּער האָט באַקומען אַן אַנדער פאַרב מיט אַן אַנדער געשטאַלט, גלייך ווי ער וואָלט זיך איינגעהילט אין אַ טונקעלן מלבוש. און אַ נייע, פרישע, שטילע קילקייט האָט ער אַרוסגעגעבן פון זיך, אַ גלאַטע, גרינגע קילקייט. עס האָבן זיך געטראַכט טויזנטער, טויזנטער מחשבות...

שלום איז אַ בעלן געווען אָנצוקוקן דעם גויעץ פון דער נאָענט, ווי אַזוי ער אַרבעט ביים שטריק און טרייבט דעם פּאַראָם. און ער גייט צו נאָענט צום גויעץ. נאָך גאָר אַ יונגער גויעץ, אין גרויסע שטיוואַלעס. שלום קוקט זיך איין, ווי ער אַרבעט דאָס אויף אַלע כלים, מאַכט מיט דער פּלייצע אַרויף און אַראָפּ, אַרויף און אַראָפּ, אַזש די ביינער טרעשטשען!

און עס טוט ווי דאָס האַרץ אויפן דאָזיקן יונגן שייגעץ...

שטיוואַלעס — גרויסע שטיוול, אַ בייטעם פון פּאַראַכטונג דערביי.
אַרבעט אויף אַלע כלים — אַרבעט מיט אַלע כוחות.
טרעשטשען — קנאַקן, אַרויסגעבן אַ קלאַנג ווי ביים צעבראַכן ווערן.

און ער קוקט זיך איין אין אים אין פּנים אַ ביסל נעענטער — און... ער שפּרינגט אָפּ צוריק! עס האָט זיך אים אויסגעדאַכט, אַז ער איז אים קענטלעך. קענטלעכע אויגן!... און שלום פּוילט זיך ניט, גייט צו נאָך אַ מאָל, שוין גאָר נאָענט — ס'איז נאָך גאָר אַ יונגער שייגעץ, מיט אַ מוראַדיק פאַרשוואַרצט, פאַרגרעבט פּנים, מיט מוראַ־דיק פאַרשוואַרצטע, פאַרגרעבטע הענט... נאָר למאַי איז ער אים קענטלעך? וואו האָט ער אים געזען? ניט שוין זשע איז דאָס בערל דער אלמנהס מיט די מגושמדיקע גרויסע ציין? ניין, עס קאָן ניט זיין! עס דאַכט זיך אים נאָר אויס!... נאָר, רבונו־של־עולם! ס'איז דאָך פּאָרט ער!...

דאָס גויעצל, דערזען אַז מע קוקט זיך אין אים איין, האָט נאָך מער אָנגערוקט דאָס היטל, נאָר מן הצד געכאַפּט אַ קוק אויף דעם וואָס באַטראַכט אים אַזוי געשמאַק. זייערע אויגן האָבן זיך באַגעגנט אין דער פינצטערניש פון דער נאַכט און — זיי האָבן זיך דער־קענט...

צוגיין צו אים, אויספרעגן זיך ביי אים — דערלאָזט אים עפּעס ניט, שלומען. ער דערמאָנט זיך, אַז מען האָט נאָך דעמאָלט געהאַט געזאָגט, אַז בערל האָט זיך געשמדט. עס פילט זיך אַ פרעמד־קייט, אַ דערווייטערטקייט, אַ קעלט און צו גלייכער צייט אַ רחמנות. אַ רחמנות אויף אַ יידן וואָס איז געוואָרן אַ גוי. צוליב וואָס?!

און דער „גויעץ" — גאָרנישט! ער זאָל אַפילו אַ ריר טאָן זיך. אַפּנים, ער קאָן ניט קוקן זיין חבר אין די אויגן אַריין. ער קוקט אַראָפּ, אין וואַסער אַריין, גלייך ווי מע זעט עפּעס דאָרטן... ער האָט נאָך מער אָנגערוקט דאָס היטל, באַשפּיגן ביידע הענט און אַ נעם געגעבן זיך צו דער אַרבעט נאָך מיט מער פרישקייט, אָנגעלענט זיך מיט אַלע כוחות אויפן מוראַדיק גראָבן שטריק.

דער שטריק האָט געקרעכצט. די רעדלעך האָבן זיך געקייקלט. דער פּאַראָם האָט זיך געגליטשט אַלץ ווייטער און ווייטער — מען איז געקומען צו פאָרן.

— „קריכט אין וואָגן!" — האָט דער שווייגעדיקער בעל־עגלה אויסגעקאָמאַנדעוועט, נאָך דעם ווי ער האָט זיך אַרויסגעקייקלט מיטן וואָגן פונעם פּאַראָם, געגעבן אַ שמייס די פערדלעך און איז אַוועק, איבערלאָזנדיק הינטער זיך דעם דניעפּער מיטן פּאַראָם, מיטן גויעץ, וואָס איז נעבעך געווען אַמאָל אַ יידיש קינד, און היינט וואָס? נעבעך! נעבעך!...

מן הצד — פון אַ זייט.

26

אַ שיינער ברוך־הבאַ

אָנגעקומען קיין באָהוסלאַוו גלייך אויפן יאַריד. — זיי ווייסן ניט וואָסער משה־יאָסע איז זייער זיידע. — די געליימטע באָבע גיטל. — דער זיידע משה־יאָסע מיט דער בולבעוואַטער נאָז און געדיכטע ברעמען. — דער פעטער איצע און די מומע סאָסע.

עס איז שוין געווען גרויסער טאָג, אַז די יתומים זיינען אַריינגעפאָרן מידע, הונגעריקע און שלעפעריקע אין דער שטאָט באָהוסלאַוו. צו אַלעם ערשטן זיינען זיי דורכגעפאָרן פאַרביי אַ מוראדיק גרויסן בית־עולם, און פונעם בית־עולם איז מען אַריין גלייך אין אַ מאַרק וואו אַלץ איז אויסגעמישט אין איינעם:

גויים, און פערד, און בהמות, און חזירים, און ציגיינער, און וועגן, און רעדער, און יידן פון כל המינים: יידן מיט פעלכלעך, יידן מיט היטלען, יידן מיט בולקעס, מיט אייער־בייגל, מיט קיכלעך, מיט עפלקוואַס און מיט וואָס איר ווילט. היינט ווייבער! ווייבער מיט קאָשיקעס, ווייבער מיט עפּעלעך, און ווייבער מיט עופות, און ווייבער מיט געפרעגלטע פיש, און גלאַט ווייבער. און דאָס אַלץ רעדט און קוויטשעט און גראַגערט. און די פערד מיט די בהמות, מיט די חזירים העלפן אונטער. און די בעטלערס זינגען און שפילן אויף דער לירע — מע קאָן טויב ווערן. און אַ שטויב שטייט אַזעלכער אַז מע זעט קוים איינס דאָס אַנדערע. און ריחות אַזעלכע אַז מע קאָן דערשטיקט ווערן... חברה זיינען געקומען אין אַ גוטער צייט — אין אַ מאַרקטאָג.

ברוך־הבא — די באַגריסונג פאַר אַ גאַסט, דער אויפנעם.
בולבעוואַטע — אַזוי ווי אַ בולבע, ווי אַ קאַרטאָפל.
כל המינים — אַלע מינים, אַלע סאָרטן.
קאָשיק — קערבל, basket.
געפרעגלט — fried.

שמעון־וואָלף דער בעל־עגלה האָט געוואוסט, אַז מען האָט אים באַשטעלט, ער זאָל אָפּפירן זיינע יונגע פאַרשווינדלעך קיין באָהר־סלאַוו, צו זייערן אַ זיידן מיט אַ באָבע. מע האָט אים אַפילו געהאַט אָנגערופן דעם נאָמען פון דעם זיידן מיט דער באָבע, נאָר ער האָט שוין פאַרגעסן. ווייסט זיי דער שוואַרצער יאָר! שמעון־וואָלף האָט זיך געשוואָרן, אַז דעם גאַנצן וועג האָט ער זיי געדענקט, ווי איר זעט אים אַ יידן, און ווי נאָר ער איז אַריינגעפאָרן אין דעם דאָזיקן יאַריד, אַזוי זיינען זייערע נעמען אַרויסגעפלויגן ביי אים פון קאָפּ — אַ כאָלערע!... (אויף וועמען — זאָגט ער ניט).

דערווײַלע קומט צו אַ ייד, און נאָך אַ ייד, און נאָך אַ ייד, און נאָך צוויי יידן, און נאָך דריי יידן און ווייבער פון כל־המינים, ווייבער מיט קאַשיקעס און ווייבער אָן קאַשיקעס. און עס ווערט אַ האַרמידער מיט אַ ריידעריי. אַלע ריידן זיי אין איינעם און מע דערציילט איינס דאָס אַנדערע חידושים: אַז עפּעס קינדער האָט אַ בעל־עגלה געבראַכט צו פירן פון פּערעיאַסלאַוו צו זייערן אַ זיידן... וואָסער זיידן?... הערסטו אַז מע זאָל וויסן צו וואָסער זיידן, וואָלט דאָך גוט געווען!...

— שאַט! ווייסט איר וואָס? לאָז מען אַ פרעג טאָן די קינדער, ווי אַזוי הייסט דער זיידע זייערער; זיי קענען וויסן. — פון וואַנען זאָלן זיי וויסן? — פאַר וואָס זאָלן זיי ניט וויסן?... ביז עס קומט אַרויס איינער אַ ייד וואָס פאַרקויפט בייגל, מיט אַ צעשפּאָלטענעם דאַשעק אויפן קאַשקעט. מיט ביידע עלנבויגנס שטופּט ער פונאַנ־דער דעם עולם:

— לאָזט מיך! איך וועל זיי פרעגן. קינדער! ווי אַזוי רופט מען אייער זיידן?

די קינדער זיינען פונעם האַרמידער מיטן געשריי שוין גאָר צעטומלט. נאָר פונדעסטוועגן דערמאָנען זיי זיך אַז ער הייסט משה־יאָסע. יאָ, משה־יאָסע הייסט ער.

— געוואַלד! משה־יאָסע? — געוויים!... וואָסער משה־יאָסע? פאַראַן עטלעכע משה־יאָסעס: פאַראַן משה־יאָסע דער סטאָליער, משה־יאָסע דער בלעכער, משה־יאָסע לאה־דוואָסיעס און משה־יאָסע דעם האַמאַרניקס. נאָר פרעגט זיי עפּעס גרינגערס!

— שאַ, ווייסט איר וואָס? ווי אַזוי רופט מען אייער טאַטן? — דאָס זאָגט שוין אַן אַנדער ייד, ניט יענער פון די בייגל, נאָר אַ ייד

קערן וויסן — דאַרפן וויסן.
דאַשעק — visor.
קאַשקעט — היטל, cap.

מיט אַ טלית-קטן, ווייזט אויס — אַ בית-מדרש-ייד. די קינדער זאָגן, אַז זייער טאַטן רופט מען נחום. דערהערט אַזאַ זאַך, שטופּט דער ייד מיטן טלית-קטן אַוועק אַלע אַנדערע יידן און נעמט די קינדער גאָר אויף אַן אמתן פאַרהער:

— אייער טאַטן, זאָגט איר, רופט מען נחום? הייסט ער ניט ראַבינאָוויטש?

— ראַבינאָוויטש.

און אייער מאַמע האָט געהייסן חיה-אסתר?

— חיה-אסתר.

— איז זי געשטאָרבן?

— געשטאָרבן.

— פון דער כאָלערע?

— פון דער כאָלערע.

— אַט אַזוי זשע רעדט!

דער ייד מיטן טלית-קטן דרייט זיך אויס צום גאַנצן עולם. דאָס פנים שײַנט אים.

— אויב אַזוי, פרעגט מיך, וועל איך אייך זאָגן אַקוראַט! זייער זיידע איז משה-יאָסע דעם האַמאַרניקס, זייער באָבע איז גיטל משה-יאָסע דעם האַמאַרניקס. זייער זיידע, משה-יאָסע, הייסט עס, ווייסט שוין, אַז זיין טאָכטער חיה-אסתר איז געשטאָרבן פון דער כאָלערע, ניט דאָ געדאַכט. און זייער באָבע, גיטל משה-יאָסעס, ווייסט נאָך ניט. מע וויל איר ניט אָנזאָגן די בשורה: אַן אַלטע יידענע, אַ קאַליקע נעבעך.

דער ייד מיטן טלית-קטן דרייט זיך אויס צו די קינדער מיטן זעלבן שיינענדיקן פּנים:

— קריכט אַראָפּ, קינדער, פון וואָגן, וועט מען אייך ווייזן וואו אייער זיידע זיצט. צופאָרן אַהין קאָן מען ניט — אַ צו שמאָל געסל.

און דער ייד מיטן טלית-קטן און מיטן שיינענדיקן פּנים לאָזט זיך מיט די יונגע יתומים פונעם יאַריד אַרויס צו פוס, צו זייער זיידן משה-יאָסע און צו זייער באָבע גיטל...

די פּערעיאַסלאַווער יתומים האָבן געהאַט דאָס רעכט זיך פאַר-צושטעלן דעם זיידן משה-יאָסעס שטוב — אַ מין פּאַלאַץ. אַ קליי-ניקייט, מע זאָגט אַזוי רייך, אַזוי רייך! צום סוף האָט זיי דער

בית-מדרש-ייד — אַ ייד וואָס זיצט אין בית-מדרש, אַ לערנער.

בית־מדרש־ייד מיטן שיינענדיקן פּנים צוגעפירט צו אַ גאַנץ גע־ווײנלעכן שטיבל, טאַקע מיט אַ גלעזערנעם גאַניק, און האָט זיי אַ זאָג געגעבן: „אָט אָ דאָ זיצט אייער זיידע, משה־יאָסע האַמאַרניקס". אַליין איז דער ייד נעלם געוואָרן. ער האָט נישט געוואָלט זיין דערביי.

די קינדער האָבן דורכגעשפּאַצירט דעם גלעזערנעם גאַניק, געעפנט די טיר און דערזען פאַר זיך אַקוראַט אַקעגן דער טיר, אויף אַ הילצערנעם בעט, זיצן אַ מענטשן ניט קיין מענטשן, אַ באַשעפעניש ניט קיין באַשעפעניש, אינעם געשטאַלט פון אַ נקבה, אָן פּיס, מיט עפּעס מאָדנע אויסגעדרייטע הענט. די ערשטע מינוט האָבן זיי געוואָלט גיין צוריק. נאָר דאָס באַשעפעניש האָט זיך שטאַרק איינגעקוקט אין זיי מיט אירע גלאַנצעדיקע רויטע אויגן און האָט מיט אַ זייער אָנגענעמען קול אַ פרעג געטאָן ביי זיי: „ווער זייט איר, קינדער?" עפּעס אייגנס, נאָענטס, האָט זיך געלאָזט הערן אין דעם קול. און די קינדער האָבן איר אַ זאָג געגעבן: „אַ גוט מאָרגן. מיר זיינען פון פּערעיאַסלאַוו".

דערהערט דאָס וואָרט „פּערעיאַסלאַוו" און דערזען אַ גאַנץ רומל מיט קינדער, צווישן זיי אַ מיידעלע נאָך קיין יאָר ניט אַלט, האָט די אַלטע באַלד אַרומגעכאַפּט די גאַנצע טראַגעדיע, און זי האָט פאַרבראָכן מיט אירע אויסגעדרייטע הענט און אויסגעשריען אויף אַ קול:

— אוי, אַ וויטאָג איז מיר! אוי, אַ דונער איז מיר! מיין חיה־אסתר איז געשטאָרבן! — און גענומען זיך שלאָגן מיט די הענט אין קאָפּ — משה־יאָסע! משה־יאָסע! וואו ביסטו? אַהער גיי! משה־יאָסע!

אויף איר געשריי איז געקומען צו לויפן פון אַ זייטיק אַלקערל אַן אַלטער, אַ נידעריקער, אין טלית און תפילין, מיט אַ משונה מגושמדיקן פּנים, מיט אַ ברייטער, בולבעוואַטער נאָז, מיט מוראדיק גרויסע געדיכטע ברעמען, אָנגעטאָן אין שמאַטעס און אין שקראַבעס. — „אָט דאָס איז דער זיידע משה־יאָסע? אָט דער איז דאָס אַזוי רייך? אַזוי רייך?"...

דאָס ערשטע וואָס דער זיידע משה־יאָסע האָט געטאָן — ער

נעלם געוואָרן — פאַרשוואונדן.
נקבה — פרוי.
רומל — פּאַק, פאַרשיידענע אַרטיקלען, געמיש פון פאַרשיידענע סחורות.
שקראַבעס — שטעקשיך, אַלטע שיך.

האָט גענומען שרייען אויף די קינדער, בייזערן זיך און מאַכן אויף זיי מיט די הענט. און מחמת ער האָט געהאַלטן אין מיטן דאַווענען און נישט געטאָרט מפסיק זיין, האָט ער גערעדט צו זיי אויף לשון־קודש: אוי־אָ־נו, רוצחים, גזלנים!״ . . . און צו דער אַלטער האָט ער געזאָגט אויף לשון־קודש, אַז ער ווייסט אַז די טאָכטער איז גע־שטאָרבן, און דער גאָט וואָס האָט געגעבן — דער אייגענער גאָט האָט גענומען...

האָט דאָס אָבער די אַלטע ווינציק וואָס באַרואיקט, און זי האָט ניט אויפגעהערט צו וויינען און צו קלאָגן און צו שלאָגן זיך מיט די הענט אין קאָפּ און צו שרייען: „חיה־אסתר! מיין חיה־אסתר איז געשטאָרבן!״ —

ביז עס זיינען זיך צונויפגעלאָפן נאָך מענטשן, עפּעס איינער אַ ייד מיט אַזעלכע לאַנגע פּאות, וואָס די קינדער האָבן אַזעלכע אין פּערעיאַסלאַוו נישט באַגעגנט. דאָס איז געווען זייער מאַמעס איינציקער ברודער, דער פעטער איצע. נאָכן פעטער איצע איז אַריינגעלאָפן אַ יידענע מיט אַ פאַרפלאַמט פּנים, מיט פאַרקאַטשעטע אַרבל און מיט אַ האַנטעך פון קיך. דאָס איז געווען זיין ווייב, די מומע סאָסע. און מיט איר איז אַריינגעקומען אַ מיידעלע מיט רויטע בעקלעך און מיט קליינע ליפּעלעך, זייער בת־יחידקע, אַ שייניקע, נאָר אַ שעמעוודיקע, מיטן נאָמען חוה־ליבע. און אַחוץ זיי זיינען זיך צונויפגעלאָפן נאָך יידן און ווייבער, נאָענטע שכנים. און אַלע מיט אַ מאָל האָבן גענומען ריידן, טרייסטן די באָבע גיטל מיט ווערטער: אַז ווי באַלד די טאָכטער איז שוין טויט, היינט וואָס וועט העלפן דאָס געוויין? און דאָס וואָס די ערד דעקט צו איז דאָך פאַרפאַלן.

און די יונגע געסט האָט מען אַחוץ גענומען זאָגן מוסר, אַז מע קומט ניט אַריין אָט אַזוי, אַז מע זאָגט ניט אָן יענעם גלייך אַזאַ בשורה, כאָטש גאָט ווייסט דעם אמת, אַז די קינדער האָבן אייגנט־לעך גאָרניט אָנגעהויבן צו „זאָגן״.

דערווייל האָט דער זיידע משה־יאָסע אויסגעטאָן דעם טלית און תפילין און האָט פון זיין זייט גענומען פאַרהאַלטן די איניקלעך, למאַי זיי זיינען נישט אַריינגעקומען פריער צו אים, זיי וואָלטן באַ־דאַרפט מיט אים פּאַוואָלינקע איבעררעדן, וואָלט ער, דער זיידע הייסט עס, פּאַוואָלינקע איבערגערעדט מיט דער באָבע, זי צוגע־

מפסיק זיין — איבעררייסן דאָס לערנען אָדער דאָס דאַווענען.
למאַי — פאַר וואָס.

גרייט ביסלעכוויז, ניט אַזוי, הענדום־פּענדום! אַזוי טוען פּרא־אדמס, ניט קיין מענטשן...

דאָס האָט שוין אַפּנים די באָבע גיטל נישט געקאָנט אַריבער־טראָגן, און ווי ווייט דער בראָך איז ניט געווען פאַר איר גרויס, איז זי אָנגעפאַלן אויפן זיידן:

— אַלטער נאַר! וואָס האָסטו צו די קינדער נעבעך? וואָס זיינען זיי שולדיק? פון וואַנען זאָלן זיי דיר וויסן, אַז דו ליגסט דאָרטן ערגעץ אויף די פעלצן און דאַוונסט? אַ שיינער ברוך־הבא! קומט אַהער, קינדערלעך, צו מיר. ווי אַזוי רופט מען אייך?

און איינציקוויז האָט זי צוגערופן צו זיך די קינדער, און איינ־ציקוויז האָט זי זיי אויסגעפרעגט ביי די נעמען, געגלעט און גע־קושט און באַנעצט מיט אירע געזאַלצענע טרערן, באַוויינט שוין ניט נאָר איר טאָכטער, נאָר די קליינע יתומימלעך נעבעך...

זי האָט זיך געשוואָרן, אַז זי האָט כמעט געוואוסט, אַזוי זיכער ווי ס'איז היינט טאָג אויף דער גאַנצער וועלט, אַז איר חיה־אסתר איז געשטאָרבן, וואָרעם ס'איז שוין עטלעכע נעכט, אַז זי קומט צו איר צו חלום און פרעגט זיך אַלץ נאָך אויף אירע קינדער, זי זאָל איר זאָגן, ווי געפעלן איר אירע קינדער?...

— לאָז מען זיי געבן עפּעס עסן. משה־יאָסע, וואָס שטייסטו ווי אַ נעכטיקער? זעסט דאָך, אַלטער נאַר, אַז די קינדער זיינען נעבעך פאַרשמאַכט, אויסגעהונגערט און ניט געשלאָפן אַ גאַנצע נאַכט. ווינד איז מיר — אַבי ער זאָגט זיי מוסר! אַ שיינער זיידע! אַ שיינער ברוך־הבא!...

פּרא־אדם — ווילדער מענטש, ווילדער.
ווי אַ נעכטיקער — אַ צעטראָגענער, אַ פאַרחלומטער.

27

צווישן פעלצן

דעם זיידנס חדר מיוחד. — זיין מוסר זאָגן, זיינע ספרים און זיין צדקה. — אַ מעשה פון פאַרצייטן. — ווי אַזוי יידן האָבן אַמאָל געלעבט צווישן פריצים — אַ טראַגעדיע פון אַן אָרעמען רענדאַר.

אז די אייניקלעך האָבן אָפגעדאַוונט און אָפגעגעסן, האָט דער זיידע משה־יאָסע זיי פאַרהערט. פאַר־געקומען איז דער עקזאַמען טאַקע ביי אים, אין זיין חדר מיוחד, וואוהין קיין מענטש האָט נישט געטאָרט אַריינקומען. נישט געטאָרט און נישט געקאָנט, וואָרעם ס'איז ניט געווען וואו.

דאָס איז געווען אַ חדרל אַ ביסל גרעסער פון אַ שטייג וואו מען האַלט עופות. אין דער דאָזיקער שטייג האָט זיך געפונען — ערשטנס, דער זיידע, דערנאָך — זיינע ספרים, און חוץ דעם זיינען דאָרטן געווען משכנות. זילבערנע לעפל, טעצלעך, לעמפ־לעך, קופערנע פאַנען, סאַמאָוואַרן, יידישע קאַפּאָטעס, גויאישע קאַרעלן, פעלצן, דערהויפּט פעלצן, אָן אַ שיעור פעלצן!

דאָס איז געווען אַ מין לאָמבאַרד, געפירט פון דער באַבע גיטל שוין פון יאָרן לאַנג. זיצנדיק אַ געליימטע אין בעט, האָט זי געפירט דאָס געשעפט, געהאַלטן דאָס ביסל מזומן ביי זיך אונטער די קישנס, נישט צוגעלאָזט צו דער קאַסע קיינעם. נאָר אויף די משכנות האָט געוועלטיקט דער זיידע. צונעמען אַ משכון און אַרויס־געבן אַ משכון — דאָס איז געווען זיין אַרבעט.

דער זיידע משה־יאָסע איז עפּעס נישט אַבי־ווער! אַ ייד וואָס אָדער ער לערנט, אָדער ער דאַוונט. היינט פאַסט ער אַלע תעניתים און אַלע מאָנטיק און דאָנערשטיק, און קיין שטיקל פלייש קומט

חדר מיוחד — באַזונדערער חדר, באַזונדער צימער.
רענדאַר — אַרענדאַר, פאַרמער, פאַקטער, פאַכטער.
קאַרעלן — .beads

גלאַט ניט אַריין אין מויל אַריין צו אים אַ גאַנצע וואָך, חוץ שבת און יום־טוב. אין שול קומט ער פריער פון אַלעמען און גייט אַרויס שפּעטער פון אַלעמען. מאַכט קידוש דעמאָלט, ווען אַלע יידן שלאָפן שוין. וואָרטשעט זי טאַקע, די באָבע גיטל, און בייזערט זיך. מילא, פאַר זיך אַרט איר שוין ניט — זי איז שוין געווינט געוואָרן צו הונגערן. אָבער אויף די קינדער נעבעך, אויף די יתומים, איז אַ רחמנות!

פון אַלע קינדער די יתומים האָט דער זיידע משה־יאָסע ליב געקראָגן נאָר איינעם — שלומען. טאַקע אַ שקאָץ, אַ יינגל אַ ברען, דערפאַר אָבער אַ גוט קעפּל. פון אים וואָלט געקאָנט זיין אַ לייט, ער זאָל נאָר אַ ביסל מער וועלן זיצן מיטן זיידן אין זיין חדר מיוחד און ניט האָבן קיין טבע לויפן מיט באָהוסלאַווער יינגלעך צום טייך וואו מע כאַפּט פיש, אָדער אין וואַלד אַריין טרייסלען בארלעך, אָדער נאָך אַזעלכע קונדסערייען.

עם זיינען געווען מינוטן, וואָס דער זיידע משה־יאָסע איז אים געווען צום הארצן, ליב און טייער. איין מאָל האָט ער אים געטראָפן, זיצנדיק מיטן טלית־זאַק אונטער דער האַנט ביי דער באָבע אין בעט. ער האָט איר עפּעס שטאַרק געחנפעט, גערעדט שטילערהייט, געדונגען זיך און געבעטן ביי איר נאָך געלט, און זי האָט נישט גע־וואָלט געבן מער. דאָס האָט ער זיך געדונגען ניט פאַר זיך — פאַר צדקה, פאַר זיינע אָרעמע חסידים, און זי האָט געטענהט איינס: מע דאַרף ניט, זי האָט אירע אייגענע יתומים — אויף זיי איז מער רחמנות...

נאָך איין מאָל האָט ער געטראָפן דעם זיידן זיצן ביי זיך אין חדר מיוחד, אָנגעטאָן אין טלית און תפילין, דעם קאָפּ פאַרוואָרפן, די אויגן צוגעמאַכט. און אַז דער זיידע האָט זיך אויפגעכאַפּט, האָבן ביי אים די אויגן געשיינט און געלויכטן. זיין מגושמדיק פּנים האָט אויסגעזען שוין נישט אַזוי מגושמדיק, און ער האָט גערעדט מיט אַ שמייכל אויף די מוראדיק גרויסע געדיכטע וואָנצעס:

— קום, אַהער, מיין קינד, זיץ אַ ביסל, וועלן מיר שמועסן פון משיחן — וואָס וועט זיין אַז משיח וועט קומען...

און דער זיידע משה־יאָסע האָט גענומען דערציילן פאַר זיין איי־ניקל, וואָס וועט זיין אַז משיח וועט קומען, מיט אַזאַ התלהבות, מיט אַזוי פיל היץ און מיט אַזעלכע פלאַמעדיקע פאַרבן, אַז דעם אייניקל

וואָרטשען — בורטשען, זאָגן עפּעס אומצופרידענערהייט און ניט הויך.
התלהבות — ברען, היץ, באַגייסטערונג.

האָט זיך ניט געוואָלט אָפּטרעטן פונעם זיידן. ניט ווילנדיק איז אים געקומען אויפן זינען זיין ערשטער און זיין בעסטער חבר שמואליק. דער חילוק צווישן די צוויי איז געווען דער, וואָס שמואליק האָט גע־רעדט פון אוצרות, מכשפים, פּרינצן און פּרינצעסינס — אַלץ פון אַזעל־כע זאַכן וואָס זיינען שייך צו ד ע ר וועלט; און דער זיידע משה־יאָסע האָט זיך אַריבערגעטראָגן אין גאַנצן אַהין אויף י ע נ ע ר וועלט, דאָרטן, צווישן סאַמע צדיקים און מלאכים, גאָר־גאָר נאָענט שוין טאַקע צו א י ם אַליין, צום הקדוש־ברוך־הוא. . . דאָרטן זיינען געווען דער שור־הבר מיטן לויתן, און דער טייערסטער בוימל, און דער טייערסטער וויין, און צדיקים זיצן און לערנען און האָבן הנאה פון יענער ליכטיקייט וואָס גאָט האָט איבערגעלאָזט אויף לעתיד־לבא. . .

און דער זיידע משה־יאָסע הייבט אָן זינגען אויף אַ קול, צוקנאַקן מיט די פינגער, און די אויגן פאַרגלאַנצט ער אַרויף, און דאָס פּנים לויכט אים, און אַליין איז ער דאָרטן ערגעץ וויים־וויים, אויף י ע נ ע ר וועלט, אויף י ע נ ע ר וועלט! . . .

מע באַדאַרף אָבער ניט מיינען, אַז דער זיידע משה־יאָסע איז אַלע מאָל געווען נאָר אויף יענער וועלט, און אַז ער האָט ניט געהאַט פאַר זיינע אייניקלעך צו דערציילן גאָר נישט פון ד ע ר וועלט. אָ! ער האָט געהאַט אַ סך צו דערציילן פון אַמאָליקע יידן, אַמאָ־ליקע חסידים און אַמאָליקע פּריצים להבדיל, ווי זיי האָבן זיך באַ־גאַנגען מיט די יידן.

איין מעשה אַזעלכע וואָס ער האָט דערציילט פאַר זיינע איי־ניקלעך, אַ מעשה ווי אַ ייד איז אומגעקומען אויף קידוש־השם, גע־דענקט זיך גאַנץ באַזונדער:

די מעשה האָט זיך געטראָפן שוין לאַנג, נאָך פאַר זיין זיידן עליו השלום, דעם אַלטן האַמאַרניק. פאַר וואָס האָט מען אים גע־רופן „האַמאַרניק"? ווייל האַמאַרני האָט געהייסן דאָס דאָרף וואו ער איז געזעסן, געהאַלטן אַ מיל אין דער אַרענדע. אין דעם זעלבן דאָרף איז געזעסן נאָך אַ ייד, מיטן נאָמען נח, געהאַלטן די קרעטשמע.

געווען איז דער נח אַ פּשוטער ייד, נאָר אַ גרויסער ירא־שמים, טאָג ווי נאַכט געדאַווגט און געזאָגט תהלים. די גאַנצע טוערין איז

הקדוש־ברוך־הוא — „דער הייליקער — געבענטשט איז ער", גאָט.
לעתיד לבא — פאַר דער צוקונפט, ווען משיח וועט קומען.
עליו השלום — „שלום איבער אים"; ביים דערמאָנען אַ טויטן.

געווען זי. זיין עובדא איז געווען נאָר צאָלן ראַטע אין הויף און דינגען די קרעטשמע פון איין יאָר אויפן אַנדערן. ער האָט מורא געהאַט, טאָמער וועט אים עמעצער אויסדינגען די קרעטשמע, וואָרעם בעלנים זיינען געווען אַ סך, כאָטש פּרנסה האָט ער געהאַט פון דער קרעטשמע קוים־קוים דורכצוקומען, געווען אַ בעל־מטופּל מיט קינדער.

קומט ער צו גיין איין מאָל צום פּריץ דינגען די אַרענדע און טרעפט אַ גוזמא געסט, אַ גאַנצע סעודה. נאָך דער סעודה קלייבט מען זיך אויף געיעג. עס שטייען שוין צוגעגרייט פערד און הינט פון כל המינים, און די יעגערס מיט די גרויסע פעדערן און מיט די פייפלעך, — אַלצדינג הייסט עס פאַרטיק אַרום און אַרום.

„נישט געטראָפן די גוטע צייט, — טראַכט זיך נח — דער פּריץ וועט נישט וועלן ריידן איצט פון דער אַרענדע". צום סוף האָט ער אַ טעות געהאַט. אויפגעשטאַנען מיט די געסט פון טיש און געוואָלט זיך שוין אַרויפזעצן אויף די פערד, האָט דער פּריץ דערזען דעם יידן שטיין איינגעבויגן ביי אַ זייט, אָפּגעריסן, אָפּגעשליסן.

מאַכט ער צו אים מיט אַ פריילעך פּנים: — „וואָס מאַכט אַ ייד אַ רענדאַר?"

זאָגט אים נח: „אדוני פּריץ, איך בין געקומען וועגן דער קרעטשמע".

צעלאַכט ער זיך, דער פּריץ, ער איז געווען שטאַרק אונטערן גלעזל, און רופט זיך אָן צו אים: „אויף וויפל יאָר ווילסטו דען די קרעטשמע?"

זאָגט ער צו אים: „וועלן וואָלט איך געוואָלט אויף עטלעכע יאָר. נאָר אַזוי ווי דער מנהג איז ביי דיר"...

לאָזט אים דער פּריץ נישט אויסריידן און מאַכט צו אים: „איצטיקס מאָל גיב איך דיר אָפּ די קרעטשמע אויף דעם אייגענעם מקח, וואָס אויף אַלע מאָל, אויף אַ צייט פון צען יאָר. נאָר מיט איין תנאי: זאָלסט מיר זיין אַ פויגל".

קוקט אים אָן דער ייד: „וואָס הייסט, איך זאָל דיר זיין אַ פויגל?"

ענטפערט אים דער פּריץ: „גאַנץ פּשוט. דו דאַרפסט אַרויף

ראַטע — איינצאָלונג אין אַ טערמין, instalment.
בעל־מטופּל — באַלאַדן מיט קינדער, עמעצער וואָס האָט אַ סך קינדער.
אַ גוזמא געסט — זייער אַ סך געסט.
מקח — פּרייז.
תנאי — term, condition.

אויפֿן דאַך פֿון אַט דער שטאַל. זעסטו? דאַרטן דאַרפֿסטו זיך פֿאַרשטעלן פֿאַר אַ פֿויגל, און איך וועל זיך צילן אין דיר און פּרואוון טרעפֿן גלייך אין קאָפּ אַריין. האָסטו עס צעקייט?”

ווערט אַ געלעכטער צווישן די פּריצים, און דער ייִד כּלומרשט לאַכט אויך. ער טראַכט זיך: דער פּריץ טרייבט קאַטאָוועס, גענו־מען אַן איבעריק ביסל ווײַן.

„נו?” — פֿרעגט אים דער פּריץ — „איז דאָס געמאַכט?”

טראַכט זיך נח: וואָס ענטפֿערט מען אים דערויף? און טוט אים אַ פֿרעג אויף טשיקאַוועס: „וויפֿל צייט גיסטו אויף צו באַ־טראַכטן זיך?”

זאָגט אים דער פּריץ גאַנץ ערנסט: „איין מינוט, מער ניט. די ברירה איז ביי דיר: אָדער דו קריכסט אַרויף אויפֿן דאַך און פֿאַרשטעלסט זיך פֿאַר אַ פֿויגל, אָדער מאָרגנדיקן טאָג ווערסטו אַרויסגעוואָרפֿן פֿון דער קרעטשמע”.

וואָס טוט מען? מיט אַ פּריץ שפּילט מען זיך ניט. ובפֿרט אַז יענער הייסט שוין טראָגן לייטערס — אַפֿנים ס'איז גאַרניט קיין קאַטאָוועס? רופֿט ער זיך אָן נאָך אַ מאָל צום פּריץ: „און וואָס וועט זיין, טאָמער חלילה טרעפֿסטו טאַקע?”

ווערט נאָך אַ גרעסערער געלעכטער צווישן די פּריצים, און נח בלייבט שטיין אַ צעטומלטער. ער ווייסט ניט, צי דער פּריץ מאַכט חוזק, צי ער מיינט דאָס מיט אַן אמת? זעען זעט עס אויס ווי אַן אמת, וואָרעם מע הייסט אים די רגע קריכן אויפֿן דאַך אָדער גיין אַהיים אָפּרייניקן די קרעטשמע. וויל ער שוין גיין אַהיים. דער־מאָנט ער זיך, אַז ער איז אַ בעל־מטופּל מיט קינדער. הייבט ער אָן זיך בעטן ביים פּריץ, ער זאָל אים געבן כאָטש עטלעכע מינוט אויף אָפּצוזאָגן ווידוי.

זאָגט דער פּריץ: „איך גיב דיר נאָך איין מינוט אויף זאָגן ווידוי”.

איין מינוט? וואָס קאָן אַ ייִד זאָגן אין איין מינוט אַ חוץ „שמע ישראל”? ובפֿרט אַז מע שטופּט אים שוין אַרויף אויפֿן לייטער.

שטאַל — stable.
תּנאַי — באַדינג, term, condition.
ברירה — אויסקלייב, פֿרייער ווילן.
ווידוי — די תּפֿילה וואָס ווערט געזאָגט פֿאַרן שטאַרבן.
שמע־ישראל — די ערשטע צוויי ווערטער פֿון דעם אויסרוף מיט וועלכן ייִדן גייען אויף קידוש־השם: שמע ישראל יהוה אליהנו יהוה אחד — „הער, ישראל, יהוה איז אונדזער גאָט, יהוה איז איינער”.

זאָגט ער „שמע ישראל” און נעמט קריכן אויפן לייטער. און טרערן גיסן זיך אים. וואָס זאָל ער טאָן? אַ גזירה מן השמים. אַ בעל־מטופל מיט קינדער. מסתמא איז אים באַשערט אומצוקומען אויף קידוש־השם. און אפשר וועט נאָך גאָט רחמנות האָבן און טאָן אַ נס? דער אייבערשטער אַז ער וויל — קאָן ער!

אַרויפגעקראָכן אויפן שפּיץ דאַך, הערט ער נישט אויף צו לייענען קריאת־שמע שטילערהייט און צו וויינען, גיסן מיט טרערן, און נאָך אַלץ ניט פאַרלאָרן אין גאַנצן דעם בטחון אין גאָט, טאָמער וועט דער אייבערשטער פאָרט רחמנות האָבן. אַז דער אייבערשטער וויל — קאָן ער!

דער פּריץ דערווייל האָט קיין צייט ניט. הייסט ער אים ער זאָל שטיין גלייך — שטייט ער גלייך. דערנאָך הייסט ער אים ער זאָל זיך אָנבייגן — בייגט ער זיך אָן. ער זאָל צענעמען די הענט — צענעמט ער די הענט. ער זאָל אויסזען ווי אַ פויגל — זעט ער אויס ווי אַ פויגל . . . און דער פּריץ — צי ער האָט טאַקע געמיינט אויף אַן אמת, אָדער ער האָט נאַר געטריבן קאַטאָוועס, און דער אייבער־שטער האָט געמאַכט אַזוי, ס'זאָל אויסקומען אויף אַן אמת — ער האָט אויסגעשאָסן און געטראָפן נחן גלייך אין שטערן אַריין.

און נח איז אומגעפאַלן ווי אַ געשאָסענער פויגל און האָט זיך אַראָפּגעקייקלט אַראָפּ פונעם דאַך. און נאָך דעם אייגענעם טאָג האָט מען אים געבראַכט צו קבר־ישראל.

דער פּריץ האָט אָבער געהאַלטן וואָרט. צען יאָר כסדר האָט ער נישט גערירט די אלמנה פון דער קרעטשמע, וויפל מע זאָל אים ניט מוסיף זיין אויף דער אַרענדע — אַמאָליקע פּריצים!

גזירה מן השמים — אַ גזירה פון הימל.

קידוש־השם — „הייליקונג פון גאָטס נאָמען”, דאָס אָפּגעבן דאָס לעבן פאַרן גלויבן.

אומקומען אויף קידוש־השם — שטאַרבן אין נאָמען פון גלויבן.

געבראַכט צו קבר ישראל — באַגראָבן אויף אַ יידישן בית־עולם, באַגראָבן נאָך די יידישע דינים.

מוסיף זיין — צולייגן.

28

ימים נוראים און סוכות

די באָהוסלאַווער אַלטע קלויז. — די באַבע גיטל שלאָגט מיט די אייניקלעך כּפּרות. — דער זיידע בענטשט זיי ערב יום־כּיפּור און זיינע אויגן זיינען נאַס. — אַ בשותּפותדיקע סוכּה. — דער זיידע דאַוונט און די קינדער ווילן עסן. — שמחת־תּורה.

די באָהוסלאַווער אַלטע קלויז האָט געהאַט אין זיך אַזאַ כּוח, אַז די פּערעיאַסלאַווער יתומים, ווי מע האָט זיי דאָרט גערופן, האָבן זיך צוגעבונדן צו איר, גלייך ווי זיי וואָלטן דאָרט געבוירן און אויפּגעצויגן געוואָרן. אַלצדינג האָט ביי זיי אויםגעזען מוראדיק גרוים און שיין און הייליק.

אויב די באָהוסלאַווער אַלטע קלויז האָט אויםגעזען ביי די פּערעיאַסלאַווער יתומים אין אַלע טעג פון אַ גאַנץ יאָר ווי אַ שטיק בית־המקדש, איז זי צו ימים־נוראים, צו ראש־השנה און יום־כּיפּור, געוואָרן פאַר זיי טאַקע אַ גאַנצער בית־המקדש. זיי האָבן נאָך קיין מאָל אַזוי פיל יידן ניט געזען און האָבן נאָך קיין מאָל אַזאַ דאַוונען ניט געהערט. דאָס איז געווען אַ מישמאַש פון אַלערליי מינים חסידים וואָס האָבן ביים דאַוונען איינגעלייגט די וועלט: געפּאַטשט מיט די הענט, געקנאַקט מיט די פינגער און געזונגען מאָדנע ניגונים, געברומט און געבאָמקעט.

נאָר שענער פון אַלץ איז געווען דאָס, וואָס דער זיידע משה־יאָסע האָט מיט זיין דאַוונען איבערגעשטיגן אַלע דאַוונער פון דער אַלטער קלויז. ער האָט זיך פאַרגונען בלייבן אין קלויז שבת און יום־טוב לאַנג־לאַנג נאָך אַלעמען. דער פעטער איצע, וואָס האָט געוואוינט אין דער אַנדער האַלבער שטוב, האָט שוין געהאַלטן אין עסן; פון אויוון האָט זיך געלאָזט הערן אַ ריח פון געפילטע פיש און יום־טובדיקע מאכלים; עס האָט געקלעמט דאָס האַרץ און

באָמקען — מאַכן באָם־באָם, צוזינגען.

אזש דערלאַנגט ביזן לעפּעלע, — און דער זיידע האָט נאָך אַלץ געדאַוונט, געזונגען און געבאָמקעט. די באָבע גיטל האָט עטלעכע מאָל בשתיקה אונטערגערוקט די אייניקלעך, חיה־אסתרס קינדער, צו שטיקלעך לעקעך, ס'זאָל זיי ניט איבערחלשן דאָס האַרץ און אַ זאָג געגעבן צו זיי מיט אַ געלעכטער: „איר וועט שוין גע־דענקען, ווי איר האָט זיך אַריינגעכאַפּט צווישן משוגעים"...

דער פעטער איצע דערווייל האָט שוין אָפּגעגעסן און אָפּגע־בענטשט, אַריינגעשטעקט דעם קאָפּ פון דער אַנדער האַלבער שטוב: „נישטאָ דער טאַטע? כאַ־כאַ!" לאַ־די ער האָט אָפּגעגעסן, לאַכט ער נאָך!... קוים מיט צרות, גאָט האָט רחמנות געהאַט — דער זיידע איז שוין דאָ! אַריינגעפלויגן איז ער מיט אַ ברייטן גוט יום־טוב, און גלייך צום קידוש מאַכן, אָבער מיט אַזעלכע קולות, אַז די גאַנצע גאַס האָט געמוזט הערן. און נאָך דעם האָט ער מיט איין האַנט געגעסן און מיט דער אַנדערער געמישט עפּעס אַן אַלטן ספר; מיט איין אויג אַריינגעקוקט אַהין און מיטן אַנדערן אויג געכאַפּט אַ קוק אויף די אייניקלעך און געזיפצט, שטאַרק גע־זיפצט.

דאָס זיפצן איז טאַקע געווען אויף די אייניקלעך די יתומים, וואָס האָבן אין זינען די אכילה, גיבן נאָך דעם יצר־הרע... נאָכן עסן האָט ער זיי דאָס פאַרגעהאַלטן, געזאָגט אַ היפּש ביסל מוסר, ס'זאָל זיי אויספאַלן באַקאָם דער פרישער קוילעטש מיט די גע־פילטע פיש, מיטן זיסן צימעס, מיט אַלע איבעריקע יום־טובדיקע מאכלים, וואָס די באָבע גיטל האָט, ליגנדיק אין בעט אַ געליימטע, נאָר מיט איר שכל געקאָנט צוגרייטן אַזוי גוט.

דאָס איז געווען ראש־השנה. ערב יום־כיפּור איז געווען נאָך שענער. דער ערב יום־כיפּור האָט זיך אויסגעפּיינט אין באַ־הוסלאַוו ביים זיידן משה־יאָסע מיט צוויי זעלטענע צערעמאָניעס, וואָס האָבן געמאַכט אויף די יתומים אַ באַזונדערן איינדרוק.

די ערשטע צערעמאָניע איז געווען דאָס שלאָגן כפּרות. די באָבע גיטל האָט גענומען די דאָזיקע מצווה אויף זיך. זיצנדיק אַ געליימטע אין בעט, האָט זי צוגערופן די גאַנצע כאַליאַסטרע צו זיך, געגעבן יעדערן זיין כפּרה, די יינגלעך צו הענער און די מיידלעך

אַזש דערלאַנגט ביזן לעפּעלע — נעהלשט דאָס האַרץ.
בשתיקה — אין דער שטיל, אין געהיים.
לאַ־די — נאָך וויניק וואָס.
אויספאַלן באַקאָם — ניט באַקומען, אויסקרענקען.

צו הינער, געעפּנט איר גרויסן סידור און אָנגעוויזן מיט אירע אויסגעדרייטע פינגער אויפן „בני אָדם". די עלטערע האָבן דעם „בני אָדם" געזאָגט אַליין, און מיט די קלענערע, מיט די מיידלעך, האָט די באָבע געזאָגט „בני אָדם" וואָרט ביי וואָרט און הויך אויף אַ קול, און געוויינט בעת מעשה אַזוי, ווי מע קאָן וויינען סיידן נאָר אויף אַ טויטן.

און ווער שמועסט אַז ס'איז געקומען צו דער יינגסטער פון די יתומהלעך, צום מיידעלע וואָס איז אַלט קוים אַ יאָר, האָט די באָבע שיר געחלשט פאַר געוויין! אויף איר קוקנדיק, האָבן זיך די קינדער אויך צעוויינט, און אויף זיי קוקנדיק — אויך די עלטערע, און ס'איז געוואָרן אַ יללה מיט סכנת-נפשות. אין יענעם ביטערן שבת, בעת די מאַמע זייערע איז געלעגן מיט שוואַרצן איבערגע־דעקט אויף דער ערד, האָבן די יתומים קיין צענט חלק אַפילו נים געוויינט, ווי אַצינד, ביי דער באָבעס „בני-אָדם".

די צווייטע צערעמאָניע איז געווען אויף מאָרגן, ערב יום-כיפּור, נאָכן קומען פון דער אַלטער קלויז. מאָדנע יום-טובדיק אָנ־געטאָן און יום-טובדיק געשטימט איז געווען דער זיידע משה-יאָסע. די מוראדיק ברייטע וואָנצעס מיט די מוראדיק געדיכטע גרויסע ברעמען האָבן איצטיקס מאָל אויסגעזען נים אַזוי בייז, ווי אַלע מאָל, און דאָס גאַנצע פּנים האָט אויסגעזען ביי אים איצטיקס מאָל ווייך, מוחלדיק-ווייך און גאָר פריינדלעך.

— קומט אַהער, קינדער, וועל איך אייך בענטשן! — האָט ער יום-טובדיק ברייט אַריינגערופן די יתומים צו זיך אין זיין ענגן פינצטערן חדרל מיט די פּעלצן, אַרויפגעלייגט אויף יעדערן פון זיי ביידע הענט מיט די ברייטע אַרבל פון זיין אַטלעסענער קאַפּאָטע, צו־געמאַכט די אויגן, פאַרריסן דעם קאָפּ אַרויף און געזאָגט, און גע־זאָגט, און געזאָגט עפּעס שטילערהייט, און שטאַרק געזיפצט און געקרעכצט. און אַז ער האָט אָפּגעזאָגט, האָבן די יתומים אים אַ קוק געגעבן אין פּנים, האָבן זיי דערזען — זיינע אויגן לויכטן, נאָר זיי זיינען רויט, די ברעמען נאַס, און די וואָנצעס נאַס, און די באָרד נאַס, נאַס פון טרערן. . .

דאָס ערשטע פלעקל פון דעם זיידן משה-יאָסעס סוכה איז אַריינ־געשלאָגן געוואָרן, פאַרשטייט זיך, מוצאי יום-כיפּור, תיכף נאָכן

„בני אדם" — די תפילה וואָס מע זאָגט ביים שלאָגן כפּרות.
יללה מיט סכנת-נפשות — אַ געפערלעך געוויין.
מוחלדיק — אין דער שטימונג פון מוחל זיין, פאַרגעבנדיק.
מוצאי-יום-כיפּור — דער אָוונט נאָך יום-כיפּור.

אָפּפּאַסטן זיך. געבויט האָט די סוכה דער פעטער איצע און די יתומים האָבן אים אונטערגעהאָלפן. נאָר געקאָמאַנדעוועט האָט דער זיידע: „דאָס אַהער!", „דאָס אַהין!", „דאָס וועט אַריין!", „דאָס וועט ניט גיין!" נאָך מער קונץ וואָס דער זיידע מיטן פעטער ריידן ניט צווישן זיך קיין וואָרט. ברוגז. די באָבע האָט דערפון יסורים: אַ בן־יחיד, דער איינציקער קדיש איבער הונדערט און צוואַנציק יאָר, און רעדט ניט מיטן טאַטן — וואו האָט מען גע־הערט אַזאַ רציחה?

אין דער בשותפותדיקער סוכה זיינען געשטאַנען גרייט צוויי טישן, פאַרן זיידן באַזונדער און פאַרן פעטער באַזונדער. אויף יעדער טיש איז געווען צוגעגרייט באַזונדער ווייַן אויף קידוש, באַזונדער חלה, באַזונדערע לייכטער מיט ליכט. די מומע סאָסע האָט זיך געבענטשט ליכט ביי איר טיש, און די באָבע גיטל האָט מען אַרויס־געטראָגן מיטן בעטל, זי זאָל בענטשן ליכט ביי איר טיש.

דערנאָך איז געקומען צו גיין דער פעטער איצע פון קלויז און געמוזט וואַרטן ביז דער זיידע וועט אַ מאָל דערמאָנען זיך קומען און מאַכן דעם ערשטן קידוש. מע קאָן דאָך ניט זיין אַזוי גראָב קעגן אַ טאַטן — כיבוד־אָב! אַלע ווײַלע איז דער פעטער איצע אַרויסגעגאַנגען פון שטוב און אַריינגעקוקט אין סוכה אַריין... אויפן פעטער איצע האָבן די קינדער דערלעבט אַ נקמה: אַ האַרטער ייד, אָן אַ נשמה — לאָז ער אויך וויסן וואָס הייסט זיין הונגעריק!...

נאָר אָט איז געקומען דער זיידע, אָפּגעגעבן דעם ברייטן גוט־יום־טוב, אַרויסגעקריגן אַ סידור און אָוועקגעזעצט זיך זאָגן אושפיזין, און האָט געזאָגט און געזאָגט, און געזאָגט און געזאָגט... און פון קיך האָבן, ווי אויף צו־להכעיס, זיך געלאָזט הערן די פיש מיט זייער געפעפערטן געפילעכץ, און די פרישע געברוינטע חלות האָבן זיך גערייצט: „אונדז אַז איר'ט איינטונקען אין הייסער פיש־יויך, וועט איר פילן דעם אמתן טעם גן־עדן"... און דער זיידע טוט זיך זיינם: ער זאָגט. די ליכט אין סוכה לעשן זיך — און ער זאָגט. די קינדער חלשן עסן, גייען אוים שלאָפן — און ער זאָגט! מיט אַ מאָל האָט דער זיידע זיך געגעבן אַ כאַפּ אויף, צוגעלאָפן צום טיש און געגעבן אַ לייג אָוועק דעם יום־טובדיקן קידוש, איז גע־וואָרן אַ ליכט אין די אויגן. נאָך אים — דער פעטער איצע ביי זיין טיש. נאָכן פעטער איצען — חיה־אסתרס יתומים, איינציקווייז,

---

כיבוד־אָב — דאָס אָכטן דעם פאָטער, די מצוה פון אָכטן דעם פאָטער.
אושפיזין — דאָס וואָס מע זאָגט, ווען מע קומט אַריין צום ערשטן מאָל אין סוכה.

און די באָבע גיטל בעת מעשה האָט געלאָזט אַ טרער — הקיצור, ניט אַזוי גיך האָט מען דערלעבט איינצוטונקען די המוציא אין האָניק און צו דערזען זיך מיטן שטיקל פיש און צו דערפילן דעם פעפער אויפן שפּיץ צונג. . .

דאָס איז געווען די ערשטע טעג סוכות. די אַנדערע טעג סוכות איז געווען נאָך ערגער. אַזוי אַז שמחת־תורה אויף דער נאַכט האָט שוין דער פעטער איצע נישט געקאָנט אויסהאַלטן. ער האָט אַריינגערופן די פּערעיאַסלאַווער יתומים צו זיך און האָט זיי געזאָגט:

— קינדער, איר ווילט זען אַ שיינע זאַך? טאָ גייט זיך דורך אין קלויז אַריין, וועט איר עפּעס אָנקוקן.

לאַנג בעטן האָט מען זיי ניט באַדאַרפט. מע האָט זיך גענומען פאַר די הענט און מען איז אַוועק. אין גאַס איז געווען חושך־פינצטער. אַלע יידן זיינען געזעסן אין די הייזער און געגעסן. אַלע שולן זיינען שוין געווען געשלאָסן און שטאָק־פינצטער. נאָר אין דער אַלטער קלויז האָט זיך נאָך געלייכט. שטיל האָבן חברה אויפגעעפנט אַ שטיקל טיר, אַריינגעקוקט און דערזען אַזעלכעס, וואָס זיי האָבן נישט געגלייבט זייערע אויגן. אין דער גאַנצער קלויז איז געווען מער ניט ווי איין מענטש — דער זיידע משה־יאָסע, אין אַ טלית, מיט אַ סידור אין איין האַנט און מיט אַ ספר־תורה אין דער אַנדערער האַנט. צוגעטוליעט די ספר־תורה צום האַרצן, איז ער אַרומגעגאַנגען אַרום באַלעמער מיט פּאַוואָליעדיקע טריט, געזאָגט אויף אַ קול ווי אַ חזן די הקפות.

אויף די קינדער איז אָנגעפאַלן אַ פּחד מיט אַ געלעכטער אין איינעם, און זיי האָבן זיך גענומען ביי די הענט און זיך געלאָזט לויפן אין איין אָטעם צוריק אַהיים.

— נו? וואָס'ט איר געזען? איאָ, אַ שיינס? — מיט די ווערטער האָט זיי באַגעגנט דער פעטער איצע און בעת מעשה האָט ער געלאַכט, נאָר די אויגן האָבן געטרערט. . . און די קינדער האָבן געוואָרפן אַן אומחן ניט אויפן זיידן — ניין, נאָר אויפן פעטער איצע.

דערפאַר אָבער האָט זיך אויף מאָרגן, שמחת־תורה, די דעקאָראַציע אין גאַנצן איבערגעביטן. דעם זיידן משה־יאָסע איז געווען ניט צו דערקענען. די קינדער געדענקען נאָך פון דער אַלטער היים,

---

הקיצור — אין קורצן, בקיצור.
הקפות — דאָס אַרומגיין מיט אַ ספר־תורה אין שול אום שמחת־תורה.

פון װאָראָנקאָ, װאָס פֿאַר אַ שׂמחה ס׳איז געװען, אַז ס׳איז געקו־מען שׂמחת־תּורה. אױך אינעם האַלב־גויִאישן פּערעיאַסלאַװ איז שׂמחת־תּורה געװען שׂמחת־תּורהדיק. נאָר װאָס פֿאַר אַ װערט האָבן יענע אַלע שׂמחת־תּורהס געהאַט אַקעגן שׂמחת־תּורה, װאָס די פּערע־יאַסלאַװער יתומים האָבן בײַגעװאױנט דאָ, אין דער ייִדישער שטאָט באַהוסלאַװ!

די הײַזער, די גאַסן, די שטײנער פֿון די גאַסן — אַלץ, אַלץ האָט געזונגען, געפּליעסקעט, געטאַנצט און געפֿרײט זיך. נישט נאָר עלטערע ייִדן — ייִנגלעך זײַנען געװען שיכּור, געװאַלגערט זיך פֿון די פּיס. מע דאַרף נישט מער װי דער פֿעטער איצע, אַ ייִד אַ שטילער, אַ װילדער בעל־מרה־שחורה, — איז ער אױך געװען בגילופֿין, פֿאַרלײגט די פּאות אױף יענער זײַט אױערן, פֿאַרקאַטשעט די פּאָלעס און געגאַנגען אַ דײַטש!

נאָר דאָס אַלץ איז געװען אַ גאָרנישט אַקעגן דעם, װאָס עס האָט אַרױסגעװיזן אין יענעם טאָג דער זײדע משה־יאָסע. אױסגע־טרונקען האָט ער בסך־הכּל אײן גלעזל בראָנפֿן מיט אַ האַלב גלעזל װײַן. נאָר שיכּור איז ער געװען װי אַכציק שיכּורים מיט אַ מאָל קאָנען אַזױ ניט זײַן שיכּור, און אַרױסבאַװיזן אַזעלכע גבֿורות, אַז די גאַנצע שטאָט האָט מיט אים געקלונגען:

— װאָס זאָגט איר צו משה־יאָסע דעם האַמאַרניקס?

— גײט, װעט איר זען, װאָס משה־יאָסע דעם האַמאַרניקס טוט!

און משה־יאָסע דעם האַמאַרניקס האָט נישט געטאָן גאָרנישט. ער איז נאָר אַרומגעגאַנגען אין די גאַסן און געטאַנצט. און נאָך װי געטאַנצט! געטאַנצט און געשפּרונגען, געפּליעסקעט און גע־זונגען. און געדרײט זיך װי מע דרײט זיך מיט אַ כּלה, געמאַכט פֿאַרשײדענע טריט: אַהין און צוריק, רעכטס און לינקס, און װידער פֿאַרשײדענע טריט: אַהין און צוריק, רעכטס און לינקס, און װידער אַהין און צוריק, װידער רעכטס און לינקס, און אַזױ כּסדר. דעם קאָפּ פֿאַרריסן אַרױף, די אױגן געהאַלטן צו, אױפֿן פּנים אױסגעגאָסן אַ גליק־לעך שמײכל, צוגעקנאַקט מיט די פֿינגער, געהאָפּקעט און געזונגען אַלע מאָל שטאַרקער און שטאַרקער:

בעל־מרה־שחורה — אַ מענטש מיט אַ פֿינצטערן געמיט, אַ מעלאַנכאָליקער.
בגילופֿין — שיכּורלעך, האַלב שיכּור, אױפֿגעמונטערט.
געגאַנגען אַ דײַטש — געטאַנצט אַ געװיסן טאַנץ מיט פֿאַרקאַטשעטע פּאָלעס.
גבֿורה — העלדישקײט, שטאַרקײט.

משה שמח בשמחת תורה —
לאַמטעדרידאַם, היי־דאַ !
שישו ושימחו בשמחת־תורה —
לאַמטעדרידאַם, דאַם־דאַם־דאַם !
היי־דאַ, דרי־דאַ־דאַ !
תורת משה, האַ !

וואָס ווייטער איז דער עולם געוואָרן אַלץ גרעסער און ענגער. וויפל יינגלעך ס׳זיינען געווען אין שטאָט, זיינען זיי אַרוים אויף דער גאַס מקבל פנים זיין משה־יאָסע דעם האַמאַרניקס, זען ווי ער טאַנצט און דרייט זיך, זינגט און פּליעסקעט. יינגלעך שקצים האָבן אים געמאַכט אַ הוראַ, געהאָלפן אים זינגען זיין שמחת־תורהדיקן ניגון. און די פּנימער פון זיינע פּערעיאַסלאַווער אייניקלעך האָבן געפלאַמט פאַר בושה.

און ער, דער זיידע משה־יאָסע, זאָל דאָס אויף עמעצן אַפילו אַ קוק טאָן ! ער טוט זיך זיינס : ער גייט אַ פּריילעכס, ער שמייכלט און קנאַקט מיט די פינגער, טאַנצט און האָפּקעט און זינגט שטאַרקער און שטאַרקער :

משה שמח בשמחת תורה —
לאַמטעדרידאַם, היי־דאַ !
שישו ושימחו בשמחת־תורה —
לאַמטעדרידאַם, דאַם־דאַם־דאַם !
היי־דאַ, דרי־דאַ־דאַ !
תורה משה, האַ !

בושה — חרפּה, שאַנד.

29

אויס יום־טוב — צוריק אַהיים

אינטריגעס צווישן דער משפחה. — די קינדער ווערן אויס מיוחסים אין באָהוסלאַוו. — עס ציט זיי צוריק אַהיים. — אַ שטיפמאַמע.

שווער אויפן האַרצן, אומעטיק אויף דער נשמה און שטאַרק־שטאַרק וואָכעדיק איז געוואָרן די קינדער אויף מאָרגן נאָך יום־טוב. . . די יידן, וואָס ערשט נעכטן זיינען זיי געוועזן שיכור־לוט, געטאַנצט און געפּליעסקעט און געמאַכט זיך נאַריש ווי קינדער, זיינען מיט אַ מאָל געוואָרן אַלע ניכטער, סטאַטעטשנע און כמעט זיך געשעמט קוקן איינער דעם אַנדערן אין די אויגן אַריין. אַ מאָדנער אומעט האָט אַרומגענומען די שטאָט, אַ זעלטענע מרה־שחורה האָט זיך אָנגערוקט אויף באָהוסלאַוו.

און אומעטיקער און טרויעריקער פון אַלע זיינען געוואָרן די קינדער, די פּערעיאַסלאַווער יתומים. וואָרעם כל־זמן די קינדער זיינען נאָך געוועזן געסט, האָבן זיי זיך געפילט ניט שלעכט, נאָר וואָס ווייטער האָבן זיי אָנגעהויבן אַלץ מער געוואָר ווערן, אַז זיי זיינען דאָ איבעריק.

דער זיידע משה־יאָסע איז זיך געזעסן ביחידות אין טלית און תפילין אויף די פּעלצן, אָדער געדאַוונט, אָדער געלערנט, אָדער געבאָמקעט, צוגעקנאַקט מיט די פינגער, אָבער געזיפצט און שטילערהייט גערעדט מיט גאָט, אָדער דערציילט פאַר די קינדער זיינע שיינע מעשיות פון אַמאָל, אָדער געזאָגט מוסר פאַר וואָס די קינדער זיינען ניט פרום. דעם מוסר האָבן די קינדער שוין געהערט ווי פיל מאָל אין חדר, פון דער באַבע מינדע און פון גלאַט יידן, וואָס האָבן ליב זאָגן מוסר און סטראַשען מיטן גיהנום. און דאָס אַלצדינג האָט

שיכור־לוט — שיכור אַזוי ווי לוט; לוט איז אברהמס פּלעמעניק. אין חומש ווערט דערציילט אַ מעשה אַז לוט איז געוועזן זייער שיכור.

זיך זיי שוין צוגעגעסן. זיי איז געווען אַ סך מער אינטערעסאַנט צו זען די פּאָליטיקע, וואָס האָט זיך אָפּגעשפּילט דאָ ביי זייער זיידן משה־יאָסע מיט דער באָבע גיטל אין שטוב.

טאָג ווי נאַכט זיינען דאָרטן געווען אינטריגעס מיט סודות, מיט שושקערייען, מיט רכילותן. דער פעטער איצע מיט דער מומע סאָסע האָבן געהאַלטן אין איין קלאָגן זיך אויף דער באָבע גיטל, אַז ס'איז שווער ביי איר אַ גראָשן אַרויסצובאַקומען פון אונטער די קישנס, און אויפן זיידן, אַז ער איז שוין צו פרום, אַזוי פרום אַז ער איז שוין עובר־בטל. . .

און די באָבע גיטל האָט זיך באַקלאָגט אויף איר שנור און אויף איר בן־יחיד, אַז זיי גיבן איר ניט אָפּ קיין כבוד ווי אַ מאַמען, און אַז זיי קוקן שוין אַרויס, זי זאָל צומאַכן מיט אַן אויג, אויף דער ירושה, אויף דער ירושה קוקן זיי אַרויס! זיי אויף צו־להכעיס וועט זי נאָך לעבן און לעבן, כאָטש דער טויט איז איר טויזנט מאָל מער ניחא, וואָרעם וואָס טויג איר דאָס לעבן, משטיינס געזאָגט, אַ קאַליקע; באַגראָבן אַזאַ טאָכטער, אַזאַ חיה־אסתר, אַ מאַמע פון אַזוי פיל קינדער, ווינד איז איר און וויי! . . . מיט די אויסגעדרייטע עלנ־בויגנס קוועטשט זי אַרויס אַ טרער פון אירע קאַליע אויגן, רופט צו די קינדער, שאַרט מיט די אויסגעדרייטע הענט אונטער די קישנס, נעמט אַרויס און שענקט זיי איטלעכן באַזונדער אַ פּאָר גראָשנס.

דערזעט דאָס די קליינע חוה־ליבע מיט די רויטע בעקלעך און מיט די קליינע ליפּעלעך און טראָגט עס אָפּ באַלד צו דער מומע סאָסע. און די מומע סאָסע גיט עס באַלד איבער דעם פעטער איצען. און ביידע שושקען זיי זיך, אַז פּאָר אירע א י י ג ע נ ע קינדער זשאַלעוועט מען אַ קאָפּיקע און די פ ר ע מ ד ע קינדער צעטיילט מען מאַיאָנטקעס גאַנצע! . . . און די קינדער הערן דאָס, און עס גייט זיי ניט איין. עס שלאָגט זיי צו דער גאַל.

וואָס ווייטער אַלץ ערגער. די קינדער פילן אַז זיי זיינען דאָ איבעריק. זיי זעען ווי מע קוקט אויף זיי בעת זיי עסן, זיי הערן הינטער די פּלייצעס, אַז מע רעדט פון זייערע „אַפּעטיטלעך". עס שטעלט זיך זיי שוין דער ביסן אין האַלדז. זיי קוקן שוין אַרויס אויף

ביחידות — איינער אַליין.
רכילות — gossip.
עובר בטל — ניט אין גאַנצן ביים פולן זינען, ניט אין גאַנצן קלאָר איבער אַלטקייט.
ניחא — ליב, אָנגעלייגט.

אַ בריוול פון טאַטן ווי אויף משיחן — ווען וועלן זיי שוין פאָרן אַהיים?

דער גוטער גאָט האָט זיי געהאָלפן, דאָס גוטע בריוול איז שוין דאָ: דורך אַ פּערעיאַסלאַווער בעל־עגלה, אָנגעקומען מיט אַ צו־שריפט, אַז מיטן דאָזיקן בעל־עגלה טאַקע זאָלן די קינדער זיך אויפֿזעצן און פאָרן אַהיים. כאָטש דער בעל־עגלה איז געשיקט געוואָרן, ער זאָל ברענגען צו פירן נחום ראַבינאָוויטשעס קינדער, פונדעסטוועגן האָט ער ניט געקאָנט ביישטיין דעם נסיון — טאָמער וועט אים גאָט צושיקן אויף צוריקוועגס כאָטש אַ פּאָר פּאַרשוינדלעך, וועט דאָס זיין ווי געפונען. האָט ער זיך אַרומגעדרייט אין מאַרק מיט דער בייטש אַ טאָג און צוויי און דריי. די פערדלעך האָבן גע־כראָמקעט דעם האָבער — און פּאַרשוינדלעך ניט אַ לעק! די קינ־דער האָבן ניט געקענט פאַרטראָגן דאָס וואַרטן. און אָט זאָגט מען זיין אָן די גוטע בשורה — זיי פאָרן! אַ סימן: דער בעל־עגלה האָט שוין אַרויסגעקאָטשעט דעם וואָגן און שמירט שוין די רעדער...

די קינדער כאַפּן זיך אַריין אין שטוב אַריין. זיי קלייבן זיך אין וועג אַריין, געזעגענען זיך אָפּ מיט די באַהוסלאַווער חברים, מיט דער אַלטער קלויז און מיטן זיידן און מיט דער באַבען. דער זיידע משה־יאָסע בעת מעשה זאָגט זיי מוסר, פאַרשטייט זיך, און הייסט זיי זיין ערלעכע יידן. און די באָבע גיטל ווישט די אויגן מיט אירע אויס־געדרייטע הענט. נאָר פונעם פעטער איצע מיט דער מומע טאָסע הערן זיי אַ קאַלטן „פאָר־געזונט". די צוויי וואָלטן דווקא געווען צופרידן, וואָס די „פרעמדע קינדער" פאָרן אַוועק, איז זיי פאַרשטערט געוועזן די שמחה, וואָס ניט אַלע פאָרן זיי אַוועק. עס פאָרן נאָר די יינגלעך. די צוויי מיידלעך זיינען געבליבן אין באָהוסלאַוו.

וואָס איז די מעשה? אַ פּראָסטע מעשה. די באָבע גיטל האָט געזאָגט: זי וועט זיי ניט לאָזן. זי וויל ניט, איר חיה־אסתרס קינ־דער זאָלן אַריינפאַלן צו אַ שטיפמאַמע.

— נו, און אַז די יינגלעך פאַלן אַריין צו אַ שטיפמאַמע איז גוט? כע־כע!

— וואָס גלייכסטו יינגלעך צו מיידלעך? וואָס האָרכט אַ יינגל אַ שטיפמאַמע? אַ יינגל גייט אַוועק אויף אַ גאַנצן טאָג אין חדר

משטיינס געזאָגט — אויך מיר... וואָס איז דאָ שוין פאַראַן וואָס צו זאָגן; אַז אַך און אַז וויי; צום אומגליק.

קאַליע אויגן — קראַנקע אויגן, קאַליע געוואָרענע אויגן.

מאַיאָנטקעס — פאַרמעגנס, estates.

ביישטיין דעם נסיון — זיך ניט לאָזן פאַרפירן.

אַריין. און אַ מיידל וואָס? אַ מיידל בלייבט אין דער היים ניאַנ־טשען דער שטיפמאַמעס קינדער. . .

דער פעטער איצע איז מיט דעם נאָך אַלץ ניט באַפרידיקט. ער גלעט זיך די פאות, קוקט אויף די קישנס און שמייכלט און רעדט טיף דיפּלאָמאַטיש, קוים וואָס מע שטויסט זיך:

— און ווי וואָלט געווען למשל, ווען אַלע קינדער זאָלן זיין מיידלעך? כע־כע!

— וואָלט איך אַלע מיידלעך — ענטפערט אים די באָבע — געלאָזט ביי זיך.

דער פעטער איצע רעדט ווייטער, נאָר אַן אַ שמייכעלע, און אַלץ פאַרשטעלט:

— וואו וואָלסטו גענומען געלט אויף אויסצוהאַלטן אַזוי פיל מיידלעך? (שוין אָן אַ כע־כע!).

— גאָט וואָלט מיר געהאָלפן — ענטפערט די באָבע רואיק — אָט האָט דאָך מיר גאָט געהאָלפן אויסצוהאָדעווען אַזאַ קדיש ווי דו, וואָס קוקט אַרוים אויף מיין ירושה, האָט מורא ס'וועט אים ניט קלעקן. . .

— איצע! — רופט אים די מומע סאָסע פון איר חדרל — איצע! קום אַהער, איך דאַרף דיר עפּעס זאָגן! . . .

די קינדער קוועלן אָן פון דער באָבע גיטל, וואָס זי האָט אַזוי קונציק אָפּגעשניטן דעם פעטער איצען, און זיינען זיך מחיה, וואָס זיי פאָרן שוין צוריק אַהיים.

אַ ביסל איז זיי נאָר אריין אין נאָז דאָס וואָרט „שטיפמאַמע", וואָס זיי האָבן דאָ דערהערט צום ערשטן מאָל. זיי ווילן הייסט עס האָבן אַ שטיפמאַמע? וואָס איז דאָס אַזעלכעס „שטיפמאַמע"? און מיט וואָס איז אַ שטיפמאַמע אַזוי ביטער, וואָס די באָבע גיטל האָט שוין באַצייטנס אויף זיי רחמנות? ס'איז כדאי כ'לעבן אָנצו־קוקן די שטיפמאַמע. ס'איז כדאי שוין צו פאָרן אַהיים. . . אַהיים! אַהיים! אַהיים! . . .

[די קינדער זיינען שוין אין דער היים. די באָבע מינדע איז שוין דאָרטן וואו די מאַמע זייערע — אַ קבר לעבן אַ קבר. און דאָ הערן זיי — „שטיפמאַמע", „שטיפמאַמע"]. וואָס האָבן זיך מענטשן אָנגעכאַפּט — „שטיפמאַמע"? ווערליק די קינדער האָבן זיך אָנגעהערט „שטיפמאַמע" און „שטיפמאַמע", האָבן זיי געמעגט

ניאַנטשען — to nurse.
ווערליק — נאָך דעם וואָס.

מיינען, אז אַ שטיפמאַמע איז טאַקע באמת מיט הערנער. אַז אויף יעדער טריט און יעדער שריט האָט מען זיי געסטראַשעט מיט דער „שטיפמאַמע": „וואַרט אויס, שקצים, אָט וועט דער טאַטע אַרויס־פאָרן אויף דער וועלט און וועט אייך ברענגען אַ שטיפמאַמע, וועט איר וויסן וואָס פאַר אַ גאָט מיר האָבן!" . . . וואָס דאַרפט איר מער — טאָמער וואַרעמט די זון ניט אַזוי פויגלדיק, זאָגט מען: „די זון וואַרעמט ווי אַ שטיפמאַמע". . . עס מוז דאָך עפּעס זיין אין דעם. אַ וועלט איז דען משוגע?

מיט אַ מאָל איז דער טאַטע נעלם געוואָרן. ס'איז אַוועק אַ וואָך, און אַ וואָך, און נאָך אַ וואָך. וואו איז אַהינגעקומען דער טאַטע? מע זאָגט ניט! עלטערע ריידן צווישן זיך, נאָר שטילער־הייט, די קינדער זאָלן ניט הערן און מער אויפן וואונק. נאָר איין מאָל האָט אין חדר דער רבי זיך אַרויסגעכאַפּט מיט אַ וואָרט. ער האָט אַ פרעג געגעבן ביי די קינדער: „נישטאָ נאָך דער טאַטע פון באַרדיטשעוו?" און די רביצן האָט צוגעזעצט: „וואָס זשע? אַזוי גרינג קומט עס אָן אַן אַלמן אַראָפּצוברענגען אַ שטיפמאַמע פאַר די יתומים?" . . .

דאָס האָט זיי אַ ביסל אַ פּאַרקע געגעבן און אַרויסגערופן מאָד־נע געדאַנקען. אָבער ניט אויף לאַנג, וואָרעם אָט איז מען געקומען צו זיי אין חדר אַריין און מע האָט זיי אָנגעזאָגט אַ בשורה: „דער טאַטע איז געקומען און געבראַכט צו פירן פון באַרדיטשעוו אַ שטיפ־מאַמע". „מזל־טוב! — האָט זיך אַריינגעמישט די רביצן — איר זאָלט דערלעבן אָנזאָגן בעסערע בשורות!" . . . און דער רבי האָט אָפּגעלאָזט די קינדער אַהיים פאַר דער צייט.

געקומען אַהיים, האָבן די קינדער געטראָפן די גאַנצע משפחה: דעם פעטער פיניע מיט זיינע זין, די מומע חנה מיט אירע טעכטער, אַלע אַרום טיש. מע האָט געטרונקען טיי, כלומרשט געגעסן לעקעך און איינגעמאַכטס און גערייכערט פּאַפּיראָסן, און גערעדט פּוסטע רייד, וואָס אַ וואָרט צו אַ וואָרט האָט זיך ניט געקלעפּט, וואָרעם קיינער האָט נישט געהערט וואָס דער אַנדערער זאָגט. יעדערער איז געווען אַריינגעטאָן אין זיינע אייגענע געדאַנקען, און אַלע אין איינעם האָבן געהאַלטן אין איין קוקן אויף דער שטיפמאַמע. און אין איין באַטראַכטן און אָפּשאַצן די מציאה, וואָס דער טאַטע האָט איינגעהאַנדלט אין באַרדיטשעוו.

אַ פּאַרקע געבן — אַ שטויס געבן, אַ שטאָך געבן.

און דאַכט זיך, מען איז געווען צופרידן מיטן אָנקוק. אַ יידענע אַ בכבודע, ניט קיין נארישע, און דער עיקר — אַ ליבלעכע, אַ צו־געלאָזטע, אַ גוטע, אַ מענטש אָן אַ גאַל! היינט וואָס האָבן זיי דאָ געפּילדערט, געמאַכט אָנשטעלן — „שטיפמאַמע”?...

ערשט העט־שפּעטער, אין אַ וואָך אַרום אָדער אין צוויי, האָט זיך די שטיפמאַמע אַרויסגעוויזן מיט איר היציקן טעמפּעראַמענט און קודם כל אַרוים מיט איר שפּראַך, מיט איר אמת באַרדיטשעווער שטיפמאַמע־לשון, אַ שפּראַך אַ גלאַטע, אַ רייכע, אַ בלומענדיקע: אויף איטלעך וואָרט אַ קללה, און צום גראַם, און דווקא אין גוטן מוט...

דער העלד פון דער דאָזיקער ביאָגראַפיע איז זיך מודה, אַז אַ היפּש ביסל קללות אין זיינע שפּעטערדיקע ווערק האָט ער גענאַשט פון דער שטיפמאַמע און פון איר מענה־לשון.

מענה־לשון — געשליפענע צונג, ניין מאָס רייד, גרויס מויל, זידלערייען.

30

אויפן בענקעלע ביים טויער

דער „איינפאר". — דאס פאררופן אורחים. — ווידער חלומות וועגן אוצר. — דער קאלעקטאר. — די געראטענע איידעמס.

ווייסט איר וואס הייסט אן „איינפאר"? א גרויסער הויף מיט גרויסע שטאלן פאר פערד און וואגנס און מיט גרויסע חדרים מיט בעטלעך פאר די אורחים.

מערסטנס זיינען אין די חדרים געשטאנען צו עטלעכע בעטלעך, און דער אורח וואס איז פארפארן האט נאר אפגעדונגען א בעטל, ניט קיין גאנצן חדר. סיידן א נגיד, אן אפגעפוצטער, א מיוחס. אזעלכע זיינען אבער געווען זעלטן, און די האבן געהייסן „פעטע" אורחים. דאס רוב אורחים זיינען געווען „„בעטלעך". די האבן נישט באדארפט באזונדער קיין סאמאווארן מיט קיין באדינערס. איין סאמאוואר א גרויסער איז אריינגעטראגן געווארן אין זאל, און יעדערער פון די „בעטל-אורחים" האט זיך געהאט זיין טשייניק מיט זיין ביסל טיי — גיסט אייך, יידישע קינדער, און טרינקט אייך וויפל אייער הארץ גלוסט! . . .

א מחיה געווען אנצוקוקן אין דער פרי אדער אויף דער נאכט ביי ראבינאוויטשן אין איינפאר. א גאנץ בינטל יידן ארום טיש, מע טרינקט און מע רעדט אלע אין איינעם און מע גראגערט און מע רייכערט — דעם רויך כאטש שניידט מיט א מעסער! און ריידן רעדט מען פון וואס איר ווילט: פונעם יאריד, פון דאקטוירים, פון חזנים. און דער באלעבאס אליין, ר' נחום ראבינאוויטש, מיט א קעצן כאלאטל, מיט א קיילעכיק יארמלקע אויפן קאפ און מיט א גראבן פאפיראס, זיצט צווישן די אורחים אויבנאן, ווי א מלך, און

גראגערן — קלאפן מיט גראגערס, ריידן כסדר און הויך.

הערט זיי אוים אַלעמען אין איין צייט, אָבער נאָר מיט איין אויער, ווייל מיטן אַנדערן אויער הערט ער זיך צו, אפשר ניט ווילנדיק, צו דער שטיפמאַמעס מענה-לשון, וואָס גיסט זיך ווי בוימל און ציט זיך אַזוי ווי האָניק.

דאָס רעכנט זי זיך מיט אירע שטיפקינדער אויפן ניכטערן הארצן, טיילט זיי אוים ברכות יעדערן באַזונדער מיט דער פולער האַנט. דערלאַנגט דעם אַ זעץ אין זייט אריין, דעם אַ סטוסאַק אין האַלדז-און-נאַקן. זי וויל אַז איינער זאָל גיין פאַרוויגן דאָס קינד, אַז דער אַנדערער זאָל גיין אין מאַרק אריין איר העלפן טראָגן דעם קויש, און אַז דער דריטער זאָל גיין גלאַט אין דער ערד אריין. . .

און די קינדער פאָלגן, טוען וואָס מע הייסט זיי, וואָרעם די צייט איז שלעכט, פרנסה איז געשלאָגן, אין חדר גייט מען נאָר אַ האַלבן טאָג, דעם אַנדערן האַלבן טאָג העלפט מען אוים דעם טאַטן ווי וויית מע קאָן. ווער אין שטוב אַרום די אורחים און ווער אין דרויסן, אויפן בענקעלע ביים טויער, צו פאַררופן די דורכפאָרנדיקע בעלי-עגלות: „אַהער פאַרפאָרט, אַהער!" . . .

אוודאי איז אין דרויסן, אויפן בענקעלע ביים טויער, שוין בעסער ווי אויסצושטיין דעם הוהא מיטן גיהנום, מיטן גלות-שטיפמאַמע אינעווייניק אין שטוב. דאָס זיצן ביים טויער אויפן בענקעלע איז גאָר קיין אַרבעט ניט. דאָס איז אַ שפּילכל, אַ פאַרגעניגן. ווער שמועסט זומער, אַז די בעלי-עגלות פליען מיט אַ הוק און מיט אַ פייף און מיט אַ קנאַק. און אַלע יינגלעך פון די איינפאָרהייזער טוען זיך אַ לאָז אַקעגן דעם בעל-עגלה מיט אַ פריילעך געפילדער: „אַהער! פעטער! אַהער פאַרפאָרט!" . . . און דער בעל-עגלה ענטפערט זיי אָפּ מיט דער בייטש, פליט דורך פאַרביי און ווערט פאַרשוואונדן אינעם געדיכטן שטויב, לאָזט איבער די יינגלעך מיט אַ נאָז.

דאָס איז אָבער נאָר זומערצייט, ווען שיפן גייען אויפן דניעפּער. ווינטער, אַז דער דניעפּער שטעלט זיך אוועק, לעבט דער איינפאָר פון אַן אַנדער סאָרט אורחים. ווינטער פאָרן אריין גרויסע בוידן מיט אורחים, ניט אויף צו עסן שבתים און צו פאַרנעמען בעטלעך. זיי זיינען ניט קליין צו ליגן אַלע אין איינעם אויף דער ערד, און זיי גיבן צו לייזן נאָר פאַר היי און האָבער. פון אַזעלכע פאַרשוינען האָט מען ווייניק נחת און פרנסה נאָך ווייניקער.

אויפן ניכטערן הארצן — נאָך פאַרן עסן עפּעס, גלייך אין דער פרי.
דער טייך שטעלט זיך — דער טייך ווערט פאַרפראָרן.

היינט דאָס זיצן אַליין אויפֿן בענקעלע ביים טויער אויפֿן פּראָסט איז אויך עפּעס ניט אַזוי זיס. ווינטער אויף דער קעלט איז שלום געזעסן אויפֿן בענקעלע ביים טויער, געפֿראָרן ווי אַ הונט, איינגע־הילט אין אַ צעריסן פּעלצל מיט אַזעלכע שטיוועלעך, וואָס האָבן זיך געבעטן צום שוסטער. און ער האָט געקלאַפּט אַ פֿוס אָן אַ פֿוס און אַרויסגעקוקט, טאָמער וועט זיך באַווייזן אַ בעל־עגלה אָדער אַ בויד מיט אורחים, וועט ער אויפֿשטיין, זיך לאָזן אַקעגן: „אַהער פֿאָרט! פֿאַרפֿאָרט אַהער!" . . .

זיינען אָבער בעלי־עגלות ווי אויף צו־להכעיס דורכגעפֿלויגן פֿאַרביי און זיינען גאָר פֿאַרפֿאָרן אין אַ צווייטן, אַ רייכערן איינפֿאָר, טאַקע אַקעגן. דאָרטן זיינען, זאָגט מען, פֿאַראַן חדרים גרויסע, מיט ווייכע בענקלעך, מיט שפּיגלען, מיט נאָך און נאָך זאַכן וואָס די ראַבינאָוויטשעס פֿאַרמעגן דאָס ניט. דערפֿאַר איז דאָרט תּמיד פֿול געפּאַקט מיט פֿעטע אורחים. און ביי זיי, ביי די ראַבינאָוויטשעס אין איינפֿאָר, איז פּוסט, כאָטש הינט צו טרייבן. און דאָס פֿאַר־דריסט שלומען זייער שטאַרק. אַ סך פֿעטע אורחים ווערט ביי אים אַן אידעאַל, אַ צווייטער „אוצר", פֿון וועלכן ער חלומט אַצינד, ווי ער האָט געחלומט אַ מאָל, אין שמואליקס צייטן. . .

עס פֿאָרט דורך אַ בעל־עגלה מיט בכבודע פֿאַרשוינען, פֿעטע אורחים אין בערענע פּעלצן, און איידער שלום באַווייזט אַרויס־צוריידן דאָס וואָרט: „אַהער!", האָט דער בעל־עגלה שוין אַליין אָפּגעשטעלט די פֿערדלעך: „טפּררררו!" — און עס קריכן אַרויס פֿון דאָרטן די בכבודע פֿאַרשוינען אין זייערע בערענע פּעלצן. און מע טראָגט אַראָפּ נאָך זיי גלע לעדערנע טשעמאָדאַנעס, אָנגעפּאַקט מיט כל־טוב, יעדער טשעמאָדאַן וועגט אַ פּוד! און זיי מאַרשירן אַריין אין שטוב אַריין, און זיי הייסן זיך געבן איטלעכן באַזונדער אַ נומער, און בעטן מע זאָל זיי דערלאַנגען סאַמאָוואַרן, און הייסן קאָכן וואַ־רעמעס און וועטשערע. און עס קומט אַריין צו זיי דער טאַטע אין דער יאַרמלקע, מיט אַ שמייכלענדיק פּנים, און שטעקט זיי אָפּ אַ ברייטן שלום־עליכם און פֿרעגט זיי צי רעכענען זיי דאָ שבת האַלטן? צעלאַכן זיי זיך און זאָגן: „וואָס עפּעס איין שבת? פֿאַר וואָס ניט דריי שבתים?" און לאָזט זיך אויס, אַז דאָס זיינען גאָר סוחרים, וואָס זיינען געקומען קויפֿן ווייץ, און ביי קויפֿן ווייץ וועט דער טאַטע קאָנען כאַפּן אַ שיין פֿאַרדינסטל קאָמיסיע, און טאַקע פֿאַר

טשעמאָדאַן — valise.

פּוד — פּערציק פֿונט.

וואָס ניט אָפּלעקן אַ ביינדל ? . . . אין דעם קומט אָן די שטיפמאַמע, אַרויפגעכאַפּט אויף זיך די שבתדיקע זיידענע פאַטשיילע ; דאָס פּנים פלאַקערט איר פאַר פרייד, און זי קוקט מיט איין אויג אויף די פעטע אורחים און טוט אַ פרעג שטילערהייט : „ווער האָט זיי דאָס געבראַכט צו פירן ?" — „איך האָב זיי פאַררופן, איך !" — ענטפערט איר שלום מיט גדלות און איז גליקלעך, וואָס אויך ביי זיי וועט אַ מאָל זיין אַ גוטער טאָג, כאָטש איין גוטער טאָג. און אַ שבת אַ גוטער — אַך ! וואָס פאַר אַ פריילעכער שבת ביי זיי וועט זיין ! און פאַר וואָס עפּעס נאָר איין שבת ? פאַר וואָס ניט אַלע דריי שבתים ? . . .

דאָס אַלצדינג וואָלט געווען זייער גוט, ווען ס'זאָל ניט זיין קיין פאַנטאַזיע, קיין חלום. די דאָזיקע פעטע אורחים אין די בערענע פעלצן מיט די געלע טשעמאָדאַנעס זיינען טאַקע צוגעפאָרן און טאַקע אָפּגעשטעלט זיך, נאָר ניט ביי זייער איינפאָר — אַקוראַט אַקעגן האָבן זיי זיך אָפּגעשטעלט. . . „אַך ! וואָסערע שלעכטע, שלעכטע אורחים ! וואָס וואָלט זיי געאַרט, זיי זאָלן בעסער גע-ווען פאַרפאָרן צו אונדז ?" — טראַכט זיך דער שטענדיקער בעל-חלומות און קומט אַריין אין שטוב אַ דורכגעפרוירענער דורך און דורך, און טרעפט דעם טאַטן אינעם קעצענעם כאַלאַטל, איינגעבויגן אין דרייען איבער אַ ספר, און די שטיפמאַמע גליט ווי אויף פּאָקן : „נישט געקומען קיינער ?" וואָס וועט זי טאָן מיטן ברויט וואָס זי האָט אָנגעבאַקן, און מיט די פיש וואָס זי האָט אָנגעקאָכט ? כאָטש נעם וואַרף זיי אַרויס פאַר די הינט ! „צי איר מיינט אפשר, אַז ס'וועט זיין פון אייערטוועגן ? — ווענדט זי זיך צו די שטיפקינדער — איר זייט גאָר נעבעך קראַנק צו עסן אַלטגעבאַקן ברויט ! ס'וועט זיך אייך אַוודאי שטעלן פאַפעריק אין האַלדז, אָדער אייער מאָגן וועט עס חלילה ניט פאַרדייען !" . . . און עס גייט אַוועק אַ באַ-קאַנטער מענה-לשון.

צו באַוואונדערן, וואָס פאַר אַ שטאַרקער מענטש אָט דער שוואַ-כער ייד, דער שטילער און פאַרטראַכטער נחום ראַבינאָוויטש, האָט באַדאַרפט זיין, אַז ער האָט געקאָנט אַריבערטראָגן דעם גלות פון דער שטיפמאַמע, אויסהערן איר מענה-לשון מיט אירע ברכות, צוזען ווי זי פייניקט זיינע קינדער, און נישט אַרויסטרעטן מיט אַ וואָרט אפילו ! וואָס דער מענטש האָט איבערגעטראָגן אינעווייניק ביי זיך

גליט ווי אויף פּאָקן — ברענט פון היץ, רויט פון אויפרעגונג.

אין הארצן — קאָן מען ניט וויסן. אַרויסבאַוויזן האָט ער עס אָבער קיין מאָל ניט און אַרויסגעזאָגט האָט ער עס קיינעם ניט. און דער־פאַר אַפּנים האָט זי געלייגט אויף אים כבוד, געערט, רעספּעקטירט, נישט באַגאַנגען זיך קעגן אים אַזוי גראָב, ווי צו זיינע קינדער, למשל, און געשעצט אים אַזוי הויך, ווי ס'איז נאָר מעגלעך געווען פאַר אַזאַ יידענע, וואָס האָט אליין אויך קיין האָניק ניט געלעקט, נעבעך גוט אויסגעריסן געוואָרן, געהאָרעוועט ווי אַן אָקס אויף אַזאַ גרויסער שטוב מיט אַ כאַליאַסטרע קינדער, אייגענע און פרעמדע.

און אפשר האָט זיך איר רעספּעקט גענומען דערפון, וואָס זי האָט געזען מיט וואָס פאַר אַ כבוד מע האַלט איר מאַן אין שטאָט, כאָטש אַלע ווייסן אַז ער איז ווייט פון אַ נגיד, פאַרדינט קוים דאָס שטיקל ברויט. קיין נאַרישע יידענע איז זי ניט געווען, נאָר אַ פּאַר־ביטערטע נשמה, נישט קיין איינגעהאַלטענע בשעת כעס און בטבע אַן אָפּנטלעכער מענטש: וואָס אויף דער לונג דאָס אויף דער צונג. דערפאַר וואָס דער טאַטע האָט איר קיין מאָל ניט געשטערט אין איר מענה־לשון, האָט זי אים ניט געשטערט אין זיינע זאַכן: אַריינקוקן אין אַ בוך, שפּילן אַ שאָך אָדער אַזוי פאַרברענגען מיט אַ מענטשן. און די מענטשן, מיט וועלכע דער טאַטע האָט פאַרבראַכט, זיינען געווען לויטער משכּילים, אויפגעקלערטע יונגעלייט און גלאַט „קאָפּ־מענטשן", מע קאָן זאָגן, די סמעטענע פון דער דעמאָלטיקער שטאָט־אינטעליגענץ.

דער ערשטער באַדאַרף באַשריבן ווערן „דער קאָלעקטאָר". ער האָט געהייסן „דער קאָלעקטאָר" ווייל ער האָט געהאַנדלט מיט לאָ־טעריי־צעטלען. געטראָגן האָט ער שוואַרצע ברילן (געהאַט קאַליע אויגן), זומער און ווינטער איז ער געגאַנגען אין טיפע קאַלאָשן. קיין שטיוול ניט, נאָר קאַלאָשן, ווייסע זאָקן און קאַלאָשן. מע האָט אונ־טערגעשמועסט, אַז ער איז אַ שטיקל אַפּיקורס, כאָטש ער האָט גע־טראָגן אַ לאַנגע קאַפּאָטע און געדיכטע פּאות. נחום ראַבינאָוויטש האָט געזאָגט אויף אים, אַז ער „ווייסט אַ שלל". גאַנצע טעג האָבן זיי געקאָנט אַוועקזיצן אין צווייען און ריידן און ריידן אָן אַ שיעור. „דער קאָלעקטאָר" איז געווען אַ גרויסער אביון, נאָר אַ מוראדיקער בעל־בטחון. געווען זיכער אַז זיינע קונדן וועלן מוזן אַ מאָל אויס־נעמען דאָס גרויסע געווינס, און דורך דעם וועט ער שוין אויך גע־

פּאַפּעריק — across.
לויטער משכּילים — נאָר, בלויז משכּילים; בלויז אויפגעקלערטע.
אַ שלל — גאָר אַ סך.

האָלפן ווערן. און געווינען, האָט ער געזאָגט, וועט ניט קיין אַנ־דערער, נאָר נחום ראַבינאָוויטש, וואָרעם קיינער באַדאַרף ניט אַזוי נייטיק דאָס גרויסע געווינס. . .

איין מאָל, ווען שלום זיצט אויפן בענקעלע ביים טויער, דער־זעט ער פון ווייטן דעם קאָלעקטאָר, ווי ער שפּרייזט מיט די טיפע קאַלאָשן גלייך צו זיי. לויפט ער אַנזאָגן דעם טאַטן די בשורה: „ער גייט!" — „ווער?" — „דער קאָלעקטאָר" — „און אַז דער קאָלעקטאָר איז וואָס?" — „וואָס הייסט? היינט איז דאָך דער לעצטער טאָג פון דער ציאונג!" . . .

דער קאָלעקטאָר קומט אַריין אַ פאַרסאָפּעטער. מוז ער פריער איבערכאַפּן דעם אָטעם און זאָגט אַ גוט־מאָרגן. ער זעצט זיך אַוועק, פאַרשאַרט דאָס היטל, ווישט זיך מיט דער פּאָלע דעם פאַר־שוויצטן שטערן און דערציילט אַ נייס, אַז ס'איז היים מיט סכנת־נפשות! . . . אַ פּאַוזע. דערנאָך בינדט ער אויף די פּאַטשיילע, אַ פאַרסמאָלצעוועטע, אַ רויטע, מיט גרינע פליאַמעס און שמעקט מיט הערינג. דאָרטן ליגן ביי אים אַלע לאָטעריי־צעטלען. ער נעמט אַרויס מיט ציטערדיקע באַוואַקסענע הענט אַ גרויסן בויגן פּאַ־פּיר מיט אַ סך ציפערן פון אויבן ביז אַראָפּ, זוכט און זוכט מיט די שוואַרצע ברילן. שאַט! ער האָט געפונען! ער שטעלט אָן די שוואַרצע ברילן אויפן טאַטן:

— אייער נומער, ר' נחום, איז דאַכט זיך, אויב איך האָב קיין טעות ניט, 16,394?

— איך פאַרשטיי ניט וואָס איר פרעגט ביי מיר — ענטפערט אים דער טאַטע מיט אַ שמייכל. — מיר דאַכט אַז איר האָט אַ גוטן זכרון: איר ווייסט אַלעמעס נומערן אויף אויסוויייניק.

— אויף אויסוויייניק, זאָגט איר? סע קאָן זיין. הכלל, זעכצן טויזנט, זאָגט איר, דריי הונדערט מיט פיר און אַכציק.

ער קוקט דורך די ברילן און טאַפּט מיט די פינגער אינעם ציפערדיקן פּאַפּיר. שלום פילט אַז אָט־אָט שפּרינגט אים אַרויס דאָס האַרץ. נו? לאָמיר שוין הערן! . . . נאָר דער קאָלעקטאָר האָט צייט. ער רעדט זיך פּאַוואָליע:

— אייער נומער, ר' נחום, האָט געוואונען . . . יאָ, ער האָט געוואונען . . .

שלום זעט, ווי אויפן טאַטנס פּנים פליט דורך אַ געל כמאַרעלע

פאַרסמאָלצעוועטע — פאַרפעטסטע.
פליאַמע — פלעק.

און ווערט פאַרשוואונדן. און אַליין גלוסט זיך אים אויסשרייען מיט אַ קוויטש: קוקוריקו! — נאָר ער האַלט זיך איין און שלינגט איטלעך וואָרט וואָס גייט אַרויס פונעם קאַלעקטאָרס מויל:

— געוואונען... אָבער אַ קליין געווינסל, גאָר אַ קליין געווינסל. עס וועט אויסקומען אַזוי גרויס...

דער קליינער חלשט שיר...

...אַזוי גרויס ווי אַכט רובל מיט זעכציק. קומט פון אייך, אַפּנים, אויב איך בין מיר ניט טועה, צוועלף מיט פופציק, און פון פריער, אויב איר געדענקט, דריי מיט אַכציק. האָבן מיר הייסט עס אַ קיימאַ־לן פון זעכצן מיט דרייסיק? נמצא, אַז איר בלייבט מיר שולדיק אויף להבא אַזוי גרויס אַפּנים ווי זיבן מיט זעכציק. האַ? איז דאָס אַזוי צי ניין? אַצינד ווילט איר דאָך מסתמא אַ ניי צעטל? וועל איך אייך געבן. נעמט, ר׳ נחום, קלייבט זיך אויס אַ נומער. היינטיקס מאָל, אים ירצה השם, וועט איר שוין געווים געווינען. שוין? האָט איר שוין אויסגעקליבן? וואָס פאַר אַ נומער? 8.613? לאָז גאָט געבן מיט גליק, אין אַ גוטער שעה זאָל זיין!... וואָס קוקסטו זיך אַזוי איין? (זאָגט ער צו שלומען) דו קונדאָס איינער! (אַ קוועטש דעם „אָס״)...

דער קאַלעקטאָר האָט געבראַכט צו טראָגן דעם „שייגאָץ״ (אַ קוועטש דעם „אָץ״) ביכלעך [פון שרייבערס־משכילים]. און ווען דער טאַטע האָט אַ מאָל צוגענומען צו זיך פון דעם חברה־מאַן זיין ניט־געענדיקטן ראָמאַן „בת־ציון״ און באַוויזן צו אַלעם ערשטן דעם קאַלעקטאָר, האָט דער קאַלעקטאָר זיך גאָרניט געקאָנט אָנקוקן אינעם כתב און אינעם לשון און אין דער מליצה! און ער האָט געשענקט דעם „קונדאָס״ אַזאַ קניפּ אין באַק, אַז ס׳איז געבליבן שטיין אַ בלויער סימן.

— איר ווייסט גאָרניט, ר׳ נחום, וואָס פאַר אַ פּרי דאָס איז! שטראָף מיך גאָט, אויב איר ווייסט! פון אים וועט עפּעס אויסוואַקסן! אָט וועט איר זען וואָס פון אים וועט אויסוואַקסן!...

נאָכן קאַלעקטאָר זיינען אָפּטע אַריינגעגייערס צו נחום ראַבינאָ־

זיך טועה זיין — אַ טעות האָבן.
קיימאַ־לן — סך־הכל, אין גאַנצן, אַ סומע, אַזוי פיל ווי.
נמצא — קומט אויס.
„בת־ציון״ — „די טאָכטער פון ציון״.
מליצה — בלומענשפּראַך, אַ געצאַצקעטער, געדריידלטער לשון; דער אופן שרייבן העברעאיש אין מיטן נייינצנטן יאָרהונדערט.

ווידשן געווען די „גערעאַטענע אײדעמס״, די אמתע זיידענע יונגע־לייט, די צאַצקעס, די אינטעליגענץ פון שטאָט.

דער ערשטער, לייזער־יאָסל, איז געווען אַן עילוי, אַ יונגער־מאַנטשיק וואָס האָט געקענט, אַזוי האָט מען געשמועסט, טויזנט בלאַט גמרא בעל־פה, 1.000 ניט קיין 999! פון תנך שמועסט מען ניט, היינט אַ בעל־לשון־קודש, און אַ ברען, אַ לץ, אַ פאַרשלעפּטע קרענק... בסוד האָט מען אפילו אונטערגעשמועסט, אַז ער איז אַ ביסל „געכאַפּט״: פאַרקנייטשט דאָס דאַווגען, האַלט ניט פון תעניתים, טראָגט דאָס נאָזטיכל אום שבת. דאָס איז אָבער אַלצדינג געווען בטל אַקעגן די טויזנט בלאַט גמרא אויסווייניק.

דער צווייטער אײדעם, מאַגידאָוו, איז אויך געווען אַן עילוי, אויך טויזנט בלאַט גמרא אויסווייניק — 1.000 ניט קיין 999! און אויך אַ בעל־תנך און אויך אַ בעל־דיקדוק און אַ בעל־לשון־קודש, נאָר שוין נישט קיין לץ און נישט קיין פאַרשלעפּטע קרענק ווי לייזער־יאָסל. אדרבה, שוין אַ ביסל צו פיל אַ חקרן, אַ צו טיפער, פאַרדרייטער מוח. אַלצדינג וואָס איר זאָלט ניט זאָגן איז פּונקט קאַפּויער. אַ שטיק עקשן — אַ „ליטוואַק״!

פאַרשטייט זיך אַז נחום ראַבינאָוויטש האָט ניט דורכגעלאָזט אַזאַ טייערע געלעגנהייט, אַז די דאָזיקע גערעאַטענע אײדעמס זאָלן פאַרהערן זיין קליינעם בעל־תנך און זען ווי דער ימח־שמוניק שלום שרייבט לשון־קודש. ביידע אײדעמס האָבן געפונען, אַז דער ימח־שמוניק איז טאַקע אַ ימח־שמוניק און מע טאָר אים ניט לאָזן גיין לאיבוד. מע דאַרף זען פאַר אים עפּעס אַ „תכלית״, מאַכן דאָס קינד פאַר אַ „מענטשן״. איינער פאַרן אַנדערן האָבן זיי אים אָפּגעלויבט אין טאָג אַריין, געזאָגט אַז „מע קאָן גאָרניט וויסן, הערט איר, וואָס פון דעם ימח־שמוניק קאָן אַ מאָל זיין״... און דער קאָלעקטאָר מיט די שוואַרצעברילן האָט אויך צוגעבאָמקעט, אַז ער זאָגט שוין לאַנג אַז מע קאָן גאָרניט וויסן וואָס פון דעם „שייגאַץ״ (אַ קוועטש אויף דעם „אַץ״) קאָן אַ מאָל זיין...

עילוי — עמעצער מיט אויסגערווייגלעכע פעאיקייטן, prodigy.
בעל־פה — אויף אויסווייניק.
אַ פאַרשלעפּטע קרענק — אַ ווייצלינג, אַ לעבעדיקער יונג, אַן אַפּלאַכער.
„געכאַפּט״ — געכאַפּט אין דער מעשה, ניט פרום, אַ ביסל אַן אַפּיקורס.
בטל — גאָרנישט, אָפּגעשאַפט, אָן אַ ווערט.
חקרן — גריבלער, פאָרשער.
גיין לאיבוד — אין ניוועץ גיין, פאַרלאָרן גיין.
„תכלית״ — דאָ: אַ פּאַסיקע פּראָפעסיע אין לעבן.

און דער ימח־שמוניק האָט דאָס אַלצדינג געהערט, און די נשמה האָט אים געצאַפּלט, און דאָס האַרץ איז אים געוואַקסן, און דער קאָפּ האָט זיך אים געדרייט. און דער טאַטע — שמועסט מען ניט. יענער איז געווען אויפן זיבעטן הימל! יעדער זיפץ פונדעסטוועגן האָט אויסגעריסן אַ שטיק האַרץ. דאָס זיפצן האָט באַדאַרפט זאָגן: „איך ווייס אַליין אַז מע קאָן גאָרניט ווייסן וואָס פון דעם ימח־שמוניק קאָן אַ מאָל זיין. נאָר גיט מיר אַן עצה, יידישע קינדער, וואָס טוט מען מיט אים? ווי אַזוי מאַכט מען אים פּאַר אַ „מענטשן”? אדרבה, גיט עפּעס אַן עצה”...

31

די „פּענסיע״

אַרנאָלד אַן אַפּיקורס. — שלום איז שרעקלעך מקנא דעם גימנאַזיסטל סאָלאָ־מאָן. — דער ווײַנקעלער. — דער טאַטע שטאָל און אײַזן פאַרן „קלאַסניק״. — דער העלד באַקומט אַ סטיפּענדיע. — אַ רעש אין שטאָט.

און עס האָט זיך געפונען אײנער וואָס האָט ר׳ נחומען געגעבן אַן עצה, אַ שאַרפע, אַ ראַדיקאַלע, נאָר אַ רעכטע עצה — און אים האָט דער טאַטע גע־פאָלגט. דאָס איז געווען אײנער פון די גרעסטע פּערעיאַסלאַווער אינטעליגענטן מיטן נאָמען „אַרנאָלד״.

דער אַרנאָלד איז געווען אַ יונגערמאַן אַ פּי־לאָזאָף, זײער אַ סימפּאַטישער פּאַרשוין. נישט קײן גרויסער, אַ דאַרינקער, נאָר אַ פעסטער, ווי פון שטאָל אויסגעגאָסן. אַ געל בער־דעלע, און דווקא גוט אונטערגעשאָרן, קײן סימן פון פּאות. אַ קורץ רעקעלע, אַ דין שטעקעלע און אַ צינגעלע — שאַרף ווי אַ גאָלמעסער! פּעך און שוועבל! לאַכט אָפּ פון די חסידים, מאַכט אַ תל פון די „פאַנאַטיקער״. „ערלעך דאַרף מען זײַן — וואָס טויג מיר פרומ־קײט? מען איז אײַך מוחל אײַער פרומקײט, זײַט בעסער ער־לעך!״ — און זײַן שאַרפער, גיפטיקער געלעכטער הילכט אָפּ ווײַט־ווײַט!

פאַר אָט דעם חברה־מאַן האָט זיך אַפּנים שלומס פאָטער באַ־רימט מיט זײַן זונס שרײַבעכצן און מיט אים אַפּנים זיך אַן עצה געהאַלטן, וואָס טוט מען מיטן קינד, ווי אַזוי מאַכט מען אים פאַר אַ „מענטשן״? שלום איז אָנגעקומען אויף די דאָזיקע רײד פון אַרנאָלדן:

גאָלמעסער — razor.

פּעך און שוועבל — שיט פּעך און שוועבל, רעדט זײער שאַרף קעגן מענטשן.

— די שרייבעכצן זיינע בין איך אים מוחל, נעמט וואָרפֿט זיי אַרויס אויפֿן מיסט. און דעם קליינעם, אויב איר ווילט אים מאַכן פֿאַר אַ מענטשן, נעמט און גיט אים אַוועק אין דער רוסישער קרייז־שול. פֿון דער קרייזשול זיינען פֿאַר אים דערנאָך אַלע וועגן אָפֿן: ווילט איר אין ראַבינער־שול — אין אין ראַבינער־שול. ווילט איר אין גימנאַזיע — איז אין גימנאַזיע...

מיט שלומס אַריינקומען איז דער שמועס איבערגעריסן געוואָרן. און הגם אַרנאָלדס קריטיק איבער זיינע שרייבעכצן איז געווען פֿאַרן יונגן שריפֿטשטעלער עפּעס ניט אַזוי פֿויגלדיק, און אַן אָרט האָט מען זיי אַוועקגעגעבן עפּעס ניט אַזאַ בכבודיקן (אויפֿן מיסט), פֿונדעסטוועגן איז שלום געוואָרן אָט דעם אַרנאָלדן דער גרעסטער גוטער פֿריינד — נאָר פֿאַרן וואָרט „גימנאַזיע", וואָס האָט גע־קלונגען אין זיינע אויערן ווי די שענסטע מוזיק און געהאַט דעם זיבעטן חן ביי אים אין די אויגן.

ניט אַזוי נאָך דאָס וואָרט „גימנאַזיע", וואָס ער האָט נאָך אייגנטלעך ניט געוואוסט מיט וואָס מען עסט דאָס, ווי דאָס וואָס ער וועט זיין אַ „גימנאַזיסט"! אַ קליינקייט, אַ גימנאַזיסט? אַ גימנאַזיסט האָט ער געוואוסט, געקענט, געזען מיט זיינע אויגן. דאָס איז געווען דער איינציקער יידישער גימנאַזיסט אין פּערע־יאַסלאַוו. און ניט קיין גימאַזיסט, נאָר אַ „גימנאַזיסטל", מיט ווייסע זילבערנע קנעפּלעך און מיט אַ זילבערנער צאַצקע אויפֿן קאַשקעטל. און געהייסן האָט ער אויך שלום, נאָר גערופֿן האָט מען אים סאָ־לאָמאָן; אַ יינגל גליך מיט אַלע יינגלעך, נאָר פֿאַרט ניט גליך, פֿאַרט אַ „גימנאַזיסטל", גאָר אַן אַנדער מין באַשעפֿעניש...

ניין, שלום האָט נאָך אויף זיין לעבן קיינעם אַזוי ניט מקנא געווען, ווי אָט דעם גליקלעכן גימנאַזיסטל. פֿאַר וואָס איז ער ניט אויף זיין אָרט? פֿאַר וואָס איז ער בעסער ניט יענקל דעם רופֿאס זון? ער הייסט דאָך אויך שלום... ער האָט אים געזען נאָך דעם אין חלום. ער האָט פֿון אים געחלומט אויף דער וואָר. ער איז אים ניט אַרויסגעקראָכן פֿון קאָפּ אויף אַ מינוט. ער איז געוואָרן ביי אים אַ משוגעת, דער צווייטער חיים פּרוכשטיין... ער האָט אים מקנא געווען, שטאַרק מקנא געווען!

צוגיין צו אים ריידן האָט ער נישט געהאַט קיין מוט. ווי אַזוי רעדט מען דאָס מיט אַ גימנאַזיסטל? ווי אַזוי טרעט מען צו צו

גימנאַזיע — אין רוסלאַנד high school.

אַ יינגל, וואָס הייסן הייסט ער שלום און רופן רופט מען אים סאָ־לאָמאָן?... נאָר פאַרגעשטעלט האָט ער זיך אין דער פאַנטאַזיע, אַז ער איז אַ גימנאַזיסטל, און הייסט שוין אַליין אויך ניט שלום נאָר סאָלאָמאָן, און אַז ער טראָגט אַ מונדירל מיט זילבערנע קנעפּ־לעך און אַ צאַצקע אויפן היטעלע, און אַלע יינגלעך זיינען אים מקנא, און אַלע יידן חידושן זיך: „אָט דאָס איז נחום ראַבינאָ־וויטשעס זונדל, דער גימנאַזיסטל?... אָט דער האָט אַ מאָל געהייסן שלום?”...

מע קאָן זיך פאָרשטעלן, וואָס פאַר אַ גדולה, וואָס פאַר אַ יום־טוב ס'איז געוואָרן ביי שלומען אין האַרצן יענעם טאָג, אַז דער טאַטע האָט אים געגעבן צו וויסן, אַז מאָרגן, אם ירצה השם, הייבט ער אָן צו גיין אין די קלאַסן. ער איז שוין געווען, זאָגט ער, ביים דירעקטאָר:

— פון קרייזשול, אַז גאָט וועט געבן, וועסטו אַריין אין גימנאַזיע, און פון דאָרטן נאָך ווייטער... ביי גאָט איז אַלץ מעגלעך, אַבי זאָלסט נאָר וועלן זיך צוסטאַרען אַ ביסעלע.

שלום האָט שיר ניט אַרויסגעלאָזט קיין קוויטש — ער זאָל זיך ניט שעמען פאַרן טאַטן. אַ שאלה אויב ער וועט זיך צוסטאַרען! פאַר די אויגן איז אים געקומען יענקל דעם רופאס גימנאַזיסטל מיט די זילבערנע קנעפּלעך און מיטן מאָדנעם היטעלע מיט דער צאַצקע, — און דאָס האַרץ איז אים געוואָרן פול, און דער קאָפּ האָט זיך אים געדרייט, און טרערן, טרערן פון פרייד האָבן זיך אים גע־שטעלט אין די אויגן. נאָר ער איז געבליבן שטיין ווי אַ סטאַטיק, אַ נעבעכל וואָס קאָן קיין צוויי ניט ציילן. דער סטאַטיק האָט אָבער אַרויסגעקוקט אויף דער מינוט, ווען ער וועט קאָנען בלייבן אַליין: ער וועט שענקען זיך אַליין צוויי פּעטש אין ביידע באַקן, אָדער ביידע ליטקעס, אָדער גאָר געבן זיך אַ וואָרף אַרויף אויף דער ערד און איבערקוליען זיך דריי מאָל הין־און־צוריק, אָדער אָנועקשפּרינגען אויף איין פוס ווייט־ווייט און אויסרופן מיט אַ ניגון:

סאָלאָמאָן! סאָלאָמאָן!
גימנאַזיסטל סאָלאָמאָן!

מונדיר — אוניפאָרעם.
צוסטאַרען זיך — זיך באַמיען.
ליטקעס — די מוסקלען פון די פיס, calves.
איבערקוליען זיך — איבערדרייען זיך, איבערקייקלען זיך.

— און דערוויַיל גיי, זיי מוחל, פּראָוויר דאָס קינד, דערנאָך וועסטו זיך זעצן העלפֿן האַקן ראָזינקעס.

דאָס פֿאַרשטייט זיך זאָגט די שטיפֿמאַמע. און בכדי עס זאָל ניט זיין קשה וואָס פֿאַר אַ ראָזינקעס, וואָס מע דאַרף זיי האַקן, באַדאַרף מען געבן צו וויסן, אַז וויַיל פֿונעם איינפּאַר אַליין קאָן מען נישט לעבן, האָט נחום ראַבינאָוויטש געעפֿנט אַ קעלער, אַ ווײַנקעלער. ער אַליין טאַקע האָט געמאַכט די ווײַנען פֿון גע־האַקטע ראָזינקעס אונטער אַלערליי נעמען. פֿונעם ווײַן האָט זיך געצויגן דאָס שטיקל ברויט גאָר נישקשהדיק, מער פֿון אַלע אַנ־דערע פּרנסות.

דאָס אַריינטרעטן אין דער קרייזשול איז ניט אָנגעקומען אַזוי גרינג און ניט אָפּגעלאָפֿן גלאַט. דער ערשטער שטיין אין וועג איז געווען דער פֿעטער פּיניע. ער האָט געאַרבעט מעשים. סטייטש, נעמען קינדער און מאַכן זיי פֿאַר גויים! ער האָט זיך ניט באַ־רואיקט, ביז ער האָט ניט גענומען ביים ברודער דאָס וואָרט, אַז ער וועט כאָטש ניט לאָזן זיינע קינדער שרייבן אום שבת. דעם תּנאי האָט טאַקע נחום ראַבינאָוויטש אויסגענומען מיטן דירעקטאָר פֿון קרייזשול בפֿירוש, אַז שבת באַדאַרפֿן זיינע, ראַבינאָוויטשעס, קינדער זיין פֿריי.

די צווייטע שוועריקייט פֿאַר די קינדער איז געווען די שפּראַך. זיי האָבן ביים אַריינטרעטן אין קלאַס פֿאַרשטאַנען אַזוי ווינציק רוסיש, אַז אַלע האָבן פֿון זיי געמאַכט חוזק: סיי דער לערער, סיי די חברים. עס האָט זיך אויסגעוויזן אַז די בענק לאַכן. און דאָס האָט דעם טשיקאַוון שלומען פֿאַרדראָסן. ער איז געוויינט געווען אָפּצולאַכן פֿון דער גאַנצער וועלט, צום סוף לאַכט מען גאָר פֿון אים!...

און די חברים, די שקצימלעך, האָבן אויך ניט געשוויגן. קוים האָט זיך געענדיקט דאָס לערנען אין קלאַס און די יידישע קינדער האָבן זיך באַוויזן אין הויף, אַזוי האָט מען זיי אַוועקגעלייגט אויף דער ערד, און דווקא אין גוטן מוט, צוגעהאַלטן די הענט מיט די פּיס, און גוט אָנגעשמירט די יידישע פּיסקעס מיט גויאישן חזיר...

געקומען דערנאָך אַהיים מיט באַטריבטע הערצער, האָבן זיי מורא געהאַט צו דערציילן דעם אמת, מע זאָל זיי ניט אָפּנעמען פֿון די קלאַסן. די שטיפֿמאַמע האָט אַזוי אויך געקאָכט און געגראָבן

קשה — שווער, אומקלאָר, אומפֿאַרשטענדלעך.

אויף די „קלאַסניקעס" (אַזוי האָבן געהייסן ביי איר די קינדער נאָכן אַריין אין קרייזשול). און ווייל שלום איז געווען מער מתמיד פון אַלעמען, האָט זי אים גערודפט מער פון אַלעמען.

איין מאָל, אין אַ שיינעם פרימאָרגן, האָט שלום געלייענט, אַרומגעשפּאַנט איבער דער שטוב און איינגעחזרט אויף אויסווייניק די לעקציע, און דער טאַטע איז געשטאַנען אין טלית און תפילין און האָט געדאַווענט. די שטיפמאַמע האָט זיך געטאָן איר אַרבעט: זי האָט געיאַדעט דעם טאַטן, זיך דורכגעשמועסט וועגן דעם וואָס פאַר אַ גוטן אַפּעטיט, קיין עין־הרע, זיינע קינדער האָבן צום עסן און וואָסערע גוטע מאָגנס זיי האָבן. נישט פאַרגעסן אָנצורירן אויך דעם טאַטנס משפחה... דאָס אַלצדינג האָט דעם טאַטן נישט גערירט. ער איז געשטאַנען מיטן פּנים צו דער וואַנט און האָט געדאַוונט, גלייך ווי ניט אים מיינט מען. נאָר אָט האָט זי זיך צעלאָזט מיט איר מענה־לשון אויף שלומען, למאי ער גייט אַרום און לערנט:

ער מיינט, דער שיינער קלאַסניק, אַז כריין איז זיין פעטער און אַז ער איז שוין אַ גאַנצער פּריץ און איז שוין פּטור פון אַלצדינג אַחוץ עסן! נישקשה, עס מעג דיר נאָך אָנשטיין, דו שיינער קלאַסניק מיט די אויסגעדרייטע שטיוועלעך, זיך מטריח זיין אַריינטראָגן דעם אורח דעם סאַמאָוואַר. עס וועט חלילה ניט אָפּפאַלן פון דיר קיין האָר אַפילו, און צום אַפּעטיט וועט דאָס דיר ניט שאַטן, און צום שידוך אוודאי ניט...

דער „קלאַסניק" איז שוין גרייט געווען זיך לאָזן אין קיך אַריין נאָכן סאַמאָוואַר, אַז עס טוט זיך ניט אַ וואָרף דער טאַטע און כאַפּט אים ניט אָן פאַר אַ האַנט און צעלאָזט זיך ניט מיט אימפּעט אויף לשון־קודש (נישט געוואָלט אין דאַווענען מפסיק זיין):

— אי—אַ—נו—פּע—לאַ! לאַ! בשום אופן! מע דאַרף ניט! איך הייס ניט! איך וויל ניט! — האָט ער אויסגעלאָזט אויף יידיש און איז אָנגעפאַלן אויף דער שטיפמאַמע מיט אַ פייער אפשר דאָס ערשטע מאָל זינט זי איז זיין ווייב, אַז זי זאָל זיך ניט דערוועגן מער שאַפן מיט אים פון דאַנען אַהין! מיט אַלע קינדער קאָן זי זיך שאַפן, נאָר ניט מיט שלומען! שלום איז ניט גלייך צו אַנדערע! שלום באַדאַרף לערנען!

מתמיד — פלייסיקער.
יאָרען — נודיען, זיך איינעסן אין עמעצן, פאַרוואַרפן, to nag.
זיך מטריח זיין — זיך באַמיען.

„איין מאָל פאַר אַלע מאָל! אָט אַזוי וויל איך, און אָט אַזוי איז דאָס, און אָט אַזוי ווערט דאָס זיין".

די שטיפמאַמע האָט צוגעביסן די צונג און איז אַנטשוויגן געוואָרן ווי אַ קעצעלע. פון דעמאָלט אָן איז זי צו שלומען געוואָרן גאָר אַן אַנדער מענטש.

און אַז עס הייבט אָן גיין אַ מענטשן, גייט עס. איין מאָל אין קלאַס האָט דער דירעקטאָר פון דער קרייזשול, אַ גאַנץ וואוילער גוי, אָנגעגנומען שלומען ביים אויער און געהייסן, אַז דער טאַטע זאָל קומען צו אים צו גיין אין דער קאַנצעלאַריע. ער דאַרף אים עפּעס זאָגן. דערהערט אַז דער דירעקטאָר רופט אים, האָט זיך נחום ראַבינאָוויטש ניט געלאָזט לאַנג בעטן, אָנגעטאָן די שבתדיקע קאַפּאָטע, נאָך שטאַרקער אונטערגעקאַטשעט די אויסגעקאַטשעטע פּאות און איז אַוועק צום דירעקטאָר הערן, וואָס ווערט ער זאָגן. לאָזט זיך אויס אַזאַ געשיכטע: אַזוי ווי זיין זון שלום לערנט זיך אויסגעצייכנט גוט, קאָן ער אים שענקען אַ „פּענסיע" (דאַכט זיך אויב ניט הונדערט צוואַנציק רובל אַ יאָר, אָדער הונדערט צוואַנציק רובל אַ האַלב יאָר).

דאָס האָט אָנגעמאַכט אַ מאָדנעם רעש און טומל אין שטאָט. פאַר נאַכט קליבן זיך צונויף די משפּחה — אָנקוקן וואָס פאַר אַ פּנים ער האָט, דער „בעל-הפּענסיע". אַך! ווער עס האָט ניט געזען דעמאָלט דעם טאַטן, ווי ער האָט געשיינט און געלויכטן, דער האָט גאָר קיין גליקלעכן מענטשן אויף זיין לעבן נישט געזען. אפילו די שטיפמאַמע וואָס האָט זיך משמח געווען גלייך מיט אַלע און איז דעם דאָזיקן טאָג געווען מאָדנע גוט, מכבד געווען די משפּחה מיט טיי און איינגעמאַכטס, האָט באַקומען חן אין די אויגן פונעם בעל-הפּענסיע, וואָס האָט איר פאַרגעסן און מוחל געווען אַלצדינג. „וואָס איז געווען — איז געוועזן"... איצט איז ער אַ העלד. אַלע קוקן אויף אים. אַלע ריידן פון אים. אַלע לאַכן און פרייען זיך. דער מומע חנהס קינדער, וואָס האָבן ליב צו טרייבן מיט אים קאַטאָוועס, פרעגן אים: וואָס רעכנט ער צו טאָן מיט אַזוי פיל געלט? גלייך ווי זיי ווייסן ניט, אַז פונעם געלט ווערט ער ניט זען אַ גראָשן אין די אויגן. גלייך ווי זיי ווייסן ניט, אַז דאָס געלט ווערט צו נוץ קומען דעם טאַטן אין געשעפט אַריין, אינעם ווייִנקעלער.

שאַט! אָט איז ער אויך דאָ — דער קאַלעקטאָר מיט די שוואַר־

קאַנצעלאַריע — government-office.

צע ברילן און מיט די טיפע קאַלאַשן. ער וויל נאָר אַ קוק טאָן מיט זיינע בלינדע אויגן אויף דעם קונדאַס (אַ קוועטש אויפן „אַס") און געבן אים, דעם שייגאַץ (אַ קוועטש אויפן „אַץ"), אַ קניפּ אין בעקל, אַרויסרייסן אַ שטיק פלייש. אויך די „איידעמס", לייזער־יאָסל און מאַגידאָוו, זיינען אַריינגעקומען צום טאַטן אָפּגעבן מזל־טוב און אַ ביסל זיצן און שמועסן פון השכלה און פון ליכטיקייט, פון פּראָגרעס און פון ציוויליזאַציע.

און נאָך זיי איז געקומען אַרנאָלד און האָט אַ ביסל פאַרשטערט שלומען די שמחה. ערשטנס, האָט ער באַוויזן די יידן, אַז זיי זיינען בהמות, זיי ווייסן ניט וואָס זיי ריידן. די פּענסיע איז ניט קיין פּענסיע, נאָר אַ סטיפּענדיע; פּענסיע איז פּענסיע און סטיפּענדיע איז סטיפּענדיע. והשנית, איז שלום ניט דער איינציקער — ס'איז דאָ נאָך איינער אין דער קרייזשול, וואָס האָט באַקומען אַ סטיפּענדיע, אויך אויף הונדערט און צוואַנציק רובל (און דאָס איז געווען שלומס נייער חבר פון קרייזשול. אלי האָט ער געהייסן, אלי דאַדים).

דערווייל איז שלום געווען אויפן זיבעטן הימל. ער האָט אַרויסגעזען בחוש, אַז זיינע אַמאָליקע חלומות וועגן זיין חבר שמואליקס „אוצר" הייבן אָן פאַוואָלינקע מקוים צו ווערן. . .

השכלה — בילדונג, די באַוועגונג צו פאַרשפּרייטן בילדונג צווישן יידן.

32

דער יצר־הרע פון פידל

אַ מעשה מיט אַ יידיש ביכל וואָס רופט אַרויס געלעכטער. — יהושע־העשל דער קלעזמער מיט זיין כאַליאַסטרע. — וואָס טוט מען? קיין געלט איז נישטאָ!

שלומס אידעאַל איז געווען צו זיין אַ מחבר, אַ שרייבער, און ניט נאָר מיט אַ קריידל אויף די ווענט (און שבת נאָך דערצו און דער פעטער פיניע זאָל אים פּאַקן!), נאָר טאַקע אַ שרייבער פון אַ בוך. אויף אים האָט נביאות געזאָגט זיין אַלטער פריינד דער קאָלעקטאָר, אַז ער וועט אַמאָל זיין אַ שרייבער און וועט שרייבן העברעאיש. אַרנאָלד דער אַפּיקורס האָט געדרונגען פאַרקערט: אַז אויב אָט דער חברה־מאַן וועט אַמאָל שרייבן, וועט ער שוין זיין בעסער אַ רוסישער שרייבער, ניט קיין העברעאישער.

אַז דער „חברה־מאַן" וועט אַמאָל שרייבן יידיש — דאָס איז קיינעם אויף די געדאַנקען ניט געקומען, וואָרעם יידיש איז דען אויך אַ שפּראַך? דאָס הייסט, ריידן האָט מען קיין אַנדער שפּראַך ניט גערעדט אויסער יידיש, נאָר אַז מע קאָן שרייבן אויף יידיש — ווער האָט דאָס געוואוסט? „זשאַרגאָן", „עברי־טייטש" — דאָס איז אַ מאכל פאַר ווייבער. אַ ייד האָט זיך געשעמט צו האַלטן אַ יידיש ביכל אין די הענט — מע וועט זאָגן: אַ גראָבער יונג!

פונדעסטוועגן געדענקט זיך אַ מעשה נאָך פון קינדווייז. נאָך אין יענעם פאַרוואָרפענעם קליינעם שטעטעלע, אין וואָראָנקא, האָט אַ יידיש ביכל, און דווקא אויף „זשאַרגאָן" געשריבן, געהאַט דעם גרעסטן דערפאָלג. וואָס דאָס איז געווען פאַר אַ ביכל — קאָן זיך שלום ניט דערמאָנען. ער געדענקט נאָר אַז ס'איז געווען אַ ביכעלע אַ קליינטשיקס, אַ דאַרינקס, מיט געלע, פאַרסמאַלצעוועטע, צעפּאַלענע בלעטלעך, אָן טאָוועלעך, און אַפילו אָן אַ פאָדערבלעטל.

שבת צו נאַכטס. אַלע באַלעבאַטים פון שטאָט האָבן זיך צונויפ־געקליבן ביי ר׳ נחום וועוויקס אויף מלוה־מלכה. די מאַמע איז פאַרנומען אין קיך מיטן באַרשט, און דער עולם האַלט זיך אונטער דערוויילע. ר׳ נחום לייענט אַ מעשה־ביכל. דער טאַטע לייענט, און דער עולם זיצט אַרום טיש, רייכערט פּאַפּיראָסן און מע קאַטשעט זיך, מע האַלט זיך ביי די זייטן פאַר געלעכטער. מע רייסט איבער אַלע מינוט דעם פאַרלייענער און מע דריקט אויס די גרויסע התפעלות הויך אויף אַ קול. און עס שיטן זיך קללות אויפן מחברם אַדרעס: „אַט אַ ימח־שמוניק! אַ כל־בוניק! אַ ממזר! אַ רוח אין זיין טאַטנס טאַטן אַריין!״ . . . אַפילו דער פאַרלייענער אַליין קאָן זיך ניט איינ־האַלטן, ווערט שיר דערשטיקט פאַר געלעכטער!

די קינדער ווילן ניט גיין שלאָפן, און שלום אוודאי ניט. פאַר־שטיין וואָס דער טאַטע לייענט — פאַרשטייט ער ניט, נאָר ס׳איז אים גלאַט געפעלן צו זען, ווי יידן מיט בערד קאַטשען זיך, האַלטן זיך ביי די זייטן און שיסן אַלע מאָל מיט אַ געלעכטער. און ער זיצט פון דער ווייטנס און קוקט אין אַלעמעס פנימער, ווי זיי שיינען, און ער איז מקנא יענעם יידן וואָס האָט געמאַכט אָט דאָס ביכעלע, און זיין טיפסטער וואונטש איז אַז גאָט וועט העלפן, ער וועט אויס־וואַקסן און ווערן אַ גרויסער, וועט ער אויך אָנשרייבן אַזאַ מין ביכעלע וואָס יידן וועלן דאָס לייענען און וועלן לאַכן און וועלן אים שעלטן אין גוטן מוט, גלאַט אַזוי זיך, אין טאַטנס טאַטן אַריין . . .

נאָר ווי די מעשה איז, אויב ער וועט זיין אַ שרייבער אָדער ניט, אויב ער וועט זיין אַ העברעאישער שרייבער אָדער אַ רוסי־שער — אַ „קענער״ וועט ער שוין זיין געווים. ס׳איז גאָר ניטאָ צו ריידן. זיין אַ „קענער״ — דאָס האָט ער געמוזט און דאָס האָט ער געוואָלט. ער האָט געוואָלט קענען אַלצדינג. אַפילו אַזאַ זאַך ווי פידל שפּילן.

שפּילן אויפן פידל איז אין יענער צייט געשטאַנען אין פּראָגראַם פון קענטעניש גלייך מיט אַנדערע זאַכן און האָט זיך אָנגעקערט מיט לערנען, ווי אַ שטייגער אַ טאַטנס אַ קינד האָט געלערנט דייטש אָדער „פראַנצויז״. חיים פּרוכשטיין האָט געשפּילט פידל. אַ סך יינגלעך האָבן געשפּילט פידל. מיט וואָס איז שלום ראַבינאָוויטש ערגער פון זיי?

האָט אָבער דער טאַטע ניט געוואָלט. ער האַלט ניט דערפון.

מלוה־מלכה — די סעודה שבת־צו־נאַכטס.

עס איז אַן איבעריקע זאַך, האָט ער געזאָגט, אַן עבירה די צייט, און עס קומט אויס ביי אים מעשה קלעזמער. מאַטעמאַטיקע, געאָגראַפיע — דאָס איז אַ זאַך. אָבער רימפּלען אויפן פידל — וואָס איז פאַר אַן עובדא? אַזוי טענהט נחום ראַבינאָוויטש און איז פון זיין שטאַנדפּונקט אפשר גערעכט.

הערט זשע אָבער וואָס זאָגט דערויף יהושע־העשל דער קלעזמער? יהושע־העשל דער קלעזמער איז אַ ייד אַן ערלעכער, אַן איידעלער ייד, מיט צוויי גראָבע געדיכטע פּאות. זאָגט ער בפירוש: „וואָס געהער זיך אַן דאָס מיט דעם? ער האָט, זאָגט ער, אויך קינדער, ניט ערגער פון אַלע יידישע קינדער, און שקצים אויך גוטע, דער רוח האָט זיי ניט גענומען! אלא דעריבער איז וואָס? האָט איר מורא אַז זיי שפּילן ניט ביי אים אויף אַלע אינסטרומענטן?"...

יהושע־העשל דער קלעזמער האָט געוואוינט ניט ווייט פון חדר, אַזוי אַז מען איז געגאַנגען אין חדר אַריין, האָט מען באַדאַרפט דורכגיין פאַרביי יהושע־העשלען. דאָס הייסט קיין מוז איז דערביי ניט געווען: מען האָט זייער שיין געקאָנט אויסמיידן און עס וואָלט געווען אַ סך נענטער, האָט אָבער שלום ליב געהאַט דווקא צו גיין פאַרביי יהושע־העשלען און דווקא בלייבן שטיין הינטערן פענצטער און הערן ווי יהושע־העשל דער קלעזמער מאַכט רעפּעטיציע מיט זיינע בנים וואָס שפּילן אויף אַלערליי אינסטרומענטן. און דעמאָלט איז אים געווען ניט אָפּצורייסן און ניט אָפּצוטרייבן.

יהושע־העשלס בנים האָבן דאָס באַמערקט. האָט דער עלטערער, הערשעלע, אים מכבד געווען איין מאָל מיטן סמיטשיק, דאָס אַנדערע מאָל מיט אַ קוואַרט וואַסער — עס האָט אָבער ניט געהאָלפן. דורך איין ציגאַר טיטון איז מען מיט הערשעלען געוואָרן חבר, און שלום איז געוואָרן אַ בן־בית ביי יהושע־העשל דעם קלעזמער, נישט דורכגעלאָזט קיין איין רעפּעטיציע (און רעפּעטיציעס זיינען געווען דאָרט אַלע מאָנטיק און דאָנערשטיק) און דורך זיי האָט ער זיך באַקענט מיטן גאַנצן בינטל מוזיקאַנטן, מיט דער גאַנצער קלעזמערשער משפחה, מיט זייערע ווייבער און קינדער, מיט אַלע זייערע מנהגים, מיט זייער אַרטיסטיש ציגיינער־לעבן, און אַפילו מיט זייער שפּראַך, „קלעזמער־לשון". און דערנאָכדעם, שוין ווי שלום־עליכם, האָט ער

רימפּלען — שלעכט שפּילן, אַרויסברענגען מאָדנע קלאַנגען ציענדיק די סטרונעס.
רעפּעטיציע — rehearsal.

עם טיילווייז אויסגענוצט אין זיינע ווערק: „אויפן פידל", „סטעמ־פעניו", „בלאַנדזשענדע שטערן" און אַנדערע.

ווי איר זעט איז אין לערנען פידל שפּילן ניט געווען קיין מניעה. געהערט האָט ער געהאַט גענוג. אַ טאַלאַנט, זאָגט יהושע־העשל דער קלעזמער, האָט ער אויך געהאַט. וואָס זשע נאָך פעלט? אַן אינסטרומענט, אַ פידל. און אַ פידל קאָסט געלט. און קיין געלט איז נישטאָ! וואָס טוט מען? דאַרף מען, הייסט עס, קריגן געלט...

אָט דאָ, ביי דעם קריגן געלט, האָט זיך געטראָפן אַ מעשה, אַ קאָמישע, נאָר אַ טרויעריקע, אַ מין טראַגי־קאָמעדיע.

33

לא תגנוב!

דעם אורחס בייטעלע מיט קלייגעלט. — ער באַגייט אַ גנבה און האָט חרטה. — ווי אַזוי ווערט מען פּטור פונעם בייטעלע?

צווישן די אורחים וואָס האָבן זיך אָפּגעשטעלט ביי די ראַבינאָוויטשעס אין „איינפאָר” איז געווען איינער אַ באַשטענדיקער אורח, אַ ייד אַ ליט־וואַק, אַ תבואה־הענדלער, מיטן נאָמען וואָלפּסאָן. דער וואָלפּסאָן פלעגט איינשטיין חדשים־לאַנג און האָט זיך געהאַט זיין שטענדיקן חדר. געווען איז דער וואָלפּסאָן ביי די ראַבינאָוויטשעס אַ מענטש אַ היימישער, געגעסן דאָס וואָס אַלע עסן, און אַז די שטיף־מאַמע איז געווען עפּעס ניט אַזוי אויפגעלייגט, האָט ער געכאַפּט פון איר אַ פּסק גלייך מיט אַלעמען, ווי אַן אייגענער...

געטראָגן האָט ער אין שטוב אַ קורץ כאַלאַטל און אַ מאָל איז ער געגאַנגען גאָר אָן אַ כאַלאַט, און גערייכערט האָט ער מוראדיק גראָבע געבלעטערטע ציגאַרן און ליב געהאַט צו ריידן, האַלטנדיק די געבלעטערטע ציגאַרן אין מויל, די הענט אין די הויזן, און גערעדט, און גערעדט — ניין מאָס רייד!

דער חדר איז געווען אָפן, דאָס סאַמאָוואַרל ביים טיש, דאָס טישקעסטל צוגעשלאָסן, נאָר די שליסעלעך הענגען דערביי — אַ דריי מיטן שליסל און דאָס טישקעסטל איז אָפן. וואָס אין טיש־קעסטל טוט זיך — ווייסן אַלע. דאָרט געפינען זיך ביכער, בריוו, חשבונות און געלט. איין טייסטער אַ גרויסער, אַ גראָבער, אָנגע־שטאָפּט מיט פּאַפּירגעלט — ווער ווייסט וויפל דאָרט איז! און אַחוץ דעם טייסטער, אַ לעדערן בייטעלע, אַן אַלטס, אַן אָפּגעקראָכנס,

---

לא תגנוב — „זאָלסט ניט גנבענען”, פון צען געבאָט.
טייסטער — pocket-book.

נאר שטענדיק פול מיט קליינגעלט, זילבערנע און קופערנע מטבעות, אויך היפשלעך — הלוואי פארמאגט דאס אזא יינגל ווי שלום, כאטש האלב, וואלט אים אויך גענוג געווען אויף צו קויפן די בעסטע פידל אין דער וועלט...

ניט איין מאל האט וואלפסאן געהאט געעפנט דאס טישקעסטל פאר איטלעכן אין די אויגן און ניט ווילנדיק האט שלום געכאפט א קוק אויפן אנגעפאקטן טייסטער מיט פאפירגעלט און דערהויפט — אויפן לעדערן בייטעלע מיט מינץ. און זיין גרעסטער וואונטש איז געווען, אז וואלפסאן זאל א מאל פארלירן אט דאס בייטעלע און ער, שלום, זאל דאס געפינען. דאס וואלט געווען, ווי מע זאגט, א כשרער טאפ מיט א כשרן לעפל. וויל ער אבער ניט פארלירן, דער ליט־וואק!...

פועלט ביי זיך שלום, אז ווען וואלפסאן גיט אים למשל די הויזן אויספוצן און פארגעסט דארטן דאס בייטעלע, וואלט ער עס אים א מכה אפגעגעבן צוריק! ס'האט זיך ארויסגעגליטשט פון קעשענע בשעתן רייניקן — וואס איז ער שולדיק? איז אבער וואלפסאן אויך ניט קיין נאר. אלע מאל ווען ער גיט די קינדער פוצן די מלבושים, ליידיקט ער פריער אויס אלע קעשענעס — א ליטוואק בלייבט א ליטוואק!

פארדריסט דאס שוין שלומען. איז ער זיך מיישב איין מאל, אז ס'איז יא אזוי, אז פארלירן ניט און פארגעסן אויך ניט, באדארף מען געבן א קוק אריין אין קעסטעלע, וויפל קליינגעלט דארט געפינט זיך... און מיט דער דעה ניט חלילה צו באגיין א גנבה, נאר גלאט אזוי פון נייגעריקייט, האט שלום איין מאל אין א פרימארגן אריינ־געכאפט זיך צו וואלפסאנען אין חדרל אריין, זיך ארומגעדרייט א ווײַלע, כלומרשט אויפגערוימט ביים טיש, בשעת דער ליטוואק איז געשטאנען אין זאל מיט דער גראבער בלעטערנער ציגאר אין מויל און גענראגערט. פונעם דאזיקן ארומדרייען זיך איז אבער נישט ארויסגעקומען גארנישט. ביים אנרירן מיט דער האנט די קאלטע שליסעלעך האט זיך אים אויסגעוויזן, אז דאס בינטל שליסעלעך האט אויפגעהויבן א גוואלד, און עס האבן אים אנגעהויבן ציטערן הענט און פיס. האט ער זיך געגעבן א דריי אויס און אוועק פון וואלפסאנס חדרל מיט ליידיקע הענט.

דער ערשטער סעאנס איז אים ניט געראטן. האט ער געוואַרט אויף א צווייטן מאל, זיך אליין אויסגעוואַרפן, אז ער איז א גנב:

„ביסט אַ גנב, שלום! האָסטו נאָר געהאַט איין מחשבה אַ שלעכטע, ביסטו שוין אַ גנב... אַ גנב! אַ גנב!"

וואָלפסאָן האָט פיינט געהאַט צו זיצן איינער אַליין ביי זיך מיט די פיר ווענט. אין זאָל זיינען געווען נאָך אורחים. האָט ער בעסער פאַרבראַכט אין זאָל, גערייכערט און גערעדט ווי אַלע מאָל. שלום האָט זיך ווידער אַ מאָל אַריינגעכאַפּט אין וואָלפסנס חדרל. איצטיקס מאָל שוין מיט דער דעה ניט אַ קוק צו טאָן, נאָר טאַקע עפּעס געניסן אויך. סיי ווי סיי אַ גנב...

אַריינגעכאַפּט זיך, האָט ער זיך איבערגעבויגן מיטן גאַנצן גוף איבערן טיש, גלייך ווי ער וואָלט ווען עפּעס דערלאַנגען פונעם אַנדערן ברעג טיש, מיט דער לינקער האַנט געגעבן אַ נעם דעם קאַלטן שליסל, אַ דריי רעכטס — דער שלאָס האָט זיך געעפנט מיט אַ שטילן קלאַנג — דזין! — און אַנטשוויגן געוואָרן. ער האָט געגעבן אַ קוק אַריין אינעווייניק און געבליבן אַ פאַרציטערטער. צו ערשט האָט ער דערזען פאַר זיך דעם גראָבן טייסטער אָן אָפענעם, פול און פול געפּאַקט מיט פאַפּירגעלט. איין פאַפּירל ווען ער טוט נאָר אַ שלעפּ אַרויס פון דאָרטן — איז ער דאָך שוין אַ געהאָלפענער! ווער וועט זיך אַרומקוקן? נעם זשע, שוטה, און שלעפּ אַרויס — ניין! קאָן ער ניט! עס טרייסלען זיך אים די הענט, עס קלאַפּט אים אַ צאָן אויף אַ צאָן און עס פאַרציט אים דער אָטעם. ער כאַפּט בעסער אַ קוק אויפן לעדערנעם ביימעלע — ס'איז געפּאַקט! ער וויל דאָס אַ נעם טאָן — פאָלגט אים ניט די רעכטע האַנט. עפענען דאָס ביימעלע און אַרויסנעמען פון דאָרט עטלעכע זילבערנע מטבעות וואָלט אויך געווען נישקשה — איז צו פיל אַרבעט. נעמען דאָס ביימעלע און אַריינרוקן דאָס אין קעשענע — וועט מען זיך באַלד אַרומקוקן.

דערווייל די צייט שטייט ניט און די מינוטן ציען זיך. אַ מינוט אַ יאָר... און דאָ דערהערט זיך אַ שאָרך... אהאַ, ער שקראַבעט שוין, דער ליטוואַק, מיט די אויסגעטראָטענע שטעקשיך... אַ דריי דעם שלאָס מיט דער רעכטער האַנט צוריק — און לאָזט זיך גיין פון חדר ווידער מיט ליידיקע הענט, רעכנט באַגעגענען זיך מיט עמעצן. צום סוף — ווער? וואָס? ניטאָ קיינער! גיין נאָך אַ מאָל צוריק — שוין צו שפּעט. באַדאַרפט פריער! דורכגעלאָזט אַזאַ געלעגנ־הייט!... „ביסט אַן אידיאָט, שלום! דו ביסט ביידע זאַכן: אי אַ גנב, אי אַן אידיאָט!"...

דער דריטער סעאַנס, אין אַ צייט אַרום, איז שוין נאָר אָפּגעלאָפן

גלאַט. ער האָט אויסגעמידן די פריערדיקע הכנות, גלייך צו צום טיש, אויפגעעפנט דעם שלאָס, אריינגעשטעקט די האַנט אין שופלאַד, געגעבן אַ נעם דאָס בייטעלע, געגעבן דאָס אַ לאָז אין קעשענע, צוגעמאַכט צוריק דעם שופלאַד און אַוועק מיט די ביכלעך אין קלאַס אריין, דווקא ניט געכאַפּט זיך, דווקא פּאַוואָליע און דאַכט זיך אַזוי קאַלטבלוטיק, כמעט שלעפעריק. נאָר אַרויסגייענדיק פון שטוב האָט ער דערפילט, אַז דאָס בייטעלע ברענט אים דורך דער קעשענע דאָס לייב און אַז ער דאַרף עס ביי זיך ניט האַלטן בשום אופן ואופן! און אַנשטאָט דעם ער זאָל גיין אין קלאַס, כאַפּט ער זיך אַריין אין שטאַל אַריין, דאָרט וואו מען האַלט האָלץ, אַנגעהאַקט האָלץ, בייגט זיך אָן און טוט אַ רוק אַריין דאָס בייטעלע אין וויטן פינ-צטערן קעלער אַריין, צווישן האָלץ און צווישן דער וואַנט, מאַכט אַ סימן מיטן אויג, ער זאָל געדענקען דעם אָרט אַקוראַט — און מאַרש אין קלאַס אַריין.

געקומען אַהיים, האָט ער געטראָפן אַ חורבן, אַן איבערקערע-ניש! דאָס גאַנצע בעטגעוואַנט איז צעוואָרפן, די קיך — מיטן קאָפּ אַראָפּ. די שיקסע וויינט, שווערט אַז זי ווייסט ניט פון וואָס צו זאָגן. דער טאַטע איז אוים מענטש, שוואַרץ ווי די ערד, אַזש איינגעבויגן אין דרייען. די שטיפמאַמע פייערט, שעלט — וועמען? שווער צו וויסן. וואָרעם די קללות גייען ביי איר אין אַ מערצאָל. און דער אורח אַליין, וואָלפסאָן מיטן כאַלאַט, שטייט מיט דער גראָבער בלעטערנער ציגאַר אין מויל, האַלט די הענט אין די קע-שענעס, קוקט אויף די קינדער, שמייכלט און רעדט צו זיך אַליין: „ערשט היינט אין דער פרי געהאַלטן די בייטעלע, פון שטוב ניט אַרויסגעגאַנגען”...

— האָט איר ניט געזען דאָס בייטעלע? — פרעגט דער טאַטע ביי די קינדער, און שלום שטעלט זיך אַרוים פאַר אַלע:

— וואָסער בייטעלע?

זעלטן ווען דער טאַטע איז אין כעס. איצט קאָן ער שוין ניט איינהאַלטן זיך און פאַלט אָן אויף זיין ליבלינג און קרימט אים איבער:

— „וואָסער בייטעלע?” וואָס זאָגט איר אויף דעם תם? אַ

הכנות — צוגרייטונגען.
תם — נאַאיווער, נאַר.

גאַנצן פּרימאָרגן הערט ער „בייטעלע־בייטעלע! בייטעלע־בייטע־לע!" — פרעגט ער גאָר: „וואָסער בייטעלע?"...

און צום אורח זאָגט דער טאַטע:

— וויפל פּאָרט איז דאָרט געווען געלט ביי אייך אין בייטעלע?

— עס האַנדלט זיך ניט אום געלט — ענטפערט וואָלפסאָן אויף זיין ליטוויש לשון — דאָ האַנדלט זיך אום די בייטעלע! ערשט היינט איין דער פרי געהאַלטן די בייטעלע, ניט אַרויסגעגאַנגען פון שטוב ניט אַרויסגעגאַנגען!...

ניין, איצט איז ניט די צייט געוואָר צו ווערן, וויפל געלט עס געפינט זיך אין בייטעלע. שלום קאָן באַשטיין אָפּלייגן די אַרבעט אויף מאָרגן, אָדער אויף איבערמאָרגן. דערווייל דאַרף מען זיך נעמען צו די ביכלעך, חזרן די געאָגראַפיע מיט דער היסטאָריע אויף אויסווייניק, מאַכן אַ פּאָר טעאָרעמעס פון געאָמעטריע... נעבעך גאָט די נשמה שולדיק. און דאָ אין שטוב קאָכט זיך! דאָס גאַנצע הויז איז אויף רעדלעך. אַלע זוכן דאָס בייטעלע און שלום זוכט גלייך מיט אַלעמען, טוט אַ קוק אויפן טאַטנס פּנים און עס פאַרגייט אים דאָס האַרץ, קאָן גיט זען ווי ער גייט איינגעבויגן, קאָן ניט הערן ווי ער זיפצט און ווי ער קרעכצט. און ערשט דאָ דערפילט דער גנב וואָס פאַר אַ מיאוסע זאַך ער האָט אָפּגעטאָן. און ער האָט חרטה אויף דער מעשה, איז אויפגעטראָגן אויפן יצר־הרע וואָס האָט אים אָנגערעדט אויף אַזאַ עבירה, אַרויפגעפירט אויף אַ גליטש.

ווי אַ יאָר האָט זיך געצויגן יעדער שעה, ווי אַן אייביקייט האָט אויסגעזען דער טאָג. קוים דערלעבט דעם פאַרנאַכט, ווען דער רעש מיטן טאַרעראַם האָבן זיך אַ ביסל איינגעשטילט און די שטוב־צרות מיט די דאגות פרנסה האָבן אַרויסגעשטויסן אויף אַ ווײַלע דעם האַרמידער פון דער גנבה. האָט זיך דער קליינער גנב אַריינגעכאַפּט אין הויף, אַריינגעכאַפּט זיך אין שטאַל פון האָלץ, פאַוואָליע זיך אַראָפּגעלאָזט אויף דער ערד, אַרויסגעצויגן פון צווישן וואַנט דאָס בייטעלע, אויפגעעפנט דאָס, געגעבן אַ קוק אַריין — און... דאָרטן איז געלעגן אַן אַלטע, אָפּגעריבענע מטבע פון פאַר־צייטן, וואָס האָט אַמאָל געדאַרפט באַטרעפן צען קאָפּיקעס, נאָר היינט איז זי ניט ווערט גאָרניט, וואָרעם קיינער נעמט זי ניט!... און דאָס בייטעלע אַליין איז אויך ניט ווערט גאָרניט. אַ בייטעלע אַ פאַרזעעניש, אַ שלעסל דער רוח ווייסט וואָסערס, די לעדער אָפּגע־

אָפּגעבאָרעט — אָפּגעריבן.

באַרעט און פעט־פּאַרסמאַלצעוועט, ביי די ברעגעס איינגעקאַרטשעט און פאַרגעלט, ווי ביי אַן אַלטער באַביצע די הויט פון פּנים — אַזאַ בייטעלע האַלטן אין די הענט איז מוקצה מחמת מיאוס!... טאַקע כדאי צוליב אַזאַ פּאַסקודסטווע אַפּטאָן אַזאַ מיאוסע זאַך, עובר זיין אויף „לא תגנוב”!...

ווי ער איז אַריינגעקומען אין שטוב אַריין, איז אים די שטיף־מאַמע מכבד מיטן אַריינטראָגן דעם אורח דעם סאַמאָוואַר. וואָלפסאָן האָט אַ טבע איטלעכס מאָל, ווען מע טראָגט אים אַריין דעם סאַמאָוואַר, רייבט ער אַ האַנט אָן אַ האַנט און טוט אַ זאָג מיט אַ ניגון און מיט אַ גראַם: „אָט אַזוי”, אַצינד וועלן מיר טרינקען טיי”. איצטיקס מאָל האָט ער צוגעלייגט די ווערטער: „וואָס זשע הערט זיך — ניטאָ די בייטעלע?”... און האָט געגעבן בעת מעשה אַ קוק אַריין דעם בחור אין די אויגן אַריין, און עס האָט זיך געלאָזט הערן אַ פאַרבאָרגענע איראָניע סיי אין די ווער־טער, סיי אינעם קוק... און אפשר האָט זיך עס נאָר אויסגעוויזן אַזוי? ווי זאָגט מען דאָס: „עס וויסט די קאַץ וועמעס פליייש זי האָט אויפגעגעסן” — אָדער: „אויפן גנב ברענט דאָס היטל”... דער גנב האָט אין דער מינוט פיינט געהאַט דעם אורח וואָלפסאָן מיט סכנות, נישט געקאָנט אָנקוקן זיין ליטוויש פּנים מיט זיין ליט־ווישן לשון: „ד י בייטעלע”...

וואָס טוט מען פאַרט מיטן פאַרשאָלטענעם בייטעלע? ס'איז ניט קיין תכלית, טאָמער געפינט מען דאָס אין שטאָל צווישן האָלץ!

ביי נאַכט האָט שלום לאַנג ניט געקאָנט אַנטשלאָפן ווערן. ער האָט ביי זיך אַליין ניט געקאָנט פועלן, אַז דאָס איז ניט קיין חלום, קיין בייזער חלום. ניט שוין זשע איז דאָס אמת? ניט שוין זשע איז ער אַ גנב? אַ פּשוטער גנב?!... און עס באַשלאָגט אים אַזש אַ שוויים, ווי אַזוי אַ מענטש קאָן פאַלן!... און וואָס וועט זיין ווייטער?... ווייטער ווערט ער אַנטשלאָפן און עס פּלאָנטערן זיך אים בייטעלעך, און די בייטעלעך זיינען ניט קיין בייטעלעך, נאָר לעבעדיקע מיאוסע באַשעפענישן, אָפּגעקראָכענע, געלע און איינ־געקנייטשטע, און קאַלטע און נאַסע, אַזוי ווי שרצים, זשאַבעס. . . און זיי רירן זיך און זיי קריכן אים איבערן לייב, פאַרקריכן אונ־

מוקצה מחמת מיאוס — מע טאָר זיך ניט צורירן צו דעם ווייל עס איז מיאוס.
עובר זיין — טאָן אַן עבירה, אַריבערטרעטן אַ געזעץ.
שרצים — קריכיקע באַשעפענישן, reptiles.

טערן קאַלנער, אונטער די פּאַכוועס — בררר!... ער כאַפּט זיך אויף, קוקט אונטער דער קאָלדרע, טאַפּט זיך דאָס לייב — דאַנקען און לויבן גאָט, ס'איז נאָר אַ חלום...

יאָ, אָבער ווי אַזוי ווערט מען פּאַרט פּטור פֿונעם בייטעלע? ס'איז ניטאָ קיין אַנדער עצה, סיידן פֿאַרוואַרפֿן דאָס ערגעץ אין אַזאַ אָרט, אַז קיין פֿויגל זאָל ניט וויסן. פֿרעגט זיך: וואוהין? צום גויאישן שכן אין גאָרטן אַריין? ערגעץ ווייט אויפֿן הייליקן אָרט? אין דער ווייבערשער שול? ניין! דאָס בעסטע וועט זיין פֿון דער בריק אין טייך אַריין. און די בעסטע צייט דערויף איז שבת. און אַזוי איז דאָס געבליבן.

שבת ביי טאָג. סוף זומער. אין דרויסן איז נאָך וואַרעם. יידישע קינדער שפּאַצירן נאָך אָן איבערשטע מלבושים. צווישן די וואָס האָבן שפּאַצירט האָט זיך געפֿונען אויך דער העלד מיטן בייטעלע. עס איז געלעגן פֿאַרבאָרגן ביי אים ווייט אין אַ קעשענע, אָנגעפּילט מיט שטיינדלעך, כדי אַז ער וועט דאָס אַראָפּלאָזן פֿון בריק אין טייך אַריין, זאָל עס מיט זיכערקייט אַראָפּ טיף אויפֿן אָפּ־גרונט פֿון וואַסער. איז אָבער די צרה וואָס די בריק איז פֿאַרפּלייצט מיט מענטשן. דרייט ער זיך אַרום הין און צוריק, פֿאַרקוקט איט־לעכן אין די אויגן, און ער וואָלט געמעגט שווערן אַז אַלע קוקן אויף אים עפּעס מאָדנע...

נאָר אָט האָט אים גאָט געהאָלפֿן; ער האָט זיך פֿאַרשלאָגן אין אַ ווינקל הינטער אַ גרויסן סלופּ, אַריבערגעבויגן זיך מיטן גאַנצן קערפּער איבער דער פּאַרענטשע, איינגעקוקט זיך כלומרשט אין וואַסער אַריין, גלייך ווי דאָרטן וואָלט ער דערזען גאָט ווייסט וואָס פֿאַר אַ חידושים, אָנגעטאַפּט מיט דער האַנט זיין קעשענע, וואו דאָס פֿאַרשאָלטענע בייטעלע ליגט, דערפֿילט אין האַנט אַ מיאוסקייט, אַ לעבעדיקע זאַך, אַ מין שרץ... אַרויסגעצויגן דאָס פּאַוואָלינקע פֿון קעשענע און צענומען די פֿינגער און אַרויסגעלאָזט דאָס פֿון דער האַנט.

פֿליוך — אוים בייטעלע! אויפֿן אָרט וואו דאָס בייטעלע איז געפֿאַלן האָט זיך באַוויזן אַ רעדל. דאָס רעדל איז געוואַקסן ברייטער און ברייטער, און פֿון דעם רעדל איז באַשאַפֿן געוואָרן נאָך אַ רעדל און נאָך אַ רעדל. ער האָט גאָרניט געקאָנט אָפּרייסן די אויגן פֿון

פּאַכוועס — armpits.
סלופּ — זייל.
פּאַרענטשע — hand-rail.

דעם אָרט וואו זיין עבירה איז געווען דערטרונקען און זיין סוד איז געווען באַגראָבן אויף אייביק. נאָר אַ שיינע שטימע האָט אים אויפגעוועקט פון זיינע מחשבות, און אַ זיסער געלעכטער האָט אים אָפּגעקלונגען אין די אויערן:

— פישעלעך שווימען? כאַ־כאַ, וואָס דען שטייט מען אַזוי לאַנג און מע קוקט?

ער דרייט אוים דעם קאָפּ און דערזעט דעם חזנס מיידל מיט אירער אַ חברטאָרין.

— איר זייט שוין דאָ לאַנג? — טוט ער אַ פרעג ביים חזנס מיידל מיט דער חברטאָרין.

— די גאַנצע צייט, כאַ־כאַ! — ענטפערן זיי ביידע מיט אַ גע־לעכטער. ביי זיי איז דאָס אַ געלעכטער, און אים ווערט איינגעפאַלן אינעווייניק, טאָמער האָבן זיי געזען וואָס ער האָט געטאָן...

נאַריש בחורל! אומזיסט געווען זיין מורא. אים האָט אָפּגע־וואַרט אַן אַנדער צרה, וואָס דערויף האָט ער זיך גאָרניט גערעכט.

34

דעם חזנס מיידל

צאַלע דעם חזנס טאָכטער. — אַ פלאַם־פייערדיק פאַרליבעניש. — אַן איבערשרייבעניש צווישן צוויי יונגע הערצער. — זיין בריוו פאַלט אַריין אין פרעמדע הענט. — שמחת־תורה צו הקפות. — די הימלען עפענען זיך.

די זעלבע ראָלע וואָס אין דער גרויסער שטאָט שפּילן גימנאַזיסטן און סטודענטן, האָבן אין דער קלע־נערער שטאָט אין יענער צייט געשפּילט די תלמידים פון דער קרייזשול. איין זאַך האָט זיי נאָר געפעלט—אַ באַזונדערע אוניפאָרעם. ווייטער זיינען דאָס געווען העלדן אין פולן זין פון וואָרט, און מיידלעך זיינען געווען נאָך זיי די כּפּרה!

עס איז שווער צו געדענקען אַקוראַט, ווי עס איז פאָרגעקומען שלומס ערשטע באַקאַנטשאַפט מיט דעם חזנס מיידל, אָבער ס'איז ניט אַזוי וויכטיק. קיין אַנדער צייט און קיין אַנדער פּלאַץ אויף צו באַגעגענען זיך איז אין שטאָט ניט געווען, אויסער שבת ביי טאָג אויף דער בריק. ווער פון די צוויי האָט אָנגעהויבן פריער צו ריידן, דער בחור אָדער דאָס מיידל, און וואָס איז צום ערשטן מאָל גע־רעדט געוואָרן — איז אויך ניט מעגלעך פעסטצושטעלן. אָנגע־הויבן האָט זיך עס זיכער פון אַ שאַרפן קוק. דערנאָך אַ שמייכל. דערנאָך אָנגערירט זיך כלומרשט אומגערן מיט די עלנבויגנס. דער־נאָך אַ נעם געגעבן זיך צום היטעלע: „גוט מאָרגן”. דערנאָך שוין אָן אַ נעם געגעבן זיך צום היטעלע: „וואָס מאַכט מען?” דער־נאָך ביי שפּעטערע באַגעגענישן, שטעלט מען זיך אָפּ אויף אַ פּאָר מינוט אַ רייד טאָן וועגן גאַנץ אומבאַדייטנדיקע זאַכן, און מען טוט אַ שמועס וועגן אַ צווייטער באַגעגעניש.

זיינען נאָך זיי די כּפּרה — גייען אויס נאָך זיי; ווילן זיי זייער שטאַרק; פאַרליבן זיך שטאַרק אין זיי.

ע ר: אויף ווידערזען.
ז י: ווען? ווידער שבת?
ע ר: ווען זשע אַז ניט שבת?
ז י: וואו? ווידער אַט דאָ, אויף דער בריק?
ע ר: וואו דען זשע?
ז י: אפשר אַן אַנדער אָרט?
ע ר: דהיינו?
ז י: וואו וועט איר זיין שמחת-תורה צו הקפות?
ע ר: וואָס הייסט וואו? אין גרויסן בית-המדרש.
ז י: פאַר וואָס ניט אין דער קאַלטער שול?
ע ר: דאָרט וואו אייער טאַטע דאַוונט?
ז י: וואָס מאַכט דאָס אוים?
ע ר: מיין טאַטע וועט זיך כאַפּן, וואו בין איך.
ז י: אויב איר זייט אַ יינגעלע וואָס האָט מורא פאַרן טאַטן...

ווייטער לאָזט ער זי ניט ענדיקן, וואָרעם עס דערלאַנגט אים ביי דער זיבעטער ריפּ. סטייטש, מע זאָגט אים אַז ער איז אַ יינגעלע וואָס האָט מורא פאַרן טאַטן. און ו י ע ר זאָגט דאָס אים?! . . . ער געפינט אַן אויסרייד. ער האָט איר וואָס צו זאָגן אַ נייטיקע זאַך. נאָר אַזוי ווי זי איז ניט אַליין, זי איז מיט איר חברטאָרין, קאָן ער עס איר ניט זאָגן. דעם חזנס מיידל ווערט רויט און טוט אַ וואונק צו איר חברטאָרין זי זאָל אָפּגיין אַ פּאָר טריט ווייטער. יענע פאָלגט און זיי בלייבן אין צווייען. זי איז גרייט אויסצוהערן דעם סוד. ער לאָזט זיך ניט לאַנג וואַרטן און פּלאָנ-טערנדיק מיט דער צונג גיט ער איר איבער אָט וואָס:

ער האָט איר שוין לאַנג געוואָלט זאָגן, אַז ער וואָלט אַ בעלן געווען זען זיך אַ מאָל מיט איר אַליין, אָן באַגלייטערינס, אָן חבר-טאָרינס.

מאַלע וואָס! און זי וואָלט דען ניט געוואָלט ריידן מיט אים אונטער פיר אויגן, אָן באַגלייטערינס און אָן חברטאָרינס? — קאָן זי אָבער ניט. מע לאָזט זי ניט אָפּ אַליין. די מאַמע גיט אַכטונג זי זאָל ניט זיין אַליין. נאָר ער באַדאַרף ניט מורא האָבן פאַר איר חברטאָרין. זי איז אַ מיידל אַ שטילע, אַן ערלעכע, און זי האָט אַליין אויך גערן אַ בחור זאָל מיט איר ריידן, און אויב ער וויל וויסן, איז אָט דאָס מיידל אויך פאַרליבט אין אַ בחור. . .

דהיינו — דאָס הייסט, צום ביישפּיל.

א ו י ך פֿאַרליבט? איז די משמעות, אַז זי, דעם חזנס מיידל, איז אַ ו ו ד א י פֿאַרליבט? וואָלט ער וועלן וויסן, ווער איז יענער גליקלעכער?

אַז ער וועט אַלצדינג וויסן וועט ער גיך אַלט ווערן...

דאַרף מען נאָך האָבן אַ ווייטערן פּירוש אויף די דאָזיקע ווערטער? פֿאַרשטייט מען דען ניט אַז דער דאָזיקער גליקלעכער דאָס איז ניט קיין אַנדערער, נאָר ער אַליין טאַקע? און טאָמער איז נאָך פֿאַראַן אַ שטיקל ספק אין דעם, איז גענוג איין קוק אויף איר ליכטיק־שיינענדיק פּנים און אויף אירע מיט גליק שטראַלנדיקע אויגן. אַ באַקאַנט פּנים. באַקאַנטע אויגן. וואו האָט ער געזען אָט דאָס ווייסע מיידל מיט די בלאָנדע געגרייזלטע האָר? אַפֿילו די האַנט אירע איז אים קענטלעך. אַ ווייס הענטל מיט דינע לאַנגע פֿינגער. אַ ווייס הענטל, אַ גלאַטס און אַ וואַרעמס. דאָס ערשטע מאָל אויף זיין לעבן בכלל, אַז ער האַלט אַ מיידלס אַ האַנט...

ווי אַן ערלעכער ייד וואָס קוקט אַרויס אויף משיחן, אַזוי האָט ער געקומען אַרויסקוקן אויף דעם גליקלעכן יום־טוב שמחת־תורה. די צייט איז אים אָבער געווען צו לאַנג צו וואַרטן. ווי פֿון פֿעך האָבן זיך געצויגן די טעג. ער איז שיר ניט משוגע געוואָרן. און ער האָט זיך אַנטשלאָסן אויסגיסן דאָס האַרץ אויף פּאַפּיר אין דער פֿאָרעם פֿון אַ בריוו. אַ טאָג מיט אַ נאַכט האָט דאָס שרייבן צוגענומען און געשריבן האָט זיך עס ווי אַ וואַסער וואָס לויפֿט אומגעשטערט. דאָס שרייבן וואָלט קיין מאָל קיין עק ניט געהאַט, ס'זאָל ניט געווען אויסגיין פּאַפּיר.

אַצינד איז געבליבן נאָר איין זאַך: ווי אַזוי קומט די קאַץ איבערן וואַסער? ווי אַזוי וועט זי באַקומען דעם דאָזיקן בריוו? איין עצה נאָר איז פֿאַראַן: איבערשיקן איר דעם בריוו דורך איר חבר־טאָרין. נאָר ווי אַזוי קומט מען צו צו אָט דער דריטער פּערזאָן? איז דערצו אויך דאָ אַ רפֿואה: מע וועט מוזן אַריינשלעפּן נאָך אַ פֿערטע פּערזאָן. דאָס איז דער בחור וואָס דעם חזנס מיידלס חבר־טאָרין איז אין אים פֿאַרליבט. אַ בחור מיט אַ בחור — איז גאָר אַנדערע ווערטער. אַ בחור מיט אַ בחור קאָנען אומגעשטערט זיך צונויפֿריידן און אָפּהאַנדלען צווישן זיך די גרעסטע סודות.

דער בחור איז געווען אַ יונג אַ פּאַרקויפֿער אין אַן אייזן־געשעפֿט, אַ גאַנץ שיינער אויפֿן פּנים, נאָר הענט האָט ער געהאַט אַ פּאָר —

משמעות — אַפּנים, עס איז אַנצונעמען אַזוי..., עס דרינגט לאָגיש אַרויס אַז...
פּירוש — דערקלערונג.

דאָס וואָס מע רופט אַן „ידים". אַז שלום האָט אים אַ זאָג געגעבן, אַז ער האָט אַ בקשה צו זיין כלה, האָט זיך דער בחור דער פאַר־קויפּער אויפגעבלאָזן ווי אַ האָן אויף אַ קאָץ, ווען זי כאַפּט זיך אריין צו זיינע הינער. — „פון וואַנען ווייסטו אַז איך האָב אַ כלה?" — „איך בין באַקענט מיט איר חברטאָרין" — „מיטן חזנס מיידל? ע! דאָרט וועסטו האָבן אַ ביינברעכער"...

שלום פאַרשטייט ניט וואָס הייסט דאָס אייגנטלעך אַ „ביינ־ברעכער". נאָר נאָכן בחורס געלעכטערל שטויסט ער זיך, אַז דאָס דאַרף זיין ניט פון די אָנגענעמע זאַכן. טוט ער אים אַ פרעג: — „ווער איז דער ביינברעכער?" — „דאָס איז שוין מיין עסק... נאָר לאָמיר האָרכן וואָס איז דיין בקשה".

שלום ציט אַרויס דעם געפּאַקטן בריוו פון קעשענע און גיט אים איבער דעם בחור: „אָט דאָס דאַרף אייער כלה איבערגעבן דעם חזנס מיידל און איבערשיקן מיר דורך אייך טאַקע אַן ענטפער". דער בחור נעמט צו דעם בריוו, באַטראַכט דעם קאָנווערט פון אַלע זייטן: „אָט דאָס איז גאָר? קום צו גיין מאָרגן, וועסטו מסתמא באַקומען אַן ענטפער".

אַראָפּ אַ שטיין פון האַרצן. אויף מאָרגן האָט שלום באַקומען אַן ענטפער, אַז ער האָט נאָך ניט קיין ענטפער. „קום צו גיין מאָרגן, וועט געווים זיין אַן ענטפער". אויף מאָרגן ווידער דאָס אייגענע — נישטאָ נאָך קיין ענטפער. דאָ האָט שוין שלום באַמערקט — און אפשר האָט זיך אים נאָר אויסגעוויזן אַזוי — אַז דער בחור שמייכלט עפּעס מאָדנע אונטער. צו דעם חשד איז צוגעקומען נאָך אַ חשד; דער בחור האָט אים אַ זאָג געגעבן מיט אַ זיפצל: „ווען איך זאָל קאָנען שרייבן אַזוי ווי דו!" — „פון וואַנען ווייסטו ווי אַזוי איך שרייב?" — „מיין כלה האָט מיר דערציילט". — „פון וואַנען ווייסט דיין כלה?" — „זי ווייסט עס פונעם חזנס מיידל".

אַ תירוץ איז דאָס אפילו אַ נישקשהדיקער. און ס'איז אוודאי זייער אָנגעלייגט צו הערן אַזאַ קאָמפּלימענט פון אַ מיידל, וואָס מע האָט זי ליב. נאָר פונדעסטוועגן און ניט ווילנדיק גנבעט זיך אריין אַ געדאַנק: טאָמער האָט דער בחור ניט איבערגעגעבן דעם בריוו און האָט אים בעסער אַליין געלייענט?... דער דאָזיקער געדאַנק לאָזט ניט שלאָפן.

קוים דערוואַרט זיך אויף אַן ענטפער! דאָס איז געווען שוין

ידים — הענט, גרויסע הענט.

ערב יום־טוב. דער פּאַרקויפער איז אים געלאָפן אַקעגן און אַריינ־געדרוקט אין האַנט אַריין אַ געל שטיקל פּאַפּיר, צונויפגעלייגט אין פירן, אַן אַ קאָנווערט, נאָר מיט טריוואַקס פאַרזיגלט און צו־געקוועטשט מיט אַ מטבע. דאָס איז געווען דאָס לאַנג דערוואַר־טע בריוול פונעם חזנס מיידל, געשריבן מיט דינע לאַנגע אותיות, וואָס האָבן דערמאָנט אירע דינע לאַנגע פינגער.

דאָרט איז געשטאַנען, אַז זי האָט זיין בריוו מיט טרערן אין די אויגן געלייענט עטלעכע מאָל און עס טוט איר באַנג, וואָס זי קאָן ניט אַזוי שרייבן ווי ער. זי וואָלט האָבן פליגל, וואָלט זי צו אים געפלויגן. זי זאָל קאָנען שווימען, וואָלט זי אַלע ימים איבער־געשוואומען, אַבי צו אים צו קומען. און אויב ער מיינט אַז זי קאָן יאָ שלאָפן רואיק, האָט ער אַ טעות. און זי קוקט שוין אַרויס אויף דעם שמחת־תורה מיט אַלע אויגן, וואָרעם אַ הארץ פילט אַ הארץ. . . צום סוף האָט זי אים געוואָרנט, ער זאָל מער צו איר קיין בריוו דורך אַזאַ וועג ניט שרייבן, וואָרעם זי איז זיכער אַז דעם בריוו האָבן געהאַלטן פרעמדע הענט. . .

עס וואַרפט אים אַריין אין אַ קעלט מיט אַ היץ, אַז ער שטעלט זיך פאָר, ווי אַזוי דער בחור דער פּאַרקויפער האָט געעפנט דעם קאָנווערט און געלייענט זיין בריוו וואָס ער האָט אויסגעגאָסן פאַרן חזנס מיידל. נאָר ער עסט זיך ניט אָפּ לאַנג דאָס הארץ, וואָרעם אָט־אָט איז שמחת־תורה און אָט באַלד וועט ער זי זען, שטיין לעבן איר, ריידן מיט איר, מיטן חזנס מיידל. . .

ס'איז שוין די נאַכט פון שמחת־תורה, בעת יידן גייען צו הקפות און יונגע ווייבלעך און שיינע מיידלעך קלייבן זיך צונויף אין שול, מישן זיך אוים מיט די מאַנסבילן — שמחת־תורה מעג מען. זיי קושן די תורה, שפּרינגען און רופן און קוויטשען אויף אַלערליי טענער: „דערלעבט איבער אַ יאָר!" און באַקומען צוריק אַן ענטפער: „גם אתם! גם אתם!"

נאָך מיט אַ שעה אָדער צוויי פאַר די הקפות קומען זיך צונויף די קליינע קינדער, יינגלעך און מיידלעך, קלעטערן אַרויף אויף די בענק. די פּאָנעם פלאַטערן. די עפּל זיינען רויט. די ליכטלעך ברענען. און די בעקלעך זייערע זיינען ניט ווינציקער רויט ווי די עפּל, און די אויגן לויכטן ניט ערגער ווי די ליכטלעך. דאָס איז

„גם אתם" — „אויך איר".
אַ הקפה — אַן אַרומקרייזן אין שול מיט די ספר־תורות אום שמחת־תורה, עס זיינען פאַראַן זיבן אַזעלכע הקפות.

קליינוואַרג. די עלטערע בחורימלעך שפּאַצירן נאָך דערווייל אַרום אין דרויסן אויפן שולהויף. די לופט איז נאָך לינד און שיטער. דער הימל איז אויסגעשטערנט. עס פילט זיך יום־טוב אין דער גאַנ־צער וועלט. אַפילו די שטילקייט איז אַ יום־טובדיקע. . .

[מען האַלט שוין באַלד ביי הקפות]. פון וואַנעט האָבן זיך גענומען אַזוי פיל יידן, קיין עין־הרע, און ווייבער, און ווייבלעך, און בחורים, און מיידלעך, און קליינע קינדער? שלום איז צום ערשטן מאָל אין דער קאַלטער שול. עס קומט אים אָן ניט גרינג צו באַ־קומען אַן אָרט אויף צו זיצן, אַ גליק וואָס דער שמש האָט אים דערקענט: ס'איז דאָך ר' נחום ראַבינאָוויטשעס אַ זונדל, דאַרף מען אים מאַכן אַן אָרט צווישן באַלעבאַטים.

דער רעש מיטן טומל זיינען אַזוי גרויס, אַז מע הערט נישט דעם חזן. אומזיסט איז דעם עולמס שרייען „שאַ!" אומזיסט איז דעם שמשס קלאַפּן אין טיש. ווייבער גראַגערן, מיידלעך לאַכן, קינדער פּישטשען. אָט וויינט אַ ייִנגעלע מיט ביטערע טרערן. — „וואָס וויינסטו, ייִנגעלע?" — מע האָט אים אַראָפּגעוואָרפן דעם עפּל פון דער פאָן אומגערן און צעטראָטן מיט די פיס; וואָס וועט ער איצטער טאָן אָן אַן עפּל? . . . און לעבן ייִנגעלע זיצט אַ בחור און שטשירעט די ציין, לאַכט פונעם ייִנגעלעס טראַגעדיע.

פּאַרדריסט דאָס שלומען, לאָזט ער זיך אַריין מיטן בחור אין אַ דיסקוסיע: — „וואָס איז דער געלעכטער?" ענטפערט אים אָפּ דער בחור און הערט ניט אויף צו באַווייזן די ציין. „אַ ייִנגעלע אַ שוטה!" פּאַרדריסט דאָס שלומען נאָך מער: „נו, און דו אין זיינע יאָרן האָסט געהאַט מער שכל?" דאָ הערט דער בחור אויף צו לאַכן און ענטפערט אָפּ שוין ווי אַ שייגעץ: „וויפל שכל איך האָב געהאַט אין זיינע יאָרן געדענק איך ניט, נאָר אַז איצט האָב איך מער שכל אין פּיאַטע, וויפל דו אין קאָפּ — דאָס איז זיכער, כאָטש דו גייסט אין די קלאַסן און כאָטש דו ביסט נחום ראַבינאָוויטשעס זון". . . וואָלט דאָס ניט געווען אין דער קאַלטער שול צווישן פרעמדע, וואָלט נחום ראַבינאָוויטשעס זון זיך אַנדערש אָפּגערעכנט מיט אים. דאָ האָט ער אָבער געמוזט כאַפּן אַ שוויג, וואָרעם צווישן יאָ און ניין וואָלט ער געקאָנט זיין אַ געפּאַטשטער פונעם דאָ־זיקן בחור דעם עזות־פּנים. און אגב — די הקפות האָבן זיך שוין אָנגעהויבן. וואו זשע איז דעם חזנס מיידל? . . .

לינד — מילד.

פּיאַטע — heel.

די ערשטע הקפה האָט זיך געענדיקט מיט אַ ניגון און מיט אַ טענצל. און דער שמש רופט שוין אויס מיט זיין הייזעריקן קול צו דער צווייטער הקפה. און אָט האָט זיך געענדיקט די צווייטע הקפה, די דריטע, די פערטע. נאָך יעדער הקפה דער זעלביקער ניגון מיטן זעלביקן טענצל — און דעם חזנס מיידל זעט מען ניט.

שלום רוט ניט, קוקט אויף אַלע זייטן, טאָמער וועט ער זי פאָרט אַ מאָל דערזען — זי איז נישטאָ! ניט זי, ניט איר חברטאָרין! ניט שוין זשע האָט זי אים אַזוי מיאוס אָפּגענאַרט? . . . אָדער אפשר האָט זי ניט געקאָנט קומען? אפשר האָט זיך מיט איר עפּעס גע־טראָפן? אפשר איז מען זיך דערגאַנגען פון זייער אַפריידן און מע האָט זי איבערגעלאָזט אין שטוב אונטערן שלאָס? אויף צלהי דעם חזן איז צו גלייבן! . . . און די שוואַרצע געדאַנקען האָבן גאָר קיין גרענעץ.

אַפנים, דעם שמש האָט זיך אויסגעדאַכט, אַז דאָס וואָס נחום ראַבינאָוויטשעס בחורל דרייט זיך, קוקט זיך אַרום אויף אַלע זייטן, זיצט ניט איין אויף אַן אָרט, איז אַ סימן, אַז ער גאַרט, ער גייט אויס נאָך אַ הקפה. האָט זיך צווישן אַנדערע נעמען פּלוצעם דער־הערט אויך זיין נאָמען: „הבחור שלום ברב מנחם-נחום, תן כבוד לתורה" . . . דאָס גאַנצע בלוט איז אים אַריין אין פּנים, גישט גע־קאָנט אַריבערטראָגן די באַלעבאַטישע אויגן וואָס האָבן אויף אים געקוקט. ער האָט זיך געפילט, ווי עס פילט זיך יעדער בחור אַז מע רופט אים אויף מפטיר. און איידער ער האָט זיך אַרומגעקוקט וואו ער איז אין דער וועלט, האָט אים שוין דער שמש אונטער־געטראָגן אַ רייניקייט, און ער שטייט שוין אין דער ריי מיט אַ בינטל יידן און מיט אַ גרויסער ספר-תורה אין די הענט. דער חזן גייט אויף פריער און זינגט. ווייבלעך און מיידלעך רייסן זיך, קושן די ספר-תורה און ווינטשן אים: „דערלעבט איבער אַ יאָר!"

ער פילט זיך מאָדנע וואָס מע זאָגט אים „איר" און איז צע־טומלט פונעם אומגעריכטן כבוד, און איז גרוים ביי זיך וואָס ער גייט אין דער ריי, איין בחור צווישן אַזוי פיל יידן — און נאָר דערפאַר וואָס ער איז ניט קיין אַבי-ווער, ר' נחום ראַבינאָוויטשעס אַ זונדל, „אַ טאַטנס אַ קינד". . .

גאַרן — זייער שטאַרק וועלן.
„תן כבוד לתורה" — „גיב אָפּ כבוד דער תורה".
אויפרופן מפטיר — אויפרופן אין שול צו שטיין דערביי ווי מע לייענט פאַר אַ קאַפּיטל תנך נאָך דער פרשה פון דער וואָך.
רייניקייט — ספר-תורה.

נאָר סאַמע אין רעכטן טומל דערפילט ער אַ קוש אין האַנט אַריין: „דערלעבט איבער אַ יאָר!" ער הייבט אויף די אויגן, דער־זעט ער — ס'איז זי, דעם חזנס מיידל, און איר חברטאָרין, פֿאַר־שטייט זיך, לעבן איר. . . . .

אַלע הימלען עפֿענען זיך און מלאכים נידערן אַראָפּ און זינגען שירה. זיי באַזינגען די וועלט וואָס גאָט האָט באַהערשט — אַזאַ גוטע, זיסע, שיינע, ליבע וועלט! זיי באַזינגען די מענטשן וואָס גאָט האָט באַשאַפֿן — אַזעלכע גוטע, זיסע, שיינע, ליבע מענטשן! ס'איז אַזוי גוט אַז עס ווילט זיך וויינען פֿאַר גוטסקייט.

די ערשטע מינוט איז אים געווען פֿריקרע און וואונדערלעך. אַנשטאָט דעם ז י זאָל קושן די ספֿר־תורה, האָט ז י אַ קוש געגעבן זיין האַנט! איז דאָס אפֿשר געווען אומגעריכט? ניין, נישט אומ־געריכט. ער האָט דאָס אַרויסגעזען פֿון אירע שמייכלענדיקע אויגן. ער איז געווען אַזוי איבעררעשט, אַז ס'איז אָפּגעגאַנגען אַ האָר, ער זאָל אַרויסלאָזן די ריי[נ]יקייט פֿון די הענט. ער האָט חשק געהאַט זיך אָפּשטעלן, נאָך אַ מאָל אַ קוק טאָן איר אין די שיינע אויגן אַריין, אויב ניט זאָגן אַ צוויי ווערטער — לאָזט מען אים אָבער ניט. די יידן וואָס גייען אים נאָך פֿון הינטן לאָזן אים ניט. מע דאַרף גיין ווייטער. מע דאַרף איבערגעבן די ריי[נ]יקייטן צו אַנדערע. די הקפֿות האָבן זיך נאָך ניט געענדיקט.

ערשט דאָ, ביים אָרון־קודש, איבערגעגעבן דעם שמש די ספֿר־תורה, קוקט ער זיך אום צוריק, טאָמער וועט ער זי דערזען נאָך אַ מאָל, כאָטש פֿון דער ווייטן. מע זעט זי ניט. גייט ער נאָך די יידן אין דער ווייטערדיקער הקפֿה גלאַט אַזוי, זוכט זי מיט די אויגן — ניטאָ דעם חזנס מיידל. נעלם געוואָרן! לויפֿט ער אַרויס אין דרויסן, זוכט זי אויפֿן שולהויף — זי איז אין ערגעץ ניטאָ! . . .

אפֿשר איז דאָס געווען אַ חלום? אפֿשר איז דאָס געווען אַ דמיון? ניין. ס'איז נישט געווען קיין חלום, ס'איז נישט געווען קיין דמיון. ער פֿילט נאָך איצט אויך דעם קוש פֿון אירע ליפּן אויף זיינע הענט. ער גייט ווייטער און ער פֿילט ניט די ערד אונטער זיך. עס ווייזט זיך אים אויס אַז ער האָט פֿליגלען און אַז ער פֿליט, ער שוועבט, און די מלאכים שוועבן מיט אים, טראָגן זיך אין דער לופֿטן. . .

זינגען שירה — זינגען לויבגעזאַנגען צו גאָט.
פֿריקרע — מאָדנע, אַ ביסל עקלדיק, אָפּשטויסנדיק, אומאָנגענעם.
דמיון — פֿאַנטאַזיע, אָפּדוכטעניש.

35

דער קריזיס

זיך מיאוס אָפּגענאַרט אין די היילִיקסטע געפילן. — ווערט קראַנק אויף טיפוס. — שטייט אויף אַן אַנדער מענטש. — געזעגנט זיך מיט זיינע קינדערשע יאָרן.

אַלע מאָל, ווען דער מחבר פון די דאָזיקע באַשרייבונגען פאַרטיפט זיך אין זיינע שפּעטערדיקע דערפאַרונגען פונעם גרויסן וועלט־יאַריד וואָס מע רופט דאָס „לעבן", באַוואונדערט ער, ווי ער האָט געקאָנט אַריבערטראָגן אַזעלכע אומדערבאַרעמדיקע קלעפּ, מיאוסע אָפּנאַרעכצן און ביטערע אַנטוישונגען, און בלייבן גאַנץ אויף צו כאַפּן פרישע קלעפּ מיט נייע אָפּנאַרעכצן מיט נאָך גרעסערע אַנטוישונגען. די קלעפּ זיינען נאָך ניט אַזוי געפערלעך ווי די אַנטוישונגען, ווי דאָס וואָס מע בלייבט אָפּגענאַרט. אַ קלאַפּ פאַרהיילט זיך, אָבער אַן אַנטוישונג לאָזט איבער אַ קרעל אין דער נשמה אויף אייביק.

ווען ער איז געווען נאָך גאָר אַ שנעק און האָט זיך נאַריש פאַרליבט אינעם חזנס מיידל, האָט ער שוין געכאַפּט דעם ערשטן קלאַפּ פון שרעקלעכער אַנטוישונג, אַזאַ קלאַפּ, וואָס ניט ער, ניט קיינער האָט זיך געקאָנט דערוויף ריכטן.

ווער וואָלט דאָס געקאָנט צולאָזן, אַז דעם חזנס מיידל זאָל אין דער זעלבער צייט, וואָס זי האָט געשפּילט אַ ראָמאַן מיט נחום ראַבינאָוויטשעס בחורל, גאָר זיין פאַרליבט אין אַ גוי, אַ פאַרקויפער אין דעם גרויסן גויאישן אייזן־געשעפט, און זי זאָל מיט אים איין מאָל אין אַ שבת צו נאַכטס, ניט ווייט פון יענעם שמחת־תורה וואָס איז באַשריבן אויבן, אַנטלויפן, זיך דערנאָכדעם אָפּשמדן און חתונה האָבן

קרעל — אַ קראַץ, אַ קראַץ מיט אַ נאָגל.
געשפּילט אַ ראָמאַן — געשפּילט אַ ליבע, געפירט אַ ליבע.

טאַקע פאַר דעם זעלביקן פאַרקויפער אין דעם גרויסן גויאישן אייזן-געשעפט ? !

קיין פאַנטאַזיע פון אַ שרייבער וועט ניט צוטראַכטן דאָס וואָס דאָס לעבן אַליין קאָן צוטראַכטן. די שטאָט האָט געקאָכט ווי אַ קעסל. די „גאַנצע וועלט" האָט געוויגט זיך. וואָלט דאָס כאָטש געווען גלאַט אַ מיידל, אַ יידישע טאָכטער — עס מאַכט זיך אַן אומגליק, וואָס זאָל מען טאָן ? איז ניין, דאַרף זיך עס טרעפן מיט אַ חזן, אַ כלי-קודש. ווער וועט אים איצט צולאָזן צום עמוד ? פרעגט זיך אַ קשיה : פון וואַנען וועט ער לעבן ? היינט דער בזיון פאַר די באַלעבאַטים פון דער קאַלטער שול איז אויך עפּעס ווערט. וואָרעם פאַר וואָס האָט זיך עס געטראָפן גראָד מיט ז י י ע ר חזן פון ז י י ע ר שול ? . . .

וואָס פאַר אַ ווערט האָבן אָבער געהאַט די אַלע אויסגערעכנטע צרות, בזיונות און יסורים קעגן דעם גיהנום, וואָס האָט זיך אָפּגעטאָן אין דער נשמה פון יענעם בחורל, וואָס איז געווען מיט סכנות פאַרליבט אינעם חזנס מיידל און וועלכן דאָס מיידל האָט אַזוי מיאוס אָפּגענאַרט, פאַרביטן אים, אַ טאַטנס אַ קינד, אויף אַ גוי, אַ פאַרקויפער אין אַן אייזן-געשעפט ? צוליב וואָס האָט זי באַדאַרפט נאַרן אַן אומשולדיקן בחורל ? שרייבן אים אַזעלכע בריוועלעך ? קושן אין דער האַנט שמחת-תורה צו הקפות ? שווערן אים אייביקע ליבע און נאָך אַזעלכע זאַכן ? דאָס אַנטלויפן מיטן שייגעץ איז דאָך ניט געווען קיין פלוצלעכע, אומגעריכטע פאַרליבעניש. דאָס איז געווען אַן אָפּגערעדטע זאַך שוין פון לאַנג. און ער דערמאַנט זיך וואָס איר חברטעס חתן האָט אים געהאַט אַ זאָג געגעבן, אַז ביים חזנס מיידל וועט ער זיך באַגעגענען מיט אַ ביינברעכער. איצט ווייסט ער שוין ווער דער ביינברעכער איז. . .

און דאָס וואַרפט אים אַריין אין אַזאַ פייער אַז ער פאַרשעלט זיך זיין געביין. ער שעלט דעם טאָג וואָס ער האָט זיך באַקענט מיטן חזנס מיידל. ער שעלט דעם בחור דעם פאַרקויפער פון דעם אייזן-געשעפט, און דעם שייגעץ דעם פאַרקויפער, און אַלע פאַרקויפערס פון דער גאַנצער וועלט. אַך ! ווי גוט ס'וואָלט געווען ווען אַ פייער ברעכט אויס און פאַרברענט אַלע אייזן-געשעפטן פון דער שטאָט, אָדער ווען אַ שטורעמווינט הייבט אויף און טראָגט אַראָפּ

כלי קודש — רב, חזן, שוחט און אַלע וואָס פאַרנעמען אַ רעליגיעזן אַמט.
עמוד — דער אָרט וואו דער חזן שטייט ביים דאַוונען.

אלע קראַמען מיט אַלע הייזער פון שטאָט, אָדער די ערד עפנט זיך אויף און די גאַנצע שטאָט פּערעיאַסלאַוו מיט דער בריק ווערט איינגעזונקען. נישטאָ ביי אים קיין טראָפּן רחמנות אויף אייגענע, אויף פרעמדע, אויף אַלטע לייט, אויף קליינע קינדער, עופעלעך — אַלע און אַלץ זאָל גיין צו אַל די שווארצע יאָר! . . .

און ער פארשעלט די וועלט וואָס גאָט האָט באַהערשט — אַזאַ פּאַלשע, אַזאַ מיאוסע, פּאַסקודנע וועלט! און ער פאַרשעלט די מענטשן וואָס גאָט האָט באַשאַפן — אַזעלכע פאַלשע, מיאוסע, פּאַסקודנע מענטשן!

פּאַרטיפט אין אַזעלכע בייזע געדאַנקען, קומט ער איין מאָל פון קלאַס אַהיים און פילט אַז דער קאָפּ איז אים עפּעס ווי אָנגעגאָסן מיט בליי. פאַר די אויגן שוועבן אים רעדלעך מיט עפּעס מאָדנע פיגורן. די רעדלעך ברייטלען זיך, די פיגורן ווערן צעגאַנגען אַזוי ווי שניי אויף דער זון, אויף זייער אָרט קומען אָן אַנדערע פיגורן.

קיין וואַרעמעס עסן וויל ער נישט. די שטיפמאַמע חידושט זיך: „געפגרט אַ בער אין וואַלד" — זאָגט זי מיט איר געוויינלעכן גיפט. ער קאָן זיך נישט האַלטן אויף די פיס. ער לייגט זיך אויף דער קאַנאַפּע. דער טאַטע גייט צו, טאַפּט אים ביים קאָפּ. עפּעס פרעגט ביי אים דער טאַטע. און ער ענטפערט. נאָר וואָס מע האָט אים געפרעגט און וואָס ער האָט געענטפערט — ווייסט ער נישט. ער געדענקט נישט. דאַכט זיך, עפּעס האָט מען גערעדט וועגן „מאָגן"... „דאָקטער". . . „אַפּטייק". . .

און עפּעס ביטערס פילט ער, ווי מע גיט אים איין דורך אַ טיי־לעפל און סע שמעקט מיט מאַנדלען. . . און דער קאָפּ, אוי דער קאָפּ! . . .

און עס וויקלען זיך קנוילן פאַר די אויגן, און זיי שפּאַרן זיך דורך די אויערן אַרויס און גייען אַוועק מיט אַ לאַנגן־לאַנגן פייף. און ווי קליינע מוראַשקעס גראַבלען זיי זיך אינעווייניק אונטער דער הויט, אין די אָדערן, קיצלען, זידן, בולבען זיך אינעווייניק אין לייב.

און בייטעלעך, בייטעלעך קאַטשען זיך אַראָפּ אַ באַרג, אָן אַ שיעור בייטעלעך... און מענטשן ווילן כאַפּן די בייטעלעך — און קאָנען נישט...

דער אַנטיק איז אָבער דאָס, וואָס ער האָט דאַכט זיך צוגעמאַכט

מוראַשקעס — ants.
בולבען זיך — בלעזלען זיך, קאָכן.

די אויגן, און זעט פונדעסטוועגן אַלץ וואָס סע טוט זיך! — ער הערט ניט — איבערן פייפן וואָס פייפט אים אין די אויערן קאָן ער ניט הערן, נאָר זען זעט ער אַלעמען.

אַלע זיינען דאָ. אַ מישמאַש פון אַמאָליקע און היינטיקע חברים און גלאַט מענטשן. זיין חבר שמואליק, אַלי דאַדים, דעם פעטער פיניעס זין, דער אורח וואָלפסאָן... שענער פון אַלץ איז דאָס וואָס דער שייגעץ דער פאַרקויפער דאַוונט פאַרן עמוד און דעם חזנס מיידל שלאָגט זיך „על חטא"...

און עפּעס אַ קול הערט זיך פון דער קאַלטער שול אַרויס — מאָדנע וויינענדיקע שטימען מיט אַ כליפּען. דאָס דאַוונען די מתים. מתים דאַוונען אַלע שבת צו נאַכטס אין דער קאַלטער שול. ווער ווייסט עס ניט? און ס'איז אים קיין זאַך ניט קשה, אַפילו דאָס וואָס אַ גוי דאַוונט פאַרן עמוד און זינגט מיטן יידישן ניגון... איין זאַך איז אים יאָ קשה: ווי קומט דאָס, וואָס אָט איז דאָ נאָר וואָס געווען זיין חבר שמואליק, שמואליק דער יתום — פאַר וואָס האָט ער אים ניט געפרעגט, וואָס הערט זיך מיטן „אוצר"? ווי קומט דאָס ער זאָל פאַרגעסן אַזאַ וויכטיקע זאַך?

ער עפנט אויף די אויגן און זוכט שמואליקן און קאָן אים נישט געפינען. ניטאָ קיין שמואליק, ניט קיינער פון די וואָס זיינען דאָ נאָר וואָס געשטאַנען. וואו האָבן זיי געקאָנט אַהינקומען אַלע?

און ער מאַכט צו צוריק די אויגן און ער הערט זיך צו צום האַרצן ווי עס קלאַפּט, און צו די שלייפן ווי זיי שלאָגן. און ער פילט אַז ער איז אָפּגעגאָסן מיט שוויים. ער שווימט אין אַ טייך פון שוויים. די שפּיץ פינגער זיינען אויפגעבלעזלט ווי נאָך אַ שוויצבאָד, און די האָר פון קאָפּ זיינען נאַס און קלעפּן זיך צום שטערן. און ער פילט אַ קאַלטע האַנט אויף זיך און ער דערהערט אַ באַקאַנטן זיפץ. עפנט ער אויף די אויגן — ס'איז דער טאַטע! און לעבן אים דער אורח וואָלפסאָן, און דער קאָלעקטאָר מיט די שוואַרצע ברילן, און נאָך און נאָך מענטשן.

און ער זעט אַז אַלע קוקן אויף אים מיט רחמנות. און ער הערט און פאַרשטייט אַז מע רעדט פון אים. „קריזיס", הערט ער, זאָגט מען. און ער פאַרשטייט נאָר ניט וואָס פאַר אַ „קריזיס". און ער איז גאַנץ צופרידן, וואָס ער איז מיט איין מאָל געוואָרן אַזאַ מיוחס ביי אַלעמען, וואָס אַלע אינטערעסירן זיך מיט אים אַזוי. מער פון

„על חטא" — אַ תפילה יום-כיפור ביי וועלכער מע שלאָגט זיך מיט דער האַנט אין האַרצן.

אַלע אינטערעסירט זיך דער טאַטע. ער בייגט זיך אָן איבער אים און פרעגט אים: וואָס וואָלט ער געוואָלט?

ער ענטפערט נישט באַלד. ער וויל זיך פריער באַטראַכטן, וואו ער איז אין דער וועלט און וואָס טוט זיך דאָ מיט אים. אין היפּשע עטלעכע מינוט אַרום קומט ער צו זיך און פאַרשטייט וואָס מיט אים איז, — אַז ער איז קראַנק געווען, אַפּנים, זייער קראַנק, — און אַז איצט איז אים בעסער. בעסער? אויסגעצייכנט גוט. ערשט דעמאָלט, אַז ער האָט שוין כמעט אַלץ פאַרשטאַנען, באַנעצט ער מיט דער צונג די פאַרטריקנטע ליפּן און לאָזט אַרויס אַ וואָרט, מער ניט אַז איין וואָרט:

— אַגרעסן!

קוקט זיך דער טאַטע איבער מיט די איבעריקע מענטשן וואָס שטייען אַרום קראַנקן און טוט אים אַ פרעג איבער:

— אַגרעסן? וואָסערע אַגרעסן?

— איינגעמאַכטס! — ענטפערט דער קראַנקער מיט אַ מאָד־נער גראָבער שטים, וואָס הייבט זיך אָן דין, סאָפּראַנעדיק, און לאָזט זיך אויס גראָב, מיט אַ באַס. דער קראַנקער האָט זיך אַזש אַליין איבערגעשראָקן, ניט דערקענט זיין קול...

אין דער צייט וואָס ער איז קראַנק געווען האָט ער זיך אַזוי פאַרענדערט, אַז ווען ער איז אין אַ פּאָר וואָכן אַרום אַראָפּ פון בעט, קוים דערשלעפּט זיך אין זאַל אַריין, אַ קוק געטאָן אויף זיך אין שפּיגל, האָט ער זיך קוים דערקענט. פאַר אים איז איצט געשטאַנען שוין גאָר אַן אַנדער מענטשל. פריער איז דאָס געווען אַ טשיקאַווע יינגל מיט רויטע פּוכקע בעקלעך, אַ רירעווודיקס, אַ לעבעדיקס, מיט שמייכלענדיקע אייגלעך, קיילעכיק אונטערגעשאָרן, מיט אַ געקרייזט טשובעקל פון בלאָנדע האָר פון פאָרנט אויפן שטערן. איצט האָט זיך דאָס פּנים אויסגעבלייכט, די בעקלעך זיינען אָפּ־געפאַלן, די אויגן זיינען גרעסער געוואָרן, דער קוק פאַרטראַכט, און אַליין האָט ער זיך אויסגעצויגן אין דער לענג. די בלאָנדע גע־קרייזלטע האָר האָט מען אים אָפּגעשאָרן ביז דער הויט. גאָר אַן אַנדער בחורל איז דאָס געווען אַצינד.

אָבער ניט נאָר אין זיין אויסזען אַליין האָט ער זיך פאַרענדערט. ער האָט זיך אין גאַנצן איבערגעאַנדערשט. ער האָט דערפילט, אי־

אגרעסן — gooseberries.
פּוכקע — ווייכע.
טשובעקל — forelock.

נעוויינדיק ביי זיך, אין דער נשמה, איז פאַרגעקומען אַ קריזיס. און עס טוט אים באַנג, האַרציק באַנג, זיין נאַרישע נאַאיווע פאַרגאַנ־גענהייט, וועלכע וועט זיך שוין ניט אומקערן און ניט איבערחזרן קיין מאָל, קיין מאָל!...

און אויך איצט, איבערלעבנדיק אין זכרון נאָך אַ מאָל יענע גליקלעכע יאָרן, און אַריבערגייענדיק צו וויטערדיקע באַשרייבונגען, קוקט ער זיך אום צוריק מיט אַ שטילער בענקשאַפט און געזעגנט זיך אַפּ שוין אויף אייביק מיט זיינע גוטע יינגלשע יאָרן:

— זיי געזונט, קינדהייט!

ווערטערביכל

א

אביון — אָרעמאַן.
אברים — גלידער.
אגב — אויך, דערצו נאָך, פֿאַרביי־גייענדיק.
אַגרעסן — gooseberries.
אויבסט — פּרוכט.
אויסגעבונדן מיט... — קענען זיך גוט מיט...
אויסגעדריפּעט — אויסגעקראָכן.
אויסוואָרף — זייער אַ שלעכטער.
אויסלייגן צום (גוטן) — דערקלערן אַ חלום אָדער עפּעס אַ סימן צום (גוטן).
אויסנעמען — געפֿעלן, געפֿינען חן.
אויסקאַלופּען — אַרויסקריגן פֿון אַן ענגן אָרט.
אויף טשיקאַוועס — אויף אַ שפּאַס, פֿון נייגעריקייט וועגן.
אומקומען אויף קידוש־השם — שטאַרבן אין נאָמען פֿון גלויבן.
אונטערטעניקע — subjects.
אונטערפֿירער — דער וואָס פֿירט חתן־כּלה צו דער חופּה.
אַזאַרט — hazard, gamble.
איבערקוליען זיך — איבערדרייען זיך, איבערקייקלען זיך.
איינשטעלן זיך — ריזיקירן.
אכסניא — איינפֿאָרהויז.
אַלקער — צימערל.
אַנטיק — טייערע, זעלטענע זאַך.
אַנטפֿלעקן — אַנטדעקן, אָפּדעקן.
אַנטרונען ווערן — אַנטלויפֿן.
אָפּגרונט — abyss.
אַפּיקורס — ניט־גלייביקער.
אָפּצאַס — קנאַפּל, heel.
אָפּקערעווען — אַוועקדרייען, אָפּדרייען אין אַ זייט.
ארבע כּוסות — פֿיר כּוסות (וואָס מע טרינקט ביים סדר).
ארבע־כּנפֿות — אַ נויטווענדיקער טייל פֿון אָנטאָן ביי פֿרומע יידן מיט פֿיר ציצית ביי די פֿיר עקן. (זע ציצה).
אַרויסלקחענען — אַרויסגנבֿענען.
אָרון־קודש — דער הייליקער אָרון, די הייליקע שאַפֿע, דאָרטן וואו מע האַלט די ספֿר־תּורות (אין אַ שול, אַ בית־מדרש אָדער אין אַ קלויז).
אַרטיסט — אַקטיאָר.
אשה — פֿרוי.
אשה כּשרה — כּשרע פֿרוי.
אשה צנועה — פֿרומע פֿרוי.
אשמדאי — דער האַר איבער די טייוואָלאָנים.

ב

באַוואָרענען — פֿאַרזאָרגן, באַזאָרגן, פֿאַרהיטן.
באַלעבעסל — עמעצער וואָס האָט ניט לאַנג חתונה געהאַט.
באַמבלען זיך — to dangle.
באַנג טאָן — פֿאַרדריסן, וויי טאָן.
באַקאָם אויספֿאַלן — ניט באַקומען, אויסקרענקען.
באָרען זיך — ראַנגלען זיך.
באַשטאַטן — באַהאַלטן, באַזאָרגן, איינאָרדענען.
באַשערט — באַשטימט פֿון גורל, באַשטימט פֿון פֿאָרויס.
בגילופֿין — שיכּורלעך, האַלב שיכּור, אויפֿגעמונטערט.
בדיל־הדל שטעלן — מאַכן אָרעם, צונעמען אַלץ.
בהדרגה — ביסלעכווייז.
בהלה — טומל, סומאַטאָכע, צונויפֿלויף, שרעק.
בויד — פּור, איבערגעדעקט מיט אַ לייוונט.
בוימל — olive-oil.
בולט — קלאָר, אַרויסגעשטאַרצט, אַרויסגעהויבן.
בוריקעס — beets.
בורר — דער אויסגעקליבענער אויסצוגלייכן אַ שטרייט.
בושה — חרפּה, שאַנד.
בושעווען — ווילדעווען, שטורעמען.
בזיון — חרפּה, שאַנד.

בחפזונדיק — אין איילעניש.
בחצי חינם — האַלב אומזיסט.
בטבע — אין דער נאַטור.
בטל — אָפּגעשאַפט, צו נישט געמאַכט.
ביבער — beaver.
ביד רמה — מיט אַ שטאַרקער האַנט.
ביחידות — איינער אַליין.
ביישטיין דעם נסיון — זיך ניט לאָזן פאַרפירן.
בילכער — וויכטיקער, נייטיקער.
בין־הזמנים — וואַקאַציע, די צייט צווישן איין זמן און צווייטן, אין חדר.
בין מנחה־למעריב — צווישן דער צייט פון דאַוונען מנחה און דער צייט פון דאַוונען מעריב, at twilight.
בכל אופן — אין אַלע פאַלן.
בלישטשען — גלאַנצן.
בלעך — sheet-metal, tin-plate.
בלק לערנען — גוט אָנלערנען, באַשטראָפן.
במילא — סיי ווי.
בנים — זין.
בסוד סודות — גאָר בסוד.
בעל־דרך־ארץ — איינער וואָס האָט דרך־ארץ.
בעל־החלומות — פאַנטאַזיאָר.
בעל־לשון־קודש — אַ קענער פון לשון־קודש, פון העברעאיש.
בעל־מגזם — איינער וואָס איז מגזם, וואָס פאַרגרעסערט.
בעל־מוח — אַ קלוגער.
בעל־מטופל — איינער וואָס האָט אַ סך קינדער.
בעל־מרה־שחורה — אַ מענטש מיט אַ פינצטערן געמיט, אַ מעלאַנכאָלישער מענטש.
בעל־עגלה — פורמאַן.
בעל־עצה — דער וואָס גיט אַן עצה, דער צו וועמען מע קומט נאָך עצות.
בעל־פה — אויף אויסווייניק.
בעל־קבלה — אַ קענער פון קבלה.
בעל־תנך — אַ קענער פון תנך.
בעל־תפילה — דער וואָס דאַוונט פאַרן עולם, געווײנלעך דער חזן.
בעל־תשובה — דער וואָס טוט תשובה.
בפרהסיא — עפנטלעך, אַלע זאָלן זען.
בפרט — באַזונדערס.
בר־דעת — פאַרשטענדלעכער מענטש.
בריאה — באַשעפעניש.
ברוך־הבא — די באַגריסונג פאַר אַ גאַסט, דער אויפנעם.
ברירה — אויסקלייב.
בשמחה רבה — מיט גרויס שמחה.
בשתיקה — אין דער שטיל, אין געהיים.
בתוכם — צווישן זיי.
בתמימות — נאַאיווערהייט, פשוט, איינפאַך.

ג

גאָלמעסער — razor.
גאַפן — קוקן פאַרוואונדערט, וואונדערן זיך, to gape.
גאָרן — זייער שטאַרק וועלן.
גבאיטע — פרוי פון אַ גבאי; פאַרשטייערין פון אַ פאַראיין, פון אַ צדקה־חברה.
גבורה — העלדישקייט.
גבר — שטאַרקער.
גדולדיק — שטאָלץ, גרויס ביי זיך.
גדלות — גרויסקייט, שטאָלץ.
גדלן — אַ גרויסהאַלטער.
גובר זיין — באַזיגן.
גוזמא — אַ סך, exaggeration.
גוידער — double-chin.
גוססן — האַלטן ביים שטאַרבן.
גילגול — די נשמה פון אַ פאַרשטאָרבענעם וואָס באַזעצט זיך אין אַן אַנדער גוף.
גינגאָלד — fine gold.
געוועלטיקן — הערשן.
געליימט — פאַראַליזירט.
געפּלעפּט — שטאַרק פאַרוואונדערט, ווי מיט עפּעס איבערן קאָפּ דערלאַנגט.
געשטופּלט — מיט צייכנס פון פּאָקן, pock-marked.
גראַגערן — קלאַפן מיט גראַגערס, ריידן כסדר און הויך.
גראַטעס — bars.

ד

דאַשעק — visor.
דהיינו — דאָס הייסט, צום ביישפּיל.
דופק — פּולס.
דורס זיין — צערייסן, צעטרעטן.
דיבורים — רייד.
דין־וחשבון — אָפּרעכענונג.
דיניעס — melons.
דיקדוק — גראַמאַטיק, ספּעציעל — העברעאישע גראַמאַטיק.
דישל — דער שטאַנג צו וועלכן מע שפּאַנט צו אַ פערד.
דמיון — פאַנטאַזיע.
דעמב — oak.
דערקוטשען — דערעסן.

דריגעז — בריקעז, שטופּן מיט די פיס.
דרך — וועג.
דרך הישר — גראָדער וועג, ריכטיקער וועג.

ה

האָפּערדיק — שטאָלץ, גרויס ביי זיך.
האָרב — שטרענג, האַרט.
האָרב — הויקער, hunch.
האָרמידער — טומל, hurly-burly.
הולטייקע — צעלאָזענע.
הוליאַק — וואָס האָט ליב צו הוליען.
„הייליקער אָרט" — בית-עולם.
הסב-בעט — געזעס, אונטערגעבעט מיט קישנס, אויף וועלכן עס זיצט דער פּאָטער ביים פּראַווען דעם סדר.
הכנה — צוגרייטונג.
העוויה — גרימאַסע.
הענדום-פּענדום — pell-mell.
העסע — לייכטער, צוגעפּעסטיקט צו דער וואַנט.
העצקען זיך — טרייסלען זיך, שאָקלען זיך.
הפקר — אָן אויפזיכט, אָן אַ באַלעבאָס, ניט באַזאָרגט, אַ צושטאַנד ווען יעדערער קען טאָן וואָס ער וויל.
הצלחה — גליק, luck, success.
הקדוש-ברוך-הוא — גאָט.
הקדמה — אַריינפיר-וואָרט, preface.
הקיצור — אין קורצן, בקיצור.
הקפה — אַן אַרומקרייזן מיט אַ ספר-תורה אין שול אום שמחת-תורה.
השגחה — אויפזיכט, אַכטונג.
השכלה — בילדונג, די באַוועגונג צו פאַרשפּרייטן בילדונג צווישן יידן.
התלהבות — ברען, היץ, באַגייסטערונג.
התפעלות — באַגייסטערונג.
התרוממות — דערהויבנקייט.

ו

והראיה — און אָט איז אַ באַווייז.
וואָרטשען — זאָגן אין דער שטיל און אומצופרידענערהייט.
ווידוי — די תפילה פאַרן שטאַרבן.
וויימפּערלעך — currants.
וויכוח — דיספּוט, דעבאַטע.
וויכער — שטורעמווינט.
וויספּע — אינדזעלע.
ויצעקן — (מאַכן אַ) גוואַלד, געשריי.
וועדליק — אַזוי ווי, נאָך דעם ווי, נאָך דעם וואָס.
ועוורוק — squirrel.

ז

זאַפּרען — saffron.
זוכה זיין — ווערט זיין, האָבן דאָס רעכט, האָבן די פּריווילעגיע.
זכיה — פּריווילעגיע.
זולל-וסובאניק — פרעסער.
זלידנע — אַן אָנשיקעניש, אַ שלעכטס, אַן איינגעגעסענע.
זשוואַווע — לעבעדיק, באַוועגלעך.
זשופּעצע — לאַנגער מאַנטל, וואָס מע טראָגט איבער דער קאַפּאָטע.
זשילעט — וועסטל, waistcoat.
זשמעניע — הויפן.

ח

חגא — קריסטלעכער יום-טוב.
חדר מיוחד — באַזונדער צימער.
חולאת — קרענק.
חול-המועד — די האַלב-וואָכעדיקע טעג צווישן די ערשטע און די לעצטע טעג פּסח און סוכות.
חוץ לזה — חוץ דעם.
חוקר ודורש זיין — גוט אויספאָרשן.
חזנות — די פּראָפעסיע פון אַ חזן.
חי געלעבט — לעבעדיק, לוסטיק.
חידוש — נייס, וואונדער, מאָדנע זאַך.
חילוק — אונטערשייד.
חקרן — גריבלער, פאָרשער, דער וואָס האָט ליב צו פילאָזאָפירן.

ט

טועה זיין זיך — אַ טעות האָבן.
טוקן זיך — טונקען זיך.
טיטון — ביליקער טאַבעק.
טייסטער — pocket-book.
טלית-קטן — זע אַרבע-כנפות.
טעסען — אַרומהאַקן שטיקער האָלץ.
טראָטואַר — side-walk.
טריפניאַק — דער וואָס עסט ניט קיין כשרע זאַכן.
טרעשטשען — קנאַקן, אַרויסגעבן אַ קלאַנג ווי ביים צעבראָכן ווערן, ביים צעפּלאַצן.
טשובעקל — forelock.
טשיקאַווע — מאָדנע, אינטערעסאַנט, נייגעריק.
טשעמאָדאַן — valise.

י

יאַדישלעוועך — מיט אַ קורצן אָטעם, אַסטמאַטיקער.
יאַדען — איינעסן זיך אין עמעצן, פאַרוואַרפן, to nag.
יאַמשעווער — of bamboo.
יאַריד — יאַרמאַרק, fair.
ידים — הענט, גרויסע הענט.
יודע-נגן — אַ קענער פון נגינה, פון זינגען אָדער שפּילן.
יישוב — אַן אָרט וואו עס וואוינען מענטשן.
יללה — גרויס געוויין.
ימח-שמוניק — ווילדער, פאַרדאָרבענער.
ימים-נוראים — „מוראדיקע טעג", די טעג פון ראש-השנה און יום-כיפור.
יצר-הרע — שלעכטער ווילן.
יצר-טוב — גוטער ווילן.
יראת-שמים — גאָטספאָרכטיקייט, מורא פאַרן הימל, פרומקייט.

כּ

כוונה — מיין, איבערגעגעבנקייט, חשק, ציל.
כיבוד-אב — דאָס אַכטן דעם פאָטער, די מצווה פון אַכטן דעם פאָטער.
כיוון — (מיט אַ) קלאָרן ציל, ספּעציעל, אומישנע.
כישוף — sorcery.
כך-הוה — אַזוי איז טאַקע געשען.
כל-בוניק — עמעצער מיט אַ סך חסרונות, יונגאַטש.
כל המינים — אַלע מינים, אַלע סאָרטן.
כל השבועות — אַלע שבועות, אַלע שווערענישן.
כלי קודש — אַלע וואָס פאַרנעמען אַ רעליגיעזן אַמט: רב, חזן, שוחט און אַנד.
כפול-שמונהדיק — צונויפגעדרייט פון אַכט פעדעם, געדריידלט.
כתה — גרופּע, קלאַס.
כתב — אופן שרייבן, האַנטשריפט, שריפט, דאָקומענט.

כ

כאַדאָראַם (גיין) — גיין מיטן קאָפּ אַראָפּ, טומלען זיך, קאָכן זיך, מישן זיך.
כאַלאַט — שלאָפראָק, לאַנגער און ברייטער שטוביקער בגד.
כאַליאַסטרע — לוסטיקע, טומלדיקע קאָמפּאַניע, חברה, גרופּע.
כלעבן — באמת, אויף צום אמתן, איך זאָל אַזוי לעבן.
כוואַט — אַ יונג אַ ברען, העלד, שטאַרקער, בריה.

ל

לא-די — נאָך ווייניק וואָס.
לאָדן — shutter.
לאחר המעשה — נאָך דער מעשה, נאָך דעם, נאָך אַלעמען.
לאיבוד (גיין) — פאַרלאָרן גיין, אין ניוועץ גיין.
לאַץ — lapel of a coat.
לאָשעקל — יונג פערדל.
להבדיל — „צו מאַכן אַן אונטערשייד" צווישן צוויי זאַכן, וואָס מע פאַרגלייכט און וואָס זיינען דאָך ניט גלייך, למשל, ביי דערמאָנען צוזאַמען אַ הייליקע זאַך און אַ געוויינלעכע זאַך, אַ ריינע זאַך און אַ שמוציקע זאַך.
לויטער — גאָר, בלויז, ריין.
ליטקעם — די מוסקלען פון די פיס, calves.
לייטזעליקייט — גוטסקייט, רחמנות-דיקייט.
לינד — מילד.
לכתחילה — פון אָנהייב.
למאי — פאַר וואָס.
למען השם — אין גאָטס נאָמען, אומבאַדינגט, אַן אויסדרוק ביים בעטן.
לעתיד לבא — פאַר דער צוקונפט; ווען משיח וועט קומען.
ליץ — אָפּלאַכער, וויצלינג, פריילעכער שדל, טייוול.
לרוב — אַ סך.
לשון-קודש — העברעאיש.
לשם מצווה — צוליב אַ מצווה.

מ

מאה — הונדערט.
מאַיאָנטקעס, פאַרמעגנס, estates.
מבטיח זיין — צוזאָגן.
מגושמדיק — גראָב, אומגעלומפּערט.
מגע-ומשא — באַריר, פאַרקער, שייכות, קאָנטאַקט.
מדרגה — שטאַפּל, גראַד.

מוחל זיין — אַנטשולדיקן, פאַרגעבן.

מוחלדיק — אין דער שטימונג פון מוחל זיין.

מונדיר — אוניפאָרעם.

מוסיף זיין — צולייגן.

מוסר — שטראָפרייד.

מופלג בתורה — גרויסער למדן.

מוצאי יום-כיפור — דער אָוונט נאָך יום-כיפור.

מוראשקעס — ants.

מזוזה — אַ שטיק פּאַרמעט מיט געוויסע פּסוקים פון דער תורה, אין אַ שיידל, צוגעקלאַפּט צו דער זייט פון דער טיר.

מזיק — שעדיקער, צעשטערער, שטיפער, ענערגישער.

מזמור (ווי...) — גלאַטיק, גיך, ווי דאָס וואָס מע קען גוט אויף אויסווייניק.

מחבר — אויטאָר, צונויפשטעלער פון אַ ווערק.

מחותן — קרוב; דער וואָס האָט אַ שייכות; די עלטערן פון מאַן און ווייב זיינען צווישן זיך מחותנים.

מחזור — אַ סידור מיט די יום-טובדיקע תפילות.

מחיה נפשות — זייער גוט, דערקוויקעניש פאַרן האַרצן; דאָס וואָס עס מאַכט לעבעדיק.

מחילה — אַנטשולדיקונג; אַנטשולדיקט.

מחשבה — געדאַנק.

מטריח זיין זיך — באַמיען זיך.

מינץ — מטבעות, געלט, coins.

מכה — וואונד.

מלא — פול, מלא גדולה — פול מיט גוטסקייט, מלא חן — פול מיט חן.

מלאך-המות — דער מלאך פון טויט.

מלוה-מלכה — די סעודה שבת-צונאַכטס.

מליץ — פאַרטיידיקער.

מנגן — מוזיקער, זינגער.

מן הצד — פון אַ זייט.

מסוכן — געפערלעך.

מענה-לשון — ניין מאָס רייד, געשליפענע צונג, גרויס מויל, זידלערייען.

מעשה... — אַזוי ווי אַ, למשל: מעשה פראַנט — אַזוי ווי אַ פראַנט.

מעשה שטן — צום אומגליק, אַזוי ווי דער טייוול וואָלט אונטערגעשטעלט.

מפטיר — דער וואָס ווערט אויפגערופן צו שטיין ביים פאַרלייענען דעם קאַפּיטל תנך, וואָס מע לייענט שבת אין שול נאָך דער פרשה פון דער וואָך.

מפסיק זיין — איבעררייסן דאָס דאַווענען אָדער דאָס לערנען.

מציאה — bargain.

מצליח זיין — זיין גליקלעך, האָבן גליק.

מצרף זיין צו אַ מנין — צורעכענען צו די צען יידן וואָס שטעלן צונויף אַ מנין צום דאַווענען.

מקוים ווערן — פאַרווירקלעכט ווערן, ווערן אַ פאַקט.

מקום פרנסה — אַן אָרט וואו מע קען האָבן פיינע פרנסה.

מקח — פרייז.

משומד — געשמדטער.

משומדת — געשמדטע.

משמיינס געזאָגט — אויך מיר...; אַז אַך און אַז ווי; וואָס איז שוין פאַראַן צו זאָגן.

משכיל — אויפקלערער, געבילדעטער, אָנהענגער פון וועלטלעכער בילדונג.

משמח זיין זיך — זיך פרייען, זיך אַמוזירן.

משמעות — מסתמא, אַפּנים, עס איז אָנצונעמען.

משער זיין זיך — פאַרשטעלן זיך.

מתמיד — פלייסיקער.

נ

נאָגן — גריזשען, זייגן.

נאָפּל — navel.

נגינה — מוזיק, געזאַנג.

ניאַנטשען — to nurse.

ניחא — ליב, אָנגעלייגט.

ניט-גוטער — טייוול.

ניצול ווערן — געראַטעוועט ווערן.

ניצוץ — פונק.

נמצא — קומט אויס, דרינגט פון דעם אַרויס.

נעגל-וואַסער — דאָס וואַסער אויף צו באַגיסן זיך די הענט ווען מע שטייט אויף און איידער מע מאַכט אַ ברכה.

נעלם ווערן — פאַרשווינדן.

נפש — נשמה, באַשעפעניש.

נקבה — פרוי.

נתפעל ווערן — פאַרוואונדערט ווערן, באַגייסטערט ווערן, אַנטציקט ווערן.

ס

סאַטולעוואַטע — איינגעבויגענער, מיט אַ ביסל אַ רונדן רוקן.
סאַמע... — נאַר, בלויז, למשל: סאַמע גויים — נאַר גויים.
סברה — מיינונג, מעגלעכקייט, supposition.
סגולה — מיטל, וואונדער-מיטל; אַ מיטל קעגן אַ קראַנקייט, קעגן אַ צרה.
סומנע — אומעטיק, טרויעריק, אומהיימלעך.
סוסים — פערד.
סטאַטיקעס — פּאַלגעדיקע קינדער, שטילע קינדער מיט גוטע מאַנירן.
סטאַטעטשנע — רואיק, געלאַסן, פּאָלגעדיק, מיט גוטע מאַנירן.
סטאָליער — joiner, carpenter.
סטירדעס — בייזקייט, עקשנות, אויף צו-להכעיס.
סטענגע — באַנד, ribbon.
סכנות-נפשות — לעבנס-געפאַר, געפאַר, שרעק; לעבנסגעפערלעך, שרעקלעך.
סלאַי — jar.
סלופּ — זייל.
סמאָלע — tar.
סמיטשיק — bow of a fiddle.
סמעטענע — sour cream.

ע

עבירה — זינד, אַן עבירה (אַ נאָמען פון אַ זאַך) אַ שאָד...
עגמת נפש — האַרצווייטאָג, פאַרדראָס.
עד היום הזה — ביז צום היינטיקן טאָג.
עובדא — אַרבעט, אויפטו, פליכט, פונקציע.
עובר בטל — ניט אין גאַנצן ביים פולן זינען, ניט אין גאַנצן קלאָר איבער אַלטקייט.
עובר זיין — טאָן אַן עבירה, איבערטרעטן אַ געזעץ.
עילוי — עמעצער מיט אויסערגעוויינלעכע פעאיקייטן, prodigy.
עבברוש — יונגאַטש, ווייסער-חברהניק.
על-חטא — אַ תפילה יום-כיפור, ביי וועלכער מע שלאָגט זיך מיט דער האַנט אין האַרצן.
עליו-השלום — „שלום איבער אים", ביים דערמאָנען אַ טויטן.

עלפנביין — ivory.
עמוד — דער אָרט וואו דער חזן שטייט ביים דאַווענען.
ערב זיין — גאַראַנטירן, פאַרזיכערן.

פ

פּאַדעשוועס — זוילן, soles.
פאַוואָלינקע — פּאַמעלעך, לאַנגזאַם.
פּאַווידלע — ביליקער מין איינגעמאַכטס פון פלוימען.
פּאַטראַוועס — מאכלים, געשמאַקע שפייזן, דעליקאַטעסן, גוט צוגעגרייטע שפייזן.
פּאַכווינעס — armpits.
פּאָליש — דאָס פאָדערהויז פון אַ שול אָדער פון אַ בית-מדרש.
פּאָלע — ברעג פון אַ מלבוש.
פּאָפּעריק — across.
פּאַראָם — pram, ferry.
פּאַרען זיך — אַ לאַנגע צייט זיך פאַרנעמען מיט עפּעס.
פּאַרענטשע — hand-rail.
פּאַרקען — שטויסן, שטופּן, שטעכן.
פגם — פעלער, פלעק, חסרון.
פדיון — לייזונג, דאָס געלט וואָס מע קריגט פאַר סחורה.
פּוד — פערציק פונט.
פּוכקע — ווייך.
פּיאַטע — heel.
פּיסקלען זיך — מאַכן העוויות, קאַמיש דרייען מיט די ליפּן, פאַרקרימען דעם פּנים.
פּיסקעס מאַכן — וויינען, מאַכן גרימאַסן.
פירוש — דערקלערונג.
פּלויט — צוים, פּאַרקאַן.
פּליאַמע — פלעק.
פּליסן — of velveteen.
פּליעסקען — פּאַטשן מיט די הענט, אַפּלאָדירן.
פּרא-אדם — ווילדער מענטש.
פּראָשעק — פּולווערל, powder.
פּריסטאַוו — פירער פון דער אָרטיקער פּאָליציי אין צאַרישן רוסלאַנד.
פּריקרע — מאָדנע, אַ ביסל עקלדיק, אומאָנגענעם, אָפּשטויסנדיק.
פּרעגלען — to fry.
פרשה — אַ טייל פון חומש וואָס איז באַשטימט פאַר אַ וואָך.

פ

פאַסאָליעס — בעבלעך, beans.

פאַרגאַפט — פאַרוואונדערט, פאַר-טראַכט.

פאַרדומפּן — טעמפּ, פאַרשטיקט, ניט הילכיק.

פאַרטאַכטאַרעו — פאַרוואַרפן, פטרן, פאַרבאַהאַלטן.

פאַרכישופן — to bewitch

פאַרנאַדעו זיך — אַריינקלייבן זיך ער-געץ און דאָרטן בלייבן אַ לענגערע צייט ; זיך צוגעוויינען ; זייער אָפט אַריינקומען.

פאַרסאָפּעט — אָטעמט שווער.

פאַרסמאָלצעוועט — פאַרפעטסט.

פאַרקנייטשן דאָס דאַווענען — ניט לייגען קיין אַכט אויפן דאַווענען, ניט דאַווענען, דורכלאָזן שטיקער ביים דאַווענען.

פאַרשמאַכט — פאַרטריקנט, פאַרחלשט, אָפּגעשוואַכט פון הונגער און דאָרשט.

פון יוצא וועגן — ווי ניט איז טאָן, אָפּפטרן, טאָן אַן אַן אינטערעס.

פייל אויסן בויגן — אַזוי גיך ווי אַ פייל פליט וואָס ווערט אַרויסגעשאָסן פון בויגן.

פליי — fleas.

פערשקע — peach.

צ

צאַנקען — אויסגיין (וועגן אַ ליכט).

צדיק אין פעלץ — פאַלשער צדיק, עמעצער וואָס מאַכט זיך פאַר אַ צדיק.

צדקנית — אַ פרוי אַ צדיק.

צוואָגן — וואַשן און זייפן די האָר.

צוואה — will.

צונויפזשעברעוועו — צונויפנעמען, צונויפנעמען אין הויפן.

צוסטאַרען זיך — באַמיען זיך.

צוקרעמפּעווען — פעסט צובינדן, צו-בינדן, צופעסטיקן.

צידה לדרך — שפייז אויפן וועג.

ציצה — אין דעם יידנס אָנטאָן האָבן געדאַרפט זיין פיר ציצות, פיר פראַנזן, צונויפגעדרייט אויף אַ ספּע-ציעלן אופן פון וואָלענע אָדער זיי-דענע פעדעם.

צניעותדיק — פרום, זייער באַשיידן, chaste.

צעלאָמעט — לאָם, הינקעדיק.

צעפּאָטלט — צעלאָזן ; צעשויבערט ; צעפּאַטלטע האָר — האָר אין אומ-אָרדענונג.

צער-בעלי-חיים — מיטגעפיל צו לע-בעדיקע באַשעפענישן.

ק

קאַווענעס — watermelons.

קאַטאָוועס — שפּאַס, וויץ, ניט ערנסט.

קאַטשען זיך — קייקלען זיך, זיך באַוועגן ווי אַ קאַטשקע.

קאָטשערע — oven-fork.

קאַכלעפל — דער וואָס האָט ליב זיך צו מישן אין געזעלשאַפטלעכע זאַכן, וואָס היצט זיך און קאָכט זיך.

קאַליע — צעבראָכן, קראַנק.

קאַנדעליאַברעס — chandeliers.

קאַפּ — אַ טראָפּעלע, אַ ביסעלע.

קאַפּטלעך — מיידלשע בלוזקעס.

קאָרעלן — beads.

קאָשיק — קערבל, basket.

קאַשקעט — היטל, cap.

קבלה — די יידישע מיסטיק, mysticism.

קברים ריסן — מאַכן גוואַלדן, זייער שטאַרק וויינען אויף קברים פון צדיקים אָדער אָבות.

קבר ישראל — אַ קבר אויף אַ יידישן בית-עולם, אַ קבר וואו עס איז באַ-גראָבן אַ ייד נאָך די געהעריקע דינים נאָך.

קדושים — הייליקע, מענטשן וואָס זיי-נען אומגעקומען פאַרן גלויבן.

קדמונים — אַלטע, פאַרצייטיקע. פון קדמונים — פון פאַרצייטן.

קהלן זיך — מישן זיך אין געזעל-שאַפטלעכע זאַכן.

קודם — צו ערשט, פריער.

קוועקזילבער — quicksilver.

קוילעטש — חלה, געפלאָכטענע חלה.

קונדס — שטיפער, ווייסער-חברהניק, יונגאַטש.

קופּע — אַן אָנגעוואָרפן בערגל, pile.

קידוש-השם — דאָס אָפּגעבן דאָס לעבן פאַרן גלויבן.

קיימא-לן — סך-הכל, אין גאַנצן, אַזוי פיל ווי.

קילבלעך — אַ ביסל קיל.

קלויז — בית-מדרש, קליינע שול.

קלייט — קראָם, געוועלב.

קנאָפּ אין גאַרגל — Adam's-apple.

קעלניע — driver's seat, coach-box.

קריאת-שמע — די תפילה פאַרן שלאָפֿן גיין.

קרישטאָלן — of crystal.

קרעל — אַ קראַץ, אַ קראַץ מיט אַ נאָגל.

קשה — שווער, אומקלאָר, אומפאַרשטענדלעך.

ר

ראַגאָזשעס — mats.

ראַטע — איינצאָלונג אין אַ טערמין, instalment.

רבנות — די פּראָפעסיע פון אַ רב.

רוח — גייסט, טייוול, שד.

רומל — פּאַק, געמיש פון פאַרשיידענע סחורות, געמיש פון פאַרשיידענע אַרטיקלען.

רופא — פעלדשער, barber-surgeon.

רחבות — ברייטקייט.

רייניקייט — ספר-תורה.

רימפּלען — שלעכט שפּילן, סתם ציען די סטרונעס.

רכילות — gossip.

רענדאַר — אַרענדאַר, פאַרמער, פּאַכטער.

רעפּעטיציע — rehearsal.

רעש — גערויש, טומל.

ש

שאַנעווען — זשאַלעווען, אָפּהיטן.

שבח — לויב.

שבעה זיצן — טרויערן זיבן טעג נאָך אַ טויטן; מע זיצט דערביי אויף נידעריקע בענקעלעך.

שד — טייוול.

שוכן-עפר — געשטאָרבענער.

שומר ומציל זיין — באַשירעמען און באַשיצן, ראַטעווען.

שופר של משיח — דער שופר פון משיחן.

שטאַל — stable.

שטיוואַלעס — גרויסע שטיוול.

שטיוולעטן — אייבערשטע טיילן פון שטיוול.

שטעלכל — stand.

שטשירען די ציין — אַרויסשטעלן די ציין, הירזשען, לאַכן.

שייט האָלץ — שטיק האָלץ.

שירה — געזאַנג, לויבגעזאַנג צו גאָט.

שלאָגן בלאָט — אָפּמאַכן עפּעס אין געהיים, מאַכן אַן אָפּמאַך מיט ניט קיין ערלעכן ציל.

שלום אָפּגעבן — זיך באַגריסן.

שליחות — שיקונג, message.

שלל — גאָר אַ סך.

שמאַכטן — ווערן שוואַך, דאַרן, אויסגיין פון בענקעניש, to languish.

שם-דבר — אַ באַרימטער מענטש, אַ באַרימטע זאַך.

שמונה-עשרה — דער טייל פון דאַווענען ביי וועלכן מע מוז שטיין און האַלטן די פיס גלייך איינער ביים אַנדערן.

שמייסער — געדונגענער אַרבעטער ביי אַ פורמאַן.

שמע-ישראל — די ערשטע צוויי ווערטער פון דעם אויסרוף מיט וועלכן יידן גייען אויף קידוש-השם: שמע ישראל יהוה אלהינו יהוה אחד — „הער, ישראל, יהוה איז אונדזער גאָט, יהוה איז איינער".

שניטקראָם — אַ קראָם וואו מע פאַרקויפט שטאָפן.

שעלכל — טעצל, saucer.

שעמערירן — גלאַנצן, בלישטשען, שפּיגלען זיך אין פאַרשיידענע פאַרבן.

שערבל — שטיקל פון אַ צעבראָכענער כלי.

שפּאַקטיוו — טעלעסקאָפּ.

שפּאַרונקע — אַ שפּעלטל.

שקאַפּע — קליאַטשע, mare.

שקראַבעס — אַלטע שיך, שטעקשיך.

שרעטעלעך — goblins.

שרצים — קריכיקע באַשעפענישן, reptiles.

שררות — פריצים.

ת

תבואה — grains.

תהלים — psalms.

תחילת — אין אָנהייב.

תכריכים — קליידער פון ווייסצייג אין וועלכע מען איז מקבר די טויטע.

תלין — דער וואָס פירט אויס דעם פסק-דין, דעם אורטייל צו טייטן; זייער אַ שלעכטער מענטש.

תם — נאַאיווער, נאַר.

תנאי — באַדינג, term, condition.

תענוג — פאַרגעניגן.

תענית — אַ טאָג פון פאַסטן.

תקיעת-כף — הייליקער צוזאָג, דאָס געבן פייערלעך די האַנט.

תקיף — יחסן, דעה-זאָגער.

תשובה טאָן — to repent.

תשעה באב — דער פאַסטטאָג צום אָנדענק נאָכן חורבן פון בית-המקדש.

אינהאַלט

ערשטער טייל זייטן 3—116

זייט

1. פאַר וואָס עפּעס „פונעם יאַריד" — — — — 5
2. די שטאָט — — — — — 9
3. טאַטע־מאַמע — — — — 11
4. שמואליק דער יתום — — — 15
5. אוצרות — — — — — — 19
6. דער רב אין גן־עדן — — 23
7. שמואליק ווערט פאַרשוואונדן 28
8. מאיר מעדוועדעווקער — 31
9. פאַרלוירן נאָך אַ חבר — 35
10. חבר „סירקאָ" — — — — 38

זייט

11. דער יצר־טוב און דער יצר־הרע — — — — — — 43
12. פייגעלע־אַשמדאַי — — — — 49
13. די משפחה — — — — — 56
14. משנה מקום — משנה מזל 63
15. גערגעלע־גנב — — — — 72
16. זיי געזונט, וואָראָנקאָ! — 77
17. די נסיעה — — — — — 83
18. אין דער נייער היים — — 90
19. די גרויסע שטאָט — — — 94
20. בין־הזמנים — — — — 100
21. מלמדים און לערערס — — 105
22. די בר־מצווה — — — — 113

צווייטער טייל זייטן 117—205

זייט

23. די ערשטע ליבע — — — 119
24. די כאָלערע — — — — 125
25.ביים טייך דניעפּער — — 131
26. אַ שיינער ברוך־הבא — — 139
27. צווישן פעלצן — — — — 145
28. ימים־נוראים און סוכות — 151
29. אויס יום־טוב — צוריק אַהיים — — — — — 158

זייט

30. אויפן בענקעלע ביים טויער 164
31. די „פענסיע" — — — — 173
32. דער יצר־הרע פון פידל — 180
33. לא תגנוב! — — — — — 184
34. דעם חזנס מיידל — — — 192
35. דער קריזיס — — — — 200

ווערטערביכל — זייטן 206—214